

O GALEGO SEGUNDO A MOCIDADE

Manuel González González
Modesto A. Rodríguez Neira
Agustín Dosil Maceira
José Pérez Vilariño
Eulogio Real Deus
Håkan Casares Berg
Antonio Fernández Salgado
Xaquín Loredó Gutiérrez
Arturo Xosé Pereiro Rozas
Isabel Suárez Fernández

R E A L
ACADEMIA
GALEGA



SEMINARIO DE
SOCIOLINGÜÍSTICA



O GALEGO SEGUNDO A MOCIDADE

UNHA ACHEGA ÁS ACTITUDES E DISCURSOS SOCIAIS BASEADO
EN TÉCNICAS EXPERIMENTAIS E CUALITATIVAS

O GALEGO SEGUNDO A MOCIDADE

UNHA ACHEGA ÁS ACTITUDES E DISCURSOS SOCIAIS BASEADO
EN TÉCNICAS EXPERIMENTAIS E CUALITATIVAS

SEMINARIO DE SOCIOLINGÜÍSTICA
Real Academia Galega

AUTORES

Manuel González González (director)
Modesto A. Rodríguez Neira (coordinador)
Agustín Dosil Maceira (responsable da área de psicoloxía)
José Pérez Vilariño (responsable da área de socioloxía)
Eulogio Real Deus (asesor metodolóxico)
Håkan Casares Berg (investigador)
Antonio Fernández Salgado (investigador)
Xaquín Loredó Gutiérrez (investigador)
Arturo Xosé Pereiro Rozas (investigador)
Isabel Suárez Fernández (investigador)



SEMINARIO DE
SOCIOLINGÜÍSTICA

Traballo de investigación realizado coa subvención económica da Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia

I.S.B.N.: 84-87987-42-7

D.L.: C - 2.426 - 2003

A Coruña, 2003

ÍNDICE

INTRODUCCIÓN	11
PARTE I. AVALIACIÓN DAS ACTITUDES LINGÜÍSTICAS DOS MOZOS GALEGOS MEDIANTE MATCHED-GUISE	17
1. INTRODUCCIÓN	19
2. METODOLOXÍA.....	22
2.1 <i>Participantes</i>	22
2.2 <i>Técnica</i>	26
2.3 <i>Procedemento</i>	28
3. RESULTADOS	30
3.1 <i>Modelo Lineal Xeral de Medidas Repetidas</i>	31
3.1.1 Resultados coa mostra de adolescentes.....	31
3.1.2 Resultados coa mostra de universitarios.....	34
3.1.3 Conclusións.....	36
3.2 <i>Análise de clúster</i>	38
3.2.1 Resultados coa mostra de adolescentes.....	38
3.2.2 Resultados coa mostra de universitarios.....	40

3.2.3	Conclusións.....	41
3.3	<i>Análise de Diferencias Individuais (INDSCAL)</i>	42
3.3.1	Resultados coa mostra de adolescentes.....	42
3.3.2	Resultados coa mostra de universitarios.....	47
3.3.3	Conclusións.....	50
3.4	<i>Análise de correspondencias: estereotipos físicos</i>	52
3.4.1	Resultados coa mostra de adolescentes.....	52
3.4.2	Resultados coa mostra de universitarios.....	56
3.4.3	Conclusións.....	60
3.6	<i>Análise de correspondencias: estereotipos profesionais</i>	60
3.6.1	Resultados coa mostra de adolescentes.....	61
3.6.2	Resultados coa mostra de universitarios.....	63
3.6.3	Conclusións.....	65
4.	SÍNTESE DO CAPÍTULO.....	66

PARTE II. AVALIACIÓN DAS ACTITUDES LINGÜÍSTICAS DOS MOZOS
GALEGOS A TRAVÉS DE ENTREVISTAS EN PROFUNDIDADE..... 71

1.	INTRODUCCIÓN E OBXECTIVOS.....	73
2.	METODOLOXÍA.....	74
2.1	<i>Participantes</i>	75
2.2	<i>Materiais</i>	76
2.3	<i>Estructura da entrevista</i>	76
2.3.1	Historia de vida.....	76
2.3.2	Traballo, lecer e consumo.....	78
2.3.3	Etnicidade e historia.....	78
2.3.4	Conciencia metacomunicativa.....	79
2.4	<i>Procedementos analíticos</i>	80
3.	ANÁLISE E RESULTADOS.....	80
3.1	<i>Etnicidade e identidade</i>	80
3.2	<i>Historia</i>	85
3.3	<i>Valoracións da norma estándar</i>	86
3.4	<i>Acento</i>	87
3.5	<i>Percepción do conflito lingüístico</i>	89
3.6	<i>Percepción da utilidade do galego</i>	92
3.7	<i>Actitude fronte ó cambio de lingua habitual</i>	94
3.8	<i>A lingua que deben fala-los galegos</i>	95
3.9	<i>O galego na escola</i>	97
3.10	<i>Valoracións do profesorado de galego</i>	99
4.	SÍNTESE DO CAPÍTULO.....	100

PARTE III. AVALIACIÓN DAS ACTITUDES LINGÜÍSTICAS DOS MOZOS GALEGOS MEDIANTE GRUPOS DE DISCUSIÓN.....	103
1. INTRODUCCIÓN	105
2. METODOLOXÍA.....	107
2.1 <i>Os participantes</i>	107
2.1.1 Criterios de selección dos participantes nos grupos	107
2.1.2 Número de grupos de discusión.....	108
2.1.3 Recrutamento dos membros dos grupos.....	109
2.1.4 Tamaño dos grupos de discusión	109
2.2 <i>Procedemento</i>	109
2.3 <i>Tópicos tratados nos grupos</i>	110
3. ANÁLISE DE DATOS.....	112
3.1 <i>Grupo piloto (00)</i>	113
3.2 <i>Grupo de discusión de castelanfalantes de Santiago (5c)</i>	117
3.3 <i>Grupo de discusión de galegofalantes de Santiago (5g)</i>	123
3.4 <i>Grupo de discusión de castelanfalantes da Coruña (2c)</i>	128
3.5 <i>Grupo de discusión de galegofalantes da Coruña (2g)</i>	133
3.6 <i>Grupo de discusión de galegofalantes de Ourense (4g)</i>	137
3.7 <i>Grupo de discusión de castelanfalantes de Ourense (4c)</i>	142
3.8 <i>Grupo de discusión de castelanfalantes de Vigo (6c)</i>	145
3.9 <i>Grupo de discusión de galegofalantes de Vigo (6g)</i>	149
3.10 <i>Grupo de discusión de castelanfalantes de Maceda (3c)</i>	154
3.11 <i>Grupo de discusión de galegofalantes de Maceda (3g)</i>	159
3.12 <i>Grupo de discusión de galegofalantes de Baiona (1g)</i>	166
3.13 <i>Grupo de discusión de castelanfalantes de Baiona (1c)</i>	170
4. SÍNTESE DO CAPÍTULO	178
CONCLUSIÓNS	185
REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS	191
ANEXOS	199

INTRODUCCIÓN

Nos últimos anos, a investigación no campo da sociolingüística en Galicia vén experimentando un grande auxe. Incrementáronse notablemente os recursos e esforzos destinados a mellora-lo coñecemento da situación social e lingüística da lingua galega. Deste xeito leváronse a cabo estudos no ensino, tanto universitario (Lorenzo, Luaces, Pin, Vaamonde e Varela, 1996; Rodríguez Neira e López Martínez, 1988; Rodríguez Neira, 1998), coma non universitario (Castillo e Pérez Vilariño, 1977; Rojo, 1979; Monteagudo, 1986; Rubal, 1985; Rubal, 1991), así como en contextos tan dispares como a Igrexa (Muñoz, 1989) ou mesmo o mundo empresarial e publicitario (Ramallo e Doval, 1995; 1997). Asemade, e con posterioridade realizáronse análises das particulares realidades sociolingüísticas de cidades como Vigo e Santiago de Compostela (Lorenzo, Pin, Vaamonde e Varela, 1998; Muñiz, 2002), e mesmo se pode atopar un estudio sobre a situación da lingua nas franxas occidentais de Asturias, León e Zamora (Rubal e Arza, 1992). Non obstante, os únicos estudos que nos ofrecen unha perspectiva máis global da situación da lingua galega son o Mapa Sociolingüístico de Galicia, MSG, (Seminario de Sociolingüística, 1994, 1995, 1996) ou as sucesivas enquisas do Centro de Investigaciones Sociológicas (Siguán, 1994, 1999).

O MSG tiña como obxectivo proporcionar un diagnóstico da situación da lingua galega que servise de base á futura planificación lingüística. Neste amplo e detallado estudio trazábase un exhaustivo panorama da situación

sociolingüística da lingua galega, segundo tres parámetros básicos: a competencia en galego, os usos lingüísticos e as actitudes cara a esta lingua. En canto ó primeiro parámetro, os resultados máis relevantes confirmaban a elevada competencia da poboación galega no coñecemento oral do galego e a tendencia dos entrevistados máis novos a se consideraren menos competentes na fala cá poboación adulta. No tocante ó segundo, mediante unha descrición polo miúdo do estado do uso nas distintas circunstancias e situacións, destacaban, por unha banda, o avance do bilingüismo e, por outra, unha tendencia ó menor emprego do galego entre a xente nova en comparanza coas xeracións de maior idade. Finalmente, a exploración das actitudes indicaba o alto grao de aceptación xeral do idioma, especialmente entre a mocidade e os grupos sociais máis favorecidos (maior nivel educativo, maior nivel de ingresos e hábitat urbano).

As tendencias xerais postas de manifesto polo MSG indicaban unha aparente inconsistencia entre os elevados niveis de competencia (se ben nos máis novos se detectaba un lixeiro descenso na percepción da propia competencia oral), as actitudes favorables cara ó idioma e o comportamento lingüístico nos grupos sociais onde se esperaba unha recuperación do uso do galego, especialmente no colectivo xuvenil.

Partindo da consideración de que toda planificación lingüística futura debería partir dun coñecemento polo miúdo da realidade sociolingüística de Galicia e da importancia do sector da poboación máis nova para o futuro da lingua galega, as interrogantes que se derivaban dos resultados de estudos anteriores convertéronse en hipóteses de traballo que posteriormente foron sometidas a verificación mediante o emprego de metodoloxía experimental e cualitativa.

Un primeiro paso na indagación da inconsistencia atopada entre os usos e as actitudes que amosaban os colectivos sinalados requiría verifica-la validez do instrumento empregado no MSG para a medición das actitudes lingüísticas. Cumpría ademais unha reflexión previa verbo da relación existente entre as actitudes e o comportamento lingüístico.

O concepto de actitude xoga un papel fundamental para chegar a comprende-lo pensamento e a conducta humana. Durante todo o século XX, este constructo tivo un extraordinario impacto dentro das ciencias sociais. A súa importancia parte da consideración de que a actitude, dalgunha maneira, guía, inflúe, dirixe, explica, moldea ou predí a conducta. Sen embargo, a mediados do século pasado comezaron a aparecer as primeiras voces que comezaban a cuestionar esta relación entre a actitude e o comportamento (ex.: Wicker, 1969), de aí a aparición dunha concepción multidimensional das actitudes, como o modelo tripartito, que postula a existencia de tres compoñentes cun variado poder predictivo (cognitivo, afectivo e conductual).

O cuestionamento da relación entre actitude e conducta levou a prestar unha especial atención a outro tipo de variables que podían estar exercendo de

mediadoras entre a actitude e o comportamento. Entre elas pódese destaca-la percepción do que cada suxeito considera oportuno en cada circunstancia, os hábitos operativos, e a valoración das posibles consecuencias da súa conducta.

Un aspecto de suma importancia é a diferente categorización das actitudes segundo as diversas funcións que exercen (Allard e Landry, 1992; Cacciopo, Petty e Crites, 1994; Katz, 1960; Maio e Olson, 1994). Distínguese entre aquelas que atinxen ó autoconcepto, as que están destinadas á potenciación da capacidade de adaptación ó medio e as referidas á expresión dos propios valores. As primeiras exercen unha función ego-defensiva, polo que son menos vulnerables á norma social nunha situación determinada, e correlacionan mellor cos comportamentos cara ó obxecto de actitude.

O modelo cunha maior aceptación para explica-la relación entre actitude e conducta é o de valor-expectativa, denominado tamén teoría de acción razoada. Esta teoría determina que, de entre os compoñentes da actitude, a intención de comportamento é a que mellor correlaciona co comportamento, aínda que é independente da valoración *afectiva* cara ó obxecto de actitude. Desde esta perspectiva do procesamento da información, toda pregunta, sentenza, etc. é interpretada segundo as experiencias previas e o coñecemento que o individuo ten do tema tratado, así como dos contextos nos que acontece e do interlocutor co que establece a interacción.

As cuestións que sondan intencións de comportamento (i.e. comportamento *previsible*) tenden a ser máis concretas e proporcionan unha representación mental máis completa da situación que aquelas que pretenden sondar crenzas (i.e. compoñente cognitivo da actitude). A concreción do ítem permite evocar escenarios máis ricos que posibiliten representar de xeito informativamente máis amplo a situación e, polo tanto, os factores que poidan influír na manifestación do comportamento. Este feito pode ser fundamental na mellora da correlación deste compoñente coa posterior conducta respecto á dos ítems de carácter máis abstracto.

Cómpre ter ben presente que as actitudes son aprendidas e teñen que ver fundamentalmente cos procesos de aprendizaxe social ós que se someten os individuos (Allport, 1935; Eysenk, 1954; Fishbein e Ajzen, 1975; Triandis, 1974), da mesma maneira que se adquire o coñecemento que un individuo posúe sobre os convencionalismos sociais. Este coñecemento, sexa nesgado ou non, permanece almacenado na memoria dos individuos, listo para ser recuperado en interaccións concretas.

O compoñente afectivo-emocional deste coñecemento en cada un dos grupos determinará a súa motivación para exhibir un comportamento que evite ou se aproxime ó obxecto. Os factores máis importantes xeradores de actitude son os contidos ideolóxico-culturais, os factores de identificación intraxeracional, os roles sociais desempeñados, as leis, os medios de comunicación de masas, a escola, os pais e a familia, e, por último, a experiencia directa co obxecto de actitude.

Cando as actitudes teñen como referente unha lingua asumen dúas funcións principais: a explicación social, que permite definir e manter unhas normas convencionais para a interacción cos grupos que difiren lingüísticamente, e a creación, preservación e mantemento das características diferenciadoras dun grupo e outro.

Con frecuencia, o efecto das actitudes transcende os límites do obxecto mesmo e afecta ós seus falantes. Esta construción de prexuízos *sobre o falante* dáse fundamentalmente cando este *non se axusta á norma social que regula o emprego contextual dunha e doutra lingua*. Os hábitos carecen de valoración afectiva consciente e, malia que poden influír nela, son outras as variables que definen a interacción. Cando os falantes amosan conductas que non se corresponden co *habitual*, a valoración afectiva do obxecto de actitude ten máis posibilidades de pasar a un primeiro plano na regulación da interacción.

Allard e Landry (1992) consideran que os diversos tipos de crenzas determinan o comportamento lingüístico dos individuos e redúcense fundamentalmente ó aspecto persoal e social da información que conteñen. As crenzas persoais afectan á información que se ten de si mesmo e, polo tanto, toda crenza sobre unha lingua que conteña información disonante co noso autoconcepto e as nosas aspiracións provocará conductas de rexeitamento. As crenzas xerais refírense á información sobre as persoas, eventos e situacións e regulan a maneira de aborda-la interacción.

Deste xeito, o comportamento lingüístico do individuo relaciónase coa información estereotipada da que este dispón verbo dos falantes (eventos e situacións de uso dunha lingua determinada), ademais da situación concreta de interacción.

As actitudes lingüísticas non sempre xogan un papel relevante na regulación da interacción. Con frecuencia son as variables contextuais as que determinan a súa intervención e entre elas están as metas e obxectivos do individuo, o grao de activación emocional con relación ó obxecto de actitude, o grao de automatismo e interese que rexe a interacción (a maior automatismo e menor interese, maior posibilidades dunha regulación prototípica e actitudinal da interacción) e, por último, a presenza de marcadores situacionais e persoais relacionados coa actitude (hábitat urbano *versus* hábitat rural, nivel socioeconómico do interlocutor, etc.).

Se un se detén na enquisa do MSG, e máis en concreto na parte que valora as actitudes lingüísticas, o primeiro que hai que destacar é que quen contestaba o cuestionario podía percibi-lo obxectivo do mesmo, polo que se podía introducir un nesgo de desexabilidade social nas respostas dos suxeitos. Este problema de alta reactividade do MSG é compartido pola maioría das probas de autoinforme para a medición de actitudes (Rodríguez, 1989).

A análise das preguntas que valoran actitudes no MSG amósanos que son poucos os ítems onde as crenzas persoais teñen un papel relevante. En cambio

son moitos os ítems que sondan aspectos relacionados coas crenzas xerais. Por outro lado, só algúns ítems cumpren un nivel aceptable de concreción contextual na sondaxe das crenzas, intencións comportamentais ou valoracións afectivas dos falantes.

Hai que sinalar ademais que as respostas ós aspectos actitudinais sondados se constrúen segundo as representacións prototípicas de que dispón o falante. Estas están fundamentadas nas súas experiencias obxectivas e na valoración emocional das mesmas. Polo tanto, diante dunha mesma cuestión, falantes de diferentes linguas inmersos en contextos sociais diferenciados poden recorrer a representacións prototípicas ou *scripts* cualitativamente diferentes, e falantes da mesma lingua poden emitila mesma resposta con motivacións diferentes, constituíndo comunidades lingüísticas distintas.

Finalmente, a idea de que as actitudes son disposicións a avaliar obxectos psicolóxicos podería parecer que implica a existencia dunha soa actitude. Sen embargo, de acordo co modelo dual de actitudes, os individuos poderían ter simultaneamente diferentes actitudes cara a un obxecto nun mesmo contexto, unha actitude implícita ou habitual, e outra explícita (Ajzen, 2001). As actitudes explícitas actuarían nun nivel consciente e recolleríanse mediante técnicas directas, sen embargo as implícitas actuarían nun nivel non consciente e activaríanse automaticamente cando non se pon a atención sobre o obxecto de actitude. Para conseguir analizar este segundo tipo necesítanse formas de medida diferentes ás directas (Greenwald e Banaji, 1995).

As debilidades do autoinforme para dar conta de actitudes prexuzosas que actúan a un nivel non consciente, os problemas derivados da desexabilidade social, o nivel de concreción e a contextualización dos ítems no MSG, poderían aclarala inconsistencia entre as actitudes e a conducta da mocidade galega. En consecuencia, cabería esperar que, mediante o emprego de técnicas que permitan acceder ás actitudes implícitas e que polo tanto darían conta da natureza social dos aspectos que regulan o que é preceptivo expresar acerca da lingua nos distintos grupos sociais, se detectara outro tipo de actitudes diferentes ás expresadas dunha maneira consciente no MSG. A propia situación de enquisa pode provocar no entrevistado un estado psicolóxico que o leva a dar respostas concordantes co que considera que «se debe responder» en relación co fenómeno representado (Ibáñez, 1979: 117-120), de maneira que as enquisas de opinión e actitudes, ó se moveren na superficie ideolóxica da opinión pública, tenden a reproducirlos valores dominantes do sistema establecido (Ortí, 1990: 177). Á parte das limitacións atopadas nos ítems actitudinais do cuestionario do MSG, a inconsistencia entre actitudes e usos lingüísticos na mocidade galega podería ser interpretada, polo tanto, como unha consecuencia das deficiencias da enquisa á hora de dar conta de actitudes non consistentes cos valores dominantes. Fronte a técnicas excesivamente directivas e «pechadas» como o cuestionario, as técnicas cualitativas permiten

captar mellor o discurso ideolóxico libre e espontáneo dos individuos e, polo tanto, analiza-las súas opinións e actitudes con maior profundidade.

Baixo estas consideracións metodolóxicas e teóricas escolleuse a mocidade como grupo social obxecto do estudio, posto que nela están depositadas as expectativas futuras de cambio social e porque é a que ofrece maior disonancia entre competencia lingüística e usos, e tamén entre actitudes e usos (MSG, 1995, 1996 e 1997). Para contrastármola hipótese inicial de investigación, deseñouse un proxecto no que se enmarcaron os seguintes obxectivos específicos:

1. Medir indirectamente as actitudes lingüísticas da mocidade galega. Fronte ás valoracións do constructo teórico definido como lingua, someteuse a avaliación a falantes de diferentes variedades lingüísticas empregando como técnica de análise o *matched-guise*, técnica que xorde no ámbito da sociolingüística para analiza-las actitudes lingüísticas de maneira máis indirecta e menos obstructiva que mediante cuestionarios (Fasold; 1996: 233).
2. Explorar por medio de técnicas cualitativas as actitudes lingüísticas da mocidade galega e observa-lo fenómeno mediante o que se reconstrúe o sistema de representacións sociais sobre a lingua no seu comportamento lingüístico individual. Para acadar este obxectivo realizáronse entrevistas en profundidade, técnica que se considera axeitada para dar conta das representacións asociadas ós acontecementos vividos polo entrevistado (Alonso, 1994: 226).
3. Analizar mediante técnicas cualitativas as actitudes lingüísticas da mocidade galega observando a emerxencia do discurso consistente cos coñecementos de sentido común relevantes para os diferentes grupos sociais (Ibáñez Gracia, 1987). Con este fin, e partindo do coñecemento previo das características sociolingüísticas dos actantes, realizáronse grupos de discusión. Esta técnica estímase apropiada para reordena-los discursos sociais dos actores (Canales e Peinado, 1994: 290) e para capta-las motivacións simbólicas das súas conductas (Ortí, 1990).

Partindo dunha perspectiva que privilexia o pluralismo metodolóxico como vía de achegamento á situación sociolingüística da lingua galega, espérase que a triangulación dos resultados obtidos mediante as diferentes técnicas de investigación fornecerá un diagnóstico exhaustivo das actitudes da mocidade galega.

PARTE I

AVALIACIÓN DAS ACTITUDES
LINGÜÍSTICAS DA MOCIDADE GALEGA
MEDIANTE MATCHED-GUISE

1. INTRODUCCIÓN

Non é habitual que nos estudos sobre a situación social da lingua galega se trate a valoración actitudinal das variedades lingüísticas existentes en Galicia. Os estudos que exploran as actitudes lingüísticas non permiten facer unha valoración actitudinal distintiva das características fonéticas e prosódicas (i.e., ‘accento’) propias das distintas variedades lingüísticas, senón que maioritariamente indagan de xeito directo as referidas a unha e outra ‘lingua’ (i.e., galego e castelán) por medio de cuestionarios. Sen embargo, neste campo é frecuente que os investigadores se interesen pola valoración que os membros dun ou máis grupos sociais fan dos falantes de cada unha das variedades lingüísticas e dos estilos de fala presentes nunha comunidade ou contexto social determinados (Edwards, 1999; Bradac, 1990; Giles, Hewstone, Ryan e Johnson, 1987).

Os estudos sobre actitudes lingüísticas en Galicia utilizan maioritariamente técnicas de medición directa. Este tipo de técnicas de medición teñen unha serie de limitacións para achegarse ó estudio das actitudes. Entre outras, compre destacar que están destinadas a investigar só aquelas actitudes que actúan no plano consciente e que os individuos coñecen o obxectivo das probas (Greenwald e Banaji, 1995). Esta última circunstancia pode implicar que os enquisados respondan o que se considere socialmente correcto. As limitacións atopadas neste eido suscitaron a necesidade de atopar outro tipo de medidas que deran conta daquelas actitudes que se activan fóra do nivel consciente e nas que non interfirese o efecto de desexabilidade social.

Coñecidas estas eivas, optouse por utilizar neste estudio a técnica de *matched guise*, deseñada inicialmente por W.E. Lambert (Lambert, 1967; Lambert, Hodgson, Gardner e Fillebaum, 1960) e perfeccionada en estudos posteriores¹. Esta técnica constitúe un método alternativo de medida das actitudes lingüísticas, indirecto e menos obstrutivo que os cuestionarios de medición directa (Luhman, 1990; Willians, De la Cruz e Hintze, 1989), ó distraer-lo suxeito do obxecto real de valoración actitudinal. Esta técnica considérase un método válido para dar conta de estereotipos e categorizacións sociais que se

¹ Para unha revisión crítica da técnica véx. Bierbach (1988) ou Fasold, (1996).

manifestan, dun xeito incidental e involuntario, no comportamento avaliativo dos individuos (Greenwald e Banaji, 1995; Petty, Wegener e Fabrigar, 1997 e Ricardson-Klavehn, Gardiner e Java, 1996).

O fundamento desta técnica parte da consideración de que as valoracións actitudinais e a información estereotipada manifestadas indirectamente polos individuos reflicten percepcións sociais construídas a partir do coñecemento baseado nas experiencias directas e vicarias do suxeito con respecto ó obxecto de actitude (Park e Hastie, 1987; Thompson, Judd, e Park, 2000). Ademais, estas percíbense individualmente e son compartidas pola comunidade ou subgrupo social de referencia (Greenwald e Banaji, 1995; Edwards, 1999). A información lingüística convértese así nun obxecto de actitude que serve como un potente marcador que permite a categorización social inmediata dos falantes (Edwards, 1999; Giles e Coupland, 1991), mesmo cando esta información fose moi escasa (Purnell, Idsardi e Baugh, 1999).

Asumindo a tendencia natural da mente humana a organizar e interpreta-las percepcións apelando ós procesos de categorización (Allport, 1954), a información lingüística pode servir, alomenos baixo certas condicións (Macrae e Bodenhausen, 2000), como unha potente pista que guía, tanto a percepción dos falantes de acordo con categorías sociais de natureza estereotipada, como a súa acción, axeitándoa ás expectativas que delas se desprendan.

Estudios anteriores (para revisión, Bradac, 1990; Edwards, 1999; Fasold, 1984; Giles e Coupland, 1991) que empregan a técnica de *matched guise* coinciden en sinala-la existencia de varias dimensións sobre as que os suxeitos valoran socialmente os falantes. A primeira, 'status' ou 'competencia social', refírese ás características sociais asociadas ó éxito social, tanto de carácter intelectual (intelixencia, nivel cultural...) como de personalidade (ambición, autoconfianza, innovación, liderado...). A segunda delas fai referencia á 'solidariedade' ou 'proximidade sociogrupal' percibida polo avaliador con respecto do suxeito avaliado e inclúe características de integridade persoal ou boa predisposición social (confiabilidade, xenerosidade, fidelidade, sociabilidade, amabilidade...) e empatía ou atractivo social (sentido do humor, capacidade para divertir/se, simpatía...). Unha terceira dimensión, suxerida por Giles e Ryan (1982) ten carácter transversal, isto é, inclúe características tanto de competencia social como de proximidade social que fan referencia a características grupais, e non individuais como é o caso das dúas dimensións anteriores. Estes estudos indican que os falantes das variedades lingüísticas chamadas «provincianas», contrariamente ós que empregan a variedade prestixiada, son tipicamente peor puntuados nas características agrupadas ó redor da 'competencia' ou do 'status social', aínda que poidan recibir puntuacións elevadas dos falantes pertencentes a este mesmo grupo nas relacionadas coa 'solidariedade' ou 'proximidade socio-grupal' (Edwards, 1999).

A investigación coa técnica *matched guise* ten como precedentes en Galicia o estudio realizado por Fernández (1983) e outros máis recentes levados

a cabo pola RAG (Pereiro, Suárez, Fernández, González, Rodríguez, Real e Torrado, 2000; Pereiro, Suárez, Fernández, González, Rodríguez, Real, Loredó, 2001; González, Rodríguez, Dosil, Pérez, Pereiro, Real, Suárez, Fernández, Loredó e Casares, 2002). Dos estudos da RAG despréndese a importancia do ‘acento’ como variable fundamental para a determinación, non só da valoración actitudinal indirecta dos falantes galegos pola mocidade, senón tamén da súa caracterización física e profesional. No estudo de Fernández (1983) soamente se ten en conta a variable lingua (galego e castelán) e non se controla o ‘acento’ dos falantes.

A utilización da técnica de máscaras serve de complemento a outras investigacións levadas a cabo mediante cuestionario (ex.: Seminario de Sociolingüística, RAG, 1996) ou a través de técnicas cualitativas: entrevistas en profundidade e grupos de discusión (partes II e III deste libro; Iglesias, 2002). Este constitúe o primeiro traballo en Galicia que combina a variable ‘lingua’ (i.e. galego ou castelán) coa variable ‘acento’ (presencia de acento galego ou presenza de acento castelán) utilizando como instrumento o *matched guise*.

Nesta parte presentámo-los resultados dunha investigación que ten como obxectivo analiza-las valoracións actitudinais e a información estereotipada asociada a catro das variedades lingüísticas que coexisten en Galicia. Con este propósito, utilizouse a información verbal procedente de dous falantes que se expresan publicamente nas variedades lingüísticas manipuladas. O universo obxecto de estudo é a mocidade galega, do que se escolleu unha mostra de rapaces que están ó final do ensino obrigatorio, bacharelato e ciclos formativos. Con posterioridade, seleccionouse outra mostra de estudantes universitarios para contrasta-los resultados cunha poboación de maior idade e nivel de estudos. O contexto elixido foron os medios de comunicación, xa que estes constitúen o ámbito de uso público da lingua por excelencia, polo que pode ser considerado idóneo para descubri-las valoracións que a mocidade fai dos falantes que empregan publicamente as diferentes variedades.

Os obxectivos específicos deste estudo para cada unha das mostras analizadas son:

Determina-las variables que dunha maneira illada ou conxunta inflúen na categorización social dos falantes, mediante a adxudicación de determinadas características persoais. Deste xeito poderemos descubri-los aspectos que determinan as diferencias nas valoracións dos mozos segundo variables sociodemográficas (i.e. ‘sexo’ ou ‘hábitat de residencia’), sociolingüísticas (i.e. ‘lingua habitual’ ou ‘lingua inicial’) ou debidas ás variables manipuladas experimentalmente nas producións lingüísticas (i.e. ‘acento’ e ‘lingua’) e no ‘sexo’ (home ou muller) dos falantes.

Descubrir cáles das variables manipuladas (i.e. ‘sexo’, ‘acento’ e ‘lingua’ dos falantes) inflúen en maior medida na categorización social dos mesmos.

Descubri-las características persoais que subxacen ás dimensións segundo as cales a mocidade galega percibe e categoriza socialmente os falantes (homes e mulleres) cando se expresan nas variedades manipuladas.

Analiza-la influencia das producións lingüísticas segundo o sexo dos falantes na súa caracterización física e profesional.

2. METODOLOXÍA

2.1 PARTICIPANTES

Como xa comentamos no apartado anterior, neste traballo pretendemos analiza-las actitudes e estereotipos lingüísticos asociados ás variedades lingüísticas das linguas coexistentes en Galicia mediante a técnica de *matched guise*. O interese pola mocidade baséase na súa importancia para o futuro da lingua galega. Por outra banda, neste sector da poboación é onde se aprecian os resultados máis positivos cara ó galego cando as actitudes se miden mediante autoinforme. Sen embargo, esta avaliación non se traduce nun incremento do uso habitual do galego (Seminario de Sociolingüística, RAG; 1996).

A mostra de adolescentes consta de 400 suxeitos con idades comprendidas entre 14 e 20 anos que cursan estudos de secundaria, bacharelato ou ciclos formativos nos centros educativos galegos. Para a súa selección tivéronse en conta as variables 'sexo' e 'hábitat de residencia' do tramo de idade en cuestión, tendo como marco os datos da revisión de 1998 do Padrón Municipal de Habitantes². Ademais, establecéronse cotas para iguala-la representación por idades e niveis educativos. A ficha técnica completa desta mostra atópase na táboa 1.

² Aínda que os datos desta fonte eran os máis recentes no momento de realiza-la mostraxe, posteriormente, contrastáronse cos da revisión do 2000 da mesma fonte estatística, e non se atoparon diferencias relevantes.

Ámbito: Galicia
Poboación: Estudiantes entre 14 e 20 anos con estudos non universitarios
Tipo de mostra: Estratificada por hábitat e sexo. Selección da unidade final (suxeitos) por conglomerados (centos educativos)
Hipótese peor: $p=q= 50$
Erro máximo desexado a nivel global: $\pm 5\%$
Nivel de confianza: 95% ($\alpha= 0,05$)
Tamaño da mostra: 400 suxeitos
Media de idade dos suxeitos: 16,5 anos
Recollida da información: aplicación dunha adaptación da técnica matched-guise en tres clases de cada un dos 14 centros educativos galegos seleccionados.

Táboa 1. *Ficha técnica da mostra de adolescentes.*

Para a selección da mostra tívose especial coidado coa estratificación por 'hábitat de residencia', dado que a maior parte desta poboación vive en centros urbanos³ e estes difiren sociolingüísticamente entre si. Partindo desta premisa, optouse por realizar unha análise previa co obxectivo de agrupa-las cidades galegas utilizando a variable 'lingua habitual' da mocidade e reduci-la posibilidade de introducir un nesgo nos datos. Para levar a cabo este agrupamento, utilizáronse os datos recollidos para o *Mapa Sociolingüístico de Galicia* (Seminario de Sociolingüística, RAG, 1995). Realizouse unha análise de correspondencias coa variable 'lingua habitual' (que daba catro opcións de resposta: *só galego*, *máis galego que castelán*, *máis castelán que galego* e *só castelán*), dos rapaces con idades comprendidas entre 16 e 20 anos das sete cidades galegas (i.e. A Coruña, Ferrol, Lugo, Ourense, Pontevedra, Santiago de Compostela e Vigo). Esta exploración xa fora realizada por Fernández (1993) para o conxunto da poboación. A técnica estatística utilizada, análise de correspondencias, permítenos analiza-las relacións entre variables nominais e representalas simultaneamente nun espazo de baixa dimensionalidade onde a distancia indica a maior ou menor relación entre eles.

Os resultados obtidos descóbrenno-la posibilidade de agrupa-las sete cidades galegas en función da lingua habitual da súa mocidade en catro grupos (figura 1):

- As cidades da Coruña e Pontevedra aparecen moi asociadas, máis próximas a *só castelán*.

³ Segundo a revisión do Padrón Municipal de Habitantes de 2000, o 37,78% da mocidade con idades comprendidas entre os 15 e os 24 anos vive nalgunha das sete cidades.

- Ferrol e Vigo aparecen moi asociadas, máis próximas a *máis castelán*.
- Santiago non se atopa asociada a ningunha outra cidade, e é a que aparece situada máis próxima a *só galego*.
- Lugo e Ourense están moi asociadas e sitúanse próximas a *máis galego*.

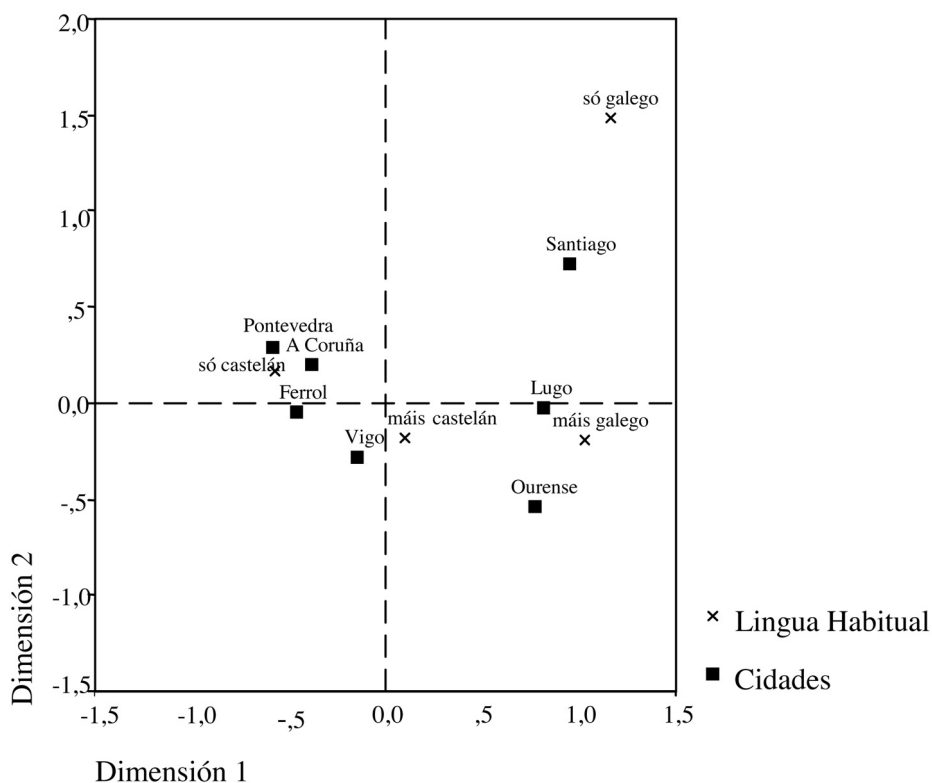


Figura 1. Lingua habitual da mocidade de idades entre 15-24 anos por concellos urbanos baseado nos datos do Mapa Sociolingüístico de Galicia.

Estes resultados determinaron a escolla da mostra pertencente a núcleos urbanos, para a que se seleccionou ó chou unha cidade de cada un dos perfís establecidos. As cidades finalmente elixidas foron: A Coruña, Ourense, Santiago e Vigo. Dentro de cada unha delas escolléronse dous centros educativos, un situado no centro da cidade e outro na periferia.

Para recolle-los datos acudiuse a un total de 14 centros educativos (Centros Públicos Integrados e Institutos de Educación Secundaria), 7 deles do urbano (centro e periferia), 4 de vilas (interior e costa) e 3 do rural.

A mostra distribúese deste xeito: o 48,8% (195) son mulleres e o 51,2% (205) son homes; atendendo á idade, o 52,3% (209) ten entre 14 a 16 anos, e o 47,7% (191) entre 17 a 20 anos. A distribución da mostra segundo o hábitat de residencia pódese observar na táboa 2.

Rural		Vila		Urbano									
				A Coruña		Ourense		Santiago		Vigo		Total	
N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
118	29,5	127	31,75	40	25,8	34	21,9	40	25,8	41	26,5	155	38,7

Táboa 2. Distribución do hábitat de residencia da mostra de adolescentes.

Na aplicación recolléronse datos sobre 'lingua habitual' (táboa 3) mediante unha pregunta aberta. Os resultados obtidos amosan unha incidencia moi pequena dos usos bilingües en relación a outros estudos sobre uso (cf. Seminario de Sociolingüística, RAG, 1995). A explicación deste fenómeno pode estar relacionada co propio procedemento de recollida destes datos. Ademais, a pregunta, malia que recorda que no caso de que se elixa a resposta «as dúas» se especifique cál se fala en maior medida, podería interpretarse que está formulada para obter unha resposta bidimensional (cf. Anexo V). Un dato de grande interese é que máis da metade da mostra, o 56,9%, declara falar 'só castelán' e soamente o 35,1% declara falar 'só galego', o que confirmaría a tendencia á diminución do uso do galego na mocidade galega que xa se translucía no *Mapa Sociolingüístico de Galicia*. Posteriormente, estes resultados foron recategorizados, para a realización de posteriores análises, en dous niveis, e obtívose o 38,6% para os que declaran falar 'só' ou 'máis galego', e o 61,4% para os que declaran falar 'só' ou 'máis castelán'.

	N	%	Total %
Só castelán	226	56,9	61,4
Máis castelán	18	4,5	
Máis galego	14	3,5	38,6
Só galego	139	35,1	

Táboa 3. Lingua habitual da mostra de adolescentes.

Para os universitarios empregouse un proceso de selección incidental ou non probabilístico. Esta mostra utilízamola para analiza-la estabilidade das actitudes e estereotipos nunha poboación de maior idade e cun nivel de estudos superior.

Os participantes foron 157 universitarios que estaban cursando estudos de segundo de Educación Social e cuarto de Psicoloxía na Universidade de Santiago de Compostela. Desta mostra o 84,7% (133) son mulleres e o 15,3%

(24) homes, seguindo a distribución por sexo que se atopa na universidade. O 17,2% (27) son do rural, unha mesma porcentaxe de vilas, e un 65,6% (103) son do urbano. No tocante á lingua habitual destes suxeitos (táboa 4), atopamos cifras semellantes ás da mostra de adolescentes, coa diferenza que a porcentaxe dos que se declaran bilingües é máis alta. Empregando o mesmo criterio que coa mostra anterior, agrupámo-las respostas en dúas categorías: galego (35,3%) e castelán (64,7%).

	N	%	Total %
Só castelán	90	57,7	64,7
Máis castelán	11	7	
Máis galego	7	4,5	35,3
Só galego	48	30,8	

Táboa 4. *Lingua habitual da mostra de universitarios.*

2.2 TÉCNICA

Empregouse unha adaptación da técnica *matched guise* (Lambert, Hodgson, Gardner e Fillebaum, 1960) na que os individuos escoitaban 16 voces (8 de home e 8 de muller) de persoas comprendidas entre os 24 e os 34 anos de idade. As 4 voces de home e as 4 voces de muller (en diante «enmascaradas») pertencían ó mesmo home e á mesma muller respectivamente. As catro variedades lingüísticas viñan caracterizadas pola manipulación das variables ‘acento’ e ‘lingua’, denominadas arbitrariamente desta maneira: ‘galego con acento castelán’ (GC), ‘galego tradicional-estándar’ (GTE), ‘castelán con acento galego’ (CG) e ‘castelán estándar’ (CE). O resto das voces (en adiante «de recheo») pertencían a diferentes persoas e estaban distribuídas por igual nas variedades lingüísticas consideradas.

As oito voces enmascaradas pertencen a un home e unha muller, ámbolos dous de 24 anos e xornalistas, con historias de bilingüismo semellantes, sondadas a través da adaptación galega do BAT (*Bilingual Aphasia Test*; González, Juncos, Pellitero, Puente, Rodríguez, San José e Valladares, 1990). Graváronse a través de liña telefónica, engadíuselles posteriormente música de fondo, analizáronse as súas características físicas para que cumpriran os requisitos lingüísticos e contextuais establecidos e foron examinadas por un grupo de expertos. A duración das intervencións de cada unha das voces de recheo (11 s) e enmascaradas (13 s) foi a mesma. O material editado gravouse en formato minidisc para empregalo posteriormente na fase experimental. As voces foron reproducidas nunha gravadora dixital SONY MZ-R35 e amplificadas a través de dous altosfalantes de 120 ws.

As voces enmascaradas responden a enunciados «equivalentes», dende o punto de vista temático, de estrutura semántica, de cantidade e complexidade

gramatical, e de estilo, en tódalas modalidades manipuladas (ex.: GC «o inverno trae moita auga», GTE «no inverno cae moita auga», CG «el invierno es muy lluvioso» e CE «en el invierno llueve mucho») e distribúense ó azar entre as variedades de galego e castelán consideradas. Adicionalmente, coa finalidade de asegurarse de que as gravacións enmascaradas reflectisen fielmente as variedades lingüísticas manipuladas na variable acento e que fosen percibidas como moi similares noutras dimensións lingüísticas e comunicativas relevantes (nivel de complexidade de vocabulario, facilidade de expresión e rapidez coa que se expresa) foron avaliadas previamente por 124 estudantes universitarios de catro grupos diferentes. Cada unha das voces enmascaradas correspondentes a cada variedade foron avaliadas por un só grupo nunha escala de reactivo independente de seis puntos, que abrangue desde «moi pouco» a «moito». A análise de varianza dun factor (ANOVA) e os contrastes *a posteriori* (aplicados para reduci-la posibilidade de erro tipo I⁴) permitiron comprobar que as diferencias entre as variedades lingüísticas resultaron significativas (táboa 5) no que respecta á presenza ou ausencia de acento galego ('castelán estándar' e 'galego con acento castelán' fronte a 'castelán con acento' e 'galego tradicional-estándar'). No resto das variables (táboa 5) as diferencias entre as variedades non foron significativas.

Dimensións avaliadas	\bar{x}	F(g.l. 3, 125)	Sig.	DIFERENCIA DE MEDIAS	Sig.	Scheffé
Acento	*1= 3,16	34,295	0,0001	-1,78	0,000	1*3 (p<0,05)
	*2= 3,22			-1,99	0,000	1*4 (p<0,05)
	*3= 4,94			-1,72	0,000	2*3 (p<0,05)
	*4= 5,15			-1,93	0,000	2*4 (p<0,05)
Complexidade vocabulario		2,669	0,051			
Facilidade de expresión		0,234	0,873			

Táboa 5. ANOVA dun factor e contrastes *a posteriori* (Scheffé) segundo o 'accento', 'vocabulario' e 'facilidade e rapidez de expresión' percibidos nas catro variedades lingüísticas manipuladas.

As variedades clasifícanse atendendo a criterios fonéticos, con características que permiten distingui-lo acento (tamén galego e castelán), entendido tecnicamente como un «xeito de pronunciar» (Laver, 1994). Esta distinción, que por motivos experimentais se fai de xeito artificial, está reflectida en variedades comúns e estendidas do galego e do castelán presentes en Galicia.

Os criterios nos que nos baseamos para forma-las variedades experimentais son fonolóxicos e prosódicos. No léxico empregado nas

⁴ O erro tipo I é o que se comete cando se decide rexeitar unha hipótese (H₀) que en realidade é verdadeira. A probabilidade de coñecer ese erro é α (Pardo e San Martín, 1998).

gravacións evitáronse dialectalismos, vulgarismos, neoloxismos e léxico hipercaracterizado. Ademais permitíronse certas interferencias léxicas nos estímulos que se consideraron comúns no uso coloquial de ámbalas linguas. Da combinación destas variables obtéñense as catro variedades lingüísticas. A súa nomenclatura, arbitraria, pretende ser ilustrativa e non responde a ningunha taxinomía existente.

‘Galego tradicional-estándar’ (GTE): Variedade que desde un punto de vista morfosintáctico é adscribible ó galego. En canto á súa caracterización fonética, o máis destacable é que en posición tónica se pronunciaron as realizacións abertas e pechadas dos fonemas vocálicos medios cando correspondía. Como é sabido, no sistema vocálico do castelán, a diferenza do galego, esta distinción non ten valor fonolóxico.

Procuramos que a entoación (frecuencia fundamental, duración e intensidade) fose a das variedades galegas comúns non castelanizadas. A modo de exemplo, unha característica desta variedade é que na proximidade de pausas intermedias de enumeracións, a entoación é descendente. O factor que utilizamos para establecer as diferenzas de entoación, foi a frecuencia fundamental (F0).

‘Galego con acento castelán’ (GC): Esta variedade é morfosintacticamente adscribible ó galego. O seu sistema vocálico está composto soamente de cinco vocais en posición tónica, igual que o castelán. A entoación tamén é diferente.

‘Castelán con acento galego’ (CG): Variedade adscribible morfosintacticamente ó castelán pero con fonética galega. Como se fixo con GTE, esta variedade presenta as mesmas diferenzas vocálicas do galego nas vocais tónicas, é dicir, o seu sistema vocálico consta de sete elementos en posición tónica. A entoación presenta diferenzas nas distribucións descritas no tocante á F0 con CE e GC, e coincidencias con GTE, polo que a súa entoación tamén se pode considerar galega.

‘Castelán estándar’ (CE): Variedade adscribible morfosintacticamente ó castelán con fonética castelá. Neste caso tamén se evitou a abertura das vocais tónicas de grao medio /e/ e /o/, presentando un sistema de cinco vocais tónicas. A súa entoación é percibida tamén como castelá.

2.3 PROCEDEMENTO

Os experimentadores presentábanse nas aulas como traballadores dunha empresa dedicada á realización de diversos estudos para os medios de comunicación. Ós suxeitos indicábaselles que se estaba a realizar unha exploración piloto do funcionamento dun futuro programa-concurso que unha emisora de radio, con difusión no territorio galego, quería poñer en marcha. Deste xeito, as valoracións realizáronse dentro dun contexto de uso público das linguas (i.e., os medios de comunicación).

Os suxeitos foron informados de que os concursantes que ían avaliar trataban de construír en 15 segundos o maior número posible de oracións que expresasen calidades ou actividades relacionadas cun obxecto ou fenómeno determinado. Nesta exploración tódolos «concursantes» respondían con relación a características ou actividades propias do «inverno». Este tópico discursivo cumpre os requisitos de: a) neutralidade temática, b) universalidade no que respecta a contextos lingüísticos de uso, e c) tópico temático non asociado á caracterización social dos falantes.

Para comprobar que a orde de presentación das voces enmascaradas non estaba influíndo sobre a valoración das mesmas, contrabalanceáronse en catro series diferentes, aplicando aleatoriamente a cada grupo de suxeitos unha serie diferente. Posteriormente, realizouse unha análise de varianza que nos indicou que a orde de presentación non influía significativamente nas puntuacións adxudicadas ás máscaras.

As instrucións mantivéronse invariables e foron administradas en galego e en castelán por tres persoas. A primeira persoa presentaba os experimentadores e a empresa que representaban, e para isto empregaba primeiro o castelán e despois cambiaba ó galego. A segunda persoa administraba a súa parte das instrucións en galego e a terceira facíao en castelán.

Ós suxeitos entregóuselles un cuestionario en formato bilingüe para puntuaren cada unha das voces que ían escoitar (cf. Anexo II). No cuestionario presentábanse ítems formulados como preguntas do tipo «Paréceche...» referidos ás 17 características persoais unipolares (intelixente, simpática, culta, atractiva fisicamente, digna de confianza, que ten sentido do humor, que ten interese en progresar, aberta, que ten confianza en si mesma, que acepta novos usos e costumes, xenerosa, capaz de dirixir, divertida, traballadora, orgullosa, fiel e práctica). O cuestionario, ó igual que o empregado por Woolard (1989; 1992), está construído a partir de escalas de reactivo independente de seis puntos que van de «moi pouco» a «moito».

A estes 17 ítems de reactivo independente engadíronse dúas preguntas máis. A primeira é unha pregunta aberta, na que se lles pide ós avaliadores que especifiquen qué tipo de actividade profesional cren que realiza a voz que están a escoitar. Na segunda, pídeselles que identifiquen, entre unha serie de doce retratos de muller ou doce de home, que se lles proporciona en dúas follas de tamaño A4 (cf. Anexo III), as voces dos concursantes.

A selección dos rostros realizouse tendo en conta 500 fotografías tamaño carné de mozos e de mozas de 22 a 30 anos. Tres xuíces encargáronse de ir seleccionando, por unanimidade en sucesivas roldas de exclusión, os rostros de persoas que intuitivamente mellor se correspondían cos estereotipos físicos dos falantes en cada unha das variedades lingüísticas manipuladas no estudio. Posteriormente elaboraron unha lista de características (físicas, vestiario, actitude corporal, etc.) asociadas á aparencia estereotípica de cada variedade lingüística sobre a que realizaron a súa selección. Así, a estética e aparencia

establecida polos xuíces sobre os que falan ‘castelán estándar’ e ‘galego con acento castelán’ é, en xeral, máis actual, atractiva e progresista. Pola contra a estética e aparencia dos que falan ‘castelán con acento galego’ e ‘galego tradicional-estándar’ é menos actual, menos atractiva e máis tradicional. As fotografías seleccionadas e a lista de características foron entregadas a un debuxante para que, a partir dos rostros seleccionados, realizase os retratos correspondentes. Como resultado deste proceso inclúense, tanto na lámina de homes como de mulleres, dous retratos por cada unha das variedades manipuladas e catro retratos «neutros», non adscribibles estereotipicamente a ningunha das modalidades lingüísticas, coa finalidade de posibilita-la elección fóra das categorías estereotipadas establecidas polos xuíces. Para comproba-la validez da inclusión dos retratos tendo en conta as características seleccionadas, construíuse un cuestionario bilingüe con preguntas nas que se pedía que ordenasen por orde de preferencia os catro retratos masculinos e catro femininos que parecían máis atractivos, interesantes e actuais (cf. Anexo II). Este cuestionario adminístrouse a unha mostra de 171 estudantes, e as súas respostas utilizáronse para categoriza-los retratos como máis ou menos interesantes, actuais, atractivos ou como neutros.

Ó final da proba, e coa escusa de valora-lo nivel de éxito do «programa», entregábaselles outro cuestionario bilingüe no que se preguntaba se observarían «algunha anomalía ou defecto no desenvolvemento do mesmo» e se «cambiarían algo». Este cuestionario ía dirixido a detectar aqueles suxeitos que se decataram da repetición das voces ou do obxectivo real do estudio (Anexo IV). Para rematar adminístrouse un cuestionario que permitía demandar información sobre a caracterización sociodemográfica e sociolingüística do individuo (cf. Anexo V).

3. RESULTADOS

A análise dos resultados levouse a cabo tratando de dar reposta á formulación de obxectivos realizada no apartado introductorio deste capítulo. Empregáronse distintas técnicas estatísticas:

- O Modelo Lineal Xeral (MLX) de medidas repetidas utilizámolo para determinar qué variables, tanto do avaliador como as manipuladas no experimento, inflúen illada ou conxuntamente nas valoracións dos suxeitos.
- A análise de clúster serviunos para observar cómo se agrupaban por similitude as variedades lingüísticas do home e da muller segundo as puntuacións medias obtidas nas características persoais adxudicadas ás voces.
- A análise de diferencias individuais (INDSCAL) descubríuno-las dimensións segundo as que os avaliadores perciben e categorizan socialmente os falantes.
- A análise de correspondencias aplicouse con estes obxectivos: analiza-la existencia tanto de estereotipos físicos como profesionais asociados ós falantes das diferentes variedades lingüísticas e para axudarnos a selecciona-la mostra (Apartado 2.1.).

Para unha mellor comprensión dos resultados estruturámoslos en subapartados que levan por título a técnica estatística empregada para obtelos. Estes apartados correspóndense, fundamentalmente, con cada un dos obxectivos expostos.

3.1 MODELO LINEAL XERAL DE MEDIDAS REPETIDAS

O primeiro paso que se deu na análise dos datos obtidos mediante esta técnica foi examinar cáles son os factores que inflúen na categorización social dos falantes. Nun estudio semellante anterior (Pereiro et al., 2001) analizábase este mesmo fenómeno utilizando a voz dunha muller que se expresaba nas mesmas variedades utilizadas neste estudo, cunha mostra de mozos galegos non representativa. Os resultados indicaban que as valoracións persoais realizadas dependían fundamentalmente dos factores manipulados nas producións avaliadas, 'acento' e 'lingua', pero fundamentalmente da primeira, xa que era a única variable que influía por si mesma nas valoracións actitudinais.

Nesta fase do estudio utilizouse unha técnica multivariante para observar qué variables, tanto das manipuladas no experimento (factor intrasuxeito) como das variables sociodemográficas e sociolingüísticas dos mozos (factor intersuxeito) inflúen nas puntuacións medias dos 17 constructos persoais avaliados.

A composición dos factores é igual para as dúas mostras utilizadas. Sen embargo, hai que ter cautela coas conclusións que se extraían da mostra de contraste (mostra de universitarios), xa que a súa selección non foi aleatoria e non se controlaron as variables do factor intersuxeito.

O factor intrasuxeito está integrado polas seguintes variables das máscaras: 'lingua' (con dous niveis: galego e castelán), 'acento' (con dous niveis: con acento galego e con acento castelán) e 'sexo' (con dous niveis: home-muller). O factor intersuxeito, está formado por variables de corte sociolingüístico e sociodemográfico, recollidas a través da administración dun breve cuestionario de preguntas abertas facilitado ó final do experimento. As variables sociodemográficas foron 'sexo' e 'hábitat de residencia' (con tres niveis: hábitat rural, vilego e urbano)⁵. As variables sociolingüísticas introducidas na análise foron a 'lingua habitual', que se recategorizou en dous niveis («predominantemente galego» e «predominantemente castelán»), e a 'lingua inicial' con dous niveis (galego e castelán). Como variables dependentes utilizámo-las puntuacións adxudicadas ás máscaras nas dezasete características persoais medidas.

3.1.1 *Resultados coa mostra de adolescentes*

O Modelo Lineal Xeral de medidas repetidas, aplicado a cada unha das características persoais da primeira mostra, obtivo inicialmente un total de 81

⁵ Para a adscrición de cada suxeito a un hábitat de residencia utilizouse o criterio de número de habitantes. O rural corresponderíase con concellos de menos de 10.000 habitantes, de 10.000 a 50.000 sería considerado vilego e máis de 50.000, cidades.

contrastes significativos. Posteriormente, a estes contrastes aplicóuselles a proba *post hoc* de Bonferroni mediante o Método de Holm, para así reducir ó mínimo as posibilidades de cometer un erro tipo I⁶ (Holland e Copenhaver, 1988). Con esta finalidade recolléronse os resultados que acadaron significación estatística ($\alpha < 0,05$) e ordenáronse nunha lista de maior a menor nivel de significación, para, a continuación, aplicárllle-la seguinte fórmula:

$$p(i^*) > a / (k - i^* + 1)$$

i = Número de orde que ocupa na lista de contrastes significativos obtidos

a = Marxe de significación establecida (a = 0,05)

k = Número de contrastes realizados

A análise *post hoc* aplicada establece que, dos 81 contrastes significativos obtidos inicialmente, só 15 mantiveron a súa significación (táboa 6), xa que o contraste situado en décimo quinto lugar ten asociado un valor inmediatamente inferior ó obtido mediante o test de Holm ($0,0005567 < 0,00067568$).

C. Persoais	E. Illados	Interaccións	F(gl)	Sig (traza pillai)
Intelixente	Acento		F(1,399)=106,962	p>0,00001
Atractivo/a	Acento		F(1,399)=92,99	p>0,00001
Culto/a	Acento		F(1,399)=81,49	p>0,00001
Capacidade dirixir	Acento		F(1,399)=63,058	p>0,00001
Innovador/a	Acento		F(1,399)=34,123	p>0,00001
Atractivo/a		Sexo máscara*acento	F(1,399)=54,497	p>0,00001
Interese en progresar	Acento		F(1,399)=31,092	p>0,00001
Autoconfianza	Acento		F(1,399)=28,682	p>0,00001
Práctico/a	Acento		F(1,399)=20,820	p>0,00001
Intelixente		Sexo máscara *acento	F(1,399)=19,426	p>0,0001
Atractivo/a		Sexo máscara*sexo avaliador	F(1,399)=19,214	p>0,0001
Xeneroso/a	Sexo máscara		F(1,399)=16,359	p>0,0001
Atractivo/a	Sexo máscara		F(1,399)=14,368	p>0,0005
Capacidade dirixir		Sexo máscara*acento	F(1,399)=12,402	p>0,001
Traballador/a	Sexo máscara		F(1, 399)=12,263	p>0,001

Táboa 6. *Contrastes Multivariantes significativos (test de Holm) coa mostra de adolescentes.*

Tal e como se pode observar na táboa 6, a variable que ten unha maior influencia nas valoracións dos suxeitos é a presenza de ‘acento castelán’ ou ‘acento galego’ nas variedades lingüísticas avaliadas. Dos quince contrastes

⁶ Cf. nota 3.

significativos obtidos, esta variable está presente illadamente en oito deles, influíndo nas puntuacións das características de *intelixencia*, *atractivo/a*, *culto/a*, *capacidade para dirixir*, *innovador/a*, *interese en progresar*, *confianza en si mesmo/a* e *práctico/a*. O 'acento' tamén inflúe nas características *atractivo*, *intelixencia* e *capacidade para dirixir* cando interactúa co 'sexo' da máscara.

Das variables que compoñen o factor intersuxeito, soamente o 'sexo' dos participantes está presente nun dos contrastes significativos. A presenza desta variable entre as que influen significativamente nas valoracións dos mozos galegos é puramente testemuñal, producíndose en interacción co 'sexo da máscara'. Estes resultados indican que nin o 'hábitat de residencia', nin a 'lingua habitual do avaliador', nin a 'lingua inicial' teñen unha influencia significativa nas valoracións actitudinais. Do mesmo xeito, a 'lingua' das voces enmascaradas tampouco aparece en ningún dos contrastes significativos, nin illadamente, nin en interacción con outras variables.

Interpretando os resultados a partir das súas medias marxinais estimadas, obtemos que a mocidade significativamente percibe as máscaras como:

- *Máis intelixentes* cando se expresan con acento castelán ($\bar{x}=3,76$) que cando o fan con acento galego ($\bar{x}=3,04$).
- *Máis atractivas* cando se expresan con acento castelán ($\bar{x}=3,15$) que cando o fan con acento galego ($\bar{x}=2,44$).
- *Máis cultas* cando se expresan con acento castelán ($\bar{x}=3,77$) que cando o fan con acento galego ($\bar{x}=3,07$).
- *Máis capaces de dirixir* cando se expresan con acento castelán ($\bar{x}=3,72$) que cando o fan con acento galego ($\bar{x}=3,19$).
- *Máis innovadoras* cando se expresan con acento castelán ($\bar{x}=3,88$) que cando o fan con acento galego ($\bar{x}=3,48$).
- *Máis atractivas* na voz de muller cando fala con acento castelán ($\bar{x}=3,60$) fronte a voz de home cando fala con acento castelán ($\bar{x}=2,69$), e tamén na voz de muller cando fala con acento galego ($\bar{x}=2,50$) fronte á voz de home cando fala con acento galego ($\bar{x}=2,38$).
- *Con máis interese en progresar* cando se expresan con acento castelán ($\bar{x}=3,59$) que cando falan con acento galego ($\bar{x}=3,59$).
- *Con máis confianza en si mesmas* cando se expresan con acento castelán ($\bar{x}=4,01$) que cando o fan con acento galego ($\bar{x}=3,58$).
- *Máis prácticas* cando se expresan con acento castelán ($\bar{x}=3,85$) que cando o fan con acento galego ($\bar{x}=3,60$).
- *Máis intelixentes* na voz de muller cando fala con acento castelán ($\bar{x}=3,89$) fronte á voz de home cando fala con ese mesmo acento ($\bar{x}=3,62$). Sen embargo, valórase como *máis intelixente* a máscara de home ($\bar{x}=3,16$) que a de muller ($\bar{x}=2,92$) cando se expresan con acento galego.

- *Máis atractivas* na voz de muller cando o avaliador é un home ($\bar{x}=3,11$) e *menos atractivas* na voz de home cando é avaliado por outro home ($\bar{x}=2,27$).
- *Máis xenerosas* na voz de muller ($\bar{x}=3,81$) fronte á de home ($\bar{x}=3,56$).
- *Máis atractivas* na voz de muller ($\bar{x}=3,05$) fronte á de home ($\bar{x}=2,53$).
- *Con maior capacidade para dirixir* na voz de home ($\bar{x}=3,76$) fronte á de muller ($\bar{x}=3,69$) cando falan con acento castelán. O mesmo resultado obtense para a máscara de home ($\bar{x}=3,40$) fronte á máscara de muller ($\bar{x}=2,97$) cando falan con acento galego.
- *Máis traballadoras* na voz de home ($\bar{x}=4,09$) fronte á de muller ($\bar{x}=3,99$).

3.1.2 Resultados coa mostra de universitarios

Os resultados obtidos coa segunda mostra foron bastante similares. Inicialmente obtivéronse 81 contrastes significativos que, despois de aplicarlle a proba *post hoc* de Bonferroni mediante o Método de Holm, quedaron reducidos soamente a 14 (un menos que coa primeira mostra, táboa 7). O contraste que se atopa en décimo cuarto lugar é inmediatamente inferior ó valor obtido mediante o test de Holm ($0,000757 > 0,000624$).

C. Persoais	E. Illados	Interaccións	F(gl)	Sig (traza pillai)
Atractivo/a	Acento		F(1, 157)=54,942	p>0,0000001
Intelixente	Acento		F(1, 157)=48,458	p>0,0000001
Innovador/a	Acento		F(1,157)=43,620	p>0,0000001
Interese	Acento		F(1,157)=40,433	p>0,0000001
Culto/a	Acento		F(1,157)=38,249	p>0,0000001
Autoconfianza	Acento		F(1,157)=5,286	p>0,000005
Xeneroso/a	Sexo máscara		F(1,157)=21,768	p>0,00001
Capacidade	Acento		F(1,157)=21,223	p>0,00005
Atractivo/a	Sexo máscara		F(1,157)=19,381	p>0,00005
Fiel	Sexo máscara		F(1, 157)=17,963	p>0,00005
Xeneroso/a	Acento		F(1,157)=14,157	p>0,0005
Simpático/a	Sexo máscara		F(1,157)=12,926	p>0,0005
Orgulloso/a	Acento		F(1,157)=12,439	p>0,001
Atractivo/a		Sexo máscara* lingua * acento	F(1,157)=12,349	p>0,001

Táboa 7. *Contrastes Multivariantes significativos (test de Holm) coa mostra de universitarios.*

Como se pode ver na táboa 7, a variable cunha maior importancia nas valoracións dos universitarios é o 'acento', ó igual que sucedía coa primeira mostra. A presenza de 'acento galego' ou de 'acento castelán' nas variedades lingüísticas manipuladas inflúe illadamente en nove dos catorce contrastes significativos (atractivo/a, intelixente, innovador/a, con interese en progresar, culto/a, con confianza en si mesmo/a, con capacidade para dirixir, xeneroso/a e orgulloso/a) e en interacción co sexo e a lingua das máscaras na característica de atractivo/a. As variables que compoñen o factor intersuxeito non están presentes en ningún dos contrastes significativos obtidos. É dicir, as variables 'hábitat de residencia', 'sexo', 'lingua habitual' e 'lingua inicial' dos avaliadores non inflúen nin illadamente, nin en interacción con outras variables nas valoracións de ningunha das características persoais avaliadas.

Da mesma maneira que o 'acento galego', o 'sexo da máscara' tamén está presente illadamente en catro dos catorce contrastes, influíndo nas características de xenerosidade, atractivo, fidelidade e simpatía. Por outra banda, a 'lingua da máscara' non inflúe illadamente en ningunha das 17 características persoais, aínda que está presente (como mencionabamos antes, en compañía das outras dúas variables do factor intrasuxeito, 'acento galego' e 'sexo do avaliador') na valoración do atractivo físico. Interpretando os datos segundo as súas medias marxinais podemos concluír que os universitarios perciben significativamente, por esta orde, como:

- *Máis atractivas* as máscaras cando falan con acento castelán ($\bar{x}=3,60$) que cando falan con acento galego ($\bar{x}=2,75$).
- *Máis intelixentes* as máscaras cando falan con acento castelán ($\bar{x}=4,10$) que cando falan con acento galego ($\bar{x}=3,44$).
- *Máis innovadoras* as máscaras cando falan con acento castelán ($\bar{x}=4,11$) que cando falan con acento galego ($\bar{x}=3,38$).
- *Con máis interese en progresar* as máscaras cando falan con acento castelán ($\bar{x}=4,21$) que cando falan con acento galego ($\bar{x}=3,43$).
- *Máis cultas* as máscaras que falan con acento castelán ($\bar{x}=4,04$) que cando falan con acento galego ($\bar{x}=3,19$).
- *Con máis confianza en si mesmas* as máscaras que falan con acento castelán ($\bar{x}=4,12$) que as que falan con acento galego ($\bar{x}=3,60$).
- *Máis xenerosa* a máscara muller ($\bar{x}=3,98$) fronte á máscara home ($\bar{x}=3,69$).
- *Con máis capacidade para dirixir* as máscaras que falan con acento castelán ($\bar{x}=3,86$) que cando falan con acento galego ($\bar{x}=3,20$).
- *Máis atractiva* a máscara muller ($\bar{x}=3,30$) fronte á máscara home ($\bar{x}=3,05$).
- *Máis fiel* a máscara muller ($\bar{x}=4,04$) fronte á máscara home ($\bar{x}=3,58$).
- *Máis xenerosas* as máscaras cando falan con acento galego ($\bar{x}=3,95$) que cando falan con acento castelán ($\bar{x}=3,72$).

- *Máis simpática* a máscara muller ($\bar{x}=3,68$) fronte á máscara home ($\bar{x}=3,41$).
- *Máis orgullosas* as máscaras cando falan con acento galego ($\bar{x}=3,31$) que cando falan con acento castelán ($\bar{x}=2,96$).
- *Máis atractiva* a máscara muller que fala castelán estándar ($\bar{x}=4,04$), seguida pola mesma máscara muller cando fala galego con acento castelán ($\bar{x}=3,70$). Os universitarios perciben como menos atractiva a máscara do home, tanto se fala galego ou castelán, e da muller cando fala castelán con acento galego ($\bar{x}=2,68$).

3.1.3 Conclusións

Os resultados obtidos coas dúas mostras indican que as valoracións persoais realizadas pola mocidade dependen, fundamentalmente, da variable 'accento' nas producións avaliadas. Na mostra de rapaces adolescentes os falantes, cando se expresan 'con acento castelán', percíbense como máis intelixentes, máis atractivos fisicamente, máis cultos, máis innovadores, con maior capacidade de liderado, máis interesados en progresar, máis confiados en si mesmos e con máis sentido práctico que cando o fan 'con acento galego'.

Ademais da importancia do 'accento' das máscaras para a adxudicación de características persoais, púxose de manifesto a influencia que ten que 'o sexo' nas puntuacións analizadas. A muller percíbese como máis atractiva e xenerosa có home, pero menos traballadora. A variable 'sexo das máscaras' tamén aparece en interacción co 'accento'. A máscara muller, amais de ser valorada como máis atractiva que a máscara home, é tamén considerada máis atractiva có resto cando fala con acento castelán. Sen embargo, nas características máis relacionadas coa dimensión de status (i.e. intelixencia e capacidade para dirixir) a máscara muller que fala con 'accento galego' é máis penalizada có home que o fai co mesmo acento.

Polo que se refire á 'lingua na que se expresa a máscara', os resultados obtidos coa mostra de rapaces máis novos amosan que expresarse en galego ou en castelán non inflúe en ningunha das 17 características persoais avaliadas.

Por outro lado, as variables sociodemográficas e sociolingüísticas dos rapaces non inflúen nas súas valoracións actitudinais. É dicir, o 'lugar de residencia', o 'sexo', a 'lingua inicial' e a 'lingua habitual' dos avaliadores non determinan as puntuacións que lles adxudican ós falantes. Polo tanto, pódese dicir que existe unha serie de estereotipos sociais moi difundidos neste sector da poboación, nos que interveñen de maneira decisiva o 'accento' e, en menor medida, o 'sexo'.

A mostra de control composta por universitarios obtivo uns resultados moi semellantes ós anteriores. O 'accento' segue a se-la variable que inflúe en maior medida nas valoracións actitudinais dos universitarios. Os constructos persoais sobre os que inflúe o acento galego son practicamente os mesmos,

salvo que os universitarios perciben como máis xenerosos os falantes cando se expresan con este acento. Esta característica persoal introduce a dimensión de integridade persoal como aspecto distintivo das variedades con acento galego.

A influencia do 'sexo da máscara' tamén está presente nos resultados dos universitarios, independentemente do resto das variables manipuladas. Igual que coa mostra anterior, as diferencias nas valoracións refírense ás características de integridade persoal e atractivo social tradicionalmente máis asociadas á muller.

A variable 'lingua da máscara' non inflúe por si mesma nas puntuacións adxudicadas ás variedades lingüísticas. Sen embargo, a diferenza da primeira mostra, si que actúa en interacción co 'sexo' e coa presenza ou ausencia de 'accento galego' do falante na valoración do atractivo físico. Os resultados revelan que as máscaras mulleres son mellor valoradas no seu atractivo cando falan castelán estándar, mentres que as máscaras homes son consideradas máis atractivas cando falan galego con acento castelán. Pola contra, as máscaras mulleres son valoradas como menos atractivas cando se expresan en 'castelán con acento', e as máscaras homes cando falan con 'accento galego', indistintamente se falan galego ou castelán.

Tamén se confirma para esta mostra a ausencia de influxo de variables sociodemográficas e sociolingüísticas nas valoracións actitudinais. Así, confirmase a existencia dese estereotipo lingüístico xeneralizado na mocidade galega.

A maior parte dos contrastes que acadaron o nivel de significación establecido poden englobarse dentro dunha dimensión, conforme á cal os falantes son valorados e clasificados socialmente segundo a variedade lingüística que empreguen para expresarse (Edwards, 1999; Giles e Coupland, 1991; Woolard, 1989, 1992; Carranza e Ryan, 1975; Preston, 1963). Esta dimensión 'competencia-status social' engloba características relacionadas co éxito social, tanto intelectuais (i.e. intelixencia e cultura) como persoais (capacitado para dirixir, innovador, con interese en progresar, con confianza en si mesmo), que neste caso inflúen en maior medida na percepción das variedades 'sen acento galego' (i.e. galego con acento castelán e castelán estándar).

Estes resultados indican que a ausencia de acento galego (e presenza do acento castelán) determina case exclusivamente a percepción que teñen os rapaces do falante, outorgándolle unhas elevadas puntuacións na dimensión de 'competencia-status social', sen que variables como a 'lingua habitual das máscaras' e a 'lingua', o 'sexo' e o 'hábitat de residencia do avaliador' inflúa significativamente nas valoracións dos falantes, confirmando estudos anteriores realizados polo Seminario de Sociolingüística da RAG (Pereiro et alii., 2001).

En definitiva, neste sector da poboación atópanse fortes prexuízos asociados ós trazos fonéticos e prosódicos do galego. Os devanditos prexuízos refírense fundamentalmente á dimensión de 'competencia-status social', asociada a aspectos intelectuais e persoais. Nas persoas máis novas, este

prexuízo é máis evidente se o falante é unha muller. Estes prexuízos son xerais nesta mostra, xa que non atopamos diferencias segundo as características sociodemográficas e sociolingüísticas dos avaliadores.

3.2 ANÁLISE DE CLÚSTER

O *cluster analysis* abrangue unha serie de técnicas, fundamentalmente algoritmos, que teñen como obxectivo a busca de grupos semellantes de individuos ou variables que se van asociando en conglomerados. Dada unha mostra de individuos, dispónse dunha serie de observacións de cada un. Esta análise serve para clasificalos en grupos homoxéneos segundo as variables observadas. Os individuos que quedan clasificados nun mesmo grupo serán tan semellantes coma sexa posible (Bisquerra, 1989).

Antes de proceder a face-la análise, comprobouse que non existían variacións nas valoracións dos suxeitos provocadas polas características sociolingüísticas e sociodemográficas dos avaliadores mediante a utilización do MLX de medidas repetidas.

Aplicouse a técnica de clúster para observar cáles son as variedades lingüísticas percibidas como máis semellantes e cáles as máis diferentes, segundo as variables manipuladas (i.e. 'lingua', 'acento galego' e 'sexo do falante'). Esta técnica permitiu clasifica-las variedades en grupos, baseándose nas puntuacións medias obtidas nas 17 características persoais avaliadas. Mediante esta análise non se determinan cáles son os trazos que caracterizan os grupos obtidos. Para isto, utilizouse a análise de diferencias individuais que exporemos máis adiante.

O método empregado para agrupa-las variedades foi a análise de grupo xerárquico aglomerativo. Neste, as agrupacións fórmanse unindo os estímulos en grupos cada vez maiores, ata que tódolos estímulos son membros dunha soa agrupación. Por outra banda, para coñece-lo axuste entre o modelo e os datos, utilizáronse varios métodos de conglomeración para cada unha das mostras: Distancia Euclídea ó Cadrado, Chebychev, Bloque, Minkowski e Correlación de Pearson (Hair, Anderson, Tatham e Black, 1999). A utilización de varios métodos fai a función de indicador da bondade de axuste: canto máis semellantes son os resultados obtidos, mellor é o axuste. Pola contra, o axuste resulta peor canto máis distintos sexan.

Dada a elevada semellanza nos resultados obtidos polos diferentes métodos de agrupación, concluímos que o axuste dos modelos era bo para as dúas mostras.

3.2.1 Resultados coa mostra de adolescentes

Para a interpretación dos resultados utilizouse o historial de conglomeración (táboa 8) e, sobre todo, o dendograma (figura 2). O dendograma consiste nunha representación visual dos pasos dunha conglomeración

xerárquica que nos amosa, para cada paso, os conglomerados que se combinan xunto cos valores dos coeficientes de distancia. As liñas verticais conectadas designan as variedades combinadas. Hai que sinalar que esta representación re-escala as distancias reais, coeficientes de conglomeración, a valores comprendidos entre 0 e 25, preservando a razón das distancias entre os pesos. As variedades están representadas polas iniciais que responden ó sexo da máscara (M ou H) e á variedade en cuestión (GTE, GC, CG, CE).

Etapa	Conglomerados que se combinan		Coeficientes
	Conglomerado	Conglomerado	
	1	2	
1	2	3	.260
2	1	4	.442
3	6	7	.514
4	5	8	.548
5	2	6	.890
6	1	5	1.287
7	1	2	1.689

Táboa 8. *Historial da conglomeración da mostra de adolescentes.*

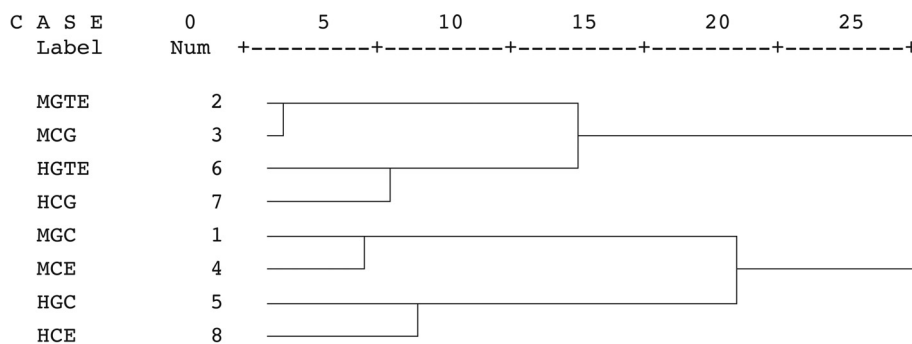


Figura 2. *Dendrograma das variedades lingüísticas. Mostra de adolescentes.*

As agrupacións finais desta análise están formadas por variedades lingüísticas que só comparten o acento: unha delas reúne os que presentan acento galego, e a outra os que presentan acento castelán. Ámbolos grupos conteñen falantes dos dous sexos e as dúas linguas. Polo tanto a análise de clúster leva a pensar que a lingua non inflúe na atribución de características persoais ós falantes, segundo as diferentes variedades lingüísticas manipuladas.

Analizando as agrupacións máis polo miúdo, destaca o clúster (2, 3) que se forma en primeiro lugar e que recolle as dúas variedades nas que a máscara muller se expresa ‘con acento galego’ (i.e. galego tradicional-estándar, MGTE e

castelán con acento galego, MCG). O segundo clúster (1, 4) que garda menor variabilidade respecto ás características persoais inclúe as variedades nas que a máscara muller non presenta acento galego, sexa na lingua galega ou na castelá (i.e. galego con acento castelán, MGC e castelán estándar, MCE).

O terceiro clúster (6, 7) está composto polas variedades con acento galego, galego tradicional-estándar e castelán con acento galego, na máscara home. A máscara home tamén é a protagonista do seguinte conglomerado (5, 8), formado polas variedades con acento castelán (i.e. galego con acento castelán, HGC e castelán estándar, HCE).

Por último, como xa se sinalou ó principio, as variedades con acento galego da máscara home e da máscara muller únense formando un só cluster, seguidas a pouca distancia polas variedades con acento castelán.

3.2.2 Resultados coa mostra de universitarios

Os resultados obtidos coa mostra de universitarios difiren, en parte, dos anteriores, como se pode observar no historial da conglomeración (táboa 9) e no dendograma posterior (Figura 3). As dúas agrupacións máis amplas seguen englobando as mesmas variedades (en función do acento). Sen embargo, os dous primeiros conglomerados son, por un lado, a máscara muller (2, 3) cando se expresa con acento galego, e por outro a máscara home (6, 7) cando fala co mesmo acento. Nos seguintes conglomerados as diferencias son máis substanciais, uníndose as dúas máscaras que se expresan na variedade de galego con acento castelán (1, 5) (home e muller). A continuación engádese a este último grupo a máscara home (8) cando fala castelán estándar. Finalmente, uniríanse as variedades con acento galego, primeiro; e as variedades con acento castelán, despois. Nesta última agrupación a variedade que máis difire do resto é castelán estándar na voz de muller (MCE).

Etapa	Conglomerados que se combinan		Coeficientes
	Conglomerado	Conglomerado	
	1	2	
1	6	7	.482
2	2	3	.521
3	1	5	.602
4	1	8	.798
5	2	6	1.066
6	1	4	1.117
7	1	2	1.954

Táboa 9. *Historial de conglomeración da mostra de universitarios.*

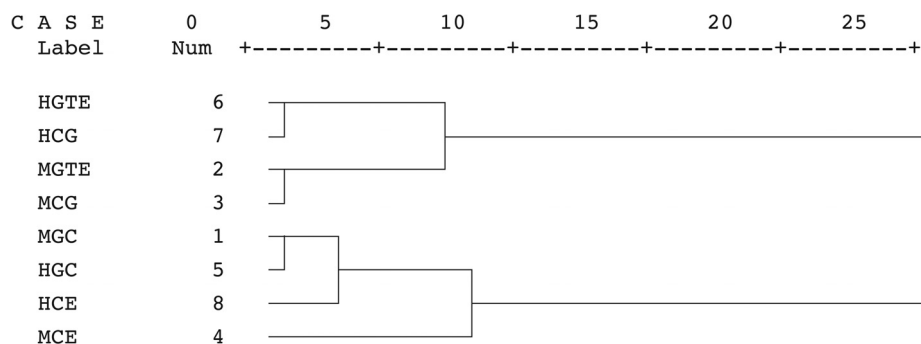


Figura 3. Dendrograma das variedades lingüísticas. Mostra universitarios.

3.2.3 Conclusións

As agrupacións finais resultantes, tanto na mostra dos máis novos como na mostra de control de universitarios, estaban compostas polas variedades ‘con acento galego’, por un lado, e as variedades con ‘accento castelán’, polo outro. Esta circunstancia indícanola relevancia do ‘accento galego’ na caracterización social do falante. Estes percíbense como máis semellantes nas características persoais avaliadas cando coinciden no acento utilizado que cando utilizan a mesma lingua, confirmando os datos obtidos mediante o Modelo Lineal Xeral de medidas repetidas.

Unha vez determinada a importancia do acento galego na caracterización dos falantes, hai que destacar que a presenza de acento galego é un marcador social máis potente que a presenza de acento castelán. Polo tanto, pódese dicir que existe unha serie de características sociais de natureza estereotipada asociadas ós falantes cando se expresan con acento galego moito máis definidas e accesibles que cando se expresan sen este acento galego.

Tamén atopamos que, fronte ós universitarios, na xente máis nova a variable do ‘sexo’ do falante ten unha maior importancia para a súa caracterización social. Neste grupo, a muller recibía unha categorización máis marcada que o home, sobre todo cando se expresaba con acento galego. Os rapaces tiñan unha caracterización social da muller máis marcada cá do home, sobre todo cando a muller se expresaba con acento galego.

Unha agrupación na mostra de contraste de universitarios non congruente coa primeira mostra é a conformada pola variedade de ‘galego con acento castelán’, independentemente de que a máscara sexa home ou muller. Este dato indícanos que falar galego cunha fonética castelá pode servir, inicialmente, para a súa caracterización social por parte dos universitarios. Esta inconsistencia entre os resultados das dúas mostras pode indica-la presenza no ámbito universitario dun determinado grupo social ó que se asocia esta

variedade de galego, xa que as percepcións sociais deste estilo están construídas a partir de experiencias directas ou vicarias co obxecto da actitude (Park e Hastie, 1987; Thomson, Judd, e Park, 2000).

En definitiva, podemos concluír que a presenza de trazos fonéticos e prosódicos do galego tradicional-estándar na fala constitúe un potente marcador para adxudicarlle ó falante unha serie de trazos persoais distintivos que o caracterizan socialmente, e que este feito é compartido por toda a mocidade, independentemente das súas características sociodemográficas (lugar de residencia, estudos, etc.) ou sociolingüísticas (lingua habitual, etc.), confirmando estudos precedentes (Pereiro et alii, 2001).

É necesario tamén analiza-lo contido das dimensións que lle serven á mocidade para categorizar socialmente os falantes das variedades lingüísticas manipuladas.

3.3 ANÁLISE DE DIFERENCIAS INDIVIDUAIS (INDSCAL)

As puntuacións da escala de 17 ítems, outorgadas por cada suxeito ós falantes (home e muller) das catro variedades lingüísticas empregadas, foron sometidas a un tipo de análise multivariante de escalamento multidimensional denominado «INDSCAL» (Análise de Diferencias Individuais). O obxectivo era obter un conxunto reducido de escalas que incorporasen a maior parte da información presente nas 17 escalas orixinais e que, asemade, reflectisen diferencias entre variedades lingüísticas e/ou falantes.

A elección deste modelo vén avalada por dúas consideracións principais:

A diferenza doutras técnicas de redución de datos empregadas tradicionalmente nestes casos, como a análise factorial ou a análise de clústers, os modelos de escalamento multidimensional permiten unha interpretación tanto visual como numérica dos datos, nun espazo de baixa dimensionalidade, xeralmente de só dúas ou tres dimensións (Arce, 1993; Real, 2001).

O modelo INDSCAL permite aplicar unha ponderación diferente a cada unha das escalas ou dimensións obtidas para cada grupo de puntuacións, polo que posibilita interpretar diferencias entre grupos a partir dunha solución en todos eles.

3.3.1 *Resultados coa mostra de adolescentes*

Utilizando este tipo de análise multidimensional solicitáronse solucións en dúas, tres e catro dimensións, que acadaban valores de axuste progresivamente mellores (RSQ: ,68, ,82 e ,86, e Stress: ,25, ,18 e ,14, respectivamente). Dado que as solucións en dúas e tres dimensións non foron interpretables, escolleuse a solución en catro dimensións, que obtivo uns valores de axuste altos, tendo en conta a elevada cantidade de características consideradas (Hair, Anderson, Tayham e Black, 1999).

O seguinte paso foi comproba-lo axuste de cada unha das variedades lingüísticas e dos falantes (táboa 10) que oscilaban entre o máis alto, na voz de home cando se expresaba en castelán estándar (cun RSQ de ,88 e un nivel de Stress de ,130), e o máis baixo, a muller que falaba castelán con acento galego (cun RSQ ,83 e un nivel de Stress de ,160).

Muller	Variedades	Rsq	Stress	Home	Variedades	Rsq	Stress
	GTE	,83	,159		GTE	,85	,146
GC	,88	,153	GC	,88	,136		
CG	,83	,160	CG	,86	,137		
CE	,87	,158	CE	,88	,130		

Táboa 10. Axuste lineal das variedades lingüísticas da mostra de adolescentes.

GTE - Galego tradicional-estándar.

GC - Galego con acento castelán.

CG - Castelán con acento galego.

CE - Castelán estándar.

Para coñecer cáles das variedades e falantes determinan cada unha das dimensións obtidas acudimos ós seus pesos dentro de cada unha delas, onde a puntuación nos indica unha maior ou menor relación da variedade e do falante coa dimensión. Os maiores pesos correspóndense, de acordo coa táboa, do seguinte modo (en letra grossa táboa 11):

- Dimensión I, coas variedades sen acento galego na voz de home ('galego con acento castelán': $w = ,8241$; 'castelán estándar: $w = ,7508$).
- Dimensión II, coas variedades con acento galego tanto na voz de home coma na de muller: 'galego tradicional-estándar' (home: $w = ,5976$; muller: $w = ,6432$) e 'castelán con acento galego' (home: $w = ,6715$; muller: $w = ,6052$).
- Dimensión III, coas variedades con acento galego, pero circunscritas á muller ('galego tradicional-estándar': $w = ,5506$; 'castelán con acento': ,6384).
- Dimensión IV, coas variedades con acento castelán referidas á muller ('galego con acento castelán': $w = ,6881$; 'castelán estándar': $w = ,6560$).

A varianza explicada en cada dimensión (ver táboa 11) oscila entre o 31% da dimensión I ata o 15% da dimensión IV. As dimensións II e III explican un 23% e un 17%, respectivamente.

VARIETADES		WEIRDNESS	DIMENSIONES			
			I	II	III	IV
Muller	GTE	,3939	,1982	,6432	,5506	,2655
	GC	,5114	,5111	,1457	,3519	,6881
	CG	,4867	,1649	,6052	,6384	,1828
	CE	,5056	,5704	,1395	,3081	,6560
Home	GTE	,2987	,5445	,5976	,4104	,1588
	GC	,4085	,8241	,2940	,2175	,2613
	CG	,3249	,5230	,6715	,3193	,1965
	CE	,2978	,7508	,3722	,3655	,2011
VARIANZA EXPLICADA			31%	23%	17%	15%

Táboa 11. Pesos das variedades lingüísticas e falantes en cada dimensión da mostra de adolescentes.

GTE - Galego tradicional-estándar.

GC - Galego con acento castelán.

CG - Castelán con acento galego.

CE - Castelán estándar.

Despois de establecer o número de dimensións e analizar qué variedades pesan máis en cada dimensión, cómpre coñecer qué características persoais avaliadas determinan cada unha das catro dimensións obtidas. Con este propósito, utilizáronse os mapas perceptuais que representan nun espazo bidimensional os pesos das características persoais dentro de cada dimensión (ver figura 4 e figura 5). Hai que mencionar que o signo do peso, positivo ou negativo, non indica que as medias desas características sexan as máis altas ou as máis baixas nesa dimensión. Para coñecer este aspecto acudimos ás súas medias.

Na dimensión I (figura 4), que se corresponde co falante home cando se expresa coas variedades con acento castelán ('castelán estándar' e 'galego con acento castelán'), atopamos que nos cuadrantes inferiores, onde están situados os ítems que reciben as maiores puntuacións, a característica máis discriminante (máis extrema) refírese á capacidade para dirixir (liderado), seguida por interese en progresar, confianza en si mesmo, traballador e aceptación de novos usos e costumes (innovador). Nos cuadrantes superiores aparecen as características onde reciben as menores puntuacións e onde a característica máis discriminante é 'atractivo físico', seguido de 'divertido', 'sentido do humor' e 'simpático'. Polo tanto, o falante home cando se expresa nas variedades con acento castelán ('castelán estándar' e 'galego con acento castelán') é percibido como máis capacitado para dirixir, con máis interese en progresar, con maior confianza en si mesmo, máis traballador e máis innovador; pero con menor atractivo físico, menos divertido, con menor sentido do humor e menos simpático.

Analizando a dimensión II, referida ás variedades con acento galego (figura 4), atopamos que as características con maiores puntuacións e máis discriminantes (cuadrante superior e inferior esquerdo) son ‘traballador’ e ‘aberto’, seguidas cun peso menor por ‘xeneroso’, ‘divertido’, ‘digno de confianza’ e ‘sentido do humor’. A estas características opónselles (figura 4, cuadrante superior e inferior dereito) fundamentalmente o ‘atractivo físico’, seguido de ‘orgullo’, ‘cultura’, ‘intelixencia’ e ‘capacidade para dirixir’ (liderado). En definitiva, os falantes cando se expresan nas variedades con acento galego son percibidos como máis xenerosos, divertidos, graciosos e máis de fiar; pero con menor atractivo físico, orgullo, cultura, intelixencia e capacidade para dirixir.

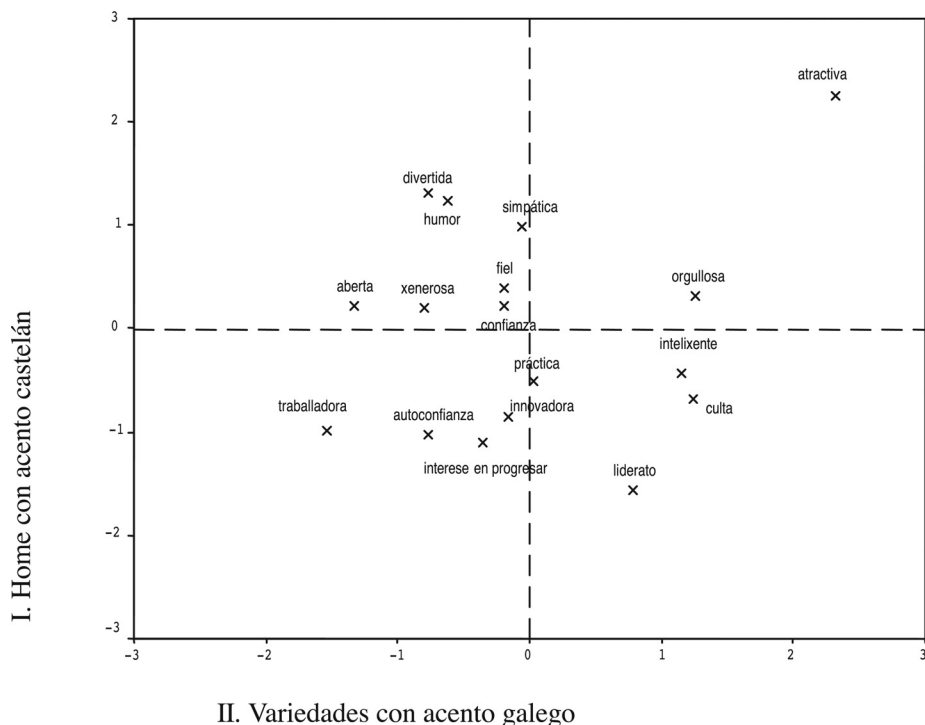


Figura 4. Mapa perceptual das coordenadas dos ítems nas dimensións I e II. Mostra de adolescentes.

As dimensións III e IV (figura 5) están centradas nas variedades en que intervén a máscara muller. En concreto, a dimensión III refírese ás variedades con acento galego (‘galego tradicional-estándar’ e ‘castelán con acento galego’) e a dimensión IV ás variedades con acento castelán (‘galego con acento castelán’ e ‘castelán estándar’).

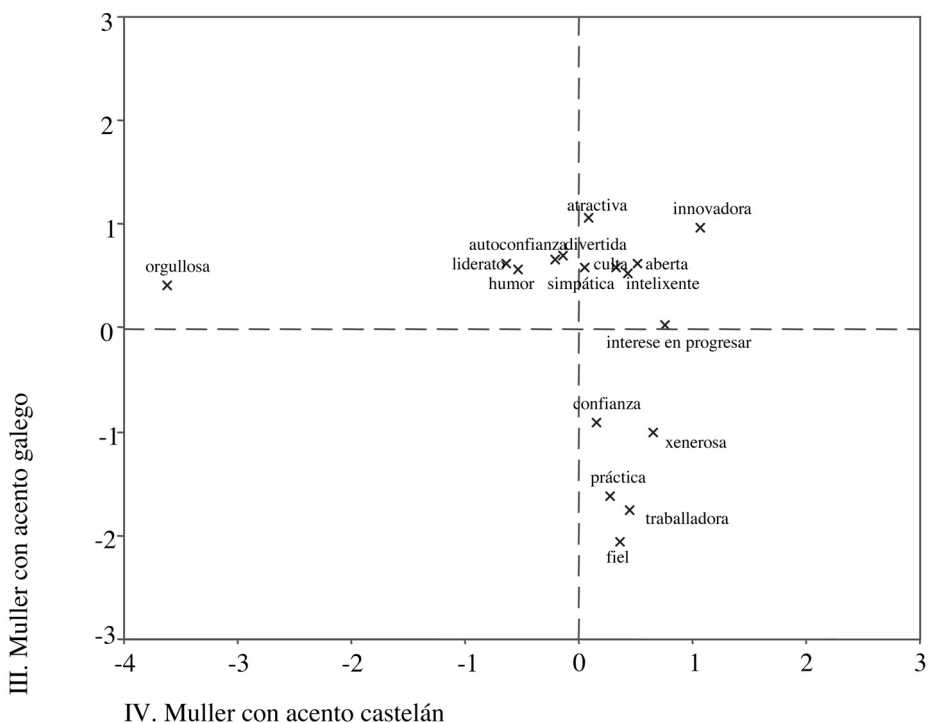


Figura 5. Mapa perceptual das coordenadas dos ítems nas dimensións III e IV. Mostra de adolescentes.

Se mirámo-la figura 5 de riba a baixo (dimensión III: falante muller cando se expresa con acento galego), atopamos que no cuadrante inferior esquerdo, onde están as características que puntúan máis alto nesa dimensión, as máis discriminantes son as de fiel, traballadora e práctica, seguidas por xenerosa e digna de confianza. Arriba, as características cun maior peso son as de atractivo físico e aceptación de novos usos e costumes (innovadora). Por outro lado, na dimensión IV (ler a figura no sentido horizontal), aparece unha soa característica asociada á muller que se expresa con acento castelán, orgullosa. En definitiva, a muller cando se expresa nas variedades con acento galego (i.e. ‘galego tradicional-estándar’ e ‘castelán con acento’) percíbese como máis fiel, traballadora, práctica, xenerosa e digna de confianza, pero como menos atractiva e innovadora. Sen embargo, cando fala nas variedades con acento castelán (i.e. ‘galego con acento castelán’ e ‘castelán estándar’) é percibida como máis orgullosa.

3.3.2 Resultados coa mostra de universitarios

Da mesma maneira que na análise anterior, pedíronse solucións en 2, 3 e 4 dimensións, obténdose uns bos niveis de axuste⁷. Neste caso, a solución adoptada foi en tres dimensións, xa que a explicación con dúas tiña un baixo nivel de axuste e non era teoricamente coherente, mentres que a solución en tres obtiña uns aceptables niveis de axuste e ademais era válida teoricamente. Por outra lado, a solución en catro dimensións non achegaba máis información e non aumentaba significativamente os niveis de axuste. O axuste das variedades manipuladas (táboa 12) oscila desde o máis baixo da máscara de muller cando falaba ‘castelán estándar’⁸, ata o máis alto de ‘castelán con acento galego’, tamén na concursante muller⁹.

Muller	Variedades	Rsq	Stress	Home	Variedades	Rsq	Stress
	GTE	.84	.17		GTE	.74	.19
GC	.74	.19	GI	.83	.15		
CG	.86	.15	CA	.67	.21		
CE	.69	.21	CS	.72	.20		

Táboa 12. Axuste lineal das variedades lingüísticas na mostra de universitarios.

GTE - Galego tradicional-estándar.

GC - Galego con acento castelán.

CG - Castelán con acento galego.

CE - Castelán estándar.

Para coñecer cáles das variedades e falantes determinan cada unha das dimensións obtidas utilizouse o mesmo método que coa mostra anterior, e obtívose que os maiores pesos correspondéronse (en letra grosa táboa 13):

- Dimensión I, coas variedades con acento galego: ‘galego tradicional-estándar’ (home: $w = .7314$; muller: $w = .8913$) e ‘castelán con acento galego’ (home: $w = .5994$.; muller: $w = .8672$).
- Dimensión II, coas variedades con acento castelán: ‘galego con acento castelán’ (home: $w = .7510$; muller: $w = .6210$) e ‘castelán estándar’ (home: $w = .7166$; muller: $w = .6164$).
- Dimensión III, coas variedades que máis pesaban na segunda dimensión (‘galego con acento castelán’ e ‘castelán estándar’) pero referidas ás producións da muller (muller ‘galego con acento castelán’: $w = .4899$; muller ‘castelán estándar’: $w = .4524$).

⁷ Os niveis de axuste nas solucións foron: RSQ: ,62, ,76, ,82; Stress: ,27, ,19, ,14 respectivamente.

⁸ RSQ: ,67; Stress: ,21.

⁹ RSQ: ,86; Stress: ,15.

VARIETADES		WEIRDNESS	DIMENSIÓN		
			I	II	III
Muller	GTE	.6351	.8913	.1789	.1322
	GC	.3770	.3503	.6210	.4899
	CG	.4942	.8672	.2824	.16666
	CE	.3651	.3318	.6164	.4524
Home	GTE	.3570	.7314	.4375	.1489
	GC	.2957	.3920	.7510	.3378
	CG	.0756	.5994	.4655	.3112
	CE	.3197	.3736	.7166	.2597
VARIANZA EXPLICADA			37%.	29%	9%

Táboa 13. Pesos das Variedades lingüísticas e falantes en cada dimensión da mostra de universitarios.

GTE - Galego tradicional-estándar

GC - Galego con acento castelán

CG - Castelán con acento galego

CE - Castelán estándar

A dimensión I explicaría un 37% da varianza, a dimensión II un 29% e a dimensión III a penas chegaría a explicar un dez por cento (9%).

O seguinte paso na exposición dos resultados é analiza-las características persoais que determinan cada unha das dimensións, baseándonos nos mapas perceptuais expostos a continuación (figura 6 e figura 7).

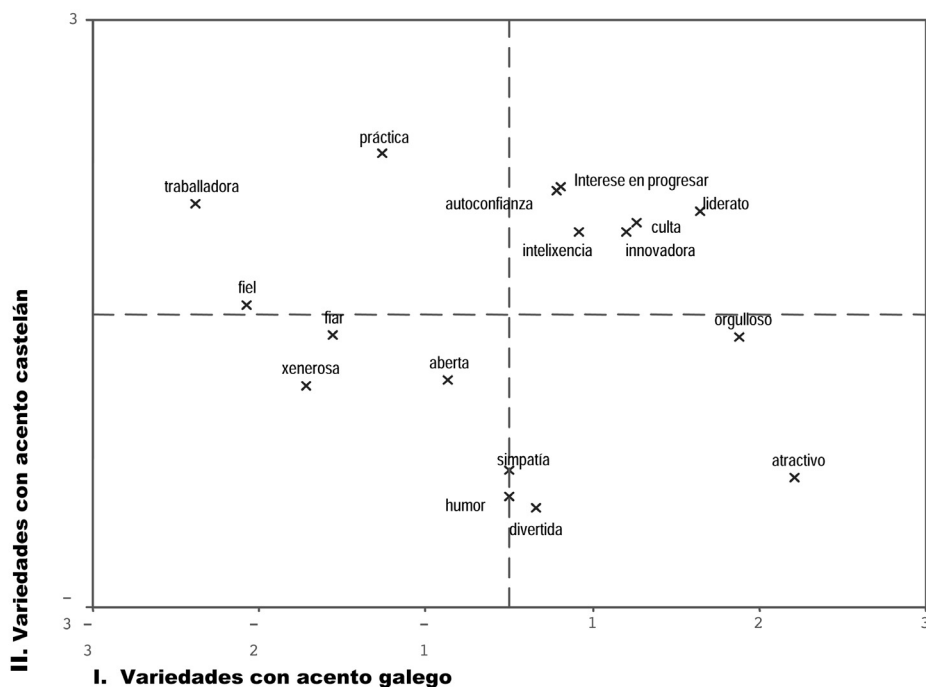


Figura 6. Mapa perceptual das coordenadas dos ítems nas dimensións I e II.
Mostra de universitarios.

A figura 6 correspóndese co mapa perceptual da primeira e segunda dimensión da mostra de universitarios. Como xa dixemos, a dimensión I está asociada ó falante, tanto home como muller, cando se expresa nas variedades ‘con acento galego’ (‘galego tradicional-estándar’ e ‘castelán con acento’). Para analiza-las características máis discriminantes hai que observa-lo mapa dos cuadrantes esquerdos e dereitos. Os falantes, cando se expresan ‘con acento galego’ serían percibidos como máis traballadores, fieis, xenerosos, dignos de confianza e prácticos; pero menos atractivos, orgullosos, capaces de dirixir (liderado), cultos, intelixentes e innovadores.

Como se pode observar na segunda dimensión (figura 6, vertical), os falantes cando se expresan nas variedades que non presentan acento galego (‘galego con acento castelán’ e ‘castelán estándar’) son percibidos como máis prácticos, interesados en progresar, con máis confianza en si mesmos, traballadores, capaces para dirixir, cultos, intelixentes e innovadores. Sen embargo puntúan máis baixo nas características de divertidos, sentido do humor, atractivos fisicamente, simpáticos, abertos e xenerosos.

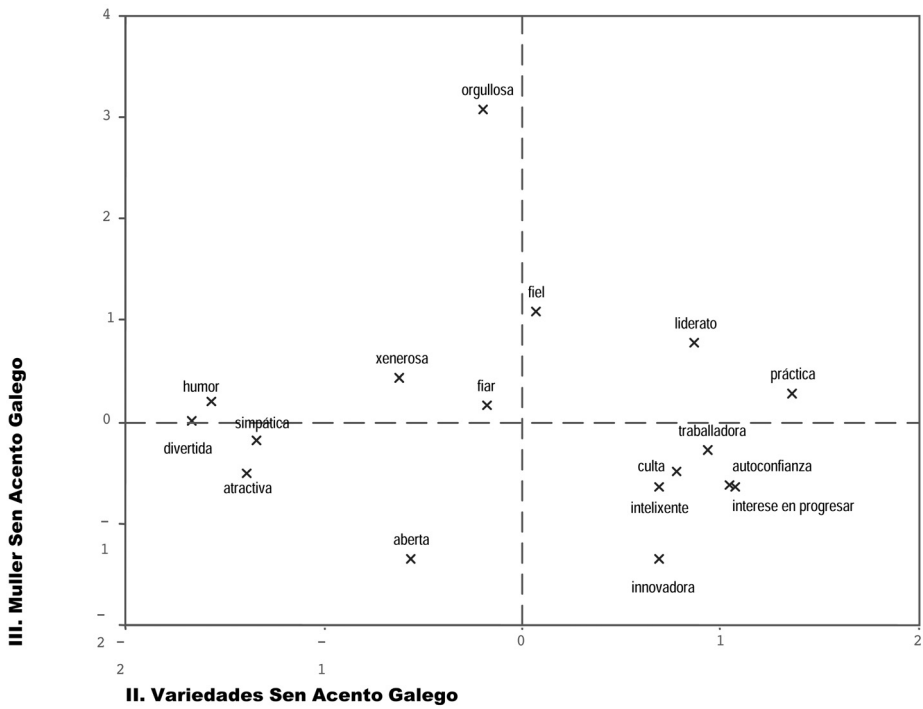


Figura 7. Mapa perceptual das coordenadas dos ítems nas dimensións II e III. Mostra de universitarios.

As características máis asociadas á máscara muller cando fala con acento castelán (dimensión III) pódense observar na figura 7 se a analizamos verticalmente. Esta dimensión está determinada case unicamente pola característica de orgullosa. Á muller que fala ‘galego con acento castelán’ ou ‘castelán estándar’ adxudícaselle a característica de orgullosa.

3.3.3 Conclusións

Con estes resultados confírmase a presenza dunha valoración social distintiva segundo os falantes se expresen nas variedades ‘con acento galego’ ou ‘con acento castelán’. Atopamos tamén a existencia de valoracións sociais distintivas segundo o falante sexa home ou muller, aspecto que se fai máis evidente na poboación máis nova cun menor nivel de estudos, xa que este sector da poboación é máis permeable ás categorizacións sociais de natureza estereotipada. Esta análise confirma a escasa importancia da ‘lingua habitual’ dos avaliadores para a representación social dos falantes.

Ó categorizar socialmente os falantes ‘con acento castelán’, os adolescentes establecen unha distinción segundo o sexo do falante, de xeito que os homes reciben as puntuacións máis altas nas características asociadas ó éxito social, dentro da dimensión denominada «status» ou «competencia social»,

sobre todo no referido ás características de personalidade (interese en progresar, confianza en si mesmo, etc.), aínda que non tanto en aspectos intelectuais (culto, intelixente). Ó mesmo tempo son peor puntuados na dimensión solidariedade, en concreto nas características relacionadas coa empatía ou atractivo social (divertido, sentido do humor, etc.).

A dimensión segundo a que se valora a muller cando fala en ‘galego con acento castelán’ e ‘castelán estándar’, é dicir, nas variedades sen acento galego, é diferente da utilizada co home falando esas mesmas variedades. Mentres o home se valora segundo as características asociadas á dimensión de «competencia social», a muller categorízase socialmente pola característica de ‘orgullo’. Este achado coincide, en certa maneira, coa dimensión atopada por Woolard (1992) que denomina «egoísmo» e Rodríguez et alii. (2002) «individualismo». Este constructo, mesmo que estreitamente relacionado con características de personalidade asociadas ó éxito social, tamén ten asociada unha clara connotación peyorativa. Obsérvase que esta mesma dimensión aparece tamén na mostra de universitarios, aínda que explicando unha porcentaxe de varianza menor.

Cando os falantes se expresan con acento galego avalíanse, fundamentalmente, polas características asociadas á dimensión de «solidariedade». Outra das características polas que os adolescentes valoran estas variedades é a de ‘traballador’, que se incluíría dentro da dimensión «competencia social», pero asociada a valores máis tradicionais. Ó mesmo tempo, son peor puntuados en características incluídas dentro da dimensión de «competencia social» máis relacionadas con valores innovadores. Non obstante, existiría un pequeno matiz cando é a muller quen utiliza as variedades ‘con acento galego’, consistente en que se acentuarían aqueles aspectos referidos á integridade persoal cunha maior carga de valores tradicionais (fiel, xenerosa, etc.).

Os resultados da mostra de control de universitarios confirmaron a grandes trazos este último aspecto. A diferenza máis notable fronte á mostra de adolescentes radica nas discrepancias segundo o ‘sexo do falante’, circunstancia que queda reflectida no número de dimensións obtidas nunha e noutra mostra. Os concursantes ‘con acento galego’ son puntuados máis alto en integridade persoal e naquelas características de éxito social máis asociadas ós valores tradicionais (traballadores, prácticos), e máis baixo nas características intelectuais e de personalidade da dimensión de «competencia social». Ás variedades ‘con acento castelán’ adxudicábonselles características relacionadas coa «competencia social», ás que se lles opoñían as inseridas na dimensión de «solidariedade».

Os resultados mantéñense na tendencia xeral que amosan outros estudos realizados con *matched-guise*, tanto fóra de Galicia (Bradac, 1990; Fasold, 1984) como na nosa comunidade (Rodríguez et alii, 2002). Os falantes ‘con acento galego’ serían percibidos, fundamentalmente, como un grupo de individuos máis tradicionais e peor dotados para o éxito social. Pola outra banda, os falantes ‘con acento castelán’ serían percibidos, fundamentalmente, como un grupo de individuos aptos para o éxito social que esperta escasos sentimentos de empatía social.

Hai que menciona-las diferencias na categorización social dos falantes entre os rapaces máis novos e cun nivel de estudos inferior, fronte ós estudantes universitarios. Nas valoracións das variedades lingüísticas dos primeiros, os estereotipos de xénero están moi presentes e conforman as dimensións polas que se valora os falantes xunto co ‘acento’, circunstancia que se deixaba entrever nas análises anteriores. As mulleres que utilizan as variedades lingüísticas máis asociadas *a priori* ó éxito social (‘galego con acento castelán’ e ‘castelán estándar’) valorábanse segundo características referidas a aspectos máis individualistas. Pola contra, ós homes adxudícanse características asociadas ó éxito social que se poderían considerar orientadas ó materialismo. En referencia ás variedades con acento galego, as mulleres son avaliadas segundo valores moito máis tradicionais que no caso dos homes (fiel e traballadora).

3.4 ANÁLISE DE CORRESPONDENCIAS: ESTEREOTIPOS FÍSICOS

Nos apartados anteriores observamos que a utilización de determinadas variedades lingüísticas do galego, serve como punto de partida para a adxudicación de determinadas características persoais. Propuxémonos tamén descubrir se as características lingüísticas do falante serven para outorgarlle determinados atributos físicos. Para acadar este obxectivo presentáronse doce retratos de mulleres e doce retratos de homes (cf. Anexo III). Os avaliadores, despois de escoitaren fala-lo concursante, elixen o retrato que consideran que corresponde á voz escoitada¹⁰.

Obtidas as frecuencias de elección de cada un dos retratos, utilizouse unha análise de correspondencias, adecuada para datos categóricos e con relacións de tipo non lineal (Hair, Anderson, Tayham e Black, 1999). Esta técnica, tamén utilizada para a selección da mostra, permítenos obter un mapa perceptual no que se poden observa-las relacións existentes entre as variedades lingüísticas e os diferentes retratos.

3.4.1 *Resultados coa mostra de adolescentes*

A análise de correspondencias confirmamos que existen diferencias significativas ($\chi^2=308,825$; $p < 0.0001$) entre as frecuencias esperadas e as observadas na elección de retratos fronte a cada unha das variedades lingüísticas.

Obtívose unha solución en dúas dimensións. A primeira dimensión explica case a totalidade da varianza (91,6%), mentres que a segunda soamente explica un 7%. Isto indica que na maioría dos casos só existe un padrón polo cal os suxeitos realizan atribucións físicas e de vestimenta ós concursantes. Este padrón, como se pode observar na figura 6, vén determinado pola primeira dimensión e categoriza as eleccións dos retratos segundo a presenza ou ausencia de acento galego. Así, por unha banda, estarían os retratos asociados ós concursantes cando

¹⁰ O método para a selección e validación das caras está explicado detalladamente no apartado de materiais (Apartado 2.4).

falan ‘con acento galego’ independentemente da lingua (cuadrantes situados á esquerda), e, pola outra, os concursantes cando se expresan ‘con acento castelán’ tanto en galego coma en castelán (cuadrantes situados á dereita).

A segunda dimensión (figura 6) categoriza a elección dos estereotipos físicos segundo a lingua na que se expresa o concursante cando utiliza a fonética e a prosodia do castelán. Así estarían, por unha banda, os rostros asociados á máscara cando se expresa en castelán (cuadrantes superiores), e, por outra, cando se expresa en ‘galego con acento castelán’ (cuadrantes inferiores).

Na táboa 14 podemos observa-la contribución, en termos de varianza explicada, que fai cada un dos retratos a cada unha das dimensións obtidas.

Número de retrato		Contribucións		
		1ª dimensión	2ª dimensión	Total
Muller	1	,979	,015	,993
	2	,627	,253	,880
	3	,874	,125	,999
	4	,994	,005	1,000
	5	,991	,006	,997
	6	,854	,130	,984
	7	,363	,381	,744
	8	,904	,005	,909
	9	,965	,002	,967
	10	,011	,979	,990
	11	,957	,042	,999
	12	,892	,094	,986
Home	1	,163	,000	,163
	2	,619	,085	,704
	3	,097	,018	,115
	4	,000	,001	,001
	5	,139	,509	,648
	6	,593	,405	,998
	7	,477	,190	,667
	8	,373	,608	,981
	9	,902	,094	,996
	10	,242	,000	,242
	11	,823	,005	,828
	12	,519	,414	,933

Táboa 14. Contribución da dimensión para a inercia do punto da mostra de adolescentes.

Partindo dos autovalores das caras utilizadas no experimento en cada unha das dimensións (táboa 14) e a correspondente representación dos seus pesos no mapa perceptual (figura 8) obsérvase que a asignación dos rostros ás mulleres segundo as dimensións atopadas é máis unánime que no caso dos homes. Os datos indican que os retratos seleccionados de mulleres segundo a presenza de 'acento galego' (cuadrantes esquerdos) son: o retrato 1, o retrato 5 e o retrato 9. O retrato 1 e o 5 estarían máis asociados á muller que falaba en castelán, e o retrato 9 cando se expresaba en galego. Mentres o retrato 4, o retrato 8 e o retrato 11 foron elixidos segundo a presenza de acento castelán (cuadrantes dereitos).

A atribución de rostros masculinos ós concursantes non foi tan consensuada como no caso da muller. Analizando os datos podemos dicir que os retratos seleccionados segundo a presenza de acento galego (cuadrantes esquerdos) foron o retrato 18 e o retrato 21; sobre todo para as voces que se expresaban en galego. Os retratos seleccionados segundo a presenza de acento castelán (cuadrantes dereitos) foron o 14 e 23; tamén cando falaba en galego.

Os retratos seleccionados pola segunda dimensión, definida polas voces con acento castelán, tanto en lingua galega como castelá, soamente foron o retrato 10 no caso da muller e o 20 no caso do home. O primeiro sería escollido cando se escoitaba a variedade de 'galego con acento castelán', mentres o segundo cando o home falaba 'castelán sen acento'.

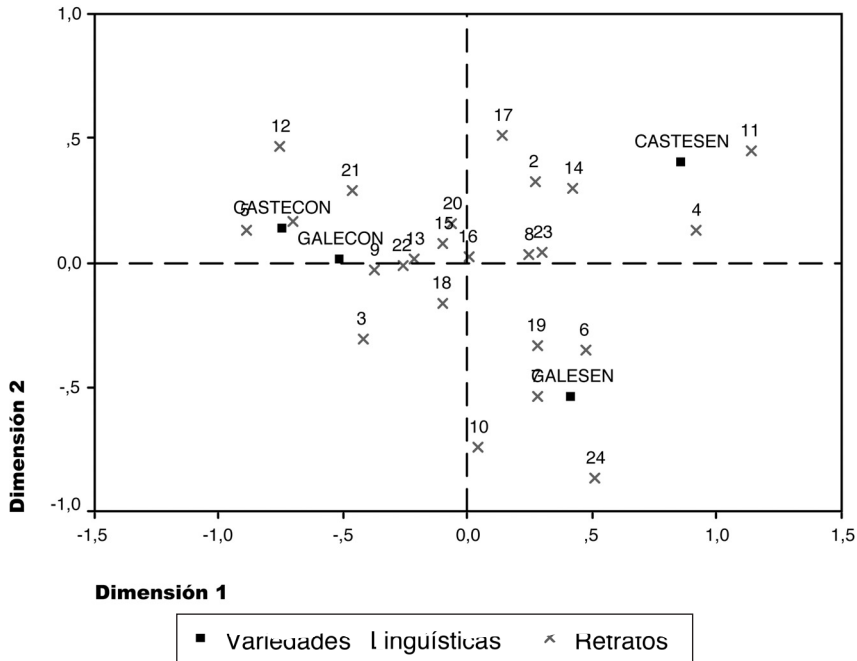


Figura 8. Mapa perceptual (ANACOR) da elección de caras. Mostra de adolescentes.

Na figura 9, pódese observa-los retratos seleccionados pola presenza de ‘acento galego’, mentres na figura 10 están os rostros que se seleccionaron pola ‘presencia de acento castelán’.

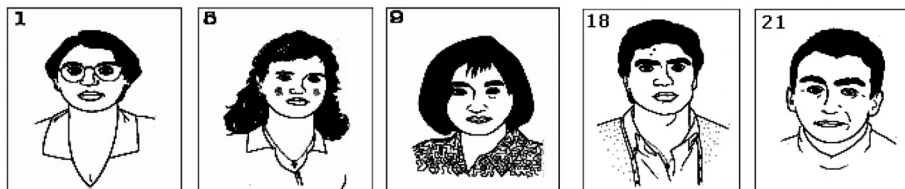


Figura 9. Rostros seleccionados segundo a presenza de acento galego.



Figura 10. Retratos seleccionados segundo a presenza de acento castelán.

Para interpreta-la selección dos diferentes retratos e poder valida-los resultados, acudiuse á opinión do grupo de idade avaliado. Tentamos coñecer cáles son as caras que perciben como máis atractivas e interesantes, co obxectivo de poder contrasta-los resultados obtidos coa análise de correspondencias. Con este fin, escolleuse unha mostra de 171 rapaces á que se lle administrou un cuestionario no que se pedía que elixisen as catro mulleres e os catro homes máis atractivos e interesantes dos 24 presentados das series (12 homes e 12 mulleres, cf. Anexo I e Anexo III).

Contrastando os resultados desta análise cos obtidos no experimento, atopamos que na primeira dimensión, onde se seleccionaban os rostros segundo o ‘acento galego’:

- a) As mulleres que se consideraban máis atractivas e interesantes (retratos 4 e retrato 11 da figura 10) están asociadas ó acento castelán. No caso dos homes repítese a mesma tendencia: os retratos seleccionados (retrato 14 e retrato 23 da figura 10) foron avaliados como os máis atractivos e interesantes;
- b) Os rostros das mulleres elixidos pola ‘presencia de acento galego’ (retratos 1, 5 e 9 da figura 9) son os considerados como os menos atractivos e interesantes. Nos homes os rostros seleccionados (retratos 18, 21 da figura 9) son considerados como os menos atractivos fisicamente, e o retrato 21 tamén como o menos interesante.

Os retratos seleccionados segundo a dimensión II pódense observar na figura 11. Os rostros elixidos por esta dimensión non se consideran entre os máis ou menos atractivos e interesantes. Sen embargo, débese observar que os rostros elixidos pódense enmarcar dentro dun continuo de ‘conservador-innovador’. O retrato asociado á concursante de ‘galego con acento castelán’ refírese a unha persoa nova cunha estética moi definida que se pode caracterizar como máis actual e innovadora. O retrato 20 estaría asociado coa variedade de ‘castelán estándar’, considerándoo como un estereotipo máis conservador, xa que os suxeitos percíbena de maior idade e cunha indumentaria máis formal.

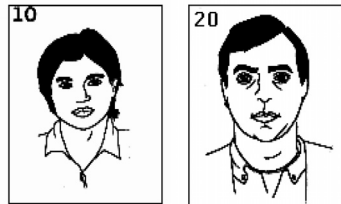


Figura 11. *Retratos seleccionados segundo a dimensión II.*

3.4.2 Resultados da mostra de universitarios

A análise aplicada ós datos procedentes dos universitarios amosa diferencias significativas ($\chi^2=189,431$; $p < 0.0001$) entre as frecuencias esperadas e as observadas na elección dos retratos. A solución obtida resulta en dúas dimensións, a primeira dimensión explicaría a maior parte da varianza (80%), e a segunda un 14%. Isto indica claramente que a elección dos rostros, a maioría das veces, está determinada por un só padrón. O acento galego, como se pode observar na figura 12 categoriza a elección dos retratos (eixe Y). A segunda dimensión está conformada segundo a lingua que falan os concursantes cando se expresan coa fonética e a prosodia castelá (figura 12, eixe X).

Na táboa 15 podemos observa-la contribución que fai cada un dos retratos a cada unha das dimensións.

Número de retrato		Contribucións		
		1ª dimensión	2ª dimensión	Total
Muller	1	,802	,002	,915
	2	,882	,010	,892
	3	,798	,000	,798
	4	,914	,075	,999
	5	,924	,157	,959
	6	,861	,124	,985
	7	,172	,660	,832
	8	,334	,639	,973
	9	,965	,015	,979
	10	,454	,397	,851
	11	,994	,003	,997
	12	,963	,037	1,000
Home	1	,663	,214	,877
	2	,040	,604	,644
	3	,231	,473	,704
	4	,807	,004	,811
	5	,049	,946	,995
	6	,200	,643	,843
	7	,781	,164	,946
	8	,838	,096	,935
	9	,016	,929	,945
	10	,164	,150	,314
	11	,157	,206	,363
	12	,986	,014	1,000

Táboa 15. *Contribución da dimensión para a inercia do punto da mostra de universitarios.*

Os retratos seleccionados en función da primeira dimensión (táboa 13 e figura 12), determinada polo acento, no caso da concursante que se expresa con acento galego serían o 5, 9 e o 12 (figura 12, esquerda); e cando se expresa con acento castelán, o 11 e 4 (figura 12, dereita). O home, cando fala con acento galego, estaría máis asociado ós retratos 13 e 20 (figura 12, esquerda); e, cando fala con acento castelán, ó 16, 19 e 24 (figura 12, dereita).

Os rostros seleccionados segundo a dimensión II, definida polas variedades con acento castelán, foron o retrato 8 no caso da muller, e os retratos 17 e 21 no caso do home. Tódolos retratos, agás o 21, foron elixidos en función da variedade 'galego con acento castelán'.

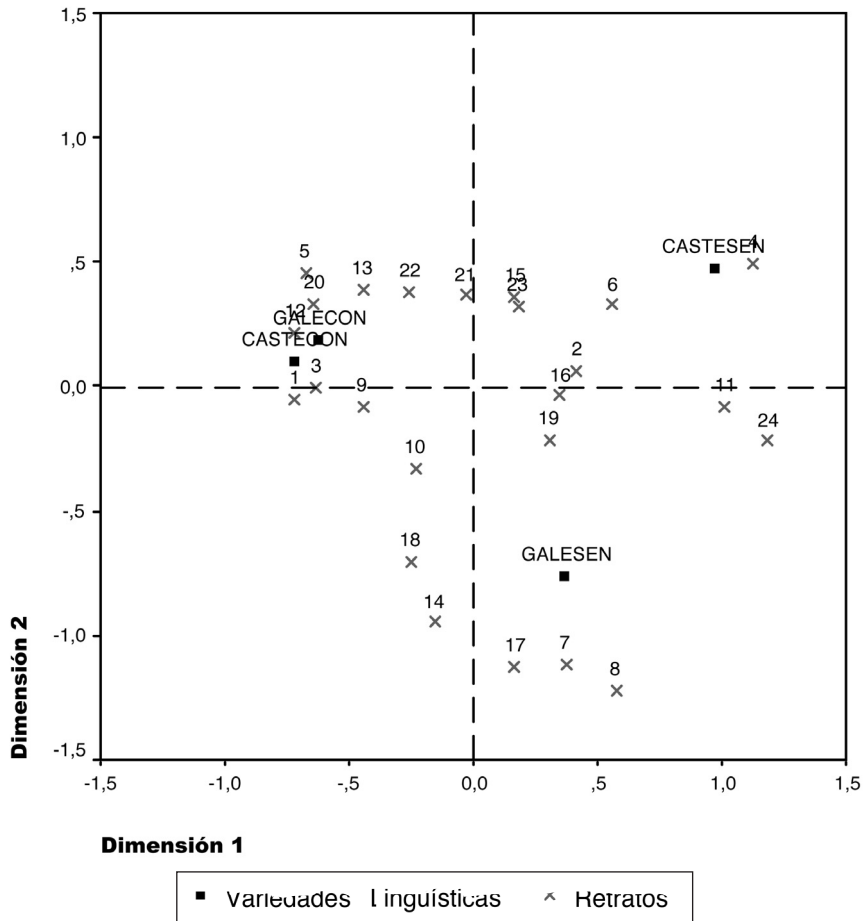


Figura 12. Mapa perceptual (ANACOR) da elección de caras. Mostra de universitarios.

Nas figuras seguintes (figuras 13 e 14) podemos observar os rostros elixidos en función da dimensión I cando se expresan 'con acento galego' (figura 13) e cando se expresan 'con acento castelán' (figura 14). Os retratos seleccionados en función da dimensión II atópanse na figura 15.

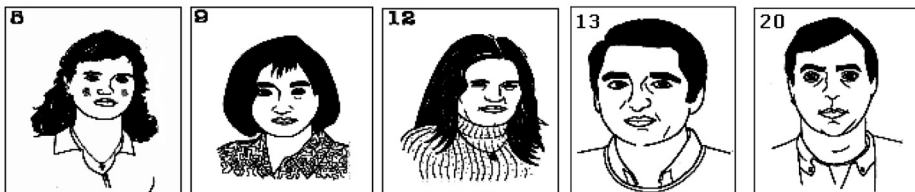


Figura 13. Retratos seleccionados segundo a presenza de acento galego.

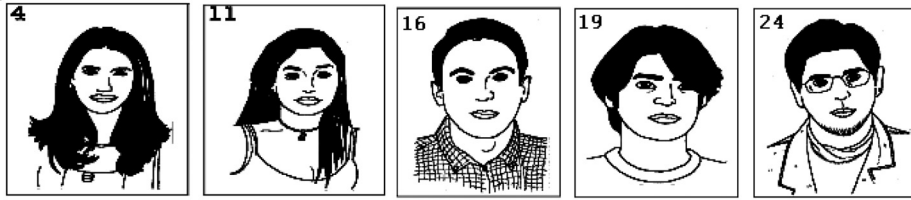


Figura 14. Retratos seleccionados segundo a presenza de acento castelán.

Analizando os retratos que foron seleccionados en función do acento segundo as súas características físicas atopamos que, tanto no home coma na muller, os rostros seleccionados pola presenza de acento galego eran os menos atractivos e interesantes (figura 13). Pola contra, os seleccionados segundo a presenza de acento castelán son considerados como máis atractivos e interesantes, salvo o retrato 24 (home) que non é considerado como un dos máis atractivos pero si un dos máis interesantes (figura 14).

Os retratos escollidos en función da dimensión II (figura 15) asociada á variedade ‘galego con acento castelán’, comparten unha estética moi específica que aquí denominaremos «innovadora», mentres o retrato relacionado coa variedade de ‘castelán estándar’ tería unha estética moito máis clásica.

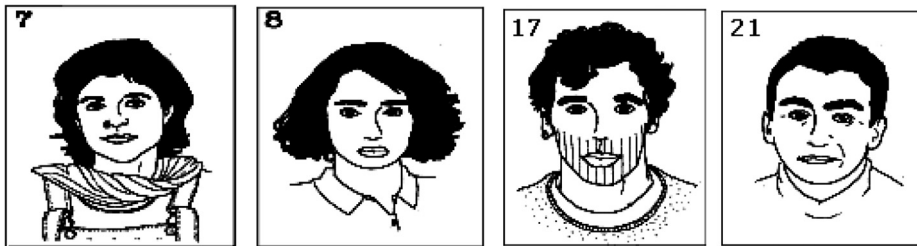


Figura 15. Retratos seleccionados segundo a dimensión II.

3.4.3. CONCLUSIÓNS

Podemos constata-la existencia de estereotipos físicos asociados á presenza ou ausencia dos trazos fonéticos e prosódicos propios da lingua galega nos suxeitos avaliados, de acordo cos resultados da varianza, tanto na primeira mostra coma na mostra de control.

Ante os falantes que exhiben acento galego na súa produción, a mocidade galega coincide en elixir aqueles retratos que os xuíces consideran como menos atractivos e interesantes, mentres que cando os falantes se expresan nas variedades con acento castelán os retratos escollidos son os máis atractivos e os máis interesantes. Outros resultados fan referencia ás diferencias na caracterización física segundo o falante sexa home ou muller. A adxudicación de certas características físicas á muller, segundo se exprese nas variedades con acento galego ou castelán, é máis accesible que cando o falante é home, en clara coherencia cos resultados obtidos anteriormente (análise de clúster e INDSCAL).

Os suxeitos tamén categorizan os retratos de acordo cunha segunda dimensión. Esta, malia explicar unha porcentaxe de varianza moito menor, parece indica-lo xurdimento dun novo grupo social ó que se lle adxudica unha serie de características físicas e estéticas. Este grupo estaría composto por mozos percibidos como máis actuais ou innovadores, que se expresan en galego, pero con trazos fonéticos e prosódicos do castelán. Tendo en conta que as percepcións sociais se constrúen a partir da experiencia directa ou vicaria (e polo tanto a varianza explicada é maior nos universitarios), podemos concluír que este grupo social emerxente está moito máis presente entre a poboación universitaria que entre a poboación máis nova.

A existencia deste estereotipo de maior atractivo físico nas persoas que se expresan con acento castelán, confirmaría os resultados do INDSCAL. Ás persoas percibidas como máis atractivas fisicamente, debido ó efecto halo (Dion, Berscheid e Walter's, 1972: 285), asociaríanelles características positivas como: sociabilidade, liderado, de grande actividade sexual, mentalmente san, intelixencia e competencia social (Feingold, 1992), pero non se lles asociarían características relacionadas coa dimensión de integridade persoal (Eagly, Ashmore, Makhijani e Longo, 1991), e mesmo poderían ser vistas como vaidosas e egoístas (Cash e Janda, 1984).

3.6 ANÁLISE DE CORRESPONDENCIAS: ESTEREOTIPOS PROFESIONAIS

Os apartados anteriores determinaron, entre outras cousas, a importancia do acento galego na adxudicación de certas características persoais e físicas ós falantes pola mocidade galega. Pero este aspecto debe ser completado mediante a exploración da información lingüística, que tamén serve para lles outorgar un determinado status profesional ós supostos concursantes avaliados. Con ese obxectivo formulouse unha pregunta aberta ós participantes no

experimento, onde se lles pedía que informasen da profesión que crían que exercían os concursantes. Os oficios e profesións atribuídos polos suxeitos ós concursantes foron agrupados en categorías, debido á multitude de profesións obtidas ante este ítem aberto, máis de 250 na primeira mostra e máis de 150 na segunda.

Para poder realizar unha clasificación válida acudiuse a unha escala de prestixio profesional estandarizada. Este tipo de instrumentos miden a desexabilidade xeral por parte da poboación das diferentes ocupacións. A escala utilizada foi a PRESCA2C (Carabaña e Gómez, 1996), que nos permitía categorizar as profesións obtidas en 8 clases de prestixio profesional. Estas clases non levan ningún nome, soamente un número que nos di a súa orde: clase 1, 2, etc. ata a clase 8, a máis alta. As profesións que se incluían dentro de cada clase serían:

Clase 1: ama de casa, parado, xubilado, persoal de limpeza, etc.

Clase 2: peón da industria, campesiño, gandeiro, mariñeiro, etc.

Clase 3: camareiro, albanel, conserxe, etc.

Clase 4: dependente, auxiliar de clínica, conductor de vehículos a motor, fontaneiro, electricista, carpinteiro, etc.

Clase 5: empregado administrativo, mecanógrafo, propietario-xerente de comercio, etc.

Clase 6: capataz, contable, propietario-xerente de hostalería, etc.

Clase 7: profesor de ensinanza media e básica, delineante, xornalista, locutor, publicista, etc.

Clase 8: biólogo, artista, psicólogo, avogado, banqueiro, constructor, empresario, economista, enxeñeiro, médico, directivo, etc.

A esta serie de categorías que vai desde o 1 ó 8, engadíuselle outra máis, a clase 0, na que se incluírían os retratos ós que se lles adxudica a categoría de ocupación 'estudiante'. Esta acción está xustificada polo alto número de mencións, e porque esta actividade non está recollida en ningunha das escalas de prestixio profesional revisadas.

Unha vez establecida a categorización dos oficios utilizouse a análise de correspondencias para determinar qué padrón se seguiu na adxudicación de oficios ás variedades lingüísticas manipuladas.

3.6.1 *Resultados coa mostra de adolescentes*

Esta análise atopou diferencias significativas ($\chi^2=755,189$ $p < 0.0001$) entre as frecuencias esperadas e as observadas na adxudicación de oficios segundo a clase de prestixio á que pertencen.

A solución en dúas dimensións explica un 91,6% da varianza, onde a primeira dimensión explica un 60,6% da varianza e a segunda dimensión o 31%.

A primeira dimensión está composta pola oposición entre as voces de muller ‘con acento galego’ (‘galego tradicional-estándar’ e ‘castelán con acento’) fronte ás voces de home ‘con acento castelán’ (‘galego con acento castelán’ e ‘castelán sen acento’). A outra dimensión está conformada polas voces de home ‘con acento galego’ (‘galego tradicional-estándar’ e ‘castelán con acento galego’) fronte ás voces de muller ‘con acento castelán’ (‘galego con acento castelán’ e ‘castelán estándar’).

De igual maneira que na análise dos estereotipos físicos, na seguinte táboa pódese observa-la contribución de cada unha das clases de prestixio dentro das dimensións resultantes.

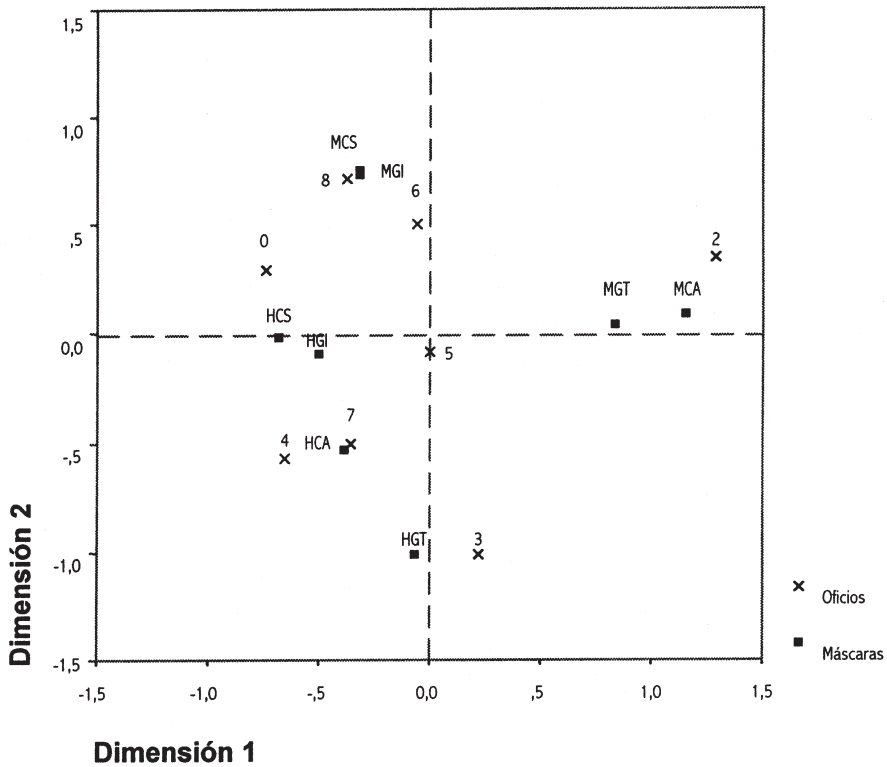
Clases de oficio	Contribucións		
	Acento (1ª dimensión)	Lingua sen acento galego (2ª dimensión)	Total
Clase 0	.798	.139	.937
Clase 1	.953	.040	.992
Clase 2	.101	.891	.935
Clase 3	.550	.384	.342
Clase 4	.208	.134	.641
Clase 5	.005	.636	.762
Clase 6	.228	.534	.755
Clase 7	.119	.636	.798
Clase 8	.743	.003	.746

Táboa 16. *Contribución da dimensión para a inercia do punto da mostra de adolescentes.*

Os datos da contribución das clases dentro de cada unha das dimensións (táboa 16), xunto co mapa perceptual (figura 16), permite concluí-lo seguinte:

Na dimensión I os homes que se expresan nas variedades ‘con acento castelán’, tanto en lingua galega como en castelá, están asociados ás profesións percibidas cun maior prestixio social (clase 8) ou á ocupación de estudante. Este resultado contrasta co prestixio profesional que se lle atribúe á muller que fala ‘con acento galego’. Neste caso os avaliadores adoitan considerar que se dedica ás profesións cun menor prestixio social (clase 1).

Na dimensión II, asócianselle ó home os oficios cun menor prestixio social cando se expresa en ‘galego tradicional-estándar’ ou ‘castelán con acento galego’ (clase 2); sen embargo son profesións cun maior prestixio que as atribuídas á muller ‘con acento galego’ (clase 1). As voces de muller ‘con acento castelán’ asócianse, sobre todo, ás profesións que se inclúen na clase 7, aínda que a clase 5 ten tamén un gran peso. Isto quere dicir que o ‘galego con acento castelán’ e o ‘castelán estándar’ na fala das mulleres asóciase a profesións cun maior prestixio social, pero non tanto coma no caso dos homes, nin dun xeito tan homoxéneo.



Dimensión 1
Figura 16. Mapa perceptual (ANACOR) da elección de oficios. Mostra de adolescentes.

3.6.2 Resultados coa mostra de universitarios

Nos resultados coa mostra universitaria tamén se encontran diferencias significativas entre as frecuencias esperadas e as atopadas ($\chi^2=445,027$ $p < 0.0001$). Utilizando a solución en dúas dimensións, iguais que as da mostra de adolescentes, a varianza total explicada é alta (82,2%). A primeira dimensión explicaría un 47,8% e a segunda un 34,4%. É dicir, estas dimensións explican a maioría de adxudicacións de oficios ás variedades manipuladas tanto de home coma de muller.

A contribución de cada unha das clases dentro da cada unha das dimensións expónse na táboa 17.

Clases de oficio	Contribucións		
	Acento (dimensión I)	Lingua sen acento galego (dimensión II)	Total
Clase 1	,932	,000	,932
Clase 2	,092	,870	,962
Clase 3	,002	,616	,618
Clase 4	,013	,024	,037
Clase 5	,092	,650	,741
Clase 6	,000	,013	,013
Clase 7	,015	,787	,803
Clase 8	,737	,040	,777

Táboa 17. *Contribución da dimensión para a inercia do punto da mostra de universitarios.*

As dúas dimensións explicaríanse polo acento nas variedades coas que traballamos. A dimensión I reflicte a oposición da presenza de acento galego nos homes fronte á presenza de acento castelán nas mulleres. A dimensión II sería complementaria da primeira coa oposición de presenza de acento galego no falante home fronte á muller que se expresa con acento castelán (figura 17).

Os resultados son case coincidentes cos atopados nos rapaces que estaban cursando estudos non universitarios, salvo que nesta mostra a clase de estudantes non está representada (clase 0). Ós homes que se expresan nas variedades con acento castelán adxudícanlles os oficios categorizados cun maior prestixio profesional, principalmente, os pertencentes á clase 8 (dimensión I, cuadrantes situados á esquerda da figura 17); mentres que á muller que se expresa nesas mesmas variedades se lle adxudican, sobre todo, profesións pertencentes á clase 7 (dimensión II, cuadrantes inferiores da figura 17) e, polo tanto, nunha posición na estrutura ocupacional inmediatamente inferior á que ocupan os homes. Esta mesma tendencia, pero á inversa, repítese cando os falantes se expresan nas variedades con acento galego. No caso da muller os oficios nos que se cre que traballa son os de menor prestixio, clase 1 (dimensión I, cuadrantes situados á dereita figura 17). Os homes seguen a mesma tendencia, pero ocupan unha posición profesionalmente superior, a clase 2 (dimensión II, cuadrantes superiores da figura 15).

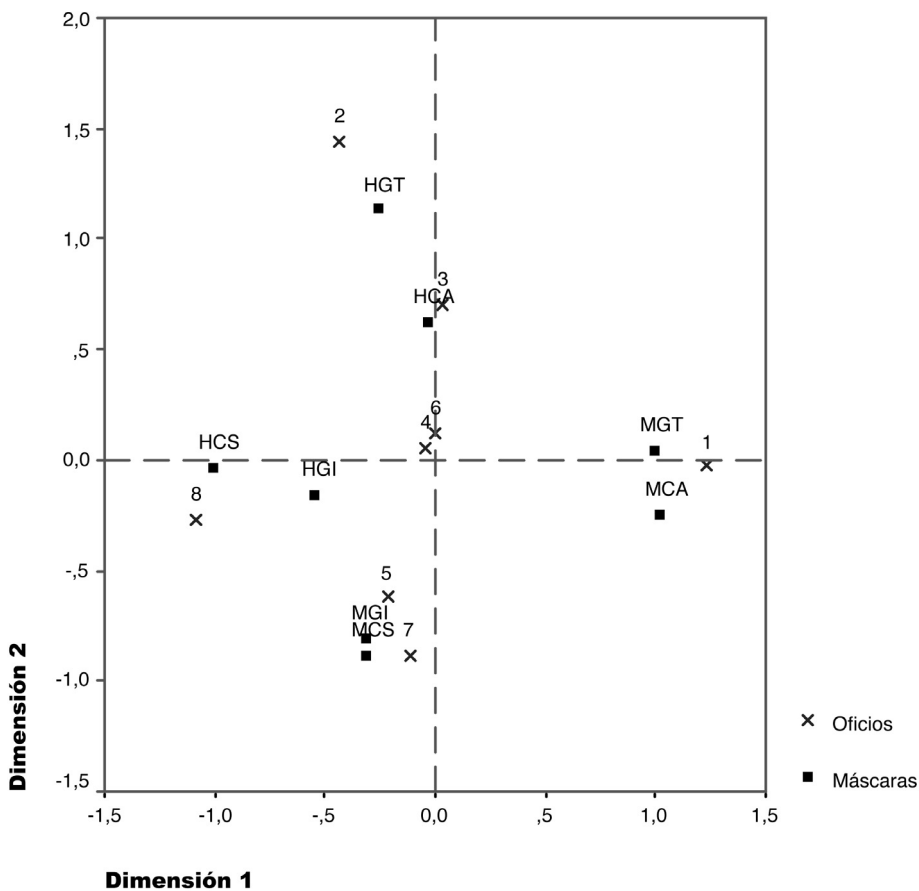


Figura 17. Mapa perceptual (ANACOR) da elección de oficios. Mostra de universitarios.

3.6.3 Conclusións

Os datos referidos á categorización laboral dos falantes que se expresan nestas modalidades lingüísticas indican a importancia do acento nas súas producións, así como os estereotipos de xénero existentes.

Os resultados indican, tanto na primeira como na segunda mostra, que, cando os falantes, sexan homes ou mulleres, se expresan en 'galego tradicional-estándar' ou en 'castelán con acento', os avaliadores adxudícanlle-las profesións cun menor prestixio social. Analizando as profesións escollidas segundo o 'sexo dos falantes' cando se expresan 'con acento galego', atopamos que as mulleres reciben profesións de prestixio social menor (ama de casa, parada, persoal de limpeza, etc.) que os homes (peóns da industria, labregos, gandeiros, mariñeiros, etc.).

Pola contra, se os falantes se expresan nas variedades con acento castelán, os suxeitos adxudícanlle-las profesións cun maior prestixio social. As diferencias segundo o 'sexo dos falantes' seguen a mesma dinámica: ó home atribúenselle profesións cun maior prestixio (avogado, banqueiro, enxeñeiro, médicos, directivos, etc.), e á muller profesións de prestixio alto, pero menor có das adxudicadas ó home (profesoras do ensino básico ou secundario, locutores, delineantes, publicistas, xornalista, etc.).

Na mostra de secundaria asignábaselles ós falantes a ocupación de 'estudiante', circunstancia que non ocorría cos universitarios. Esta categoría, sen ser propiamente unha profesión, quedaba asociada ós concursantes cando se expresaban en 'galego con acento castelán' e 'castelán estándar'. Este feito pode indicar que os estudantes de secundaria senten como máis habituais e próximas ás máscaras cando se expresan 'con acento castelán' que cando o fan 'con acento galego'.

En definitiva, os resultados confirman a hipótese de que o acento galego incide na categorización profesional dos falantes. Quen presenta acento galego nas súas producións é asociado a profesións de baixo prestixio social, sobre todo, se é unha muller. Sen embargo, se o falante utiliza a fonética e a prosodia propia do castelán atribúenselle profesións cun alto prestixio social, sobre todo se é home.

4. SÍNTESE DO CAPÍTULO

As técnicas de medición utilizadas no estudo das actitudes, sexan lingüísticas ou non, son na súa maioría directas, é dicir, medidas de xeito que o suxeito identifica o obxecto da actitude en cuestión, e recollen a información por medio de autoinformes. Unha metanálise sobre a incidencia da medida directa nos estudos de actitudes infórmanos de que o 87% das investigacións consultadas utilizaban este tipo de medición (Greenwald e Banaji, 1989). En tales estudos asúmese que as actitudes operan dun modo consciente e que as persoas estarían dispostas a expresalas libremente. Sen embargo, as últimas investigacións realizadas neste campo incorporan un «modelo dual» de actitudes (Wilson, Lindsey e Schooler, 2000), onde se resalta a importancia das que operan fóra do nivel consciente do individuo e que cobran importancia cando o actor non está enfocando a súa atención no obxecto; é o que autores como Grenwald e Banaji (1995) denominan actitudes implícitas. Para conseguir detectar este tipo de constructos úsase a medición indirecta, porque resulta menos obstructiva e porque o suxeito non é consciente do obxectivo final da proba.

As conclusións que se desprenden da medición das actitudes lingüísticas da mocidade galega cara ás diferentes variedades lingüísticas presentes en Galicia mediante unha técnica de medición indirecta, o *matched-guise*, contrastan coa visión da situación que nos proporcionan outros estudos (ex.: Seminario de Sociolingüística, 1996) nos que se utilizan medidas directas. Este feito pódese

explicar de dúas maneiras. En primeiro lugar, as medidas utilizadas tradicionalmente para coñecer as valoracións actitudinais soamente sondaban as referidas a unha ou a outra lingua (i.e. galego e castelán), obviando un aspecto de vital importancia: as características fonéticas e prosódicas (i.e. acento galego / acento castelán) asociadas a ambas. Ademais, estas investigacións utilizan medicións directas que avalían as actitudes explícitas, conscientes e que se queren expresar libremente. Neste estudo damos conta da existencia doutro tipo de actitudes, non coherentes coas anteriores, que actúan nun nivel non consciente e que se activan automaticamente segundo o contexto onde se produzan (Grenwald e Banaji 1995; Wilson, Lindsey e Schooler, 2000).

Os resultados obtidos indican que as valoracións persoais realizadas pola mocidade galega respecto a algúns trazos moi representativos das variedades lingüísticas das dúas linguas que coexisten en Galicia, medidas de xeito indirecto, dependen fundamentalmente de dúas das tres variables manipuladas no experimento: o 'accento' e o 'sexo' do falante.

Destas dúas variables destaca o influxo do acento, que illadamente determina a valoración de oito dos quince contrastes significativos na mostra de non universitarios e de nove dos catorce contrastes na mostra de universitarios. Esta circunstancia confírmase coa análise de clúster onde o acento se converte na variable utilizada para a agrupación das producións manipuladas. A lingua das voces enmascaradas non inflúe por si mesma nas valoracións persoais da mocidade galega.

Non é soamente o acento o que determina as valoracións actitudinais dos avaliadores, tamén o sexo do falante resultou unha variable de elevada importancia. Estudando os resultados obtidos coas diferentes técnicas estatísticas confírmase que os estereotipos de xénero están influíndo na caracterización social dos falantes.

Isto sucede sobre todo na mostra de adolescentes que, a causa da etapa evolutiva na que se atopan, resultan máis permeables e teñen máis accesible a información estereotipada da sociedade onde viven. Tampouco resulta estraño que o *matched-guise* dea conta dos estereotipos de xénero, xa que hai precedentes de investigacións nas que era utilizada esta técnica indirecta para coñecer os arquetipos de xénero na sociedade americana. Este procedemento evitaba os problemas doutras técnicas directas, mediante as cales non se podía acceder a este tipo de información (Williams, De La Cruz e Hintze, 1989).

Pódese comprobar que cando a voz feminina fala con acento galego, as avaliacións dos suxeitos son máis homoxéneas que no resto dos casos. Ademais, esta influencia aparece en sete dos contrastes significativos dos rapaces máis novos (tres illadamente e catro en interacción con outras variables) e en cinco dos universitarios (catro illadamente e outro en interacción). Isto mesmo ocorre no caso das producións con acento galego fronte ás que presentan acento castelán. Tal circunstancia podería ser indicativa de que os rapaces, cando avalían os falantes con acento galego, apelan a

categorías sociais preestablecidas asociadas a estes colectivos, que posúen unha definición social máis potente (Giles e Ruan, 1982). Polo tanto, resulta un marcador social máis forte que unha muller se exprese con acento galego, independentemente da súa lingua, que no resto dos casos, mesmo que o home se exprese nesas mesmas variedades. Partindo destes resultados a muller sería a máis proclive a sufrir discriminación pola súa conducta lingüística.

Os resultados tamén reflicten que as valoracións actitudinais realizadas pola mocidade galega non están influídas polas súas características sociodemográficas ou sociolingüísticas. Trala aplicación do MLX de medidas repetidas atopamos que ningunha destas características condicionaban significativamente, nin illadamente nin en interacción con outras variables, as valoracións actitudinais feitas pola mocidade. Estes resultados foron idénticos tanto nos rapaces con idades comprendidas entre 14 e 20 anos que cursaban estudos non universitarios, como na mostra de contraste, con rapaces cunha maior idade e que cursaban estudos universitarios.

En definitiva, de acordo coa tendencia xeral (Bradac, 1990; Edwards, 1999) os resultados obtidos indican que a base sobre a que se establecen os procesos de categorización social dos falantes nun contexto de uso público da lingua está configurada polo acento galego e polo sexo das máscaras, independentemente das características sociodemográficas e sociolingüísticas dos avaliadores. Estes resultados están en consonancia cos obtidos pola RAG (Pereiro et al., 2001), aínda que nesa investigación só se analizaban as valoracións realizadas sobre unha falante muller e non se podía comproba-la influencia da variable sexo do concursante.

As dimensións polas que a mocidade galega percibe e categoriza socialmente os falantes cando se expresan nas diferentes variedades lingüísticas manipuladas son catro nos adolescentes, e tres nos universitarios, o que en conxunto explica un 86% e un 75% da varianza, respectivamente. En consonancia co resto dos resultados, as variedades adscribíanse segundo o acento galego das producións e o sexo do falante, sendo as diferencias por sexo do falante máis evidentes nos adolescentes que nos universitarios.

Baseándonos nas dimensións atopadas en estudos anteriores que utilizaban esta mesma técnica (cf. Bradac, 1990; Fasold, 1984; Giles e Coupland, 1991), os resultados amosaron que os adolescentes categorizan socialmente o home e a muller dun xeito distintivo cando usan variedades que conteñen a fonética e a prosodia do castelán. Os homes reciben as puntuacións máis elevadas nas características asociadas co éxito social (dimensión de status), sobre todo naqueles aspectos relacionados con características de personalidade (liderado, interese en progresar, confianza en si mesmo, etc.), pero non tan claramente naquelas que fan referencia a aspectos intelectuais (cultura e intelixencia). Así mesmo, son peor valorados nas características relacionadas coa empatía e atractivo social da dimensión de solidariedade (divertido, sentido do humor, etc.).

Por outra banda, cando a muller se expresa nesas mesmas variedades (galego con acento castelán e castelán estándar) a dimensión está determinada pola característica de orgullo, aspecto que se pode identificar coa dimensión que Woolard (1992) denomina «egoísmo» e Rodríguez et alii (no prelo) denominan «individualismo». Este dato indica que estas variedades en voz de muller tamén están relacionadas con características de personalidade asociadas ó éxito social, aínda que cun marcado carácter pexorativo.

Os falantes que se expresan nas variedades con acento galego son xeralmente mellor valorados nas características que se poden enmarcar dentro da dimensión de solidariedade e peor nas relacionadas coa competencia social. Non obstante, existiría un matiz nas valoracións actitudinais da muller: as puntuacións máis altas céntranse nuns aspectos máis concretos da dimensión de solidariedade, no ámbito da integridade persoal cun carácter máis tradicional (xenerosidade ou fidelidade).

Os resultados dos universitarios veñen corrobora-la mesma hipótese, a non ser, como xa se dixo antes, nas diferencias polo sexo do concursante non son tan ostensibles, e non habería unha dimensión distintiva referida á muller que fala con acento castelán.

En definitiva, os falantes que se expresan en galego cunha fonética tradicional son percibidos como peor dotados para o éxito social, aínda que moito máis próximos. Pola contra, os falantes cunha fonética e unha prosodia máis chegada ó castelán son categorizados socialmente como persoas máis aptas para o éxito social e que espertan escasos sentimentos de empatía social. Desde outro plano, sobre todo nos adolescentes, o eixe individualista versus tradicional está incidindo sobre as mulleres. As mulleres, cando se expresan con acento castelán, son percibidas como persoas máis aptas para o éxito social aínda que máis individualistas, mentres que, cando se expresan con acento galego, son percibidas como máis solidarias ou próximas, pero nun plano máis tradicional.

Para completa-la visión sobre os falantes das diferentes variedades lingüísticas estudadas, acadimos a analiza-los estereotipos físicos e profesionais existentes neste tramo de idade. Os resultados indícanno-la existencia dunhas diferencias claras na elección dos retratos e na adxudicación de profesións en función da presenza ou ausencia de trazos fonéticos e prosódicos propios da lingua galega, tanto nos adolescentes coma nos universitarios.

Os rostros máis atractivos e interesantes, xunto coas profesións cun maior prestixio, asóciense ó acento castelán. Sen embargo, cando os participantes falan variedades con acento galego, sucede o fenómeno oposto. É dicir, elíxense os rostros cun menor atractivo e interese, e adxudícanse-lles traballos cun menor prestixio profesional.

A análise da segunda dimensión, na que os suxeitos atribuían os retratos ós falantes, descubriu outro feito de grande interese que xa deixaba entrever a

análise co MLX de medidas repetidas e a análise de clúster. A análise de correspondencias obtivo unha segunda dimensión pola que os suxeitos avaliaban os falantes segundo un continuo de conservador-innovador. Esta dimensión a penas ten presenza nos adolescentes (soamente explica un 7% da varianza), pero cobra máis importancia na mostra de universitarios (onde explica un 14%). Os retratos caracterizados por seren máis actuais e innovadores están asociados a galegofalantes sen acento galego. Deste feito poderíase apreciar a aparición dun novo grupo social caracterizado por uns determinados marcadores estéticos, como a roupa, e lingüísticos (novo galego urbano) presentes, en maior medida, no ámbito universitario. Relacionando estes resultados cos anteriores, este grupo categorizaríase como máis apto para o éxito social, aínda que non esperta sentimentos de empatía social.

Nos resultados obtidos na análise de estereotipos profesionais pódese comproba-la existencia de diferencias segundo o sexo do falante. Á voz de muller con acento galego, adxudicábenselle profesións cun menor prestixio, en comparación coa voz do falante home cando se expresaba nesas mesmas variedades. Esta mesma circunstancia ocorre cando a muller utiliza as variedades sen acento galego, onde se lle adxudican profesións de menor prestixio que ó home.

Os resultados deste estudio demostran a importancia das características fonéticas e prosódicas do galego na caracterización social do falantes (Pereiro et alii., no prelo; Pereiro et alii., 2001). Cando os falantes se expresan nas variedades con acento galego semella elicitar, nos oíntes máis novos, a activación dunha serie «pictures in our heads», semellante ás doutros estudos que versan sobre estereotipos rexionais (Sangrador, 1981 ou Rodríguez, Sabucedo e Arce, 1991). Nesas activacións débúxase o falante cunhas características de personalidade, intelectuais e físicas pouco aptas para o éxito social, como queda claramente expresado na adxudicación de profesións de pouco prestixio, pero ó mesmo tempo percíbense como persoas moi próximas. Cando esas mesmas persoas se expresan nas variedades sen acento atribúenselles características de personalidade, intelectuais e físicas máis aptas para cubri-la necesidade de éxito social, como se reflicte nitidamente na adxudicación de profesións de alto status social, por máis que non se consideren persoas empáticas socialmente.

Estes datos infórmanos do perigo que corren as variedades con acento galego, xa que non satisfarían «os ideais de progreso» e éxito da mocidade galega e acentuaría a probabilidade de sufrir algún tipo de conducta discriminatoria, sobre todo, se é a muller a que se vale destas variedades.

PARTE II

AVALIACIÓN DAS ACTITUDES
LINGÜÍSTICAS DA MOCIDADE GALEGA
A TRAVÉS DE ENTREVISTAS
EN PROFUNDIDADE

1. INTRODUCCIÓN E OBXECTIVOS

A entrevista estruturada ou cuestionario constitúe un poderoso recurso para obter información sobre as actitudes lingüísticas dos falantes. Non obstante, na investigación social cómpre recorrer a miúdo a outras técnicas que, partindo tamén de datos directos (observacións directas), contribúen a explica-lo complexo fenómeno das actitudes cara ás linguas. Unha das máis estendidas é a entrevista en profundidade, procedemento que, mediante unha situación de interacción específica, permite ó entrevistador somete-lo informante a unha serie de preguntas ás que o entrevistado pode responder coa amplitude que desexe, onde o contido das mesmas pode variar e mesmo se poden indagar temas que non estaban previstos.

Fronte á entrevista en profundidade, a entrevista estruturada ou cuestionario, de uso estendido na investigación das actitudes lingüísticas, consiste nunha situación de interacción na que o entrevistador interroga o informante sobre unha serie de preguntas preestablecidas cun espectro limitado de respostas posibles. Neste tipo de entrevistas xeralmente non hai lugar para variacións nas respostas, exceptuando aquelas que se deixan abertas, que, non obstante, adoitan ter como fin último unha categorización reduccionista para un tratamento cuantitativo dos datos. Pola contra, as entrevistas non estruturadas, por definición, dan lugar a unha amplitude maior nas respostas, dado o seu carácter cualitativo (Fontana e Frey, 1994). Se se atende a criterios non unidimensionais, os factores que condicionan a tipoloxía das entrevistas utilizadas en calquera campo científico son, entre outros, a liberdade nas formas das preguntas e o nivel de profundidade nas respostas, segundo a súa elaboración e complexidade (Grawitz, 1975). As entrevistas en profundidade situaríanse nun nivel próximo ó máximo de liberdade e profundidade. Deste xeito o entrevistador só decide as áreas de interese para o seu fin, e o informante, normalmente, non está limitado nas súas respostas.

A entrevista en profundidade é unha conversa entre un entrevistador e un informante, dirixida polo primeiro co obxectivo de obter un discurso conversacional, continuo e cunha certa liña argumental (Grele, 1990). A técnica recibe diferentes denominacións en función do grao de apertura e directividade da situación da entrevista:

- Entrevista focalizada sobre temas precisos;
- Entrevista con respostas provocadas pero libres na súa formulación;
- Entrevista con preguntas listadas;
- Entrevista con preguntas pechadas.

O modelo seleccionado para a nosa investigación é a entrevista en profundidade con preguntas listadas. A razón é que esta técnica se considera útil para obter información sobre cómo os suxeitos actúan e reconstrúen o sistema de representacións sociais nas súas actitudes e comportamentos individuais. Para Alonso (1994), o obxectivo da entrevista de investigación social é a reconstrucción do sentido social da conducta individual ou do grupo de referencia dese individuo. Mediante o emprego desta técnica pretendemos achegarnos ás representacións asociadas ás dúas linguas en contacto e ós acontecementos vividos de forma individual ó redor delas.

Malia que os discursos que elaboran os suxeitos sobre a lingua son claves para esta investigación, boa parte da entrevista enfronta outro tipo de cuestións relacionadas coas súas historias persoais que poden orientar na interpretación da falta de coherencia entre actitudes e conductas lingüísticas nos diferentes estudos sociolingüísticos realizados na mocidade galega, e que mesmo se ten interpretado como unha aparente contradicción. Tal é o caso de amosar actitudes xerais positivas cara ó galego e un uso pouco estendido do mesmo entre o sector de poboación máis novo (Seminario de Sociolingüística, 1995, 1996). O obxectivo deste capítulo é, xa que logo, afondar nas causas desta incoherencia.

2. METODOLOXÍA

As entrevistas divídense en bloques temáticos cos que se trata de dar conta dunha ampla variedade de factores que poden incidir dalgún xeito no obxecto de investigación. Para evitar certos nesgos e unha incidencia alta de respostas atendendo ó fenómeno de desexabilidade social, os entrevistados non sabían, en principio, o verdadeiro obxectivo da mesma e, por outra parte, contestaban as preguntas relacionadas coa lingua na parte final da entrevista. Coa mesma intención tratouse de crear un clima que permitise empatizar sen dificultades. Para isto era imprescindible que o entrevistado non tivese a necesidade de acomodarse á lingua do entrevistador. O feito de coñecer de antemán algunhas características sociolingüísticas do informante permitiu que se lle facilitase o labor de se afirmar no seu contexto lingüístico, realizándolle a entrevista na súa lingua habitual.

2.1 PARTICIPANTES

Despois de introduci-lo entrevistado na rutina da entrevista a través dunha pequena charla informal, fanse unha serie de preguntas sobre o lugar e data de nacemento e o lugar de residencia para obter unha primeira caracterización dos participantes do estudo. No caso concreto deste tipo de datos, búscase unha descrición polo miúdo, que permita localizacións exactas. Inquérese tamén sobre os estudos realizados polo entrevistado (titulacións oficiais, cursos de formación, etc.) e a ocupación no momento da realización da entrevista. Pese a que algúns dos temas que se tratan nesta sección aparecen noutros apartados, o interese principal que pode ter situalos ó principio é o de establece-lo clima de confianza e distensión necesario.

Coa realización de entrevistas en profundidade non se buscou representatividade nos perfís dos informantes, posto que a relación entre os diferentes tipos de discurso e a caracterización socioestructural dos individuos está tratada en detalle na parte III. A elección dos informantes baseouse na necesidade de atopar individuos cun discurso metalingüístico ben estruturado, condición que consideramos que poderían cumprir aqueles suxeitos que cambiaran de lingua habitual ou que percibiran de forma nidia a situación de contacto lingüístico. A información necesaria para selecciona-los entrevistados obtívose da proba do *matched guise* (cf. parte I), e foron os criterios citados os que guiaron o recrutamento dos informantes. O total da mostra de informantes está formado por 12 individuos, sete mulleres e cinco homes con idades comprendidas entre os 21 e 31 anos. Os motivos polos que se elixiron entrevistados que fosen mozos están expostos na introducción, e con máis detalle na selección da mostra da parte I. A procedencia xeográfica dos informantes é moi heteroxénea: tres naceron no rural, dous en vilas e sete en cidades. Deste último grupo dous naceron fóra de Galicia. En canto á súa lingua habitual, a metade é galegofalante, e dela, tres son neofalantes de galego. A outra metade é castelanfalante, e dous dos seus integrantes cambiaron do galego para o castelán.

Neste traballo, os fragmentos das entrevistas reproducidos quedan atribuídos a cada falante por medio dun número, que indica a orde da entrevista, e unha letra, que alude ó sexo (H para os homes e M para as mulleres).

A seguir presentamos unha táboa coas identidades dos informantes (táboa 18), tal e como aparecen neste traballo, e algunhas das variables principais que serviron para caracteriza-los individuos escollidos para a mostra.

Identidade	Idade	Háb. nacemento	Háb. residencia	Lingua materna	Lingua habitual
1M	28	urbano	urbano	castelán	castelán
2H	24	vilego	urbano	galego	galego
3H	21	rural	urbano	galego	galego
4M	21	urbano*	urbano	castelán	castelán
5M	25	vilego	vilego	galego	galego
6M	26	urbano	periurbano	castelán	castelán
7H	27	urbano	urbano	castelán	castelán
8H	24	urbano	rural	castelán	galego
9M	24	urbano	urbano	castelán	galego
10M	25	rural	vilego	galego	castelán
11H	23	urbano*	urbano	castelán	galego
12M	31	rural	rural	galego	castelán

*nacido fóra de Galicia

Táboa 18. *Identidade, idade, hábitat de nacemento, hábitat de residencia, lingua inicial e lingua habitual dos individuos da mostra de entrevistas en profundidade.*

2.2 MATERIAIS

Para a recollida dos datos empregáronse dúas vías complementarias. A primeira delas eran as anotacións do axudante do entrevistador, ou do propio entrevistador, que recollían as expresións paraligüísticas e cinésicas dos participantes (asentamentos, xestos de desconformidade, etc.). A outra é a gravación da conversa na súa totalidade mediante minidisc SONY MZ-R35 e un micrófono multidireccional.

2.3 ESTRUCTURA DA ENTREVISTA

Ademais das preguntas que buscan unha caracterización mínima do informante, a entrevista consta das seguintes partes:

2.3.1 *Historia de vida*

O comportamento vital parece ser un factor determinante nas escollas lingüísticas dos falantes e pode explicar, polo menos parcialmente, algunhas das diferencias grupais reflectidas no MSG, como por exemplo as que se refiren á lingua inicial e ó lugar de residencia (Seminario de Sociolingüística, 1996). A continuación describímo-los aspectos máis salientables explorados na historia de vida dos suxeitos entrevistados.

Dado que na investigación aparecen familias urbanas, resulta interesante coñece-lo grao de asentamento do suxeito na cidade, é dicir, se é inmigrante, fillo ou neto de inmigrantes, ou se as xeracións precedentes da familia son de

orixe urbana. Como se pode intuír do recollido no cadro anterior, o hábitat de nacemento de pais e avós dos informantes é maioritariamente rural ou vilego. Só se recollen dous casos de informantes con pais de procedencia urbana. As migracións que aparecen na historia familiar dos suxeitos son abundantes. Agás tres casos, tódolos pais e nais dos informantes protagonizaron algún tipo de migración. A orixe e destino das migracións máis frecuentes son do rural a fóra de Galicia, e dentro de Galicia, do rural ó urbano.

Ademais interésanos coñecer, xunto cos tipos de hábitat onde se desenvolveu a traxectoria vital do suxeito, a percepción deste sobre as diferencias entre os mesmos, e as motivacións que levaron ás migracións, se é que as houbo, e o nivel de satisfacción subxectiva asociado ós mesmos. Por outra parte, inténtase observa-la mobilidade social do suxeito en relación coa dos pais e avós, a través das súas ocupacións se é que esta se produciu. O oficio da metade dos pais dos entrevistados é manual con escasa cualificación. A cuarta parte ten ou tivo traballos que requiren unha cualificación elevada, e outro cuarto unha cualificación media. En troques, a maioría dos entrevistados cursou, ou cursaba, no momento da entrevista, estudos universitarios.

Tamén se explora a socialización primaria do suxeito e o seu contexto persoal, buscando información, tanto das persoas que residían no fogar onde transcorreu a infancia como doutras, no caso de que pasara algún tempo fóra da casa familiar. Resulta de especial interese ter datos sobre os suxeitos cos que o entrevistado mantivo lazos de maior profundidade afectiva.

Na parte que trata a experiencia escolar do suxeito inclúense preguntas relativas tanto á valoración da etapa educativa como ás relacións que se estableceron nela. De especial interese é avalia-la relación do suxeito coa lingua na escola, así como a valoración dos profesores que impartían a materia de galego.

Investigouse a incidencia doutros axentes de socialización, como, por exemplo, institucións implicadas no desenvolvemento do suxeito na súa infancia e que puideron xogar un papel importante no seu comportamento lingüístico.

Para poder observa-las aspiracións paternas sobre o futuro persoal e social do entrevistado inquiriuse sobre as expectativas familiares cara ó desenvolvemento social do suxeito. Resulta interesante explora-las relacións que poida haber entre a mobilidade social, a orientación orixinal da familia e a lingua.

Examináronse as relacións con persoas de fóra de Galicia para tratar de ve-la percepción da situación social do suxeito en relación consigo mesmo e coas persoas do seu contorno. Tamén é posible indagar na incidencia que ten na propia lingua o contacto con persoas que amosan diferentes trazos culturais, e que pode explicar fenómenos como o reforzamento da lealdade cara ó propio grupo, a propensión a abandona-los trazos culturais propios ou unha mellor dispoñibilidade para valorar outras realidades culturais.

2.3.2 *Traballo, lecer e consumo*

Tratouse de sonda-lo estilo de vida dos participantes e das súas familias, explorando cuestións obxectivas, do tipo ónde pasa a fin de semana, etc., e cuestións subxectivas que poden reflecti-la autoidentificación dos individuos con determinado grupo social, como a clase de barrio no que desexarían residir, etc. Obviamente, o factor máis relevante é a relación entre o comportamento lingüístico e a traxectoria social da familia.

Preguntouse polo tipo de barrio no que reside a familia e a autoidentificación co mesmo, a través da descrición das ocupacións dos veciños e do desexo ou non de mudarse a outro lugar. A lealdade co barrio de residencia pode ilustra-la solidariedade co grupo social de referencia; en cambio, o desexo de abandonalo podería indicar que se desexa ascender socialmente. Este tipo de información axudaría a explicar aspectos coma o cambio de lingua e a lealdade lingüística.

O currículo profesional do entrevistado e as características das persoas coas que se relaciona no ámbito laboral formaron tamén parte da entrevista. Pedíuselles ós suxeitos que enumerasen os traballos que levaban realizados ata o momento, cál ou cáles foron máis agradables e tamén cómo conseguiron o seu emprego actual. A finalidade deste aspecto é ver se a actividade laboral xogou ou está a xogar algún papel no comportamento lingüístico, como, por exemplo, ver se cambiou de lingua como consecuencia de ocupar un posto nun centro fortemente castelanizado.

As actividades de lecer estaban tamén representadas no guión da entrevista mediante preguntas relativas ós pasatempos, ás compras, ás viaxes, ós lugares preferidos para a diversión... A finalidade de sondar este aspecto está en relaciona-lo comportamento lingüístico co estilo de vida da familia. Deste xeito, pódese, por exemplo, coñece-lo influxo do contacto coa aldea nos usos e actitudes lingüísticas.

2.3.3 *Etnicidade e historia*

A través destas dimensións tratouse de explora-la importancia que ten para os suxeitos da mostra a autoidentificación étnica e o nivel de autoestima derivada desa autoidentificación. Para afrontar esta cuestión, exploráronse aspectos coma os coñecementos dos entrevistados sobre o desenvolvemento histórico do grupo e o grao de adhesión á cultura popular tradicional. Con isto pretendeuse observa-lo papel que xogan as «raíces», os «devanceiros», no proceso de construción da identidade. Tamén se indagaron os estilos explicativos verbo do subdesenvolvemento que caracterizou Galicia ata hai pouco tempo, centrando o interese nos factores (internos ou externos) que se presentaban como causa, nos casos nos que o informante percibía tal atraso. A análise destas cuestións pode axudar a interpretar aspectos coma a fidelidade lingüística en ámbitos nos que unha lingua ten unha presenza minoritaria ou o

abandono da mesma en contextos nos que se emprega maioritariamente, malia que a relación non se pode entender como causal. A clave podería estar en coñecer ata qué punto resulta importante ser galego, se os individuos perciben a necesidade dunha identificación étnica propia, e se a lingua galega é o vehículo utilizado para expresar esa etnicidade.

Ademais, preguntouse polos requisitos que os informantes consideraban necesarios para a pertenza ó grupo e a solidariedade co mesmo. Trátase de ver qué elementos se consideran característicos do feito de ser galego e a valoración que estes teñen. Interesa coñece-lo papel que xoga a lingua como elemento de identificación grupal. Investígase tamén a relación entre o comportamento lingüístico e o grao de fidelidade ó grupo étnico. Inténtase ver, en definitiva, en qué medida a lingua supón un elemento clave de control social dentro do grupo. Buscouse detectar, dun xeito indirecto, cómo se constrúen os discursos sobre os elementos que configuran a identidade social dos galegos.

2.3.4 *Conciencia metacomunicativa*

Esta dimensión abre a última e máis extensa parte do guión da entrevista. Nela inclúense preguntas que teñen como obxectivo coñece-la valoración que fan os individuos tanto da lingua nun sentido amplo, coma dos ámbitos nos que está presente e dos suxeitos que a usan.

Investigouse a valoración realizada polo suxeito dos usos lexítimos da lingua e a percepción da súa propia capacidade para empregala con corrección. Tamén o grao de lealdade lingüística, é dicir, observa-la predisposición do individuo a cambiar de lingua en determinadas situacións e as reaccións que suscitan nel as persoas que presentan este tipo de cambios, así como a percepción que teñen os suxeitos da lingua máis axeitada para cada contexto.

Así mesmo, analizouse o prestixio que os informantes lle atribúen á lingua en diferentes ámbitos de uso. Para isto, o entrevistado contestou unha serie de preguntas sobre a lingua que el considera máis axeitada para determinadas situacións. É o caso da relación entre uso do idioma e o éxito profesional dos seus fillos, factor que pode proporcionar información indirecta sobre o prestixio da lingua en diferentes contextos. Tratouse tamén de explora-la valoración de determinados marcadores fortemente estigmatizados, como falar con acento moi marcado, ter pouco nivel cultural, aparencia campesiña, etc., que tradicionalmente estiveron vencellados á lingua.

A análise da situación lingüística no contorno do entrevistado tenta coñecer, por unha parte, a percepción que o suxeito ten da lingua predominante no seu ámbito persoal e, por outra, o seu punto de vista sobre a relación entre as dúas linguas en contacto en Galicia. As experiencias persoais do suxeito explóranse a través da súa historia lingüística. Indágase a relación que mantivo o individuo coa lingua desde a súa infancia así coma as experiencias asociadas a esa relación. Por último, e dada a relevancia da escola

no proceso de normalización, observouse a valoración da materia de galego e dos profesores que a impartiron. Este último aspecto ten unha importancia crucial por dúas razóns. En primeiro lugar, podemos valorar na nosa mostraxe algunhas repercusións derivadas da incorporación da lingua ó ensino; en segundo lugar, as persoas que cursaron esta materia poden avaliar tanto os contidos coma a docencia da mesma.

O guión coas preguntas que empregaba o entrevistador está recollido no anexo VI desta publicación.

2.4 PROCEDIMENTOS ANALÍTICOS

O marco teórico e metodolóxico elixido foi a *análise do contido* (Piñuel, 2002). Atendendo ós bloques temáticos descritos e ás preguntas listadas que dan lugar ó guión da entrevista establecéronse categorías que permitisen agrupa-las unidades de análise resultantes no conxunto do corpus formado por tódalas entrevistas. Moitas categorías ou unidades temáticas correspondíanse coas valoracións suscitadas por unha única pregunta, malia que outras eran recorrentes nunha mesma entrevista.

A análise centrouse nas valoracións, opinións e actitudes que provocaban os obxectos presentados ó longo das entrevistas. Como se deduce facilmente da filosofía desta investigación, os datos estruturados sometéronse a unha análise cualitativa, aínda que ás veces procedeuse tamén a contar frecuencias de unidades de análise para establecer criterios que permitisen obter achados atribuídos á *maioría*, *minoría* ou a calquera outro conxunto de informantes especificado.

3. ANÁLISE E RESULTADOS

As seccións que comprenden as dimensións identitaria e metalingüística son, obviamente, as que ocupan un lugar máis destacado no transcurso das entrevistas. Son tamén as que proporcionan os datos máis interesantes e relevantes. A continuación expoñémo-los resultados conseguidos, e cando é pertinente, os cruzamentos realizados segundo as características sociais, persoais e ideolóxicas dos entrevistados.

3.1 ETNICIDADE E IDENTIDADE

A etnicidade pode definirse, en termos xerais, como un sentimento de identidade baseado nuns atributos comúns. É un sentimento de cohesión e definición grupal e, aínda que pode parecer unha visión en exceso estruturalista do fenómeno, os factores que o comprenden son os que permiten incluí-los individuos nos grupos, mostrando as diferencias que hai co «outro» ou propiciando inclusións duns grupos noutros. A definición e o estudio

da etnicidade resultan especialmente complexos pola cantidade de factores que comprenden, e pola interrelación que hai entre estes (Fishman 1989). Funcionalmente resulta un elemento de autoidentificación, á vez que define o grupo e o individuo desde o exogrupo.

Segundo os resultados do MSG (1996), o 58,4% dos galegos considera o galego como lingua que prototipicamente se adscribe a Galicia, aínda que o seu uso non determina a galeguidade dos falantes nin a elección desta como lingua que prioritariamente deben fala-los galegos. A poboación máis nova, e especialmente os que aprenderon a falar galego na escola, tende a conceder máis importancia á lingua como elemento determinante da identidade cultural dos galegos. A conclusión que se extrae da explotación dos datos do MSG é que a lingua non semella afectar moito á caracterización do individuo como 'galego', o que suxire a escasa conciencia etnolingüística dos galegofalantes.

Na presente investigación, ante a pregunta sobre os requisitos que deben posuí-las persoas para seren consideradas galegas, a maior parte dos suxeitos aludiron en primeiro lugar a criterios subxectivos como «considerarse galegas», «sentirse galegas» ou participar dos costumes populares locais:

«Quizais que lle gusta Galicia, que lle guste estar aquí, ser considerado de aquí» (9M).

Aspectos máis obxectivos como nacer ou vivir en Galicia son menos frecuentes para que unha persoa sexa considerada galega. Con todo, nos casos en que se recollen reflexións sobre o lugar de nacemento, este parece unha característica fundamental para a inclusión ou exclusión do grupo.

Hai casos de informantes que negan a importancia dun xuízo coma este, malia que despois atopen trazos diferenciadores nas características dos galegos. Por exemplo, o caso dunha informante que entende que non hai diferencias entre ser galego ou non, pero que despois enumera unha serie de tópicos estendidos sobre os galegos, como pode se-la súa indecisión, que son «cerrados» ou «indirectos»:

«Para mí, ni gallegos ni castellanos. Me da igual, ¿entiendes? Yo, el hecho de que sea gallego no me quiere decir nada, ni considero por nada que es gallego. [...] no sabría qué decirte, porque por el hecho de que has nacido aquí puede ser pero [...] tampoco significaría nada» (4M).

Nos datos recollidos en Siguán (1999), sondando as características da identidade colectiva dos galegos, o 80% cre que para que unha persoa poida ser considerada galega debe ter vontade de pertencer a esta comunidade, o cal reflicte, como nestes resultados que aquí presentamos, que son factores subxectivos os que determinan a pertenza ó grupo, neste caso, ser galego.

As estancias prolongadas fóra de Galicia, contra o tópico que se puidera tirar do sentimento de «morriña», son argumentos para sentirse e manifestarse

«non galego», ou «español» (entendido de forma excluínte), aínda que na diáspora o suxeito é recoñecido e etiquetado coma galego. Parece un feito, tanto nas entrevistas coma nos grupos de discusión, que moitos suxeitos consideran (probablemente de forma prexuízosa) que presentarse galego fóra de Galicia ten un custo elevado, e a negación da orixe podería ser unha forma de contrarrestar ese custo:

«Yo cuando vivía en Barcelona me decían gallega, porque nací aquí, y cuando venía aquí me decían catalana, porque vivía allí. [...] yo no me sentía gallega, me sentía española, pero gallega no, porque yo aquí, aquí no me ataba nada, o sea, tengo familia, pero mi familia no somos de los de mucha relación ni nada parecido. No había lazos de que ahora me llama, ahora no me llama, ni nada de nada parecido. Yo no me sentía gallega, me sentía española y punto. Entonces si es de cómo uno se sienta, pues de donde él se sienta, si es de cómo te vean los demás, pues si estás en Galicia, será posiblemente de donde estés viviendo o como te vean ellos, y si es fuera y naciste en Galicia, pues te verán gallego» (1M).

A lingua habitual dos entrevistados da mostra inflúe nas respostas que mencionan o idioma como un requisito importante para ser considerado galego. Para os entrevistados galegofalantes a lingua resulta en máis casos un elemento definidor da identidade, mentres os castelanfalantes acostuman negar esta suposta relevancia como elemento de identificación. Os datos do CIS citados arriba indican que o 31% dos galegos responde afirmativamente cando se lles pregunta se falar galego é unha característica que debe posuír unha persoa para ser considerada galega, pero este dato non se atopa cruzado coa lingua habitual en Siguán (1999). A diferenza do estudio do CIS, no MSG esta cuestión aparece estudada a través dun ítem pechado. Para a pregunta de quen é máis galego danse tres posibles respostas, que resultan ser categorías excluíntes: o que fala galego, o que naceu en Galicia, o que vive e traballa aquí. Como podemos apreciar, non hai presenza de elementos subxectivos. De acordo con estes datos, para a mocidade galega de entre 18 e 28 anos a lingua habitual condiciona os elementos que perciben como definidores da identidade. Dos individuos que declaran falar castelán ou máis castelán na enquisa do MSG, un 25´2%, considera que é máis galego o que fala galego, mentres que o grupo que declara falar galego ou máis galego, opta por esta opción nun 34´3%. Os resultados que se obteñen a partir da lingua habitual dos entrevistados indican a mesma tendencia que se observa agora con este estudio cualitativo. Os entrevistados castelanfalantes non mencionan o galego como característica definitoria da identidade galega, a diferenza dos que falan galego:

«Hai xente que se sente galega e non fala galego, e para min o galego é algo básico, para un país que ten lingua propia, neste caso o galego, sería esencial para Galicia e para a xente que se considera galega» (8H).

Os entrevistados galegofalantes urbanos tenden a responder a un perfil, nalgúns casos de ‘militante da lingua’ ou individuo moi concienciado e con actitudes positivas cara ó galego. Como vemos neste fragmento de 8H a lingua é un factor de definición grupal fundamental para os informantes con estas características. Para o resto de informantes a lingua pode ser unha característica engadida, pero non un elemento exclusivo para unha definición. Isto pode ser interpretado como un argumento que se presenta para evita-la autoexclusión do grupo, un discurso defensivo froito da consciencia de que para determinados grupos a lingua si é un elemento identificador claro. De feito, o debate está presente en case tódalas entrevistas, independentemente da lingua habitual do entrevistado, e resulta un elemento destacable, relevante como elemento identificador, como xa dixemos, en función da lingua empregada:

«Cada persona es un mundo y puedes tratar con una persona que si no hablas el gallego [considera que] no eres gallega» (4M).

No caso de certos castelanfalantes é frecuente unha resposta defensiva fronte á pregunta que sonda os requisitos para ser galego, actitude que quizais puidese estar xustificada porque infiren que a cuestión lingüística está incluída. Algún informante mesmo relata historias que amosan sentirse «agredido» ó tratar esta cuestión en ambientes favorables ó galego, xa que percibe a presenza da potencial exclusión. Aparece tamén unha contraargumentación que pretende invalida-la pregunta cuestionando a relevancia que pode ter unha clasificación de tipo étnico.

Os individuos da mostra que cambiaron de lingua habitual cara ó galego, entenderon nalgún momento da súa vida que a coherencia coa identidade que estaban estruturando os empuxaba a falar galego. Con isto obsérvase que a lingua habitual é un condicionante para a definición da identidade colectiva galega ata o punto de que algúns individuos entendan necesario manifesta-lo cambio de lingua. Tendo en conta isto, e como veremos máis adiante con máis detalle, os suxeitos que cambiaron de castelán para galego adoitan ser avaliados pola maioría dos entrevistados como exhibicionistas, ou como individuos incoherentes, xa que consideran que este cambio normalmente vai ligado a unha identidade que antes se rexeitaba. Os falantes que cambian de galego a castelán, tamén son avaliados negativamente, pero para estes o proceso de identificación co grupo parece estar ligado a desexos de mobilidade social.

O esvaradío concepto da identidade social materialízase nas características que se consideran definitorias do grupo social que as comparte. As entrevistas realizadas indican que os trazos da identidade galega varían en boa medida dependendo, ademais da lingua habitual, do ámbito de nacemento (rural/urbano). Neste sentido, nacer no ámbito rural, ter un forte contacto con el e falar galego implica un maior apego ós valores culturais tradicionais e unha definición positiva dos elementos que conforman a identidade cultural dos galegos. Ademais a lingua

é un elemento para defini-la súa etnicidade. Pola contra, vivir en ámbitos urbanos ou vilas, e falar castelán, acostuma motivar definicións confusas e negativas das características culturais que comparten os galegos.

A táboa 19 recolle as definicións dos entrevistados sobre as supostas características de personalidade que comparten os galegos. Estas divídense en dous grupos segundo o hábitat de procedencia rural/urbano, división que, dada a elevada correlación existente entre hábitat de nacemento e lingua habitual coincide tamén coa lingua habitual. Xunto á característica mencionada aparece o sentido que se lle confire.

Procedencia rural, língua habitual galego	Procedencia urbana/viviron fóra de Galicia, língua habitual castelán
<p><i>Arraigados á terra:</i> refírese a ter amor ó que é propio, á cultura...</p> <p><i>Abertos:</i> refírese a sociabilidade. A mesma entrevistada que sinala esta característica relativízaa por descoñecemento doutras culturas.</p> <p><i>Solidarios:</i> refírese a solidariedade inter e intra grupal. Esta característica relaciónase co modo de vida rural: axudas nas tarefas agrícolas...</p> <p><i>Traballadores:</i> indica «intereses na vida», certa ambición e afán de superación persoal.</p>	<p><i>Desconfiados:</i> asóciase con ser «cazurros», «cerrados», etc. Esta característica conduce a ó comportamentos pouco innovadores.</p> <p><i>Indirectos:</i> pode interpretarse como unha intencionalidade de ocultar algo, de enganar.</p> <p><i>Indecisos:</i> ausencia de interese para tomar decisións.</p> <p><i>Autocompasivos:</i> choróns, victimistas.</p> <p><i>Melosos:</i> asóciase á morriña, á melancolía, non a ser agarimosos. Probablemente saudade.</p> <p><i>Sentido do humor:</i> sentido do humor intelixente.</p> <p><i>Misteriosos:</i> característica baseada nunha percepción do folclore popular galego: lendas..., non nas relacións cotiás.</p>

Táboa 19. *Características da personalidade dos galegos segundo os entrevistados en función do seu hábitat e lingua habitual.*

Ademais dos dous grupos aquí representados, hai individuos que mencionan características da personalidade dos galegos cun perfil mixto, isto é, que comparte características de falantes dunha ou doutra lingua e de distintos hábitats. Os individuos que nun momento da súa vida cambiaron de lingua habitual a favor do castelán, definen os galegos en termos semellantes ós informantes de procedencia rural e lingua habitual galega: «cariñosos», «hospitalarios» e «teñen un sentido do humor diferente».

Por outra banda inclúense os individuos que cambiaron a súa lingua habitual a favor do galego, e que comparten cos individuos do grupo de procedencia urbana e lingua habitual castelá os xuízos que determinan as características que diferencian os galegos. Para os neofalantes de galego os galegos son «autocompracentes», «pouco respectuosos consigo mesmos»,

«malpensados», «envexosos», «desconfiados», «supersticiosos», que «teñen un sentimento de inferioridade» e son «xente con pouca iniciativa». O que segue é unha valoración dun neofalante das características da personalidade dos galegos:

«Eu creo que o que nos perxudica é a falta de respecto que ten a xente galega para consigo [...] eu creo que o perxudica bastante esa tendencia a pensar mal das intencións dos demais. É un atranco bastante importante para a relación cos demais e sempre hai unha tendencia a estar máis por riba dos demais. Hai envexa polo triunfo dos demais que non se manifesta, simplemente se oculta [...] É como se lles fastidiasen [...] A xente tenta estar por riba dos demais ou triunfar sobre os demais e eu creo que si que é un problema» (8H).

A hipótese que se pode tirar desta aparente tendencia contradictoria é que as características que determinan as valoracións dos galegos baséanse nun conxunto de factores complexo e que, para os neofalantes de galego, pesa máis a condición de habitantes do urbano cá súa lingua habitual. Ó mesmo tempo, o grupo que estes informantes consideran como «os galegos» está relacionado co atraso, a pobreza e a ruralidade, e non parece se-lo mesmo ó que eles pertencen, malia que amosan unha clara identificación coa representación de «Galicia». É dicir, estes individuos considéranse «galegos» e mostran actitudes positivas cara ós obxectos que representan a esfera do «galego» e de «Galicia», pero caracterizan o grupo desde fóra e de forma negativa.

3.2 HISTORIA

Cando se analizan as interpretacións que poderían explicar un eventual subdesenvolvemento histórico en Galicia, en xeral, os informantes observan que este non está aínda superado e que se sitúa nunha orixe remota. O atraso considérase menor na actualidade, cunha evolución positiva e unha tendencia optimista. As causas do mesmo adoitan estar vinculadas a acontecementos históricos e políticos situados no final da idade media e na guerra civil española. Os problemas de comunicación e tecnolóxicos e, en menor medida, as características antropolóxicas dos galegos, completan o cadro de causas do atraso:

«Eu creo que na guerra civil foi cando cando se estragou todo [...] É como si estuvéramos máis aislados. Non sei se é polas montañas que hai por aí, pola... foi por aí, por Lugo ou polo que é, e despois da guerra supoño que Bilbao e todos estes sitios industriais, xa empezarán outra vez e a Galicia pois chegou máis tarde, non aínda non hai, non creo que baxa moito que chegou» (3H).

No relativo ó coñecemento que amosan os entrevistados sobre os individuos do grupo que foron ilustres no pasado, os informantes atopan de forma case unánime que o único grupo destacado de personalidades galegas fórmana os escritores galegos e, xa que logo, o eido no que os galegos destacaron é a literatura.

3.3 VALORACIÓNS DA NORMA ESTÁNDAR

Os criterios que os informantes utilizan para defini-lo estándar ideal son esencialmente comunicativos, entendendo que falar «correctamente» consiste en comunicarse con éxito. Parece un argumento democrático, pero en realidade consiste na negación da norma, xa que está baseado na liberdade individual. Aínda que a pregunta que se utiliza para abri-lo debate co informante inquire sobre os aspectos que definen «qué é falar ben en galego», é moi frecuente que esta sirva para que se aluda a aspectos como «normativa», «galego normativo», «norma», «gallego culto», dun xeito negativo. Os entrevistados parecen asociar esta variedade do galego escrito cun estándar oral artificial e imposto, que non respecta a diversidade.

Tamén son frecuentes as críticas á difusión do estándar, que a xuízo dalgúns individuos, pode crear resistencias debido á súa «imposición». A elevada diversidade dialectal é un atranco para a difusión da normativa¹, ata o punto de que a norma estándar e as distintas variedades dialectais chegan a considerarse idiomas distintos. Nalgúns casos mesmo se afirma que a variedade «normativa» resulta inintelixible para os falantes de variedades autóctonas. Relacionado con esta crenza, existe a percepción de que o galego presenta unha diversidade diatópica extraordinaria e, á súa vez, unha distancia grande entre as variedades que resultan desta diversidade. O purismo lingüístico considérase clave para que unha variedade teña un certo status: «mezclar», «meter castelanismos», «meter pifiadas en la colocación de los pronombres», «[utilizar] palabras que sabes que non son galegas», son consideradas prácticas negativas, e non propias do estándar. Por outra banda, existe tamén un criterio conservador e tradicionalista para defini-la autenticidade lingüística. Así, valóranse como calidades positivas a espontaneidade e a naturalidade, que á súa vez están relacionadas coa ruralidade, coa lingua materna (fronte á adquirida), a comodidade e os costumes tradicionais:

«Pois falar de acordo coas túas costumbres; eu por exemplo normalmente xa non digo, falo galego, pero non me gusta fala-lo galego este que está agora normativizado, porque considero que non é o galego que eu falei, e que sempre se falou na miña casa e non me considero que fale mal o galego por falalo así [...] Eu creo que falar ben o galego é falalo de acordo coma a ti cho enseñaron na zona na que ti vives ou viviches, e como falaron pois, os teus familiares, os teus antepasados» (5M).

¹ Cómpre aclarar que os informantes, en xeral, non fan unha distinción clara entre norma escrita e estándar oral, como resulta facilmente explicable. Resulta frecuente atopalo nos seus discursos como unha única entidade verbalizada cos exemplos propostos máis arriba.

Hai que sinalar que existe unha tendencia a que algúns falantes, que parecen ter actitudes positivas cara ás variedades do galego máis tradicional ou popular, exhiban no momento da entrevista, en cambio, variedades orais máis próximas ó estándar ou ás veces tamén ó *novo galego urbano* (Regueira, 1999), polo que as súas valoracións parecen estar moi influenciadas pola imaxe social que desexan transmitir. Este tipo de situacións son recorrentes en galegofalantes nativos que parecen manter un conflito identitario entre o galego que perciben como estándar e a súa variedade dialectal.

As críticas á normativa estándar acostuman aparecer con maior frecuencia en suxeitos que manteñen actitudes negativas cara ó fomento do galego, polo que, se ben parece evidente que a norma fixada non ten aínda pouso, en moitos casos agachan actitudes de rexeitamento cara ó proceso de normalización.

En relación con este tema, tamén aparecen mencións a propostas normativas distintas da oficial e alusións ás dificultades comunicativas e relativas ó status da lingua que supón este feito. En ocasións sinálase a dificultade de interactuar con persoas que teñen criterios diferentes sobre a norma lexítima do galego:

«É xente que fala galego e soamente galego. Sobre todo téñoo notado en xente así, afín ó idioma luso, e tal, que queren falar un galego lusista. Se ti falas un galego doutro tipo, e incluso castelán, vamos, que non te aceptan moito, aínda que despois te coñezan doutra maneira e digan: non, pois mira... En principio sempre hai un rexeitamento» (5M).

A actitude fronte á diversidade de propostas normativas é, en xeral, negativa. O feito de que a norma oficial do galego non fose asumida por certos sectores da sociedade galega leva en ocasións a cuestiona-lo futuro do galego. Este problema parece afectar basicamente ó ensino, posto que é neste ámbito onde ten unha maior presenza a escrita:

«Hay que apostar por una normativa de forma decidida, y que sean todos los profesores que den esa normativa» (1M).

3.4 ACENTO

Preguntados os entrevistados sobre os inconvenientes de falar con acento galego a maioría nega que existan, e sitúa en todo caso ese prexuízo no exterior do seu grupo, ben xeográfica, ben socialmente. Hai que lembrar que estas valoracións non se corresponden cos resultados obtidos na proba do *matched-guise* na parte I, que evidenciaba a estigmatización da variedade de galego con acento tradicional. Sen embargo, cómpre ter en conta que as

variedades manipuladas no *matched-guise* non introducen léxico diferenciador, polo que o rexeitamento do galego percibido como estándar podería estar determinado pola incorporación de léxico innovador. En calquera caso, mentres se afirma que falar ben en galego é falar galego tradicional, os falantes que se expresan en galego coa fonética característica desta modalidade son claramente estigmatizados, como demostran os resultados da proba de medición indirecta de actitudes. Os cambios de acento cara ás variedades orais máis afastadas das tradicionais son entendidas como froito da inconsciencia, da naturalidade ou consideradas «normais». En cambio, os cambios de acento cara a variedades máis tradicionais ou rurais enténdense como moi marcados:

«Hay gente del centro de Santiago que se pone a hablar de esa manera y están ridículos [...] Ahora está muy de moda con los cuentacuentos, por ejemplo, pero diferencias perfectamente a quién le sale con naturalidad y a quién no» (7H).

Algúns falantes de galego estiman que falar con acento galego supón un inconveniente en Galicia:

«Algunhas empresas son tan repipis que non podes ter acento galego» (2H).

Os falantes atopan, sen embargo, que a presión contra o acento está fóra de Galicia, de xeito parecido ó que lle pode ocorrer a outras variedades rexionais, a pesar de que a maioría ou ben non o atopan xustificable, ou o perciben como un feito contra o que pouco se pode facer. Falar castelán con acento galego é percibido como unha conducta que afasta o falante do estándar oral castelán, como exemplifica o seguinte fragmento:

«A xente de Galicia fala toda con acento galego por moito que se quera presumir de que se fala castelán non sei que. Ese acento téñeno e non o poden sacar inda que queiran, porque (hai) un mogollón de xente que fala castelán toda a vida, pero se viven en Galicia non falan sempre con ese acento, porque cando ti oes alguén falar castelán e non é de Galicia, sábelo perfectamente porque llo notas porque é de fóra. Porque non ten ese acento que temos todos, e hai mogollón de xente que pensa que non o ten porque como nunca saíu de Galicia, todo o mundo fala así, inda que fale castelán, pois di: ¡Bab, pois eu falo perfectamente. Si sales fóra nótaseche de onde eres, seas de onde sea, porque non creo que poidas evitalo» (9M).

Comparando os resultados das tres probas (medición indirecta, entrevistas en profundidade e grupos de discusión, cf. partes I e III) observamos un fenómeno salientable, que consiste en que os neofalantes de galego reciben unha presión purista que non sofren os demais falantes. Se ben é certo que os individuos definen a autenticidade lingüística nos termos arriba descritos, a proba de *matched-guise* evidencia que ese mesmo discurso non reflicte a

actitude xeral cara ás variedades tradicionais. Esta conducta pode ter unha explicación entendida dentro do marco da dominación e dos discursos lexitimadores das ideoloxías que serven ás mesmas e que aquí podemos elaborar en forma de hipótese. Partindo dunha situación de dominación dun grupo fronte a outro, a lingua é un marcador máis de pertenza ou exclusión. A adopción dese marcador por parte de individuos do grupo dominador (suxeitos de procedencia urbana, con formación académica superior, con status social elevado), pero que pertencen ó espacio social oposto, pode ser interpretada como unha actitude que busca neutraliza-la asimetría dos grupos. Froito da interacción de dúas ideoloxías, respecto á diversidade e resistencia ó cambio, obtense un discurso que por unha banda aproba o uso do galego, e por outra sanciona a falta de corrección no seu uso neste grupo de falantes, coas consecuencias que isto ten na súa difusión. O feito de que este discurso estea presente entre galegofalantes, e mesmo entre neofalantes de galego, explícase desde o proceso de naturalización da ideoloxía dominante. Como exemplo citamos esta historia persoal:

«Cando empecei a falar en galego tentei falalo tamén en casa, pero diso si me lembro, pero non sei se foi cuestión dunha semana ou algo así, que por unha discusión que tiven coa miña irmán ó respecto, porque pedira que se me pasaba a cuchara, pois me criticou a miña irmán que a ver por qué falando en galego dicía cuchara. E desde aquela xa non che dan ganas de discutir, eu en casa sobre temas. Entón, entón xa non [...] me pareceu tan estupidamente anormal ese comentario dentro de casa, que mo fixera xente de fóra pois [...] pero aguantar ese tipo de comentarios dentro de casa» (SH).

3.5 PERCEPCIÓN DO CONFLICTO LINGÜÍSTICO

A converxencia lingüística é un fenómeno de acomodación lingüística polo cal un falante adopta unha variedade lingüística próxima ó interlocutor (Bourhis e Leyens, 1996). O fenómeno contrario é a diverxencia. Segundo os datos do MSG (1996), o 40% dos galegos declárase indiferente ante a posibilidade de que alguén lle conteste nunha lingua distinta á empregada ó inicia-la interacción. Á súa vez, e segundo os mesmos datos, a diverxencia en galego é avaliada en mellor medida que a diverxencia en castelán, o cal resulta positivo para o galego. O 48,5% encontra normal ou positiva esta circunstancia fronte ó 27,4% que valora de igual xeito a diverxencia cara ó castelán. Estes datos non se refiren a contextos específicos de interacción, polo que poden ser relativizados, e, por tanto, parece operativo tratar esta cuestión a través de entrevistas en profundidade. Deste xeito pretendiamos ver ónde e cómo se producen as maiores friccións na ausencia de converxencia lingüística.

En sociedades bilingües ou multilingües nas que a distribución social dos usos dunha e doutra lingua están delimitados, a interacción en linguas

diferentes pero mutuamente intelixibles pode ser algo frecuente (Gumperz, 1982). A presenza dunha situación de conflito lingüístico, entendido como unha falta de determinación nos ámbitos de uso dunha lingua, pode explica-las reaccións negativas cara á diverxencia nas comunicacións persoais dos galegos. Nalgúns casos de castelanfalantes apréciase unha molestia clara cara á ausencia de converxencia. As xustificacións que atopan para esta reacción adoitan estar relacionadas coa ausencia de competencia ou cortesía:

«Aquí me he encontrado con gente que sabe de sobra que tú ni sabes el gallego ni lo entiendes bien ni nada y no te cambia al español. Y bueno a mi me puede parecer mal o bien pero es su opción. Otra cosa es que no lo sepa, pero todo el mundo sabe hablar gallego y español [...]. Cuando hablas a alguien en castellano y me siguen hablando en gallego, eso tampoco está bien» (1M).

A maioría dos castelanfalantes da mostra manifesta ter unha competencia elevada en galego, e non atopar dificultades para converxer nesta lingua cando as circunstancias o demandan, aínda que isto non implica un cambio de lingua habitual do falante. Normalmente estas situacións de converxencia prodúcense cando o falante intúe que o seu interlocutor se atopa máis cómodo falando en galego ou se este se resiste a converxer en castelán. A converxencia é, para estes falantes, unha estratexia para facilita-la comunicación:

«Toda la vida he oído hablar gallego pero hablo castellano. Si hablo con mis abuelos hablo en gallego, me siento más cómoda yo y se sienten más cómodos ellos. También con gente que no conozco y se dirigen a mí en gallego les hablo gallego» (4M).

Entre os galegofalantes tamén é frecuente aludir a criterios comunicativos e de cortesía para xustifica-la converxencia:

«[Falo castelán] con xente que ó mellor me fala castelán, que ó mellor son galegos, e sobre todo ós camareros, porque a maioría deles fálanche castelán..., eu fun enseñado así, de que ó mellor por respecto..., non oblijarlles a cambiar a súa forma de falar..., non me causa ningunha molestia cambiar, que ó mellor a outra xente sí» (3H).

Son frecuentes tamén as opinións máis tópicas sobre converxencia en contextos formais, lugares de traballo e promoción social. Son habituais os relatos, máis ou menos específicos, sobre experiencias de converxencia en castelán no médico, na administración e no traballo. A converxencia ás veces tamén é entendida como estratexia para aumenta-lo sentido de filiación en determinados grupos:

«Con los abuelos, incluso con amigas que hablan gallego, hablo gallego con ellas; lo típico, cuando vas a hablar con un profesor y se dirige a ti en gallego..., con cualquier persona que se dirija a mí en gallego, le hablo gallego..., porque si se dirigen a mí en gallego o me entienden mejor. Yo si una persona se dirige a mí en gallego, me parece una falta de educación dirigirme a ella en castellano..., estoy diciendo indirectamente no hables gallego» (6M).

Aparece tamén algún caso no que se recoñecen ámbitos incipientes onde se aprecia que hai unha converxencia necesaria cara ó galego:

«Sí. Ahora mismo podría ser a la inversa, pero antes te interesaría más hablar en castellano. Ahora te interesa, en ciertos círculos hablar en gallego» (7H).

Aínda que o fenómeno da converxencia sexa asumido con naturalidade, ben como estratexia dirixida a facilita-la comunicación ou ben co obxectivo de procurar un sentimento de filiación, cando se detecta que o interlocutor non está disposto a negocia-la lingua (en contextos alleos á rede de relacións persoais), poden xurdir situacións de conflito. Algúns galegofalantes móstranse críticos coas situacións nas que se manifesta unha diverxencia, ó existir un marco legal que defende o uso do galego. Critican tamén as situacións onde se pode apreciar unha conducta discriminatoria. Neste sentido, os falantes de galego de procedencia urbana e os neofalantes son os máis reivindicativos, probablemente polo contorno lingüístico no que se moven:

«Tenme pasado en varias ocasións, e non sei por qué; unha vez aquí en Santiago, hai un ano ou dous me dixeron que por qué falaba galego e dixen eu, ¿por que non o vou falar? (5M).

«Xente coa que sempre falaches nun idioma, sobre todo cos de castelán. Unha persoa que lle fas unha frase non a percibe sen saber se é en galego ou en castelán e despois lla repites en castelán e che entende, resúltame moi curioso eso. [...] A xente de fóra de Galicia quere que lle ensinen en galego, a xente propia de Galicia é a que é máis intransixente» (11H).

Os relatos de castelanfalantes monolingües agredidos pola falta de converxencia acostuman estar referidos ó ensino, no que perciben unha militancia lingüística que lles pode resultar coercitiva, dado que é unha situación na que un actor social con máis poder lle impón unha lingua que non é a súa habitual:

«Sí, [he notado molestias] por hablar castellano en la Facultad, con algún profesor. Pero no lo hacía intencionadamente, simplemente me desenvolvía mejor en castellano, por lo menos en aquella época y sí que noté problemas con algún tipo de profesorado» (7H).

As situacións nas que a diverxencia en galego se interpreta como froito da intransixencia relaciónanse cunha ideoloxía e tendencia política concreta.

«Ó mellor a estos nacionalistas e tal, non creo que lles guste cambiar de forma de falar [de galego a castelán] aínda que non os entendan» (3H).

3.6 PERCEPCIÓN DA UTILIDADE DO GALEGO

Segundo os datos do MSG (1996) a maioría dos castelanfalantes non percibe remuneracións socialmente atractivas na incorporación do galego ó seu comportamento habitual, o que impide a extensión desta lingua en ámbitos castelanizados. No caso dos galegofalantes habituais, a adquisición desta lingua no eido familiar proporciona raizame identitaria ó individuo con respecto ó seu grupo de referencia, se ben esta dimensión pode entrar en conflito coas vantaxes de uso que socialmente semella proporciona-lo castelán. Este conflito adoita agudizarse ou facerse máis evidente en etapas claves do desenvolvemento da identidade social como na infancia tardía e na adolescencia que, con frecuencia, decanta o uso prioritariamente cara ó castelán. A pesar disto, esta decantación polo uso do castelán non ten por qué ter un carácter permanente senón que, en virtude das características socioculturais, económicas e lingüísticas da familia e os contextos (fundamentalmente hábitat e redes sociais), a resolución do conflito inclínase cara a un maior uso dunha ou outra lingua.

As entrevistas en profundidade poñen en evidencia que, fóra do grupo social de referencia (no que o galego ten unha elevada función identitaria entre os galegofalantes), son poucos os ámbitos sociais nos que se percibe utilidade para o galego. Tan só se menciona que os funcionarios da administración autonómica teñen a necesidade de coñecelo, pero nin tan sequera se percibe que nestes contextos sexa necesario empregalo como lingua habitual. De feito é frecuente atopar aseveracións sobre os funcionarios da Xunta facendo referencia á obriga moral que teñen de falar galego, e ó emprego maioritariamente do castelán por parte deste colectivo:

«Es sangrante que en la Xunta la gente no hable más gallego» (1M).

«Ó mellor na Xunta dentro do que é o edificio falan galego, cousa que non creo, porque eu teño ido alí e fálame castelán. Tampouco eu entendo, dentro da Xunta falándome castelán» (3H).

Onde se detecta utilidade no emprego do galego é en certos círculos relacionados co ámbito universitario, a administración e algunhas profesións liberais:

«Veo una burguesía alta, de profesiones liberales, vinculada al gallego como lengua [funcionarios, profesorado]..., por ejemplo en el mundo de la universidad, en el medio en que me movía yo, era interesante saber gallego» (1M).

Cabe salientar que algúns entrevistados galegofalantes e de hábitat urbano mencionaron casos onde o galego sería dunha utilidade especial en ámbitos tradicionalmente desfavorables:

«No caso de Hipercor [...] eran conscientes de que non había que discriminar ós falantes de galego, [...] e se lles pedía no curriculum que souberan gallego» (8H).

En calquera caso, o uso do galego fóra dos contextos sinalados, en ocasións é percibido como un risco, xa que se entende que a lingua pode identificarse coa militancia política de orientación nacionalista e que a súa utilidade sexa só simbólica, exhibidora de tal etiqueta.

Normalmente os castelanfalantes son os que menos utilidade lle atopan ó emprego do galego como lingua habitual. Aínda que as experiencias persoais vencelladas ó ámbito laboral poidan indicar que para conseguir certos tipos de traballo sería de utilidade emprega-lo galego, son poucos os castelanfalantes dispostos a incorporalo nalgunha medida. Unha posible razón deste fenómeno é que son escasos os contextos onde se perciben presións para cambiar de lingua:

«Si yo me veo obligada a hablar en gallego, y todo el mundo me habla en castellano, ¿sabes? Es que yo me acuerdo que en Cataluña la situación te forzaba a hablar catalán, aquí no te ves forzado. Entonces, mientras no te veas forzado, de hecho a mí todo el mundo me habla castellano, aunque hablen en gallego, conmigo hablan castellano, entonces no» (1M).

A demanda dunha maior presión para cambiar ó galego en determinados ámbitos non significa para estes informantes que o galego deba ser imposto, senón que parece referirse a que sexa a propia situación ambiental quen force a usalo, por entenderse que é a lingua de interacción normal en determinados contextos:

«Sí, de hecho la de la academia me hablaba todo gallego y de alguna manera me obligaba a que yo hablara en gallego. Yo le dije que si cogía el trabajo me comprometía a dar la clase en gallego, pero que estaba terminando de hacer el curso de gallego y que aún me costaba» (1M).

Entre os galegofalantes existe a percepción de que o castelán aínda constitúe un claro marcador de status social, polo que as persoas orientadas á mobilidade ascendente asumen o cambio lingüístico como unha estratexia normal de ascenso social. Atopamos tamén discursos nos que se recolle a idea de que falar castelán cos fillos favorece a súa incorporación ó ámbito escolar:

«Hai algunbas persoas alá [no súa localidade] que tiveron fillos e que son xóvenes, pouco maiores ca min e que, bueno, non sei por qué ós fillos, na casa, aínda que eles falen galego, fálánlles castelán, e din, porque claro, si despois os levamos á guardería vanlles a falar en castellano, vanlle crear un trauma que non van a saber, van a mesturar todo» (5M).

En cambio, adoitan ser castelanfalantes os que atopan que non hai diferencias en canto a utilidade dunha ou outra lingua. Esta percepción da mesma utilidade explícase porque, por unha banda, a maioría dos falantes da mostra non se amosan abertamente hostís co galego, polo que, en xeral, toleran ben as situacións nas que un falante toma esta opción lingüística. Por outra banda, ó non empregaren case nunca o galego, non atopan situacións nas que esta conducta poida ter un custo para o falante, xa que non as sofren, e interprétanas desde a súa óptica receptiva:

«Yo no sé hasta que punto. A lo mejor es que sólo me imagino trabajos relacionados con lo mío; no imagino que alguien pudiera ponerte una pega porque hablaras en gallego, a lo mejor en otros trabajos sí, dependerá de la política de la empresa... Si el criterio de selección de la empresa es la lengua ¡mi madriña!» (6M).

«No, [hablar gallego o castellano] no tiene contextos. Hoy por hoy, no» (6M).

3.7 ACTITUDE FRONTE Ó CAMBIO DE LINGUA HABITUAL

Os conflitos lingüísticos poden te-la súa orixe na expansión do sistema social en situacións de contacto lingüístico. Orixinalmente, a situación sociolingüística de Galicia pode enfocarse así, e aínda que na actualidade non resulta suficiente para describi-la realidade, debe interpretarse como un factor que inflúe nalgúns fenómenos sociolingüísticos. Arriba mencionamos que os neofalantes de galego reciben unha presión purista á que non están sometidos os demais falantes. En relación con isto, pero atendendo ó cambio de lingua habitual, podemos dicir que as actitudes fronte ó cambio de lingua son, en xeral, negativas. Os cambios de lingua habitual dirixidos cara ó castelán acostuman ser avaliados de acordo cos tópicos que o sitúan nas orixes dun desexo de mobilidade social, valorado como fútil, ridículo e derivado da ignorancia: o cambio de lingua non determina o ascenso social.

Os cambios de lingua dirixidos cara ó galego adoitan valorarse negativamente e sen a condescendencia que espertan os neofalantes de castelán. As razóns comunicativas, que explicaban outros fenómenos como a converxencia, a diferenza do castelán, non xustifican os cambios de lingua habitual en favor do galego. O feito de que non se interprete como un desexo de mobilidade social fai que se considere unha conducta afastada da autenticidade froito da extravagancia. Ademais, como xa dixemos antes, esta

situación pode interpretarse como un conflito lingüístico político (Nelde, 1987), xa que habitualmente se entende que estes individuos se comportan influídos por unha carga ideolóxica de corte nacionalista:

«Hay un gallego de guay, en plan ahora está de moda falar en galego y ahora vamos a falar en galego todos, y que en su vida han hablado gallego [...]. Yo eso lo veo mucho sobre todo en la facultad; el típico tío que porque está en la facultad y se mete en determinada historia de no sé qué y de repente empieza a molar hablar en gallego. [...] A mí me dio la risa, le dije: ¿Pero ti que fas falando en galego, rei, se non o falaches na túa vida? Pero bueno seguí tratándolo igual que siempre, como compañero de la facultad, pero sí, te choca» (6M).

As actitudes fronte a este cambio de lingua a favor do galego tamén se poden detectar a través das historias de neofalantes de galego. Nalgúns casos a presión que sofren estes falantes é moi forte:

«Empecei a falar definitivamente en galego en terceiro, [...] en COU [...] xa foi un ano de [eu] falando galego. Entón a xente xa o tiña asumido e xa [...] non lles interesaba entón, a non ser que tuveran ganas de putearme. [...] Daquela me parece que miña nai xa se enterara [...] de que eu falase en galego e traducise incluso ó galego, entón claro, [...] falaron coa miña nai e a miña nai unha vez que xa estaba na cama, [...] entrou na habitación, pero vamos a ver, que es eso de que tu estás hablando gallego por ahí. Y yo, ¿pero qué pasa? Y en latín. Pero, ¿tú qué quieres? ¿llamar la atención de los profesores de no sé qué?. [...] A miña nai debe ser que tiña unha paranoia ou algo así con que eu chamase a atención ou algo así, e non lle pareceu ben. Pero tampouco eu estaba pola laboura de cambiar de actitude e seguí con isto. Non lle pareceu ben durante moito tempo» (8H).

3.8 A LINGUA QUE DEBEN FALA-LOS GALEGOS

Igual ca outros aspectos sondados neste traballo, as respostas que ofrecen os entrevistados sobre a lingua que se debe falar en Galicia parecen estar polarizadas en función da súa lingua habitual. Os falantes de castelán avogan por un modelo de non imposición, un modelo de convivencia das linguas que permita un status de «igualdade». Algún castelanfalante que xa mostrara actitudes hostís cara a outros ámbitos do galego advirte que non é lícito que o galego «se imponga». Habitualmente, estes falantes levan o debate ó plano das competencias, resaltando que o que é importante é «coñecer» o galego.

«[He debatido sobre la lengua que deben hablar los gallegos] no [sobre] el hecho de la lengua que tengas que hablar; sino la discusión de cómo se está imponiendo el gallego. [...] Pienso que todo el mundo que esté aquí debe controlar el gallego en

cierto modo, pero que esa adaptación se debe hacer progresiva, no imponiéndola» (4M).

Estes falantes pensan que a lingua empregada debe ser unha decisión individual, e como tal respectada, xa que «al fin y al cabo una lengua simplemente es una forma de comunicarse». Neste razoamento, e dado que non se perciben unhas trabas sociais importantes na extensión do uso do galego, a maior dificultade radica na falta de consenso arredor dun estándar, como xa apuntamos antes. Sobre se o monolingüismo en galego debería se-la situación ideal en Galicia, a maioría dos entrevistados castelanfalantes opina que non, que o positivo é a diversidade, tanto no plano colectivo coma no individual. Estes falantes parten da opinión de que é positivo coñecer varias linguas, trasladando esta opinión á definición da situación lingüística ideal (véxase para este fenómeno, que damos en chamar «discurso do multilingüismo», a parte III). O debate, unha vez máis, céntrase na competencia e foxe dos usos.

«Yo creo que cuantas más lenguas tengas, es una riqueza. Si puedes conocer las dos, mucho mejor que conocer una sola. Y también si hablas las dos yo creo que va a ser mejor, hay que intentar abrir siempre, no cerrar, y si puedes hablar dos, mejor que una» (6M).

Outros castelanfalantes atopan unha relación de determinación entre ser español e ser bilingüe nas comunidades con dúas linguas. Neste sentido cabe destacar que o argumento só se utiliza para que os falantes bilingües converxan en castelán, pero non ó revés.

«No, yo creo que deben ser bilingües [los gallegos], porque, yo veo el ejemplo de Cataluña, [...] lo que se ve mucho allí es gente que no te habla si no le hablas en catalán, eso no puede ser, no puedes ser monolingüe, están en España y tienes que ser bilingüe» (1M).

Entre os galegofalantes tamén se detectan dúas agrupacións ideolóxicas sobre este enfoque. A variable sociolingüística de máis peso para esta caracterización é a que define se os informantes son neofalantes de galego ou non. Quen ten o galego como lingua materna e lingua de uso na actualidade amosa un perfil parecido a algúns falantes de castelán (caso dos que proceden do rural) neste punto. Para estes entrevistados as dúas linguas poden e deben convivir, aínda que o galego debe ter unha atención especial dado que estes falantes entenden que existe unha asimetría na situación das dúas linguas en contacto. Perciben o castelán como «lingua A» ou de prestixio, e o galego como «lingua B» ou minorizada. Na mostra son os neofalantes de galego os que se amosan máis favorables a que se interveña de forma decidida. Estes informantes interpretan a situación en clave social e cultural dunha forma moi clara, entendendo que a pervivencia do galego como valor de tales dimensións é máis

importante que as individualidades, dando por suposto que a vitalidade do castelán está garantida:

«As grandes revoltas sociais e os grandes problemas que se solucionaron non se solucionaron como se deberían facer senón como non se deberían facer, polo tanto para que o galego [...] se normalice, polo menos esté na situación cincuenta por cento, fifty fifty, con respecto ó castelán, tense que fomentar moitísimo máis e obrigar a que se fale moitísimo máis, incluso sobrepasando liñas que non se deberían pasar, pero é que son trucos porque o fin xustifica os medios» (11H).

Pero este interese pola expansión do galego non é trazo exclusivo dos neofalantes de galego. Na mostra dos grupos de discusión (cf. parte III), moito máis ampla, aparece unha certa semellanza ideolóxica ante esta cuestión con outros grupos de galegofalantes que cumpren en maior ou menor medida algunha das seguintes características: ser individuos que se establecen en Santiago procedentes doutras áreas xeográficas (maiormente estudantes), posuír estudos universitarios ou ter contacto con grupos onde o galego é lingua de prestixio. Na mostra das entrevistas en profundidade os representantes deste grupo son tamén os máis propensos a que a situación sociolingüística galega poida ter unha tendencia monolingüe cara ó galego.

3.9 O GALEGO NA ESCOLA

Na actualidade, o ensino está a desenvolver parte das funcións de transmisión do galego que tradicionalmente corresponderon ás familias. Segundo os datos do MSG (1996), este feito ten unha especial transcendencia nas cidades, onde a escola constitúe o principal ámbito de adquisición do galego. Sen embargo, aínda que a escola sexa capaz de estende-lo coñecemento do galego entre rapaces socializados en castelán e de mellora-las actitudes xerais da poboación cara á lingua propia, non logra dete-lo descenso do seu uso nos grupos de poboación máis novos.

A importancia da materia de galego enténdese en relación co resto do currículo lingüístico. Algúns informantes pensan que é unha disciplina «tan importante como calquera outra», é dicir, como o inglés ou o francés. Para outros, a súa relevancia está ligada con aspectos simbólicos e identitarios. Para estes últimos, coñece-la lingua que se fala na propia comunidade é fundamental. Igual que sinalamos máis arriba, o debate adoita encamiñarse cara á competencia e afastarse do uso. Enténdese o ensino como unha vía de promoción das competencias do galego, pero non como un axente de extensión do uso. Neste punto, parece estar moi estendida unha ideoloxía liberal que sanciona calquera imposición da lingua no plano individual, pero que en realidade serve para xustificar e mante-lo status asimétrico das dúas linguas. Así e todo, o papel que xoga o ensino é recoñecido e valorado positivamente por tódolos entrevistados:

«Porque é unha maneira de estar en contacto coa lingua, de coñecer cousas non só da maneira de falar, senón da cultura de antes e de agora» (5M).

«Porque es nuestra lengua, y al menos enseñarla, es obligación del Estado enseñarla, darla a conocer, otra cosa es que el individuo quiera utilizarla o no» (6M).

As valoracións sobre o peso que debe te-lo galego no ensino varía en boa medida dependendo, entre outros factores, da lingua habitual dos entrevistados e das súas actitudes lingüísticas xerais. Os individuos castelanfalantes e con actitudes menos positivas cara ó galego acostuman demandar un ensino da lingua «progresivo», sen imposicións. Aínda que non se inquiriu pola opinión que tiñan os informantes sobre a opción que toman algúns profesores de impartir en galego tódalas súas materias (exceptuando lingua española), xurdiu un comentario dun entrevistado galegofalante sobre este particular:

«Home, non hai que ser tan extremista. Acórdome cando meu irmán era pequeno que iba á escola todavía tiñan un profesor que [...] quería dar clase en galego e non enséñalo castelán e eso tampouco é, e tiveron un montón de problemas con el porque esa si que era unha persoa acérrima e tampouco hai que ser tan extremista. Está ben enséñalo pero hai que ser tolerante coas outras cousas» (5M).

Este falante asume, en cambio, a posibilidade de que se dea o caso contrario con moita naturalidade, é dicir, que un profesor imparta as súas clases só en castelán. A explicación de por qué este fenómeno o aceptan algúns galegofalantes pode derivarse da imposibilidade de asumir un discurso de igualdade. A subordinación do galego, neses casos, está interiorizada e, en termos ideolóxicos, naturalizada.

Na maior parte das entrevistas adoita sinalarse que se debería fomenta-lo uso oral do galego nas clases. Esta proposta pode estar relacionada co concepto de clases de galego como «unha clase de idiomas», opinión manifestada pola maioría dos integrantes da mostra. Neste sentido, os métodos de conversa e de fomento da interacción parecen ter aceptación tamén nese plano xeral da didáctica de linguas:

«Hai moita xente que sabe escribir, pero que non sabe falar, porque é máis fácil por oído ou por práctica e despois aprender a escrita, claro que si» (5M).

Algúns galegofalantes, sen embargo, recoñecen que é máis útil para eles coñece-la norma escrita, ben porque é onde atopan maiores dificultades, ou porque é, desde unha perspectiva pragmática, a que está máis relacionada coa dinámica das probas escritas no ensino:

«Eu creo que a escritura máis que nada porque os exámenes suelen ser todos escritos e aínda que non sepas falar moito con que teñas unha idea» (3H).

En relación co que xa temos apuntado sobre as inquietudes que produce a «falta de uniformidade» do galego, algúns informantes atopan que o fin do ensino debería ser acadar unha norma estable. O gran consenso que parece haber sobre os atrancos da diversidade normativa céntrase na idea de que dificulta a comunicación e o espallamento da lingua e considérase, xa que logo, prexuízoso:

[A asignatura de galego é necesaria] máis que nada para normativizalo, non, se non esto sería un caos, porque non sei cántos dialectos pode haber en Galicia, pero supoño que haberá bastantes, e como non normativices eso pois multiplicaranse coma, como os conexas e chegará un momento que fusionarase [...] co castelán e non quedará o galego por aí» (3H).

3.10 VALORACIÓNS DO PROFESORADO DE GALEGO

As entrevistas reflicten unha evolución dos estereotipos tradicionalmente asociados ós profesores da materia de galego. Acostuma sinalarse que, se ben este colectivo, no momento da implantación inicial do galego no ensino, tiña asociados uns trazos característicos (politicamente ideoloxizados, imaxe «progre», baixo nivel de esixencia académica, etc.) agora tende a non se diferenciar doutro tipo de docentes:

«Antes había una imagen prototípica [dos profesores de galego]. Ahora ya no. Antes eran unas personas más progres que una que, por ejemplo, estudiaba derecho. Antes era lo típico: vaqueros, camisa a cuadros y dos caballos» (7H).

A valoración do profesorado coincide maiormente coas actitudes xerais cara ó fomento da lingua, de maneira que os máis favorables á normalización valoran máis positivamente este colectivo, e á inversa:

«Eu vexo ben a eses profesores porque están loitando moito, a situación do galego cambiou moito con respecto a cando eu estaba no instituto, hai moita máis aceptación, se ti queres, ou polo menos, vamos, que non hai ese rechazo inicial, pero antigamente pensaban dos profesores que impartían esa clase que eran revolucionarios, que iban en plan contra a corrente, romper moldes, entonces pois tíñanos como unha ameaza. Home non hai que ser tan extremista [os profesores] ... [a imaxe prototípica]: «É unha persoa que lle gusta moito a súa terra e a súa lingua, e que quere ensinarlle ós outros cómo se fala nos diversos lugares de Galicia, aínda que non sea da mesma maneira idéntica á que ti falas» (5M).

As críticas que suscita o profesorado están relacionadas coa forma de impartila disciplina, coa falta de consenso na normativa e coa ideoloxización dalgúns sectores do profesorado. Ás veces exprésase o desexo de normalidade neste ámbito, de que o profesor de galego non sexa percibido de forma distinta. Tampouco está ben valorada a caracterización ideolóxica do colectivo:

«Antes polo menos si, eu creo que eran, a min me tiñan pinta por como os vía de rebeldes, e digamos loitadores por principios, por ideas, e bueno nalgúns concretos se tiña comentado, así non en serio: 'Este es un radical de estos ocultos que están'. Para min era eso, xente que tiña ideais polos que loitar, moitos eran galeguistas» (8H).

4. SÍNTESE DO CAPÍTULO

Nesta achega cualitativa a algúns aspectos das actitudes da mocidade galega apuntamos certas diferencias cos resultados doutros traballos que, investigando a mesma realidade, utilizaron opcións metodolóxicas distintas na recollida e análise dos datos. As entrevistas en profundidade proporcionan matizacións e mesmo achados opostos ós obtidos por traballos cuantitativos como poden se-los do MSG.

Os elementos identitarios da condición de galego están definidos polos individuos desta mostra en termos subxectivos, o que propicia que a lingua non sexa un elemento consensuado na definición da identidade da mocidade galega. A opinión dos entrevistados sobre a identidade galega varía segundo a súa lingua habitual. Os galegofalantes cren, en maior medida que os castelanfalantes, que é galego quen fala galego. Ademais algúns castelanfalantes son máis reticentes a considera-la relevancia da lingua como elemento de identificación grupal ou mesmo a aceptaren calquera tipo de clasificación étnica porque perciben unha potencial exclusión.

Para os entrevistados, presentarse galego fóra de Galicia non é positivo, e ademais vivir fóra de Galicia parece non propiciar entre a mocidade un sentimento que favoreza un apego maior a Galicia e o galego, senón máis ben o contrario.

O cambio de lingua habitual está mal considerado, coa particularidade de que os individuos que cambiaron de lingua cara ó castelán adoitan ser avaliados con indulxencia, xa que se interpreta que a súa conducta é froito da ignorancia. Pola contra, os individuos que cambiaron cara ó galego son avaliados con dureza e intransixencia, entendendo que a súa é unha conducta ridícula, pretenciosa e froito dunha ideoloxía nacionalista. Os entrevistados neofalantes narran episodios vitais de exclusión e marxinação por motivos lingüísticos, feito que chama a atención, xa que habitualmente se considera que as experiencias deste tipo pertencen ó pasado. Os individuos que cambian o

seu acento polo de variedades tradicionais son tamén peor valorados que os que mudan cara a variedades fonolóxicas máis próximas ó castelán.

O coñecemento sobre os devanceiros ilustres redúcese ós escritores. O feito de que un grupo etnolingüístico non recorde fitos históricos diversos, reflectidos e representados por persoeiros, pode indicar unha predisposición a pregarse á cultura dominante.

Os informantes asocian a difusión da norma escrita cun estándar oral que caracterizan negativamente e que perciben imposto. A maioría prima a liberdade individual fronte á adopción dun estándar², o que parece indicar certa prevención fronte á norma. Por outro lado, e dun xeito que parece contradictorio, outras opcións non normativas son avaliadas tamén dun xeito negativo. Os criterios que determinan a autenticidade lingüística están baseados en factores como a naturalidade, a espontaneidade, a comodidade, a ruralidade e os costumes tradicionais³.

A converxencia lingüística é unha demanda de moitos castelanfalantes e unha concesión que os galegofalantes comprenden e xustifican cando esta é cara ó castelán. A converxencia en galego ten un sentido de filiación. En xeral, na converxencia en castelán pesa máis a dimensión de 'poder' mentres que na converxencia en galego pesa máis a dimensión de 'solidariedade'. Existe, non obstante, unha tendencia a que certos entrevistados galegofalantes se mostren moi críticos coa ausencia de converxencia en galego.

En canto á utilidade, non se percibe que o galego teña rendemento social fóra do grupo de referencia, agás en certos círculos universitarios e da administración. Os informantes cren que os galegos deben fala-las dúas linguas, apoiándose nun discurso que confunde sistematicamente dúas dimensións (a competencia e o uso) e no que en xeral se valora máis a primeira, que é a que xustifica unha situación asimétrica. Entre os galegofalantes, en xeral, a tendencia é a de considerar que sexa o galego a lingua que mereza atención especial por parte dos falantes e dos actores implicados no proceso de normalización.

O papel que o galego debe xogar no ensino tamén se centra na competencia, poñendo de manifesto que para gran parte da mocidade galega a escola non se debe utilizar como un instrumento ligado a aspectos identitarios, aínda que algúns opinen o contrario. En resumo: para os entrevistados, a escola non ten por qué fomenta-lo espallamento do uso do galego.

Por último, a lingua habitual dos informantes parece condiciona-las actitudes xerais sobre os temas tratados na entrevista, organizándoas nun contínuum que varía das actitudes negativas, propias dos castelanfalantes urbanos ou vilegos, ata as moi positivas nos neofalantes urbanos do galego.

² Como xa vimos máis arriba, os informantes entenden *norma*, *estándar*, *galego culto*... como un conxunto no que se refire á escrita que ademais extrapolan á fala.

³ Este achado non entra en contradición co feito de que a proba de *matched-guise*, na parte I, indique a estigmatización da fonética tradicional galega, xa que autenticidade e status social son dimensións diferentes, é dicir, o auténtico non ten por qué ser socialmente atractivo.

PARTE III

AVALIACIÓN DAS ACTITUDES LINGÜÍSTICAS DA MOCIDADE GALEGA MEDIANTE GRUPOS DE DISCUSIÓN

1. INTRODUCCIÓN

O grupo de discusión foi a terceira das técnicas empregadas para analiza-las actitudes lingüísticas da mocidade galega. Un grupo de discusión consiste nunha situación de interrelación cara a cara entre un número de participantes que oscila normalmente entre 5 e 10, coas características asociadas a unha situación pública e onde as persoas non se coñecen previamente. Un moderador é o responsable de establece-lo obxectivo de partida, de estruturalo debate mediante a introducción de estímulos e de organizalo nun tempo e nun espacio determinados de xeito que o grupo chegue a experimentar un proceso de reagrupación.

Segundo Ibáñez (1992:58), «un grupo de discusión es un dispositivo analizador donde el proceso de producción es la puesta en colisión de los diferentes discursos y el producto es la puesta de manifiesto de los efectos de la colisión (discusión) en los discursos personales [...]». Unha definición menos teórica e máis enfocada ós aspectos técnicos da ferramenta é a que fai Krueger (1994:18): «carefully planned discussion designed to obtain perceptions in a defined area of interest in a permissive, non-threatening environment».

A partir da posta en común de opinións sobre un tema coñecido, nun contexto reafirmante e escasamente directivo, pódese observa-la construción do discurso social ó redor da lingua e cómo este se corresponde coas posicións dos suxeitos na estrutura social (Alonso, 1994). Os diferentes tipos de discurso sobre as cuestións metacomunicativas cristalizan en actitudes nidiamente recoñecibles que, en certos casos, permiten cuestiona-los achados das investigacións cuantitativas.

Na investigación social asúmese que os grupos de discusión son axeitados para certos obxectivos, como obter información sobre un tópico de interese, xerar hipóteses de investigación e testar achegamentos cuantitativos. Considérase tamén unha técnica fructífera para xerar novas ideas ou conceptos creativos, para indagar «temas delicados» que mediante outras técnicas poderían provocar reactividade ou para diagnosticar posibles problemas no desenvolvemento dun novo programa, servicio ou producto, entre outros (Steward e Shamdasani, 1989).

Na separación que establece Ibáñez entre metodoloxía distributiva (cuantitativa) e estrutural (cualitativa), as técnicas que resumirían e exemplificarían ámbalas perspectivas serían a enquisa por un lado e o grupo de

discusión polo outro. O grupo de discusión é, segundo este autor, o método cualitativo por definición. A diferenza doutras técnicas de investigación cualitativa e, en concreto, da entrevista en profundidade, o grupo de discusión permite reconstruí-lo sentido social do fenómeno obxecto de investigación (Caneles e Peinado, 1994).

Neste capítulo presentámo-los resultados obtidos da actividade de 13 grupos de discusión integrados por mozos galegos con idades comprendidas entre os 16 e os 28 anos. Como veremos máis adiante, as definicións que fan os actores verbo da situación actual da lingua galega difiren notablemente segundo as variables tomadas en consideración no deseño dos grupos. Así, mentres para moitos castelanfalantes urbanos a situación do galego mellorou notablemente nos últimos anos, sendo percibido nalgúns casos este avance como excesivamente acelerado e «forzado», os galegofalantes da cidade definen a situación en termos de minorización respecto do castelán. A transcendencia destas definicións, independentemente da súa maior ou menor conexión coa realidade obxectiva, reside en que, como sinala Ibáñez Gracia, parafraseando a W. I Thomas, se os individuos definen as situacións como reais, son reais nas súas consecuencias (1988).

No ámbito da sociolingüística española, Tejerina (1992) emprega grupos de discusión e entrevistas persoais nun estudio onde trata o papel do éuscaro na construción da identidade nacionalista vasca. Entre os resultados máis salientables deste estudio cabe destaca-la importancia do cambio cualitativo que tivo lugar no proceso de recuperación social do éuscaro trala chegada da democracia. Así, fronte a un movemento de recuperación que irradiaba de abaixo-arriba (sociedade civil-institucións) e no que a motivación principal para aprende-lo éuscaro era de tipo simbólico, ó institucionalizarse o proceso modifícanse as motivacións dos actores sociais a prol das de tipo pragmático.

Máis preto de nós, Iglesias (2002a, 2002b) baséase tamén na técnica do grupo de discusión nun estudio sobre as actitudes e as ideoloxías lingüísticas en distintas comunidades de España. Nos resultados conclúe que existe unha ideoloxía lingüística dominante, plurilingüe pero xerárquica, que ordena as linguas segundo a súa importancia en canto ó horizonte territorial e á función discriminante. O horizonte territorial consistiría na percepción de ata onde se pode chegar no espazo físico cunha lingua. A función instrumental faría referencia á súa utilidade. Partindo desa ideoloxía, a ordenación das diferentes linguas sería, no caso galego: inglés, castelán e galego.

Coa análise dos discursos relativos ás valoracións sociais sobre a lingua trataranse de desentraña-las actitudes subxacentes nos diferentes tipos de discurso e as súas implicacións no comportamento lingüístico dos distintos grupos sociais.

2. METODOLOXÍA

2.1 OS PARTICIPANTES

2.1.1 *Criterios de selección dos participantes nos grupos*

Os criterios que a priori se consideraron fundamentais para formar grupos que deran conta dos diferentes discursos sociais sobre a lingua foron os seguintes:

- Idade.
- Lingua habitual.
- Xénero.
- Hábitat de residencia.

Os tres primeiros tomáronse como variables destinadas a garantir certa heteroxeneidade intra-grupo. O último debería constituír un criterio para a formación de grupos nos distintos hábitats de residencia. Sen embargo, tralo traballo dun grupo piloto en Santiago de Compostela abandonouse o propósito inicial de deseñar grupos bilingües. A razón principal desta decisión veu determinada pola necesidade de recrear, na medida do posible, escenarios que reforzasen as actitudes individuais. Durante o desenvolvemento do grupo piloto detectouse que a lingua do moderador condicionaba a dos informantes, de xeito que os castelanfalantes con mellores competencias orais en galego cambiaban ó galego e adoptaban o discurso dos galegofalantes. O discurso dos castelanfalantes quedaba minorizado, influíndo esta situación na ocultación de actitudes negativas, nuns casos, e na radicalización das mesmas, noutros. De tódolos xeitos, o discurso producido era excesivamente heteroxéneo e incumpría o requisito de homoxeneidade mínima referida ós participantes que require esta técnica de investigación (Alonso, 1996), polo que se decidiu deseñar grupos nos que se falara unha ou outra lingua.

Ó presupoñermos que as actitudes poderían estar influídas pola lingua habitual, consideramos necesario empregar esta característica como criterio de diferenciación inter-grupo. Para contrasta-la hipótese de que as características seleccionadas poderían incidir nas actitudes dos suxeitos e, polo tanto, xustifica-la composición dos grupos de discusión, realizouse un ANOVA dun factor cos datos do MSG, tomando como variable de factor (variable dependente) a actitude lingüística xeral (resultado do agrupamento de dezaseis ítems actitudinais) e como variables independentes a idade ($F = 123,487$; $p < 0,0000$), a lingua habitual ($F = 68,138$; $p < 0,0000$), o hábitat de residencia ($F = 5,448$; $p < 0,0000$), e o xénero dos suxeitos ($F = 39,569$; $p < 0,0000$). A análise aplicada indica que existen diferencias significativas nas medias de tódalas variables incluídas no modelo, o que xustificaría a composición dos grupos de discusión.

Optouse polo tanto, por formar grupos de mozas e mozos¹ que falaran só ou predominantemente nunha ou noutra lingua (i.e. galego ou castelán) e en cada un dos tipos de hábitat (urbano, vilego e rural), intentando respecta-la heteroxeneidade intra-grupo no tocante á idade e xénero dos participantes. O moderador empregaba a mesma lingua que os informantes co que se evitaba condicionais.

Un requisito xeral para a participación nos grupos foi que os membros non se coñecesen entre si, esixencia que non sempre se puido garantir no rural. Ademais en ningún caso podía existir un coñecemento previo entre o moderador e os informantes.

2.1.2 *Número de grupos de discusión*

O número de sesións de grupo veu determinado polas dimensións lingüística e de hábitat asumidas no deseño dos grupos. Dado que se decidiu formar grupos integrados por galegofalantes e castelanfalantes en cada un dos tres tipos de hábitat de residencia deberíanse realizar seis grupos de discusión. Sen embargo, partindo dos datos de estudos cuantitativos (Seminario de Sociolingüística, RAG, 1995) que informan dunha considerable heteroxeneidade nos usos lingüísticos do urbano galego, considerouse necesario establecer unha tipoloxía das cidades galegas atendendo á lingua predominante en cada unha delas.

Para isto recorreremos á análise de correspondencias na que se baseou a distribución da mostra do *matched-guise* no ámbito urbano (cf. parte I, apartado 2.1) e constituímo-los grupos de discusión en Santiago de Compostela, concello que, no espacio multidimensional, se atopa preto do monolingüismo en galego; Ourense, cidade representativa do bilingüismo con predominio do galego; Vigo cidade asociada ó bilingüismo con predominio do castelán; e A Coruña, cidade máis próxima ó monolingüismo en castelán. Nos hábitats vilego e rural formáronse dous grupos para cada un. Para a escolla das localidades representativas destes dous tipos de hábitat empregouse o criterio do número de habitantes. Tendo en conta os datos das revisións do Padrón Municipal de Habitantes de 1998 e 2000, seleccionamos ó chou unha localidade cun tamaño entre 10.000 e 50.000 habitantes, e outra con menos de 10.000. Unha e outra consideraríanse representativas dos hábitats vilego e rural, respectivamente. As localidades escollidas foron Baiona, na provincia de Pontevedra (10.443 habitantes) e Maceda, na provincia de Ourense (3.366 habitantes).

¹ A media de idade dos participantes nos grupos de discusión foi de 22,5 anos.

2.1.3 *Recrutamento dos membros dos grupos*

O recrutamento dos compoñentes dos grupos de discusión realizouse por varias vías. A primeira e fundamental consistiu en utilizar como enlaces a docentes de centros de Educación secundaria e Bacharelato dos lugares onde se ían realiza-los grupos. En segundo lugar, recorreuse ás redes persoais dos investigadores para contactar con individuos das características requiridas, dispostos a participaren no proxecto como informantes. Tal e como se referiu anteriormente en ningún caso existía coñecemento previo entre os participantes dos grupos nin entre estes e o moderador.

Ó final da sesión os informantes cubrían un cuestionario no que se demandaba información sociolingüística xunto con preguntas referidas ós criterios de clasificación dos grupos. Tamén se preguntaba pola profesión dos informantes e dos seus ascendentes para dar conta da súa clase social de referencia (cf. Anexo VIII).

2.1.4 *Tamaño dos grupos de discusión*

Asumindo o criterio de Ibáñez de que o grupo debe estar formado por un mínimo de cinco e un máximo de dez actúantes (1992: 273), tratouse de deseñar grupos cun tamaño ideal de oito informantes. Na práctica este obxectivo non sempre se puido acadar. A composición final foi de cinco grupos de oito membros, tres grupos de seis, tres de cinco, e un grupo de tan só catro membros. Para acepta-los grupos máis reducidos asumímo-lo criterio de Krueger (1998:94), quen xustifica o emprego de grupos reducidos (4-6 persoas) cando o tema de debate é suficientemente coñecido.

2.2 PROCEDIMENTO

Aínda que a produción dos diferentes grupos debe se-lo máis libre e aberta posible foi necesario establecer un guión cunha relación de tópicos que se consideraban relevantes para a investigación. Unha vez que o moderador especificaba o tema xeral obxecto de debate, tan só facía pequenas intervencións para introducir novos aspectos relacionados co fenómeno de interese.

Para a recollida dos datos utilizáronse dúas vías complementarias. A primeira delas estaba constituída polas notas que tomaba o axudante do moderador, que recollía as expresións paralingüísticas e cinésicas dos participantes, ademais dos temas tratados nos grupos. A outra vía foi a gravación en minidisc empregando unha gravadora SONY MZ-R35.

As profesións dos informantes e dos seus ascendentes categorizáronse mediante a escala de prestixio profesional PRESCA2C (Carabaña e Gómez, 1996).

2.3 TÓPICOS TRATADOS NOS GRUPOS

Os tópicos tratados nos grupos e o interese que tiñan para esta investigación foron os seguintes:

- a) «Percepción da situación actual do galego». Interesábanos achegarnos ás percepcións dos diferentes grupos sociais sobre a situación actual da lingua galega. Pretendiamos observar, ademais, cómo da posta en común de opinións ía emerxendo o discurso grupal, así como as opinións sobre as causas da situación actual da lingua.
- b) «Percepción social dos esforzos institucionais por promover-la extensión da lingua». Neste apartado investigámo-lo calado social das campañas que veñen desenvolvendo as institucións a prol da lingua galega e a valoración que fai delas a mocidade.
- c) «Valoracións sobre a situación do galego no ensino». Recollemos opinións referidas ó marco legal que regula a presenza do galego no ámbito educativo, así como á repercusión deste contexto legal na extensión social da lingua.
- d) «Valoracións sobre a situación do galego no ámbito laboral». As percepcións sobre a situación da lingua galega no mundo do traballo teñen unha importancia crucial, por ser este o ámbito que en boa medida determina a consideración da utilidade do seu emprego.
- e) «Estereotipos etnolingüísticos». Interesábanos determina-la posible latencia dos estereotipos tradicionalmente vencellados ós galegofalantes, así como a aparición doutros novos asociados ós neofalantes urbanos.
- f) «O futuro da lingua». Preguntábaselles ós informantes sobre as circunstancias que poderían incidir nun maior uso do galego entre a mocidade.

Para a análise do contido dos discursos grupais procedeuse á creación dun libro de códigos que permitiu disecciona-los discursos segundo o seguinte sistema de categorías:

Valoracións da situación xeral do galego.

- Percepcións da situación en canto ós usos.
- Percepción da situación en canto ás actitudes.
- Valoración da utilidade do galego.
- Estilos explicativos sobre as causas da situación actual do galego.
- Dimensión política da situación.
- Converxencia lingüística: a cortesía, mecanismo regulador dos cambios de código.
- Percepcións xerais sobre a normalización do código do galego.
- Comparación coa situación noutras comunidades con lingua propia.
- Razóns que motivarían un maior uso persoal do galego.
- Definicións da situación sociolingüística ideal.

Valoracións do ensino na extensión social do galego.

- Responsabilidade do ensino no proceso de normalización.
- Valoración das medidas desenvolvidas nese ámbito.
- Incidencia da existencia de varias normativas da escrita.
- Percepción da distancia entre o galego difundido neste ámbito e o galego coloquial.
- Propostas para mellora-la situación que afecten a este ámbito.

Valoracións dos esforzos institucionais en favor do galego.

- Papel das institucións na normalización. Xerarquía segundo o grao de responsabilidade.
- Propostas para mellora-la situación que afecten a este ámbito.
- Responsabilidade das diferentes institucións. Grao de subordinación da sociedade civil.
- Valoración dos resultados dos esforzos institucionais.

Valoracións da situación nos medios de comunicación.

- Valoración da presenza do galego nos medios de comunicación.
- Responsabilidade dos medios de comunicación na extensión social do galego.
- Percepción da distancia entre o galego dos medios de comunicación e o galego coloquial.
- Propostas para mellora-la situación nos medios.

Valoracións sobre os falantes de galego.

- Valoracións dos falantes baseadas no acento.
- Novos estereotipos asociados ós galegofalantes.
- Tratamento dos prexuízos tradicionais.

Para a análise dos datos decidiuse face-la transcripción completa do discurso producido en tódolos grupos de discusión, seguindo as convencións de transcripción CHAT e utilizando o paquete de ferramentas informáticas CLAN integradas no sistema LIDES. O tratamento de cada un dos tópicos do debate nos diferentes grupos de discusión serviu de base para a elaboración do libro de códigos empregado para a análise dos discursos grupais. Á categorización dos discursos séguelle a análise cualitativa dos datos. Para esta tarefa empregouse o paquete informático Etnograph 5.0.

A análise de contido aplicada ó discurso grupal baseouse nos tres niveis enunciados por Ibáñez (1990: 499-501): sýnno, autónomo e nuclear. O nivel sýnno relaciona os discursos dos suxeitos co plano global da realidade, e nel cada discusión reflicte e refracta unha sociedade e unha historia. O nivel autónomo consiste na descomposición do discurso do grupo atendendo ás diferentes posicións subxectivas, de clase, etc. Por último, o nivel nuclear refírese á captación de elementos de verosimilitude. As definicións da realidade elabóranse como verdades, consistindo a verosimilitude nunha simulación da verdade.

3. ANÁLISE DE DATOS

Para que o labor de análise do discurso fose máis doado empregouse un código de cinco caracteres para identifica-los falantes da base de transcricións dos grupos. Os primeiros dous caracteres identifican o grupo:

Piloto	00
Baiona castelán	1c
Baiona galego	1g
Coruña castelán	2c
Coruña galego	2g
Maceda castelán	3c
Maceda galego	3g
Ourense castelán	4c
Ourense galego	4g
Santiago castelán	5c
Santiago galego	5g
Vigo castelán	6c
Vigo galego	6g

O terceiro carácter identifica o xénero do falante e pode ser <h>, para home, ou <m>, para muller. O cuarto e quinto caracteres identifican o falante con dous números. O falante non identificado durante a transcripción represéntase con «xx». O moderador é sempre 0000.

Por exemplo: 2gh01, lerase «suxeito do grupo de galegofalantes da Coruña, home, número 1».

Dado que se tratou de evitar, na medida do posible, que se fragmentase o discurso grupal, optouse por seleccionar aquelas categorías de análise referidas a tópicos que resultaron centrais en cada un dos grupos de discusión. Deste xeito respectouse o contido real de cada unha das sesións. Ademais preséntase unha breve descrición das características e desenvolvemento de cada unha das sesións. Para facilita-la comparación entre os diferentes grupos inclúese a análise en tódolos grupos (excepto no piloto) das categorías «valoración da situación xeral do galego», «estilos explicativos sobre as causas da situación actual do galego» e «valoracións sobre os falantes de galego». A síntese dos grupos baseada na análise destas categorías atopámola ó final deste capítulo. A caracterización sociolingüística e sociodemográfica dos informantes aparece reflectida nas táboas incluídas na descrición de cada grupo.

² A caracterización dos informantes que participaron en cada un dos grupos de discusión pódese consultar no anexo IX.

3.1 GRUPO PILOTO (00)

O grupo piloto reuniuse o 10 de xullo de 2001, nas instalacións do Seminario de Sociolingüística da RAG en Santiago de Compostela. A duración foi de algo máis de dúas horas.

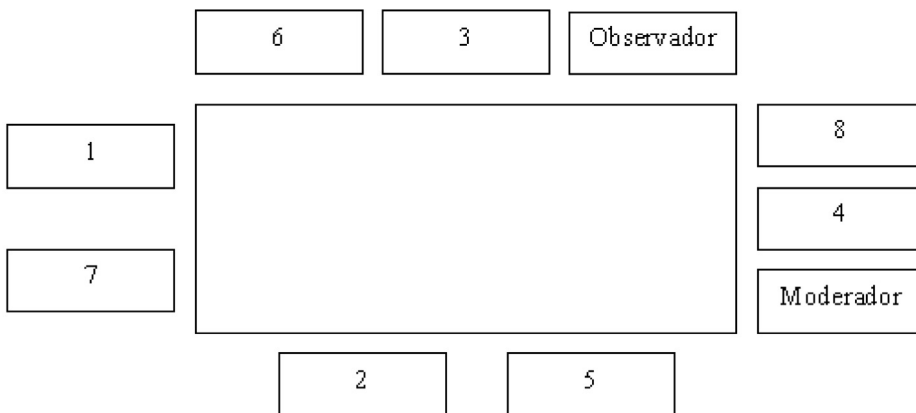


Figura 18. *Distribución dos participantes do grupo de discusión piloto.*

Neste grupo participaron oito mozos, cinco rapazas e tres rapaces de idades comprendidas entre os 20 e os 27 anos. No momento da realización do grupo tres dos membros traballaban. O resto, excepto unha informante que estudiaba F.P., facía estudos universitarios. Na súa maior parte procedían de familias de clase media-media e media-baixa.

Os obxectivos principais deste grupo eran, por un lado, comproba-la idoneidade dos tópicos e, por outro, familiarizármonos co desenvolvemento da técnica, razóns polas que non se buscou representatividade nos perfís dos participantes.

Cinco dos membros residían no urbano (Santiago) e os tres restantes distribuíanse entre o rural (Queizás, Santa Cruz de Ribadulla e Vedra) e o hábitat vilego (Noia).

Os perfís lingüísticos dos participantes, tanto no referido á lingua habitual como á lingua inicial eran moi heteroxéneos, se ben o emprego preferente ou exclusivo de cada unha das linguas estaba distribuído ó 50% entre os membros do grupo. Sen embargo, unha serie de circunstancias, como que o moderador se expresase en galego e que a maioría tivese elevada competencia oral en galego favoreceron o emprego desta lingua, de xeito que tan só dúas rapazas continuaron expresándose en castelán.

IDENT.	1	2	3	4	5	6	7	8
SEXO	muller	home	home	muller	muller	home	muller	muller
IDADE	20	24	25	26	27	25	25	24
H. NAC.	rural	vilego	rural	urbano	vilego	urbano	rural	urbano
PROF. PAI	3	6	4	8	8	8	6	5
PROF. NAI	1	1	2	6	5	5	1	1
ESTUDIOS	secund.	diplom.	secund.	licenc.	diplom.	diplom.	licenc.	diplom.
PROF.	0	0	8	0	0	4	7	0
L. HABITUAL	máis galego	máis castelán	só galego	máis castelán	máis castelán	máis castelán	só galego	só castelán
L. MATERNA	galego	castelán	galego	castelán	castelán	castelán	as dúas	galego
ÁMBITO ADQUISICIÓN	familia	familia	familia	escola	escola	escola	familia	escola
ENTENDE	moito	moito	moito	moito	moito	moito	moito	moito
FALA	bastante	bastante	bastante	pouco	pouco	bastante	moito	pouco
LE	pouco	pouco	moito	moito	moito	moito	moito	pouco
ESCRIBE	bastante	bastante	moito	bastante	bastante	bastante	moito	pouco
COMP. ORAL PAIS	baixa	baixa	alta	baixa	alta	alta	alta	alta
COMP. ESCRITA PAIS	alta	alta	alta	alta	alta	alta	media	baixa
COMP. ORAL AVÓS	alta	alta	alta	alta	alta	alta	alta	alta
COMP. ESCRITA AVÓS	baixa	baixa	baixa	alta	alta	alta	baixa	baixa

Táboa 20. *Perfís do grupo de discusión piloto.*

Lenda profesións:

0 (Estudiantes).

1 (Ama de casa, parado, xubilados, persoal de limpeza...).

2 (Peóns da industria, labregos, gandeiros, mariñeiros...).

3 (Camareiros, albaneis, conserxes...).

4 (Dependentes, auxiliares de clínica, cbóferes, fontaneiros, electricistas...).

5 (Administrativos, mecanógrafos, propietarios-xerentes de comercios...).

6 (Capataces, contables, propietarios-xerentes de hostalería...).

7 (Profesores de ensino medio e básico, delimitantes, xornalistas...).

8 (Biólogos, artistas, psicólogos, avogados, banqueiros, constructores...).

O feito de que a lingua predominante no grupo fose o galego e de que as historias lingüísticas dos participantes diferisen notablemente entre si, provocou distintas reaccións entre informantes castelanfalantes. Dous deles cambiaron espontaneamente ó galego e asumiron o discurso dominante (favorable ó galego), outra mantívose no uso do castelán, pero aproveitou o

comezo da sesión para xustifica-la súa elección lingüística pola baixa competencia oral en galego. Esta informante tratou ademais de ocultar actitudes negativas cara o galego. Finalmente unha última informante reaccionou adoptando un discurso de oposición á maioría galegofalante, á que chega a personificar como se se tratase dun único interlocutor:

«Pues si te vas a poner en plan de aquí nos estuvieron cincuenta años imponiendo el castellano y que ahora vengas tú haciendo lo mismo con el gallego a mí no me parece una solución» (00m08).

As opinións emitidas por esta informante nalgúns momentos foron consideradas polémicas e a súa participación, a diferenza da do resto dos informantes, foi tensa e pouco distendida.

A heteroxeneidade dos perfís lingüísticos incidiu de forma inequívoca na variedade das actitudes expresadas, de forma que non se obtivo un discurso integrado. En realidade, máis que un grupo de discusión, a sesión consistiu nun debate con posturas distintas, e nalgún caso, irreconciliables. Por esta razón decidiuse empregar para a constitución dos seguintes grupos, como xa mencionamos, as variables lingua habitual e hábitat de residencia como criterios de selección. Con todo, a seguir preséntanse os resultados da análise referida ós tópicos que resultaron centrais neste grupo.

A responsabilidade do ensino no proceso de normalización é o tema máis destacado no debate, tanto polo tempo que lle dedican os informantes como pola posición central que ocupa dentro del. Este tópico xa xurdiu espontaneamente nas primeiras intervencións. A valoración do mesmo como axente galeguizador é en xeral positiva, porque se considera que posibilita a adquisición de competencias en galego e porque é a lingua vehicular dun número crecente de materias. Sen embargo, estes aspectos non se consideran suficientes para provocar un cambio na situación da lingua, ó seren máis fortes as inercias castelanizadoras que se irradian doutros ámbitos:

«Eu son da opinión del, eu falei castelán toda a vida, en cambio cando eu estiven no instituto, no colexio pois daban máis asignaturas en galego e penso que eu que falaba galego simplemente nese ámbito, o educativo, digamos, logo fóra digamos, pois aquí en Santiago sempre falo castelán, na miña familia sempre falo castelán, sempre. Cos amigos, a maioría falan castelán; entón creo que é moi difícil, non é por non querer» (00b06).

A polémica xorde entre varias informantes cando se discute a posibilidade de incrementa-lo número de materias en galego:

«Yo siempre hablo en castellano, y ahora de repente me coges y ahora tienes que aprender todo en gallego, o sea, yo soy una persona que en la facultad traduzco

los apuntes pero lo bago inconscientemente, o sea para mi sería criminal, y pienso tanto para mí como para mucha gente» (00m08).

–«Eu penso que si todo o mundo é así, acabaríase por extinguir» (00b01).

–«Yo no te digo que no, estoy de acuerdo con que es un problema pero para mí también sería un problema lo contrario» (00m08).

–«A min paréceme lóxico que as asignaturas foran en galego e a parte estudiáramos lingua española, o sea é lógico, vivimos en España, estamos dentro de España, debemos saber falar español correctamente» (00m07).

–«Es que eso no lo puedes hacer así. Un niño de repente, vale, que me dices que el niño empieza en educación infantil y le das todas las clases en gallego, bien no le va a quedar más remedio, o vale va a aprender en gallego y va a estar acostumbrada, pero que de repente, que con doce años, que te digan no, no, es que ahora todas las asignaturas o la mitad de las asignaturas en gallego, y la otra mitad en castellano, y tú, ¿por qué?» (00m08).

–«Eu non me plantexaba, por qué me estás dando clase en galego ou en castelá, simplemente vou a clase» (00m07).

–«Yo sí porque a mí me cuesta muchísimo, y gente que viene de fuera, pues también le costará mucho» (00mg08).

–«Pero é que estamos, tal e como aparece no Estatuto de Autonomía de Galicia é bilingüe, si hai determinadas cousas que ti queres facer en castelán pero hai determinadas cousas que tes que saber facer en galego porque estás nun país que existe unha lingua, se ti vas a Cataluña existe outra lingua, se vas a Inglaterra existe outra lingua» (00m07).

–«Vale, lo que yo digo es que no puedes hacerlo así, las cosas de repente es como si ahora...» (00m08).

A existencia de diferencias de opinións sobre a posibilidade de incrementa-lo número de materias en galego ilustra a existencia de diferentes actitudes de cara á extensión do galego no ensino.

Outro tema que ocupou unha parte importante do debate foi o tratamento que se dá a Galicia desde os medios de comunicación. Unha das participantes percibe que os medios informativos son os responsables de que se dea unha imaxe negativa de Galicia, asociándoa á ruralidade e ó atraso. Este feito, ó seu xuízo, incide no rexeitamento da lingua galega. O seu discurso reflicte a identificación con este rexeitamento:

«Van a dar las noticias y cogen al garrulo del pueblo y lo ponen allí y yo opino que [xxx], un gallego que no se entiende, las letras debajo, un carro de vacas detrás y ponen Orense y claro tú vas a cualquier lado y, joder, los niños pequeños entre ellos se preguntan, o sea, yo voy con mis primos pequeños a Zaragoza y te preguntan si hay coches en Galicia» (00m04).

A continuación reproducímo-lo debate que suscita este comentario e que ilustra a existencia dun discurso de subversión dos prexuízos tradicionais:

«Vai saí-lo señor que anda co carro porque é o que hai pero que non é malo» (00b06).

–«Pero el morbo que da, o sea lo que el español se espera de Galicia es al marinero que está respondiendo con un gallego que no, está intentando hablar castellano fatal y se están rompiendo el pecho, ¿me entiendes? y no han pescado y lo están pasando fatal o no, se están riendo me da lo mismo pero es la imagen» (00m04).

–«Pero aquí en Galicia tamén hai ese problema de rechazo e acércaste ó castelán por eso, por medo e estás aquí e sabes que hai edificios de cinco plantas» (00b02).

–«Crean una imagen que te echa para atrás para hablar gallego» (00m04).

3.2 GRUPO DE DISCUSIÓN DE CASTELANFALANTES DE SANTIAGO (5C)

Tivo lugar o 12 de setembro de 2001 nas instalacións do Seminario de Sociolingüística da Real Academia Galega, en Santiago de Compostela. A duración da sesión foi de 1h 39 m. O moderador e os participantes falaron castelán.

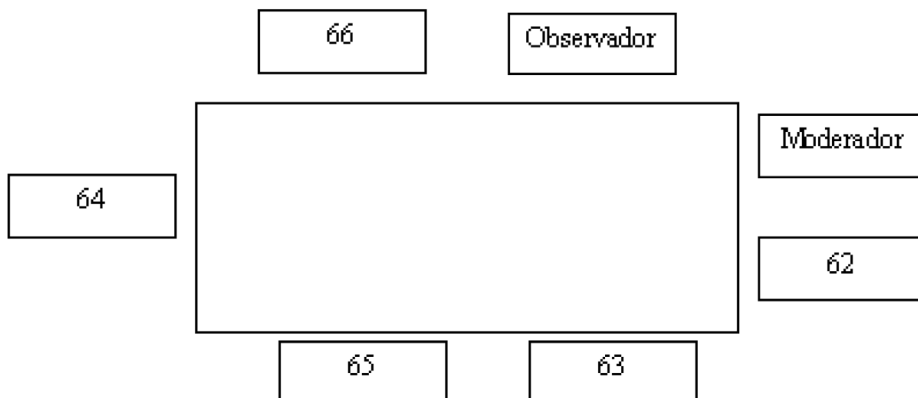


Figura 19. Distribución dos participantes do grupo de discusión de castelanfalantes de Santiago de Compostela.

O grupo estaba integrado por tres rapazas e dous rapaces con idades comprendidas entre os 23 e os 27 anos. Excepto unha informante, todos naceron no urbano e a maioría cursara ou estaba cursando estudos universitarios. A procedencia social dos informantes era, sen embargo, bastante diversa, xa que participaron persoas de clase media-baixa e media-alta.

Con respecto á caracterización lingüística, as maiores diferencias refírense ó grao de competencia declarada en galego. Maioritariamente aprenderon galego na familia, aínda que a súa lingua materna é castelán.

IDENT.	62	63	64	65	66
SEXO	muller	muller	home	muller	home
IDADE	24	26	27	23	24
H.NAC.	urbano	vilego	urbano	urbano	urbano
PROF. PAI	4	2	7	8	8
PROF. NAI	1	1	1	7	8
ESTUDIOS	licenciado	licenciado	licenciado	licenciado	diplomado
PROF.	8	5	0	5	7
L. HABITUAL	só castelán	máis castelán	só castelán	só castelán	máis castelán
L. MATERNA	castelán	castelán	castelán	galego	castelán
ÁMBITO ADQUISICIÓN	familia	familia	familia	familia	escola
ENTENDE	moito	moito	moito	nada	moito
FALA	moito	moito	pouco	nada	moito
LE	moito	moito	pouco	nada	moito
ESCRIBE	bastante	pouco	pouco	nada	moito
COMP. ORAL PAIS	media	alta	-	media	media-alta
COMP. ESCRITA PAIS	baixa	alta	-	media	media-alta
COMP. ORAL AVÓS	media	alta	-	alta	-
COMP. ESCRITA AVÓS	baixa	media	-	alta	-

Táboa 21. *Perfís do grupo de discusión de castelanfalantes de Santiago de Compostela.*

A pesar de que a procedencia social dos informantes era moi heteroxénea, a homoxeneidade nas restantes características tomadas en consideración favoreceu a produción dun discurso cohesionado. Trátase dun grupo onde tódolos participantes son monolingües en castelán e onde as funcións identitarias cumpreas esta lingua.

En xeral, os informantes perciben unha mellora da situación da lingua como consecuencia do seu emprego no ámbito institucional e na universidade:

«Yo no estoy de acuerdo, más que nada porque el uso del gallego ha aumentado muchísimo a nivel institucional, no sé si por obligación o porque está de moda o por las razones que sean, a mí se me atiende en gallego, cosa que hace cinco o seis años era impensable, sobre todo cuando empecé la universidad no hablaba nadie en gallego» (5cm63).

De tódolos xeitos, algúns informantes consideran que esta mellora non reverte nos usos xerais da poboación nin favorece que os castelanfalantes o incorporen ó seu repertorio lingüístico:

«Yo creo que en la sociedad se está utilizando bastante poco el gallego, únicamente se utiliza a nivel de algunos estamentos políticos y también, yo por ejemplo en mi caso cuando voy a una zona rural o a mi pueblo o muy limitadamente con algunas personas que en la ciudad te pueden hablar en gallego, entonces tú le hablas en gallego» (5cb66).

Aínda que non se percibe que o uso do galego nas institucións incidise nun maior emprego da lingua entre os castelanfalantes, recoñécese que tivo repercusións na mellora do seu prestixio social, feito que puido frea-lo proceso de desgaleguización da mocidade:

«Yo creo también lo que dice XX (informante 5cm63) de que se ha aumentado mucho el gallego a nivel institucional y también el fenómeno de que la gente que vivía en el campo, por ejemplo los estudiantes, que venían de zonas rurales y venían a la ciudad dejaban de hablar gallego y hablaban castellano y ahora no, ahora siguen reivindicando el uso de la lengua en la que han venido hablando hasta ahora» (5cm62).

Este último informante emprega o termo ‘reivindicar’ en lugar de ‘usar’ ou ‘falar’, facendo referencia a un uso concienciado da lingua entre os galegofalantes, de xeito que, ademais de falala, considéranla tamén un elemento relevante da súa identidade. Este uso concienciado do galego por parte dos estudantes, perceptible ó amosar resistencia á converxencia lingüística ou no emprego de trazos dialectais, pode provocar unha actitude ego-defensiva nalgúns castelanfalantes, que reaccionan recorrendo a estratexias como apelar a criterios de purismo lingüístico para cuestiona-la corrección lingüística destes galegofalantes. Este fenómeno púidose observar tamén nas entrevistas en profundidade:

«Cuando llegan a los estudios superiores siguen hablando en su lengua independientemente de que sea más correcta, me estoy refiriendo al tema de los acentos, de las construcciones léxicas, empieza a dar un poco igual» (5cm62).

En xeral os informantes consideran socialmente desexable a supervivencia do galego, aínda que esta boa predisposición inicial cambia sensiblemente cando se mencionan iniciativas concretas destinadas a garantir este obxectivo e, sobre todo, na medida en que poidan afectarlles dunha forma persoal.

A análise da categoría «definicións da situación sociolingüística ideal» revelou que os informantes deste grupo emitiron as súas opinións no marco dun contínuum actitudinal que estaría definido por dous polos actitudinais situados nos extremos. Por un lado, atoparíanse actitudes positivas relacionadas cun «discurso do multilingüismo». Por outro, observaríanse actitudes negativas enmarcadas nun «discurso lexitimador da subordinación». O primeiro estaría caracterizado por expresar actitudes favorables cara a unha identidade cultural múltiple, non excluínse e onde o coñecemento de diversas linguas se considera en si mesmo un valor positivo. O segundo consistiría en manifestar resistencia fronte a cambios na distribución social das linguas. Cómpre sinalar que no primeiro tipo de discurso, o debate téndese a enfocar nunha perspectiva positiva orientando a argumentación cara ás competencias, e afastándoa do problema dos usos, do mesmo xeito que vimos na parte referida ás entrevistas en profundidade. Establécese, sen embargo, unha xerarquía segundo a importancia das mesmas, situándose por diante o castelán:

«Yo creo que, lo que creo es que se debe buscar la riqueza cultural y la nivelación entre dos idiomas, porque una cosa que es inaudita es que la gente que es gallegoparlante que no sepa hablar en castellano. Y yo me los encontré en la universidad, gente, universitarios que no saben hablar en castellano o que no saben escribir en castellano. Eso es muy grave. Está bien reivindicar el gallego, está bien reivindicar el castellano, pero seamos coherentes y aprendamos todo lo que podamos, ambos idiomas y si podemos aprender inglés, genial. Hay que buscar eso, la riqueza cultural más que nada, y no utilizar como diferenciación, lo que hablaba al principio, el gallego como diferenciador» (5cm63).

Os informantes que comparten o segundo tipo de discurso manifestan o temor de que os cambios provoquen confrontación, rexeitando que as institucións asuman un liderado inequívoco na promoción do galego. O status que se lle confire á lingua galega é de subordinación fronte ó castelán, que asume as funcións de utilidade e de referente identitario:

«Lo que miro en cierta manera es que tampoco se puede pretender ahora cambiar de la noche para la mañana las cosas. Si cambian que cambien, pero que seamos nosotros los que decidamos, que si la gente poquito a poquito va hablando más gallego, mejor, y si por hache o por be, desaparece, pues mira, mejor también. Pero yo creo que lo que no se puede buscar es la confrontación» (5cb64).

A comparación coa situación lingüística en Cataluña e no País Vasco xurdiu de maneira espontánea na práctica totalidade dos grupos de discusión. No formado por castelanfalantes en Santiago de Compostela atopamos un claro rexeitamento cara ós modelos lingüísticos destas dúas comunidades:

«Yo creo que sí. Lo que pasa es que debe ser un uso moderado para que el castellano tampoco pierda, quede relegado y quede gente que no sepa expresarse bien en castellano, y no de una forma u otra hacer lo que está pasando un poco en otras, por ejemplo, en el País Vasco, Cataluña, que tú llegas fuera de allí, en muchos sitios te hablan en catalán o en vasco sabiendo que tú no eres de esa provincia o no eres de esa comunidad» (5cb66).

Pese ós temores existentes verbo de que a potenciación do galego chegue a supoñer unha ameaza para o castelán, atopamos tamén actitudes positivas cara á súa potenciación en ámbitos coma os medios de comunicación ou a publicidade. Considérase, por exemplo que existe un agravio comparativo na imaxe que ofrecen de Galicia os medios de comunicación privados con respecto a outras comunidades autónomas:

«A mí por ejemplo, me llamó la atención cuando Antena 3 y Tele 5 sacaron los informativos regionales. Son informativos regionales que se hacen en lengua castellana, si Tele 5 y Antena 3 se trasladan a las autonomías, se supone que deberían utilizar la lengua de donde estás. Claro, es que es eso, Tele 5 en Cataluña y en el País Vasco, sus informativos son en esa lengua y en Galicia no. Yo les he enviado un e-mail y no me han respondido, y soy castellanohablante. La gente que habla más gallego que yo debería estar más cabreada que yo» (5cm62).

A aposta ideolóxica, compartida polos participantes deste grupo, poderíase resumir en considerar que a elección de código debe ser unha decisión persoal. A administración debería velar porque o ensino permitise aprende-las dúas linguas, de xeito que sería despois o falante quen decidise cál das dúas ía empregar. Recoñécese que se debería evita-la desaparición do galego, posto que este constitúe un referente simbólico de identidade cultural para o conxunto dos galegos, sen embargo rexéitanse cambios no status actual desta lingua respecto do castelán.

Neste grupo, o castelán considérase unha lingua máis útil có galego ó permiti-la comunicación fóra dos límites da nosa comunidade. Esta é unha función de vital importancia cando se parte da opinión de que Galicia ten unha posición socioeconómica marxinal con respecto a outras comunidades dentro de España e que o futuro desenvolvemento profesional depende da emigración a outras comunidades:

«Mira, yo hago la siguiente pregunta, ¿no?, estaría bien que todos nosotros habláramos gallego y que realmente Galicia sola se bastara, digamos, pero no en plan nacionalista, que no necesitaríamos ir a Valencia a trabajar. Claro, necesito el español porque a fin de cuentas voy a trabajar en Madrid, en Valencia» (5cb64).

É salientable a centralidade que ten no debate a interpretación en clave política da situación actual da lingua. Considérase que o uso do galego na mocidade é un trazo de adhesión ás opcións políticas nacionalistas e afirmase que a lingua está sendo utilizada como unha arma política, o que xa se detectou, como vimos, nas entrevistas en profundidade:

«Está claro que se está utilizando el gallego como arma política, no como rasgo cultural, que sí que lo es, evidentemente, sino también como arma política. De hecho, la utilización de la lengua a nivel de estudiantes, ¿quién la utiliza?, la gente que está afiliada al Bloque» (5cm63).

–«Yo creo que está bastante extendido a nivel de la sociedad el uso del gallego a nivel de gente afiliada al BNG o grupos independentistas como AMI o también en el fútbol. Los grupos que van al fútbol, hay gente que son partidarios de hablar el castellano y hay gente que son partidarios de hablar el gallego. Yo creo que en la sociedad, la utilización del gallego está a nivel de grupos reducidos» (5cb66).

Para algúns informantes a mellora da situación no tocante ó prestixio e ós usos en ámbitos como a Administración responde a unha actitude de goberno para non perder espazo político ante opcións que reivindicán unha maior presenza do galego. O goberno reaccionaría fronte a esta demanda social incorporando as reivindicacións lingüísticas no discurso público e nas decisións políticas:

«Es que yo creo que lo que tú comentabas antes, que es que el gallego se ha utilizado, sobre todo ahora, como arma política. Es decir, una de las maneras que el partido que está gobernando combatiera a la oposición es precisamente adoptar ciertas maneras que ellos tienen y esas maneras que son reivindicar el gallego. Es una manera que ellos tienen para que el adversario no le pueda decir ni echar esto a la cara» (5cb64).

Por outro lado, como se viu máis arriba sinálase o proceso de concienciación da mocidade galegofalante como factor que frea o cambio de lingua habitual neste colectivo.

O estereotipo do nacionalista xurdiu de maneira intermitente durante todo o debate. Considérase que se está a dar un auxe da ideoloxía nacionalista que se reflicte nun maior uso do galego por parte da mocidade. En consecuencia, os falantes de galego adoitan categorizarse como nacionalistas:

«Yo creo que hay ciertas zonas donde el voto nacionalista significa gente que habla gallego» (5cb64).

3.3 GRUPO DE DISCUSIÓN DE GALEGOFALANTES DE SANTIAGO (5G)

Tivo lugar o 20 de setembro de 2001 nas instalacións do Seminario de Sociolingüística da Real Academia Galega, en Santiago de Compostela.

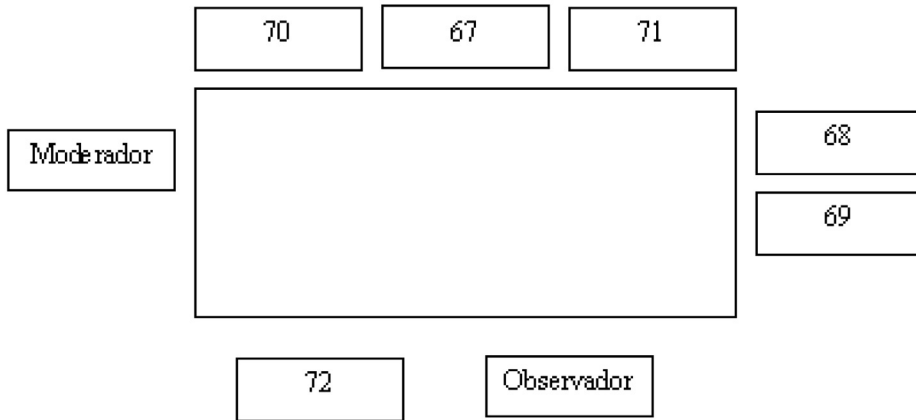


Figura 20. *Distribución dos participantes do grupo de discusión de galegofalantes de Santiago de Compostela.*

No grupo participaron tres mulleres e tres homes con idades comprendidas entre os 23 e os 28 anos. Todos son galegofalantes iniciais, agás unha participante. A totalidade cursou estudos superiores e realiza traballos relacionados cos mesmos. Pertencen ós estratos medio-baixo e medio-medio, residen na cidade de Santiago e proveñen de diferentes tipos de hábitat.

IDENT.	67	68	69	70	71	72
SEXO	home	home	muller	muller	muller	home
IDADE	28	24	23	25	25	23
H.NAC.	rural	rural	vilego	urbano	urbano	rural
PROF. PAI	2	-	2	6	5	2
PROF. NAI	1	1	1	1	6	1
ESTUDIOS	diplomado	licenciado	licenciado	diplomado	licenciado	licenciado
PROF.	6	5	0	0	5	0
L. HABITUAL	máis galego	máis galego	só galego	máis galego	só galego	só galego
L. MATERNA	galego	galego	galego	castelán	galego	galego
ÁMBITO ADQUISICIÓN	familia	familia	familia	familia	familia	familia
ENTENDE	moito	moito	moito	moito	moito	moito
FALA	bastante	moito	moito	moito	moito	moito
LE	moito	moito	moito	pouco	moito	moito
ESCRIBE	bastante	bastante	moito	pouco	moito	moito
COMP. ORAL PAIS	alta	alta	alta	alta	alta	alta
COMP. ESCRITA PAIS	baixa	alta	media	media	baixa	baixa
COMP. ORAL AVÓS	alta	-	alta	alta	alta	alta
COMP. ESCRITA AVÓS	baixa	-	media	baixa	baixa	baixa

Táboa 22. *Perfis do grupo de discusión de galegofalantes de Santiago de Compostela.*

Aínda que inicialmente se establecera contacto con dous rapaces sen estudos universitarios, estes cancelaron a súa participación provocando unha sobrerrepresentación de universitarios.

O grupo caracterizouse por manter unha elevada homoxeneidade interna, favorecendo a produción dun discurso integrado, así como pola cantidade de información proporcionada. En xeral, os participantes cinguíronse ós temas introducidos polo moderador, achegando as súas visións dentro dun marco altamente analítico. A exposición das diferentes visións sobre a situación complementábase en moitos casos con suxestións de posibles medidas para melloralas, polo que o debate foi moi constructivo.

Desde as primeiras quendas de intervención, os informantes tiveron como referente último a situación xeral da lingua e as redundancias no tratamento dos tópicos foron escasas.

A valoración inicial da situación do galego é bastante positiva e baséase na percepción da mellora do seu prestixio social. O feito de que a maior parte dos informantes fose galegofalante inicial provoca a adopción dunha

perspectiva lonxitudinal na valoración da situación da lingua. A percepción do aumento no emprego do galego en ámbitos de elevado prestixio como a administración pública ou a universidade favorece un sentimento de mellora na súa autoestima como galegofalantes. Con todo sinálase como aspecto negativo a lentitude na extensión da lingua a tódolos niveis da sociedade:

«Nos últimos anos podes dicir que o prestixio dos galegofalantes tal vez aumentara. Agora hai xente que non se sente avergonzada de falar galego. Por exemplo, para facer papeis oficiais mirábanme con mala cara. Agora ese tipo de dúbidas non existe, a xente ten conciencia de que o galego é un idioma aceptado normalmente en tódalas institucións, en tódolos eidos. Pero de tódalas maneiras habería que potencialo na base, na ensinanza, na infancia, é onde se debe potenciar un idioma, onde despois se van ve-los resultados [...]. Eu o que quero dicir é que son unha persoa da aldea, todo o meu ambiente da casa é rural, entón observo unha clara evolución do prestixio do galego, polo menos ó meu nivel local. Eu cando tiña oito, nove anos, que era cando comenzaba a ter uso de razón, eu observaba que a xente tiña o galego por unha lingua, bueno podémola falar entre nós, saes da aldea, aquí está posta a fronteira, a partir de aquí castelán porque se non van pensar que eres un tarugo [...]. O castelán, aquí en Galicia, segue sendo para moita xente o idioma da xente poderosa, da xente que goberna e dos que teñen o poder político, social, económico, etc.» (5gb72).

Detéctase a persistencia de prexuízos cara ó galego naquelas situacións onde o capital simbólico cobra unha elevada importancia. Nestas situacións a converxencia lingüística é unha pauta habitual e funcionan de modo case inconsciente:

«Ó mellor falas galego e vas a unha tenda a comprar algo e dislles: Mira, ¿tienes la talla diez? É que non entendo por qué se fai así, pero bueno. Pero eu penso que a medida que se vai avanzando, o galego vai mellor ou mellor non» (5gm70).

Poden resultar especialmente preocupantes as situacións que describen un uso ritual do castelán nos ambientes ou situacións que facilitan a formación de parellas, pola importancia que pode ter unha primeira negociación da lingua nun eventual núcleo familiar:

«Eu tamén vivo nunha aldea, pero de tódalas rapazas da miña quinta, rapaces eran poucos, eran dous, que xa non se contan, o sábado pola noite a lingua para todos era o castelán. Entón eso é o que a min, era unha cousa que a min realmente...» (5gm69).

«-Co galego non se liga» (5gb67).

«-[...] nós estábamos alí as dúas falando unha coa outra, e se viña un rapaz así guapetón, falaba castelán» (5gm69).

Establecendo un marco comparativo entre Galicia e outras comunidades con lingua propia sinálase a desvantaxe na que se atopa a nosa comunidade:

«Eu creo que a nivel institucional está medrando moito. Penso que houbo unha evolución grandísima en canto a nivel institucional, de administración, de todo eso. Pero a nivel da rúa, eu creo que aínda non se notan os efectos dese crecemento. Eu creo que aínda estamos moi lexos do que estarían noutras rexións de España como poderían ser Cataluña ou outras rexións» (5gb67).

Para explicar esta desvantaxe sinálanse motivos como a existencia de inercias castelanizadoras que se irradian de distintos ámbitos sociais:

«Pero por exemplo, vas a un supermercado e ves que te atenden en castelán, e bueno, debe se-lo castelán que é mellor sempre en tódolos eidos da vida. Te queda ese concepto e tes eses pequenos detalles que te van convencendo de que o castelán é mellor cō galego. Non é unha cousa avasalladora, que cho metan polos ollos, vaiche quedando ese resquicio de que o castelán é mellor. Ves que vén unha cousa coa outra. Ó final ante esa presión, máis lixeira ou máis acusada, acaban sempre inclinando cara ó castelán, co cal os seus fillos acabarán falando castelán» (5gb72).

Considérase que a falla dunha elevada autoestima como grupo etnolingüístico que forneza de certa resistencia os galegofalantes fronte ás inercias castelanizadoras favorece o cambio de lingua habitual e a ausencia de interese por transmitírllela ós fillos. Como contrapartida a esta situación sinálase a existencia dun novo perfil de falante de galego cun elevado sentimento de identidade lingüística e moi resistente ante o fenómeno do cambio de lingua, aínda que constitúe un grupo minoritario dentro da sociedade³:

«Desde logo si que hai un movemento na xente nova, pois de conciencia, de desexo de falala» (5gm71).

–«Pero ese é o problema, que o galego non está concienciado, somos catro pringados. Bueno, unha ducia» (5gm69).

–«Penso que ese tipo de persoas tan concienciadas non as encontramos. De verdade, eu non encontro xente tan concienciada como dis ti que sexa capaz de persistir, seguir co galego adiante pase o que pase. Parece ser que os galegoparlantes somos menos resistentes porque está claro de que se houbera xente tan concienciada como dices ti, seguro que a batalla estaba gamada» (5gb68).

³ Na parte II, referida ás entrevistas en profundidade, detectouse que algúns suxeitos percibían a mesma realidade.

Tamén se mencionan razóns de tipo político para explicar esta situación de carencia de autoestima, como a ausencia dun goberno nacionalista ó que se lle presumiría un maior compromiso coa lingua como elemento de identificación cultural:

«Si, por eso o tema que comentabades antes do País Vasco, Cataluña. Están gobernadas por partidos nacionalistas. Sobre dicilo, que os partidos nacionalistas defenderán máis o idioma que un partido nacional» (5gb67).

Aínda que se apunta este elemento como unha das causas da situación, os informantes amosan o seu rexeitamento a asocia-la lingua coa política:

«Se ó final acabamos falando do mesmo, asociando lingua e opción política. Desgraciadamente é así pero non debería ser así» (5gm70).

–«Non sigamos por esa senda porque se queredes facer un debate político, a min chamádesme e falamos de política, pero eu quería retoma-lo tema do uso do galego na cidade» (5gb72).

Sínálase a existencia dun estereotipo baseado na suposta militancia nacionalista dos galegofalantes. Os informantes deste grupo debateron sobre o fondo de verdade do estereotipo e manifestaron rexeitamento a recibir esta etiqueta:

«[...] os estereotipos na cidade si que se respectan, sobre todo con galegoparlantes que normalmente teñen un índice superior á media de votantes, son simpatizantes do Bloque. Sin embargo eso non se reflexa a nivel de pobo, nun pobo por exemplo na miña aldea todos falamos galego sin distinción [...] iso non se ve reflexado (risas) na ideoloxía [...]» (5gb72).

«Eu non estou de acordo porque penso que é o de sempre, se falas galego na cidade, que é un ámbito castelán estás contra o sistema, entonces se falas galego na cidade, como que tes que loitar máis, mentres que no rural non necesitas esforzo ningún [...] aquí parece que eres do Bloque» (5gb67).

Para mellora-la situación os informantes suxiren actuacións que debería lidera-la administración autonómica en diferentes ámbitos da sociedade. Estas acostuman ter un carácter marcadamente prescritivo e reflicten os horizontes dos informantes respecto á extensión social da lingua:

«Dende a Xunta, dende os organismos oficiais dependentes dela, se debería facer todo o posible. Bueno, poñe-los medios necesarios ó alcance para impartir ensinanza en galego, para potencia-lo uso do galego e convertilo nun idioma de prestixio» (5gb72).

3.4 GRUPO DE DISCUSIÓN DE CASTELANFALANTES DA CORUÑA (2C)

A sesión tivo lugar o 12 de decembro de 2001 nas instalacións do Seminario de Lexicografía da RAG na Coruña.

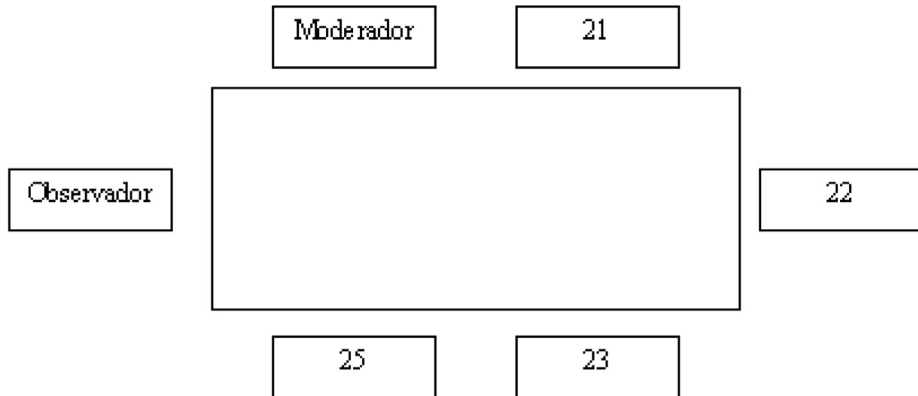


Figura 21. *Distribución dos participantes do grupo de discusión de castelanfalantes da Coruña.*

A homoxeneidade na caracterización lingüística dos informantes deste grupo foi bastante elevada. Todos se declararon bilingües con predominio de castelán e, agás un informante, todos aprenderon a falar galego na familia. Só un informante se declarou galegofalante inicial, o resto son castelanfalantes ou bilingües iniciais. Os estratos sociais representados por estes informantes abranguen desde o medio-baixo ó medio-medio.

O reducido número de participantes (dos seis suxeitos invitados, dous faltaron á cita) incidiu perceptiblemente no desenvolvemento do grupo, resultando menos dinámico e prolífico ca outros máis numerosos. A pesar de que os informantes proviñan de estratos sociais diferentes o discurso grupal producido resultou altamente cohesionado.

Os relatos das propias experiencias persoais no tocante ó contacto entre as dúas linguas, así como a narración das historias lingüísticas dos informantes, teñen unha transcendencia importante neste grupo. Comparten a percepción de que a cidade da Coruña é moi desfavorable ó emprego do galego, polo que a descrición da situación xeral implica unha dobre análise: a situación na Coruña e noutras cidades semellantes, coma Ferrol, por unha banda, e a situación no resto de Galicia, por outra.

IDENT.	21	22	23	24
SEXO	home	muller	muller	home
IDADE	27	27	25	28
H.NAC.	urbano	urbano	vilego	urbano
PROF. PAI	4	4	2	7
PROF. NAI	4	1	1	5
ESTUDIOS	secundarios	diplomado	diplomado	licenciado
PROF.	8	4	4	0
L.HABITUAL	máis castelán	máis castelán	máis castelán	máis castelán
L.MATERNA	castelán	as dúas	castelán	galego
ÁMBITO ADQUISICIÓN	escola	familia	familia	familia
ENTENDE	moito	bastante	moito	moito
FALA	bastante	bastante	bastante	moito
LE	moito	pouco	pouco	bastante
ESCRIBE	bastante	pouco	pouco	bastante
COMP. ORAL PAIS	alta	alta	alta	alta
COMP. ESCRITA PAIS	media	baixa	media	alta
COMP. ORAL AVÓS	media	alta	alta	alta
COMP. ESCRITA AVÓS	media	baixa	alta	alta

Táboa 23. *Perfis do grupo de discusión castelanfalantes da Coruña.*

Os informantes comparten a percepción dun maior uso do galego nas cidades por parte da mocidade e, sobre todo, detectan unha mellora do seu prestixio ó considerar que se superaron os prexuízos tradicionais asociados ós falantes desta lingua:

«Se habla un poco más por fin en las ciudades, la gente joven..., hay más gente joven que empieza a hablar en gallego» (2ch24).

–«Sí que estoy de acuerdo en que cada vez está peor visto lo de, o sea mejor visto lo de hablar gallego, porque hace unos años estaba muy mal visto. O sea todo el mundo que habla gallego era un paleta y no es así» (2cm23).

Na cidade coruñesa, sen embargo, considérase que o uso do galego na xuventude permanece pechado nos círculos dos militantes da lingua:

«En Coruña es muy difícil, tienes que ir a círculos muy escogidos» (2cm23).

–«Sí, aquí no se habla. La gente que habla es gente que dice: Vamos a hablar gallego porque somos gallegos. ¿Sabes? No hablan gallego porque les salga a ellos hablar gallego de siempre» (2cm23).

O tema central do debate foi o estereotipo de neogalegofalante urbano. As valoracións atribuídas ó usuario desta variedade son, en xeral, negativas. O feito de que unha motivación fundamental no cambio de lingua habitual sexa expresar adhesión simbólica á identidade cultural galega ameaza o sentimento de identidade dos castelanfalantes, os cales cuestionan que este sentimento dependa necesariamente do cambio de lingua. Amósanse remisos a cambiar de idioma nas interaccións con este grupo:

«No sé, no entiendo. Es lo que dices tú, lo de esa chica que conoces. O sea, esa cosa de tener que hablar ahora gallego porque hay que ser gallego, gallego, y si no hablas gallego ya no eres gallego, no sé, no entiendo eso» (2cm22).

Ademais do cambio de lingua habitual, estes informantes valoran de forma negativa a variedade que adoitan empregar estes neofalantes urbanos. De xeito semellante ó que vimos nas entrevistas en profundidade, esta variedade é percibida como artificial e afastada do galego coloquial:

«Claro, eso es, a lo que me refiero yo, hablan un gallego forzado» (2cm23).

«No es como en la zona rural. Claro, eso es a lo que me refiero yo. Hablan un gallego forzado. Es un esnobismo a lo que es nuestra lengua» (2cm23).

No seguinte fragmento de conversa aparece a reacción que suscita o fenómeno do cambio de lingua habitual a favor do galego. Que os neofalantes que asumen un claro compromiso coa lingua traten de incidir nos usos lingüísticos da súa rede de amizades interprétase como unha actitude intransixente, que vulnera a liberdade individual de escolla da lingua. Cómpre salientar que o fenómeno contrario non se considera negativo, senón normal:

«Yo creo que hay dos tipos de personas, las que hablan gallego porque siempre han hablado gallego, porque les gusta el gallego y que normalmente suelen hablar el gallego más vulgar, más así, y las personas que hablan gallego por las tendencias que han salido ahora, de hay que hablar gallego porque somos gallegos y tal y cual. La gente que habla gallego de toda la vida... si tú le hablas castellano no les molesta... Pero luego está el típico que de repente, toda su vida, tengo un amigo ahora en concreto, que me acuerdo que habló siempre castellano, se fue a estudiar a Santiago y, bueno, empezó con el gallego, no sé qué, tal, y ahora habla siempre en gallego y a mí me dice por qué no hablo en gallego. Yo no te hablo en gallego no porque no quiera hablar en gallego, sino simplemente porque me es más cómodo mantener una conversación en castellano. Y se molesta. Por eso digo que hay dos tipos de personas distintas que hablan gallego» (2cm23).

—«Y luego estoy de acuerdo con él, que los conversos que vienen y que sólo hablaban castellano y ahora sólo te hablan gallego, y que no te hablaban y te dan la tabarra para que te conviertas, son pocos» (2cb21).

–«Claro, si yo no digo que sean mayoría» (2cm23).

–«Hombre sí, haberlos bailos pero lo que tú dices es verdad, hay una especie de –percepción de la gente de que, como una invasión, de lavado de cerebro en Santiago, tampoco es así» (2ch21).

–«No, no» (2cm23).

–«No, yo tampoco he dicho eso, yo he dicho que si acaso, pero tampoco todo el mundo es así» (2ch22).

–«Eso también es una cantinela, del rollo que hay, yo llevo escuchándolo desde hace años, y tal se fue para Santiago y [volvió] hablando gallego» (2ch24).

–«A mí me parece bien todo» (2ch22).

–«A mí me parece muy bien que hable como quiera, pero lo que no me parece tan bien es que me diga a mí: habla así, o habla de esta manera. Que cada uno hable como quiera. No sé» (2ch24).

O tema relevante neste grupo de discusión é a designación das situacións nas que corresponde facilitar unha converxencia lingüística. A «educación» e a «cortesía» constitúen os mecanismos lexitimadores da distribución dos usos lingüísticos e regulan esta converxencia.

«Hombre eso también depende de la situación en que estés, porque yo me voy a la aldea, y estoy con mis abuelos, y mis abuelos hablan un gallego cerrado, cerrado, cerrado. Entonces cuando hablo con ellos, acabo hablando en gallego porque como ellos me hablan tan, tan en gallego, bab. A lo mejor no tengo conversaciones largas, pero lo típico, de contestaciones o así» (2cm23).

–«Somos bilingües, o sea que a mí me gusta el gallego. Yo, si me hablan en gallego, por cortesía hablo en gallego, pero porque me gusta hablar en gallego. No lo hablo siempre, sino pues a veces, cuando me coincide que me hablan en gallego, o voy, lo que dices tú, vas al pueblo a casa de tus abuelos, o una señora, yo le contesto en gallego, pero porque en ese momento me apetece» (2cm22).

Para falar con persoas de fóra de Galicia, sen embargo, o correcto é falar castelán:

«Yo pienso que somos bilingües y sé las dos lenguas. Yo si viene alguien de fuera, pues que es andaluz, no le voy a hablar en gallego porque no me va a entender ni pajolera, vamos. O sea, por cortesía le hablo castellano» (2cm22).

Aínda que esta informante pon énfase na motivación puramente persoal, reconece que este fenómeno se produce en circunstancias moi concretas, polo que son estas as que regulan a converxencia.

Os informantes resumen en tres as causas polas que a mocidade non fala máis en galego:

a) O contorno especialmente desfavorable cara ó galego que se percibe na cidade:

«En Coruña muy poca gente habla gallego, cada vez más pero muy poca, poquísima» (2cm23).

b) A baixa autoestima dos galegos como grupo diferenciado, sobre todo en comparanza cos habitantes doutras comunidades con lingua propia (vascos e cataláns), o que dalgún xeito provoca que infravaloren a súa lingua:

«No, pero yo creo que la diferencia que puede haber con Cataluña es que los catalanes están muy orgullosos de tener su lengua y les encanta su lengua, y los gallegos, hombre cada vez hay más, pero todavía no» (2cm23).

–«Sí» (2cm21).

–«No. Salen por abí y no se sienten orgullosos de hablar en gallego y porque además, de siempre, el tópico, los gallegos son unos paletos» (2cm23).

–«Tú tienes que salir fuera y hablar en tu idioma, pero con tu acento, como tú quieras, pero orgulloso de ser gallego» (2cm23).

c) A dificultade de adquirir competencias orais en galego, motivada polo hábito de falar castelán en tódalas circunstancias. Neste estilo explicativo, que aparece cara ó final da sesión, ten lugar un interesante debate sobre as causas que frean o uso do galego de forma individual, feito que supón unha importante barreira para a extensión do idioma. Estes informantes pretenden evita-lo conflito persoal que produce un cambio de lingua habitual, trasladando a responsabilidade da galeguización ó plano social:

«Yo creo que a estas edades no. Quiero decir que tendría que haber sido antes [o cambio de lingua]. Claro, yo lo digo por eso, que me he educado en castellano. Digamos, es mi lengua materna, es la lengua en la que me siento cómoda y la que utilizo para expresarme» (2cb21).

–«Hay que tener ganas de cambiar» (2cm23).

–«Yo lo que creo es el entorno. Si la gente contigo habla gallego, acabas hablando gallego» (2cb24).

–«Bueno sí, claro, desde luego eso ya es obvio» (2cm23).

–«Ese punto es importante. Yo soy demasiado mayor para cambiar ahora» (2cb21).

3.5 GRUPO DE DISCUSIÓN DE GALEGOFALANTES DA CORUÑA (2G)

A sesión tivo lugar o 14 de decembro de 2001 nas instalacións do Seminario de Lexicografía da RAG na Coruña.

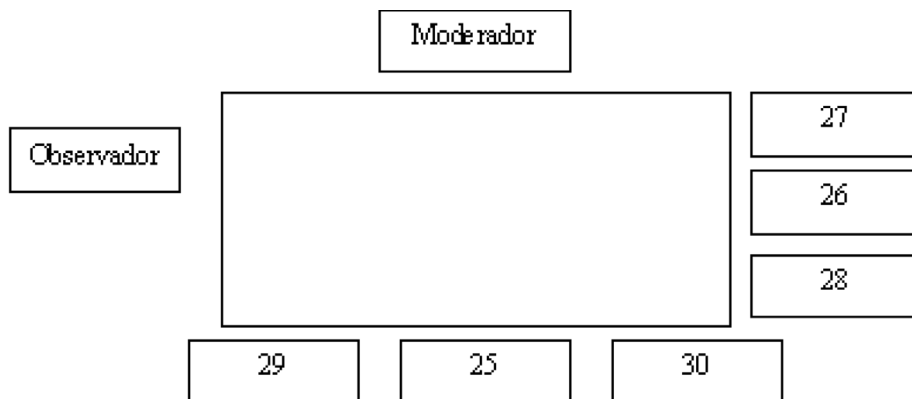


Figura 22. *Distribución dos participantes do grupo de discusión de galegofalantes da Coruña.*

Neste grupo atopamos unha elevada homoxeneidade na caracterización social e lingüística dos informantes. Todos pertencen a familias de clase media-baixa que emigraron do rural. Agás un, todos aprenderon o galego na familia e maioritariamente experimentaron un proceso de castellanización durante a infancia que mudou cara ó galego durante o ensino secundario e universitario. Tres dos informantes remataron os estudos universitarios e traballan de forma esporádica. O resto son estudantes, un de ESO e os outros dous de ensino universitario.

O desenvolvemento do grupo de galegofalantes da Coruña estivo condicionado pola participación dun rapaz fortemente comprometido politicamente que monopolizou nalgúns momentos a conversa e actuou en boa medida como líder. Como militante nacionalista vai interpreta-la situación da lingua galega no marco dunha problemática sociopolítica máis ampla, facendo extensibles os problemas da normalización lingüística a outras esferas da vida social galega.

IDENT.	25	26	27	28	29	30
SEXO	home	muller	home	home	home	muller
IDADE	26	28	21	18	24	22
H.NAC.	urbano	urbano	urbano	rural	urbano	urbano
PROF. PAI	5	2	4	2	3	4
PROF. NAI	1	1	2	1	2	1
ESTUDIOS	licenciado	secundarios	licenciado	primarios	licenciado	licenciado
PROF.	0	4	0	0	1	7
L. HABITUAL	só galego	máis galego	só galego	só galego	máis galego	só galego
L. MATERNA	castelán	as dúas	galego	galego	as dúas	galego
ÁMBITO ADQUISICIÓN	escola	familia	familia	familia	familia	-
ENTENDE	moito	moito	moito	moito	moito	moito
FALA	moito	moito	moito	moito	moito	moito
LE	moito	moito	moito	bastante	moito	moito
ESCRIBE	moito	moito	moito	bastante	moito	moito
COMP. ORAL PAIS	alta	alta	alta	alta	alta	alta
COMP. ESCRITA PAIS	alta	media	baixa	media	baixa	alta
COMP. ORAL AVÓS	alta	alta	alta	media	baixa	alta
COMP. ESCRITA AVÓS	alta	media	baixa	baixa	baixa	alta
CAMBIO	só castelán → só galego		só galego → só castelán → só galego	-	-	máis galego → só galego
RAZÓNS	ideolóxicas		escola, ideolóxicas			ideolóxicas

Táboa 24. *Perfis do grupo de discusión de galegofalantes da Coruña.*

A diferenza do acontecido noutros grupos de discusión, onde os informantes adoitan cinguirse ó primeiro tópico introducido polo moderador (valoracións da situación xeral do galego), os participantes vanse presentar espontaneamente ante o grupo narrando as súas historias lingüísticas. A maioría comparte a experiencia de empezar a falar máis galego no período da adolescencia como resultado dun proceso de toma de conciencia. Para un dos informantes, o resultado desta toma de conciencia tradúcese nun cambio radical, abandonando o castelán polo uso exclusivo do galego. Este cambio de lingua habitual constitúe unha experiencia vital fundamental e vai ligado ó feito de asumir publicamente o uso do galego como trazo de adhesión simbólica ó nacionalismo:

«Eu fun tomando conciencia tamén coa miña experiencia persoal. Eu creime nunha familia españolfalante ou castelanfalante e, vamos, dalgún xeito fun

tomando consciencia de que non vivira, de que a sociedade que me rodeaba non era normal. Vas tomando consciencia de cousas, e igual o cumio dese proceso vén sendo adopta-lo idioma» (2g25).

No resto dos casos, a concienciación ten unha connotación política menor e derívase do desexo de mante-la ligazón coas raíces culturais dos ascendentes. Nestes casos acóllese o galego como lingua principal, pero mantendo o uso do castelán para determinadas situacións. O coñecemento implícito ou explícito da categorización social atribuída ós falantes dunha e doutra lingua é o que regula a escolla lingüística:

«A verdade é que teño que recoñecer que utilizo o galego bastante, moito máis que antes. Pero hai unha reflexión aí para utilizalo, é dicir, podo falalo como non falalo. Ou sea, non é algo automático» (2gh29).

Este mesmo informante sinala máis adiante:

«Moitas veces pasa así, basta que tes confianza cunha persoa ou tal, pois falas en castelán, despois cando tes confianza pois acabas falando en galego, o que pasa é que depende do ambiente, está claro que nun ambiente de traballo xa te coarta moito, xa tes que ter coidado» (2gh29).

Polo que se refire ás percepcións verbo da situación da lingua, os informantes elaboraron os seus discursos mesturando aspectos relativos ós usos e ás actitudes. En xeral amosaron un alto grao de consenso na idea de que se está a producir un retroceso da presenza do galego, especialmente visible en ámbitos como o rural, o ensino e a xuventude:

«Decátome, bueno eu non sei, igual é unha perspectiva errónea, claro, que o galego mesmo padece un retroceso, pero brutal no rural, e vamos, no colexio [...]. Non é normal que na escola os nosos nenos e as nosas nenas entren moitas veces sendo galegofalantes e logo se atopen un conflito aí no colexio e despois rematen falando en español» (2gh25).

Nas avaliacións sobre a situación resulta central a percepción da especificidade da cidade coruñesa. Con relación ós usos lingüísticos, se ben nun principio se considera que na Coruña son menos favorables ó galego que noutros contornos, finalmente acórdase que manteñen unha tendencia decrecente semellante á do resto de Galicia. O problema da diminución do uso do galego esténdese ó conxunto de Galicia e mesmo sinálase a diferenza entre os barrios populares e o centro da cidade.

«A maioría da xente, en diferenza a Santiago, eu creo que fala máis castelán que galego. Ou por exemplo, eu no ámbito que me movo si que o noto, a xente fala moito máis castelán» (2gm26).

–«En Coruña coincide que houbo represión, prexuizos que non veñen ó caso, pero eu penso que en Coruña fábase galego igual que noutros lados, aínda que baixa un retroceso ou que a xente teña prexuizos á hora de falar con xente que non coñece, porque vas a barrios populares como Monte Alto...» (2gb25).

Os informantes comparten a percepción de que existe un forte rexeitamento do galego:

«Eu falo galego, é a miña lingua materna [...] do mundo rural, entón cando cheguei á Coruña falar galego era como: este é subnormal. É que se partían o cu de ti» (2gb28).

Este rexeitamento relaciónase cos prexuizos derivados dos estereotipos existentes dos galegofalantes. Sinálase a persistencia do prexuízo que relaciona falar galego coa procedencia rural e o baixo nivel sociocultural. Os falantes que se agrupan baixo esta categoría son os que amosan marcadores lingüísticos estigmatizados (como a gheada e o seseo). Tamén se deduce a importancia que o acento ten nesta caracterización negativa, segundo quedou constatado na parte de medición indirecta de actitudes. Outro prexuízo asociado a falar galego é o que asocia os falantes á militancia nacionalista. A percepción destes prexuizos constitúe unha razón importante para non falar galego:

«Ríanse de ti porque falabas coa gheada ou co seseo ou co que fose. Víase como unha paletada» (2gb28).

–«Na Coruña é fastidiado porque poste a falar en galego e hai un... ¿entendes? Jo, bah, ese tío de qué vai. Eso é o que pensa a xente, este é un nacionalista, ou este é un...» (2gb29).

Parte dos informantes deste grupo sinala o efecto castelanizador que tivo para eles o ensino:

«Eu cando ía ó instituto falaba español no instituto e falaba galego na casa, ¿non? Bueno, agora xa falo galego case sempre, e o tema é que no instituto sempre te encontras un ambiente moi estricto» (2gb27).

–«Entonces claro, chegas ó colexio e chegas ó instituto e todos che falan... Entón, eu me encontraba cómoda falando galego na casa [...], pero chegas ó colexio e chegas ó instituto e todos che falan [en castelán], entonces como que te cobibían de mala maneira» (2gb30).

Aínda que se lle atribúe ó ensino a responsabilidade principal da castelanización, descubrímo-la influencia que tivo a distribución dos usos lingüísticos familiares no comportamento destes informantes:

«Eu empecei a falar galego na casa. Miña nai é de Malpica [...], meus pais cando se casaron e empezaron a ter fillos empezaban a falar en castelán por aquilo da moda, para non inculcarlle galego ós fillos, porque igual lles prexudicaba. Entón veu unha avoa de Malpica á Coruña e acabamos todos falando ghallegbo, con gbeada e con todo» (2gb30).

«Ti na casa [escoitas falar], pois vas á aldea, vas a Vilaboa e sempre se lles escapa algo [ós pais]. Falan en galego contigo pero moi pouco, moi pouco, e os abuelos que quedan aquí xa da Coruña, da Gaiteira, pois xa é unha cousa como tabú, aínda que eles, estaban miña nai e miña avoa na cociña e estaban falando en galego, e entraba eu e se paraba a conversación e xa se cambiaba a castelán» (2gb29).

Existe a percepción de que as inercias castelanizadoras se irradian de tódolos ámbitos implicados na socialización dos individuos. Considérase que as medidas que levan a cabo as administracións para mudar estas tendencias son, en xeral, insuficientes. Os esforzos institucionais dirixidos a mellora-la situación da lingua galega considéranse ineficaces e reclámase un maior rigor no cumprimento da Lei de Normalización Lingüística:

«Se non hai vontade por leva-las cousas adiante, hai unha lei pola normalización lingüística que non se cumpre. Chegas ós cursos do INEM que é obrigatorio, penso que se impartan en galego, e nin Dios dá os cursos en galego. E iso, chegas ó colexio e pasan de aprenderche en galego, e chegas á universidade [...]» (2gb25).

Da posta en común das opinións sobre a situación da lingua van emerxendo de maneira espontánea propostas de medidas que eventualmente cambiarían a situación. Estas poderíanse resumir na reivindicación dunha defensa máis activa da Lei de Normalización Lingüística por parte da administración autonómica.

3.6 GRUPO DE DISCUSIÓN DE GALEGOFALANTES DE OURENSE (4G)

O grupo reuniuse o 10 de maio de 2002 nas instalacións do IES Otero Pedrayo de Ourense. A duración da sesión foi de 1h 50 m.

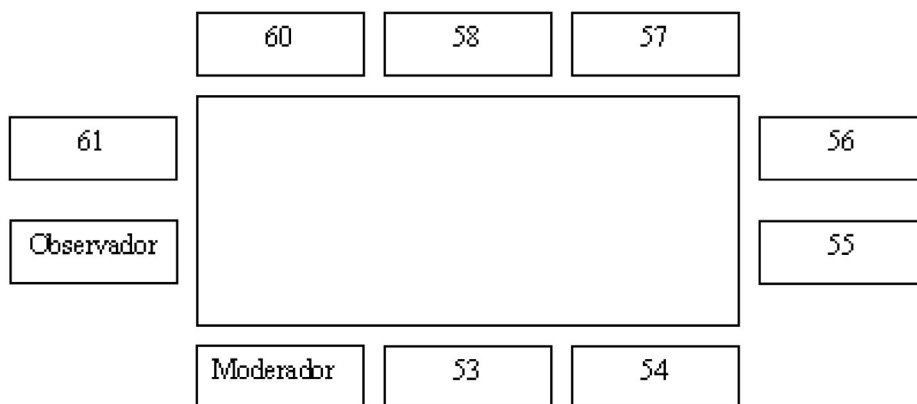


Figura 23. Distribución dos participantes do grupo de discusión de galegofalantes de Ourense.

O grupo estaba composto por catro rapazas e catro rapaces con idades comprendidas entre os 17 e os 24 anos. A maior parte dos informantes cursaban estudos de bacharelato en centros públicos da cidade. Todos adquiriron o galego na familia e a maior parte tívoo como lingua materna. Case tódolos membros se declararon bilingües con predominio do galego e afirmaron ter elevadas competencias nesta lingua. As características sociolingüísticas dos informantes eran, polo tanto, moi homoxéneas. No tocante á composición social do grupo, resultou, sen embargo, bastante heteroxéneo. Os estratos sociais asociados ás profesións dos proxenitores abranguían desde o medio-baixo ata o medio-alto.

Característica digna de mención no desenvolvemento deste grupo é a profundidade con que os informantes afrontaron os temas propostos polo moderador. Resultou un grupo moi participativo e dinámico.

En xeral, faise unha descrición da situación da lingua comparando os usos e as actitudes en Ourense cos percibidos no ámbito rural. A maior parte dos informantes manteñen vínculos importantes co rural (o asentamento no urbano das familias de orixe destes rapaces é en tódolos casos moi recente), polo que a diferenza da situación nos ámbitos rural e urbano é un aspecto que ten elevada importancia no debate. Existe un alto consenso na percepción da minorización da lingua galega na cidade, a pesar de que se observan avances na introdución do galego nalgún ámbito, como o dos medios de comunicación. Sen embargo, estes avances non parecen ser suficientes para aumentalo número de falantes:

«Nos últimos vinte anos se evolucionou moito no uso do galego nos medios de comunicación, en todo. A min me preguntan; se me falan en galego, respóndolle tranquilamente en galego, pero case ninguén me fala en galego» (4gb57).

IDENT.	53	54	55	56	57	58	60	61
SEXO	muller	home	home	muller	home	home	muller	muller
IDADE	21	24	17	18	18	20	19	18
H.NAC.	rural	urbano	urbano	urbano	urbano	-	rural	urbano
PROF. PAI	4	3	8	2	8	6	4	5
PROF. NAI	1	5	8	1	5	1	2	1
ESTUDIOS	licenc.	secund.	diplom.	diplom.	diplom.	diplom.	diplom.	diplom.
PROF.	0	5	0	0	0	0	0	0
L.HABITUAL	máis galego	máis galego	máis galego	só galego	máis galego	máis galego	máis galego	máis galego
L.MATERNA	galego	as dúas	as dúas	galego	galego	castelán	galego	galego
ÁMBITO ADQUISICIÓN	familia	familia	familia	familia	familia	familia	familia	familia
ENTENDE	moito	moito	moito	moito	moito	moito	moito	bastante
FALA	moito	moito	bastante	moito	moito	bastante	bastante	bastante
LE	moito	moito	moito	bastante	moito	bastante	bastante	bastante
ESCRIBE	bastante	moito	bastante	moito	moito	bastante	bastante	bastante
COMP. ORAL PAIS	alta	alta	alta	alta	alta	baixa	alta	alta
COMP. ESCRITA PAIS	media	alta	alta	media	alta	alta	baixa	baixa
COMP. ORAL AVÓS	-	alta	alta	alta	alta	baixa	alta	alta
COMP. ESCRITA AVÓS	-	alta	alta	media	alta	alta	baixa	baixa
CAMBIO		só castelán→ só galego						
RAZÓNS		ideolóxicas						

Táboa 25. *Perfis do grupo de discusión galegofalantes de Ourense.*

Outra informante pon de relevo a contradicción que lle supón que a mocidade non fale galego pese a poder estudialo na escola, e a ameaza que este feito supón para o futuro do galego:

«E agora o galego parece que non vai ter futuro, que non ten futuro, primeiro porque imos ser menos galegos, cada ano somos menos galegos e despois porque a xente nova que agora estudiamos en galego... hai xente agora que estudia, que pode estudar a cañón como non estudiaaron os seus pais, os seus avós e notas que non falan galego, precisamente non lles será cómodo ou non sei por qué» (4gm55).

Para explica-la orixe desta situación sinálanse desde avatares histórico-políticos ata circunstancias supostamente relacionadas coa «personalidade» que

se lle confire á comunidade etnolingüística formada polos galegos. Os marcadores de atraso sociocultural, tradicionalmente asociados ós habitantes do rural galego, aínda se identifican como responsables deste baixo nivel de autoestima e do proceso de substitución lingüística:

«Os galegos sempre estamos pensando moito qué pensará de nós o resto. Somos, bueno non sei cómo dicilo, entonces se nas cidades se fala castelán, vén alguén do pobo, intenta falar castelán, eu non podo ser [...], qué van pensar de min, hai que falar castelán. E así continuamente o galego vai quedando recluso nas zonas rurais. Nas zonas rurais en teoría non hai cultura, eu non podo falar menos que na cidade, teño que falar castelán» (4gb57).

Fronte a ese sentimento de vergonza reivindicase a defensa activa da lingua galega como elemento definitorio do grupo:

«Eu creo que a culpa é soamente nosa por infravalorarnos e infravalora-la nosa lingua, que realmente é unha lingua tan válida como calquera outra. E estamos en Galicia e é a que deberíamos falar, tanto dentro como fóra, como en calquera situación da túa vida» (4gm61).

Ligado ó problema da baixa autoestima como grupo sinálase tamén a inexistencia de referentes que lideren os intereses dos galegos. No tratamento das entrevistas en profundidade quedou de manifesto o escaso coñecemento de persoeiros históricos galegos fóra do ámbito da literatura. No discurso que elaboran os informantes deste grupo váiselle conceder unha elevada importancia a este problema. A diferenza de comunidades que teñen consolidados gobernos nacionalistas, considérase que en Galicia non hai líderes que defendan os intereses propios fronte ó conxunto dos españois:

«O problema é que non temos líderes. Non teño xente que marque escola e xente a seguir, ese é o problema. Os cataláns tiveron os seus líderes e os vascos tiveron os seus líderes... E eiquí en Galicia non houbo líderes, estivo Castelao pero sabedes que Castelao morreu antes de, morreu durante a dictadura e non podo facer nada. Toda a nosa cultura, a cultura actual que temos en Galicia, xestouse no exilio, entón claro, ese é o problema que temos nós» (4gb55).

Incúlpase tamén á administración autonómica da situación actual do galego, ó entenderse que non vela de maneira adecuada pola súa defensa:

«Aquí en Galicia temos un desamparo das autoridades, das nosas propias autoridades que é tremendo, ti ves por exemplo en Cataluña e ves os letrados, que é unha parvada, pero ves os letrados que hai nas beirarrúas e están todos en catalán, e vas por aí e a xente fala en catalán en Barcelona, e aquí eso na

Coruña falar en galego, xa empezan, bueno eles como son os urbanitas, pero é que claro... Aquí o problema é que temos o desamparo da nosa propia administración» (4gb55).

Sínálase tamén como freo importante para o espallamento do galego a división existente dentro dun sector da comunidade galegofalante en relación coa normativa lexítima da lingua. Este problema considérase que está ocasionado pola falla dun sentimento de identidade propio, que leva a asumir un status de dependencia con respecto a Castela ou Portugal.

«O problema que témo-los galegos é que andamos metidos nun montón de liortas internas que son increíbles. É unha parvada, por exemplo, ¿non? esto de galego lusista ou galego españolizado. Vamos a ver. É que a xente non sabe distinguir que non somos casteláns nin somos portugueses» (4gb55).

A pesar de que se considera necesario o emprego dunha norma, percíbese unha distancia importante entre o galego normativizado, que se aprende na escola, e o galego coloquial «dos que falan o galego de toda a vida». Para os informantes deste grupo este feito non supón un freo para o seu emprego por ter un elevado dominio do galego coloquial adquirido na familia.

A diferenza doutros grupos integrados por mocidade urbana, neste está máis presente o estereotipo tradicional do aldeán fronte ó do nacionalista. O feito de que os informantes deste grupo teñan unha importante ligazón co rural pode incidir nesta valoración:

«[...] mesmo polo feito de ‘rapaz fala ben’, está claro que xa che están chamando parvo por falar o idioma que che está falando el, porque é o castelán o que che imponen, ou sea eso en primeiro lugar, por aí está mal e despois eso o estereotipo típico de que se falas galego eres un pueblerino e non tes cultura e se falas castelán eres un urbanita e tes unha cultura impresionante, vamos unha marabilla de persoa. Son estereotipos que por suposto son falsos, pero que habelos bailos coma as meigas» (4gb54).

Os temas xurdidos neste grupo foron moi diversos, pero podemos dicir, a maneira de resumo, que nel atopamos actitudes moi positivas cara ó galego. En xeral reclamáronse accións máis decididas desde tódolos ámbitos da sociedade na súa defensa e, aínda que se considera que a administración autonómica e o estamento político galego en xeral deben lidera-la promoción social da lingua, sinálase a responsabilidade da propia sociedade galega na defensa da lingua como elemento clave da súa identidade cultural.

3.7 GRUPO DE DISCUSIÓN DE CASTELANFALANTES DE OURENSE (4c)

Tivo lugar o 21 de decembro de 2001 nas instalacións da sede da Deputación provincial de Ourense. A duración da sesión foi de 57 m.

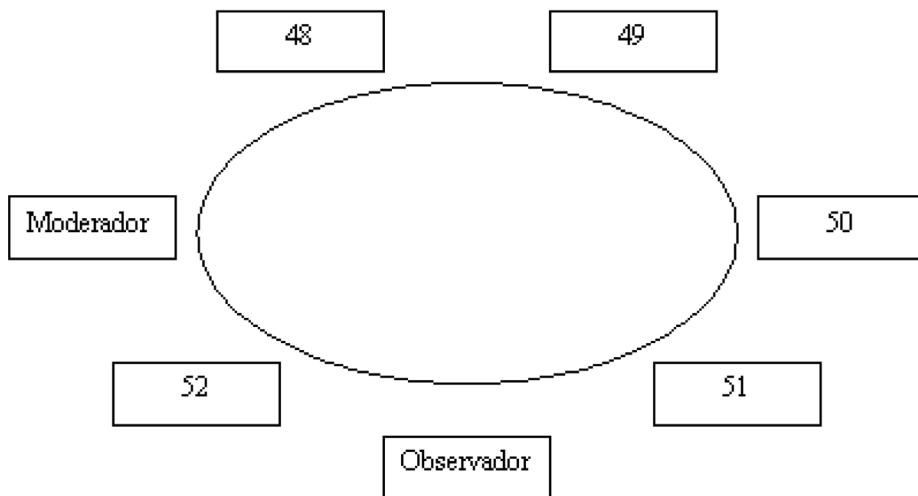


Figura 24. *Distribución dos participantes do grupo de discusión de castelanfalantes de Ourense.*

Foi un grupo moi homoxéneo na súa caracterización lingüística. Tódolos participantes presentaban un nivel bastante baixo de competencia en galego. A caracterización social resultou sen embargo moi heteroxénea, con representación de diferentes estratos da sociedade ourensá.

A produción deste grupo caracterizouse en xeral por unha menor profundidade e extensión no tratamento dos temas de debate respecto dos restantes grupos de discusión realizados.

DENT.	48	49	50	51	52
SEXO	muller	muller	home	home	muller
IDADE	26	22	20	19	24
H.NAC.	urbano	vilego	urbano	urbano	urbano
PROF. PAI	2	8	8	6	6
PROF. NAI	1	2	5	1	6
ESTUDIOS	licenciado	licenciado	diplomado	diplomado	diplomado
PROF.	0	0	0	1	7
L. HABITUAL	máis castelán	máis castelán	máis castelán	máis castelán	só castelán
L. MATERNA	castelán	castelán	castelán	castelán	castelán
ÁMBITO ADQUISICIÓN	escola	escola,	familia, escola veciños	-	amigos
ENTEND.	bastante	bastante	moito	bastante	bastante
FALAR	bastante	pouco	pouco	pouco	pouco
LER	bastante	pouco	bastante	pouco	bastante
ESCRIBIR	bastante	pouco	bastante	pouco	pouco
COMP. ORAL PAIS	alta	media	alta	alta	media-alta
COMP. ESCRITA PAIS	alta	alta	alta	media	baixa
COMP. ORAL AVÓS	alta	media	alta	alta	alta
COMP. ESCRITA AVÓS	alta	alta	alta	alta	media

Táboa 26. *Perfis do grupo de discusión castelanfalantes en Ourense.*

Tal e como se observou noutros grupos de discusión con castelanfalantes, a valoración que se fai da situación xeral da lingua galega é positiva, sinalándose como elementos que sustentan esta percepción o emprego desta lingua na documentación da administración, a mellora no seu prestixio social e a obriga de aprendela na escola. En comparanza con outras comunidades con lingua propia, considérase que estes avances se están a producir dunha forma máis lenta.

«Yo creo que actualmente está mucho mejor de como estuvo, lo que pasa es que se está intentando aproximar a lo que es el vasco y el catalán muy a grandes rasgos, y [Galicia] está bastante lejos de tener la autonomía que tienen en esas dos comunidades. Pero desde luego, en comparación de como estuvo hace cuarenta años, veinte o incluso desde la época de los Reyes Católicos, como sabemos todos, pues desde luego que está bastante mejor la situación actual» (4cm32).

–Es decir, ahora en todos los documentos administrativos están en gallego, eso ya es un avance que hace veinte años no se daba» (4ch50).

–«Sí, también yo creo que sobre eso hoy por hoy no está mal visto que la gente hable gallego, o sea, nadie te va a mirar mal, incluso la gente lo utiliza mucho más en ciudad» (4cm48).

Os elementos que serven de referencia para establecer unha representación da situación atópanse fundamentalmente na dimensión do prestixio social da lingua galega. O contacto coa cidade de Santiago de Compostela supón unha referencia nesta valoración, existindo unha asociación simbólica entre esta cidade e o emprego do galego:

«Yo cuando noté el cambio fue cuando me fui a Santiago, que la gente de todo tipo de edades que utilizaba muchísimo más el gallego que por ejemplo se utiliza en Vigo. Por eso creo que está mucho mejor visto que antes» (4cm48).

Aínda que esta mellora na dimensión do prestixio se valora de forma positiva, existe tamén a consideración de que o emprego do galego por parte de mozos castelanfalantes é consecuencia da súa adhesión ó nacionalismo. En lugar de valorarse de forma positiva o cambio de lingua habitual, que a priori concordaría coa mellora do prestixio social desta lingua, este rexéitase ó identificarse cunha opción política.

De xeito semellante ó que acontece na maior parte dos grupos de discusión, o estereotipo do nacionalista xorde inmediatamente cando se trata o tópico relativo ás valoracións sociais dos falantes. Hai que sinalar a influencia deste grupo na extensión do galego entre a mocidade e na superación do estereotipo do falante rural:

«Yo creo que influyen mucho más los nacionalismos que se están intentando crear en Galicia, porque mucha gente joven que conozco, por lo menos que antes hablaba castellano y del día para la mañana sólo te habla gallego y porque son nacionalistas, lo veo perfectamente pero yo creo que gracias a eso la gente o sea de nuestra edad, antes casi nadie hablaba gallego, si hablabas gallego eras como de pueblo o así» (4cm49).

Pese a este rexeitamento, xa constatado, cara ós neofalantes, as actitudes que se poden atopar no discurso deste grupo son bastante favorables. Concédesele unha importancia crucial ó ensino porque «obriga» a coñece-lo galego e favorece o incremento do seu prestixio. Tanto a propia materia de galego coma o seu emprego como lingua vehicular do ensino cumpren un importante papel neste sentido:

«Yo creo que, a raíz de que se, de que te obligasen a estudiar gallego en el colegio, porque te obligaban, la gente se va acostumbrando, va estudiando eh, va sabiendo que es un idioma como otro cualquiera, que tiene mucho arraigo y [...]»

que no es ninguna vergüenza, al contrario es un orgullo recuperar una lengua. (4cm48).

Os propios informantes declaran desexar falar máis galego, sinalando que a barreira para non facelo é o hábito de falar sempre castelán, e en consecuencia non ter suficientes competencias orais en galego:

«Yo creo que a nosotros, a mí me encantaría hablar gallego, pero en mi casa todo el mundo habla castellano. Si a mí me dieran pie, a mí me encantaría hablar gallego, 'o que pasa é que non me sae', y eso me mosquea un buevo» (4cb50).

3.8 GRUPO DE DISCUSIÓN DE CASTELANFALANTES DE VIGO (6C)

Este grupo reuniuse o 3 de setembro de 2001 nas instalacións dunha editorial. A duración total da sesión foi de 2h.

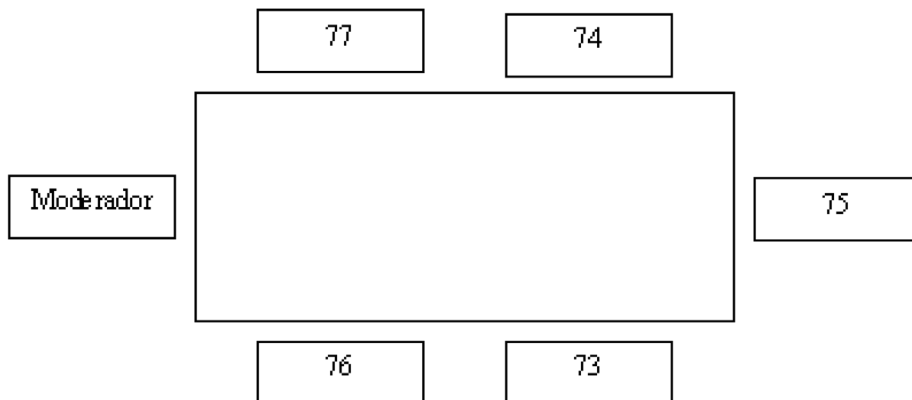


Figura 25. *Distribución dos participantes do grupo de discusión de castelanfalantes de Vigo.*

O grupo estivo integrado por tres rapazas e tres rapaces con idades comprendidas entre os 17 e os 26 anos. Aínda que a caracterización sociolingüística dos informantes era moi homoxénea (na maior parte dos casos tratábase de rapaces que tiveran o castelán como lingua materna e aprenderan o galego na escola), a súa procedencia social era moi heteroxénea, ó estaren representadas desde a clase media-baixa á media-alta da cidade.

IDENT.	73	74	75	76	77
SEXO	muller	home	muller	home	home
IDADE	26	21	18	23	17
H.NAC.	urbano	urbano	urbano	urbano	urbano
PROF. PAI	4	4	8	2	-
PROF. NAI	5	5	4	7	7
ESTUDIOS	secundarios	diplomado	secundarios	secundarios	secundarios
PROF.		7	-	-	
L. HABITUAL	máis castelán	máis castelán	só castelán	máis castelán	só castelán
L. MATERNA	castelán	as dúas	as dúas	castelán	castelán
ÁMBITO ADQUISICIÓN	escola, amigos	familia, veciños	escola	escola	escola
ENTENDE	moito	bastante	moito	bastante	pouco
FALA	pouco	bastante	pouco	-	nada
LE	bastante	bastante	moito	pouco	nada
ESCRIBE	bastante	bastante	bastante	pouco	pouco
COMP. ORAL PAIS	media	alta	alta	alta	media-baixa
COMP. ESCRITA PAIS	baixa	alta	alta	alta	media-baixa
COMP. ORAL AVÓS	baixa	alta	alta	alta	baixa
COMP. ESCRITA AVÓS	baixa	alta	alta	baixa	baixa
CAMBIO		Máis galego→ máis castelán			
RAZÓNS		amigos			

Táboa 27. *Perfís do grupo de discusión de castelanfalantes de Vigo.*

Os informantes que participaron neste grupo de discusión trataron cun elevado nivel de profundidade os tópicos propostos para o debate. En xeral foi un grupo dinámico e participativo. As actitudes xerais cara á lingua atopadas neste grupo pódense considerar moi positivas, os informantes xustifican o seu escaso emprego do galego como consecuencia do peso dun contorno que se percibe case exclusivamente castelanfalante. Sen embargo, no tratamento de aspectos concretos como as medidas que se deberían desenvolver desde o ensino, emerxen diferencias nas posturas que reflicten un contínuum actitudinal entre os castelanfalantes. A posición maioritaria neste sentido é a máis favorable cara ó galego. Considérase que para inverte-las tendencias actuais é necesario impoñer unha maior presenza da lingua en ámbitos clave, e de maneira especial no ensino.

Con respecto á valoración da situación xeral da lingua galega, tomando como referente xeográfico a cidade de Vigo, os informantes deste grupo comparten a percepción dunha tendencia decrecente nos usos con respecto a épocas anteriores. Un fenómeno que podería indicar que se está a contrarrestar esa

tendencia é a constatación da existencia de neofalantes de galego, se ben se considera que este é un grupo moi minoritario e marcado ideoloxicamente:

«Yo creo que hay gente en la juventud, incluso castellanobablantes desde la infancia que luego toman la decisión de hablar gallego, pero lo que pasa es que es una minoría respecto a los que dejan de hablarlo, y por lo tanto en general disminuye bastante, yo creo, vamos» (6ch74).

«Además se está como relacionando un poco a esa minoría que dice él, esa juventud que comienza a hablar gallego, con sectores nacionalistas o gente que estudie filología o así. Es muy limitado, no es la mayoría de la juventud» (6ch76).

Os movementos asociativos xuvenís de orientación nacionalista supoñen ámbitos de galeguización para estes novos falantes.

Para explica-las causas da situación actual do galego os informantes van empregar un dobre nivel de análise. Por unha banda, para dar conta do proceso de minorización da lingua, fan referencia á represión que sufriu a lingua galega durante o franquismo así como ós prexuízos cara ós galegofalantes derivados dela. Por outra banda, para explica-las razóns que impiden que eles mesmos fagan un maior uso da lingua aluden á influencia do contorno e á instalación no uso do castelán. Pese a amosar boas actitudes cara á lingua, e mesmo expresa-lo desexo de falar máis galego, o medio e o hábito constitúen barreiras dificilmente franqueables para asumir un cambio lingüístico:

«Yo supongo que lo que nos ha pasado a todos es que hemos crecido en un entorno localmente castellanobablante, la televisión, la radio, el colegio, todo el mundo habla en castellano. No estamos acostumbrados a hablar en gallego desde pequeños, y por lo tanto eso se va consolidando todavía más. No sé, abí está la razón, más que nada, creo yo, es algo inevitable, si luego tomas la decisión de hablar en gallego es una decisión contracorriente, que es contra lo que te rodea, por lo menos en las ciudades» (6ch76).

Xunto coa escasa presenza do galego nos ámbitos máis relacionados co contorno dos rapaces, atopamos neste grupo unha nova barreira derivada da rixidez de grupos de mozos galegofalantes para aceptar individuos con comportamentos bilingües. Nestes grupos, onde os integrantes protagonizaron un cambio lingüístico consonte a súa adhesión ós valores ideolóxicos do nacionalismo galego, o emprego exclusivo desta lingua vai ser asumido como un requisito fundamental de adhesión grupal. Este último aspecto dificulta a integración de mozos non monolingües neles e, polo tanto, a irradiación do

⁴ Como vimos nas entrevistas en profundidade, os informantes empregan este termo nun sentido relativo fan un uso non técnico deste termo que fai referencia a variedades orais inspiradas no estándar escrito, pero tamén a variedades cunha fonética castelanizada, a variedades alonxadas do galego percibido como natural ou de verdade, etc.

emprego do galego entre sectores da xuventude alleos ó compromiso nacionalista. Na cita que reproducimos a continuación ilústrase o conflito vivido por un rapaz que comeza a falar galego ó se relacionar cun grupo de amigos nacionalistas:

«Bueno, yo tuve la experiencia de hablar sólo en gallego. Yo no tenía ningún motivo ideológico para hacerlo, lo hice porque tenía una pandilla de gente que hablaba en gallego que eran todos nacionalistas. Por otra parte acabé dejándolo pasar porque realmente me sentía culpable e incluso me echaban la bronca, parecía como si no estuviera legitimado para hablar gallego sólo con ellos. Con mis padres por ejemplo seguía hablando en castellano y eso lo veían mal, porque el gallego hay que hablarlo con todo el mundo, y sentía que si no era nacionalista no estaba legitimado para hablar gallego, y acabé cabreándome, y me sentía culpable por hablar en gallego. El entorno de gente que yo vi que hablaba gallego siempre estaba relacionado con ese aspecto político» (6cb74).

Aínda que o uso do galego se considera afastado dos ámbitos máis relevantes para a xuventude, percíbese unha presenza relevante desta lingua na administración, feito que vai ser valorado de forma moi positiva:

«En la cola del INEM, en la cola de la consellería de no sé qué, todo el mundo me sorprendió porque había tres chicos en la cola, e todo o tempo falando en gallego, estupendo y maravilloso, y los dependientes de la Xunta, los dependientes también contestan en gallego y los de correos igual» (6cm83).

Con respecto á extensión do uso do galego fomentado dende o ensino, as actitudes atopadas son moi positivas. Considérase que para invertela situación de inferioridade do galego con respecto ó castelán é imprescindible «impoñer» en certa medida o emprego do galego, esixíndolle-lo seu emprego tanto ós docentes coma ós estudantes. Os informantes deste grupo relatan as súas experiencias co galego no ensino e valoran positivamente as competencias adquiridas, posto que doutro xeito non terían capacidade para se expresaren nesta lingua:

«Yo creo que en la calle se captaría más. Por ejemplo, la mayoría de las asignaturas que hay, darse en gallego, muchos profesores porque no les apetece, por lo que sea, no lo hablan. Meterse más abí, meter más caña» (6cb77).

«Hoy en día lo agradeces porque ahora puedes leer en gallego sin problema, y ponerte a hablar en gallego. Después de una hora pues le vas cogiendo el ritmillo» (6cm73).

Como quedaba reflectido en liñas anteriores, o estereotipo do mozo militante nacionalista ten un peso importante entre os informantes deste grupo de discusión. Aínda que se trata de desvincula-lo emprego da lingua galega das cuestións políticas, recoñécese que falar galego na cidade adoita indica-la adhesión a esta ideoloxía:

«Está mal que lo diga, pero yo veo un joven hablándome en gallego y pienso, este tipo es nacionalista. Es lo primero que se me viene a la cabeza, que es una tontería y no debería ser así, pero estoy tan acostumbrado a ver eso que...» (6cb74).

Xunto con este estereotipo persiste o do paleta referido ó galegofalante rural con escaso nivel sociocultural. En calquera caso trátase de estereotipos que implican unha valoración negativa cara ós galegofalantes, ademais de reflectir un status de normalidade do castelán que non ten o galego:

«Sí, lo que hablábamos antes, cuando lo oyes hablar piensas que es nacionalista o que es paleta, yo creo que cualquier cosa menos buena» (6cb77).

«Curiosamente de los castellanos no piensas nada (risas) sin embargo de los gallegos sí. Abí pasa algo, hay algo raro» (6cb74).

A atribución dun ou outro estereotipo baséase fundamentalmente na variedade do galego empregada. Así o emprego do galego 'normativo' relacionaríase co estereotipo do militante e o do galego coloquial co do paleta. Neste grupo atopamos discrepancias nas preferencias cara a unha ou outra variedade. Mentres uns informantes consideran que o bo galego é o que falan tradicionalmente os habitantes do rural, noutros casos considérase que é o que está normativizado. Ámbalas dúas variedades vense afectadas por prexuízos que se relacionan coa suposta artificialidade e rixidez da norma nuns casos, e con valoracións negativas cara ós marcadores fonéticos e trazos dialectais noutros. Estes prexuízos supoñen ademais importantes barreiras para empregar máis o galego:

«Yo creo que le dieron demasiado peso a lo que fue la normativización del gallego, lo de que si no hablabas así lo estabas haciendo mal y eso a la gente le crea una desconfianza. No te pasas al gallego porque no quieres hablar mal, y crees que en castellano hablas bien y excusas cambiar para ir por abí diciendo barbaridades. Pues entonces pasas» (6cb76).

«[...] alguien que habla en catalán cerrado no tiene ese toque de paleta que puede tener una persona del rural gallego» (6cb76).

Un aspecto digno de ser comentado en relación con este debate é que os propios informantes foron afondando na natureza dos prexuízos cara a unha e outra variedade, cumprindo neste sentido o propio intercambio de opinións unha función de cambio de actitudes.

3.9 GRUPO DE DISCUSIÓN DE GALEGOFALANTES DE VIGO (6G)

O grupo constituído por mozos galegofalantes da cidade de Vigo reuniuse o 4 de setembro de 2001 nas instalacións dunha editorial. A duración total da sesión foi de 2h e 18m.

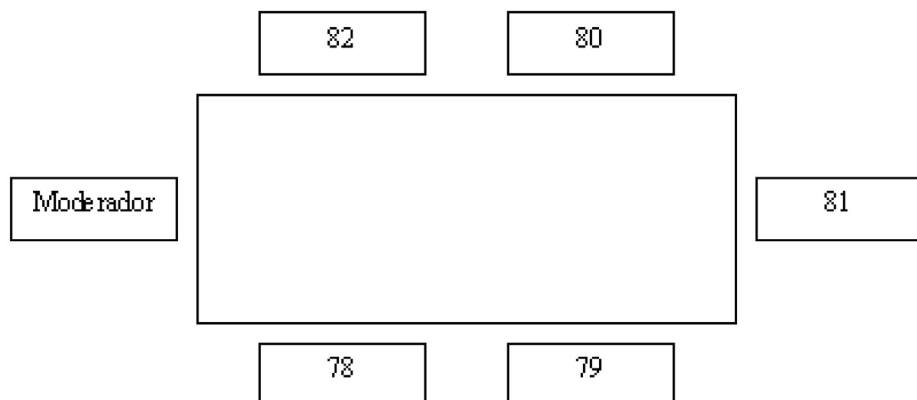


Figura 26. Distribución dos participantes do grupo de discusión de galegofalantes de Vigo.

IDENT.	78	79	80	81	82
SEXO	home	muller	muller	home	muller
IDADE	26	25	25	24	23
H. NAC.	vilego	urbano	urbano	urbano	rural
PROF. PAI	-	6	2	7	6
PROF. NAI	1	1	1	7	1
ESTUDIOS	primarios	licenciado	licenciado	licenciado	diplomado
PROF.	6	0	1	1	1
L. HABITUAL	máis galego	só galego	só galego	máis galego	só galego
L. MATERNA	galego	castelán	castelán	as dúas	galego
ÁMBITO ADQUISICIÓN	familia, escola, amigos, veciños, outros	familia	escola	familia, escola, amigo, veciños	familia
ENTENDE	moito	moito	moito	moito	moito
FALA	moito	moito	moito	moito	moito
LE	moito	bastante	pouco	moito	moito
ESCRIBE	moito	bastante	pouco	bastante	moito
COMP. ORAL PAIS	alta	alta	media	alta	alta
COMP. ESCRITA PAIS	alta	alta	media	alta	alta
COMP. ORAL AVÓS	-	alta	alta	alta	alta
COMP. ESCRITA AVÓS	-	baixa	baixa	baixa	baixa
CAMBIO		máis castelán→ só galego		máis galego→ só galego	máis castelán→ só galego
RAZÓNS		ideolóxicas		ideolóxicas	ideolóxicas

Táboa 28. Perfís do grupo de discusión de galegofalantes de Vigo.

O elevado grao de interese pola lingua que amosaban tódolos informantes que participaron neste grupo contribuíu á creación dun clima moi dinámico e participativo, de xeito que a penas foi necesaria a intervención do moderador. A heteroxeneidade nas súas caracterizacións lingüísticas incidiu de maneira notable no discurso grupal, e observáronse diferentes actitudes sobre algúns dos tópicos máis relevantes na discusión. Neste sentido, apareceron nun primeiro plano as diferentes valoracións sobre a normativización da lingua galega. Este tema xorde de maneira espontánea nas primeiras intervencións e ocupa boa parte do debate.

Os problemas relacionados coa normativización da lingua galega inciden directamente na percepción da situación xeral da mesma. Inicialmente considérase que a difusión do estándar desde a escola e os medios de comunicación tivo como efecto positivo permitir que os castelanfalantes aprendesen o galego e puidesen empregalo. Como efecto negativo atribúeselle a este proceso a responsabilidade de provocar unha división entre o galego coloquial e o galego normativo, aspecto que supostamente incidiría no cambio de lingua habitual entre os galegofalantes, ó se sentiren incompetentes no emprego do galego normativo:

«Na calle, no rural, antes falábase moito máis galego que agora, ¿que pasa? Eu penso que deberíamos separar entre o galego normativizado do non normativizado. Eso tivo o seu lado bo e o seu lado malo. O seu lado bo, corrixiuse, creáronse unha serie de pautas para falar ben o que é o galego, pero creo que tivo ó mesmo tempo unha contradicción, e a xente que non sabe falar ben o galego, pois como que lle dá vergoña falar galego» (6g78).

A situación actual da lingua galega vén definida por un dobre proceso, dun lado marcado pola incorporación de novos falantes entre determinados sectores da mocidade, e polo outro pola perda de falantes nos sectores onde tradicionalmente foi a lingua dominante. O balance considérase, sen embargo, negativo para a situación xeral da lingua, ó constituí-los que cambian ó castelán o grupo máis numeroso.

Neste grupo atopamos un contínuum actitudinal nas valoracións sobre a normativización da lingua galega. Dunha banda estarían as actitudes máis negativas cara ó galego normativo, que se corresponderían coa minusvaloración do esforzo que supón o cambio de lingua habitual experimentado polos neofalantes e mesmo cun rexeitamento deste colectivo, apelando a criterios de purismo lingüístico. Da outra estarían as actitudes favorables ó galego estándar, á decisión de cambiar do castelán ó galego e ós falantes que deciden facer este cambio. Estas diferentes actitudes poderían relacionarse con diferentes discursos sociais coexistentes.

Un discurso consoante coas actitudes negativas atopadas relacionaríase coa ideoloxía da lexitimación do status quo, que apuntabamos na parte referida ás entrevistas en profundidade, e que consistiría en rexeita-los cambios na

distribución social das linguas, amosando actitudes negativas cara a aqueles aspectos que puideren incidir nunha mellora do status do galego. Deste grupo de discusión reproducimos a seguinte intervención dun neofalante de galego, que indicaría a interiorización do discurso dominante neste grupo:

«Efectivamente a normativización axudou a que xente nova que non era galegofalante, polo que sexa, se decida a falar galego [...] pero penso que, como contrapartida, a xente que antes falaba o galego do pobo, pois que xa non se identifica tanto co galego. O que falamos nós é unha merda» (6gb81).

Outro discurso de acordo coas actitudes de rexeitamento cara á normativización do galego poderíase relacionar cunha ideoloxía da lealdade etnolingüística, caracterizada por rexeita-la entrada de novos membros no grupo dos galegofalantes, apelando a un suposto interese oportunista nesta decisión:

«A miña opinión é que cada vez hai menos xente que fale galego. Creo que a maior parte [da xente] que fala galego, o fala por dicir que é moda. Para min non fala en galego, falan o que vén nos libros, que é moi bonito, pero limítanse a pensar en castelán, colle-lo diccionario e tal, pero non é que lles saia. Pero fano porque é moda, porque os meus colegas o falan» (6gm82).

«Levan toda a vida falando castelán e agora pónense a falar galego e por riba normativizado. Non estou falando do teu caso, pero hai xente que lle choca e lle pode sentar mal [...] e aínda por riba hasta con chulería» (6gb78).

Ámbolos tipos de discurso sobrevaloran a distancia entre o galego coloquial e o galego estándar, e constitúen eficaces barreiras que dificultan a incorporación ó galego de novos falantes. Fronte a eles, emerxe outro de defensa da normativización do galego, proceso que se considera imprescindible de cara a proporcionarlle á lingua un status de normalidade. Neste discurso a distancia entre o galego normativo e o galego coloquial non supón unha barreira importante:

«Eu creo que tampouco é tan tráxico. Vas a Andalucía e chegas: ‘Es que no sé qué’. Falan un español diferente do que se fala en Madrid» (6gm79).

«Hai palabras como tixola, que dicían que era nova e eu lembro que de pequena a miña avoa dicía tixola, e todo o mundo dicía, ‘mira que palabritas se inventan [...]’» (6gm79).

De tódolos xeitos, considérase que é necesario prestixia-lo galego coloquial, única forma de mellora-la autoestima dos galegofalantes:

«Aí está o problema, non polo feito de que se normatixe sexa malo, non, ten que haber unhas regras para un estándar, pero o que non vexo eu é que se fagan

esforzos para que a xente se identifique cun galego e para que a xente se sinta, pois, contenta e orgullosa do seu galego» (6gh81).

–[...] ¿Quen fala galego normativizado? O que ten tal cargo e tal cargo. ¿Quen fala galego que causa moxa? O que ten aqueloutro. Penso que máis que mellorar ou non mellorar a normativización do galego, o que pasa é que é unha cousa moi complexa, como facer que unha persoa non se sinta mal falando o galego que fala na súa casa e que fala dende pequeno cos seus amigos» (6gh78).

Como se viu máis arriba, algúns informantes inculparon inicialmente o proceso de planificación do corpus do retroceso xeral do idioma. Logo dun debate sobre a normativa, a discusión trasládase á responsabilidade da administración autonómica. Neste grupo atopamos valoracións negativas cara ós esforzos que se están realizando para mellora-la situación do idioma. Para algúns informantes o referente ideal sería o de Cataluña, aínda que para outros o modelo desta comunidade asóciase coa «imposición» do catalán. A pesar de que existen importantes diferencias nas valoracións dos informantes, no que si existe consenso é na consideración de que a administración autonómica non está investindo suficientes esforzos para mellora-la situación. Os propios informantes propoñen numerosas medidas para que diferentes sectores da sociedade se impliquen no emprego do galego:

«Basta con ve-la televisión, que ó fin e ó cabo ten subvención pública. É un caso bastante claro do que se está facendo co galego, porque eu teño visto entrevistas a políticos como [...] en castelán» (6gm82).

–«Deberían ser campañas bastante longas [...] que afecten a tódolos ámbitos. O que falábamos do ámbito educativo, por exemplo, meter unha serie de persoas contratadas no instituto durante medio curso dando material, ofrecendo libros ou cousas dese tipo» (6gm82).

–«Eu síntome orgulloso cando vou pola rúa e vexo un letreiro en galego e sinto que hai moita xente en Galicia que sabe lelo e comprendelo [...] que se vexa máis galego na calle» (6gh78).

Outro aspecto relevante que incide na percepción do retroceso do idioma é a baixa autoestima que se lles atribúe ós galegofalantes. Un ámbito clave para muda-lo sentimento de inferioridade e fomentar unha identidade positiva asociada ó uso do galego sería, segundo estes informantes, o ensino:

«Para min a escola é fundamental. A min encantárame que chegaras á escola e che falaran en galego [...]. O comezo dos comezos é sentirse orgulloso, porque se ti te avergonzas do que eres [...]» (6gm82).

Do mesmo xeito que na maioría dos restantes grupos de discusión, sinálase a existencia dun estereotipo que afectaría os neogalegofalantes e estaría relacionado coa militancia nacionalista ou cunha actitude esnob. Xunto con este prototipo habería outro referido ó estereotipo tradicional do paleta e

empregaríase para categoriza-los falantes do galego coloquial asociado a un baixo nivel socioeconómico e procedencia rural. Neste grupo sinálase tamén a existencia dun estereotipo para os galegofalantes que cambiaron ó castelán, pero manteñen a fonética propia do galego, e que son caracterizados de forma máis negativa cós galegofalantes do rural:

«Eu creo que dentro dos galegofalantes tamén hai estereotipos entre neofalantes e o galegofalante de toda a vida. O que comentabas antes, estar de moda, e esta xente que está falando galego como algo que está de moda e cun toque esnob [...] e respecto ó castelán, creo que tamén é importante, unha persoa que fala castelán pero cunha fonética moi marcada, incluso peor que se fala galego» (6gm80).

Aínda que durante todo o debate os informantes amosaron desconformidade coa situación actual do galego, atribuíndolle boa parte da responsabilidade da mesma ó propio proceso de normalización, as conclusións que pecharon o debate estiveron marcadas polo optimismo e pola importancia concedida á vontade de cambio nun sector da mocidade.

3.10 GRUPO DE DISCUSIÓN DE CASTELANFALANTES DE MACEDA (3C)

O grupo reuniuse o 20 de Marzo de 2002 nas instalacións do IES desta localidade da provincia de Ourense. A duración total da sesión foi de 1h e 38 m.

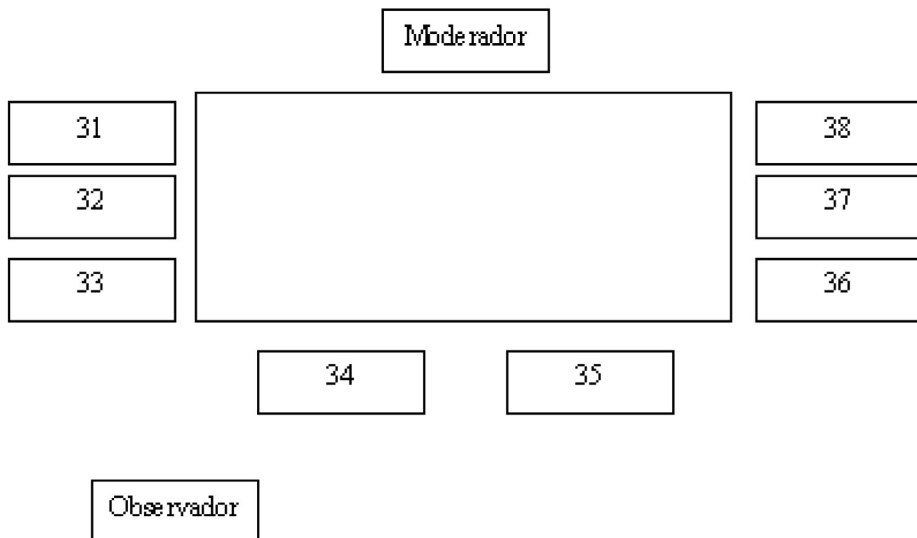


Figura 27. Distribución dos participantes do grupo de discusión de castelanfalantes de Maceda.

Neste grupo participaron sete rapazas e un rapaz estudantes de bacharelato. Polo que se refire á súa caracterización social, procedían de familias pertencentes ós estratos medio-baixo e medio-medio. A maior parte tivo como lingua inicial o castelán e, pese a ter adquirido o coñecemento do galego no ámbito de interacción máis inmediato (familia, veciños...), consideraban que as súas destrezas en galego eran moi limitadas (a maioría afirmou saber falar, ler e escribir pouco en galego).

IDENT.	31	32	33	34	35	36	37	38
SEXO	muller	muller	muller	muller	muller	home	muller	muller
IDADE	17	17	17	17	17	17	17	17
H. NAC.	rural	rural	rural	rural	rural	urbano	rural	rural
PROF. PAI	5	2	2	6	8	7	2	2
PROF. NAI	1	1	1	1	1	7	2	1
ESTUDIOS	secund.	secund.	secund.	secund.	secund.	secund.	secund.	secund.
PROF.	0	0	0	0	0	0	0	0
L. HABITUAL	máis castelán	máis castelán	só castelán	máis castelán	máis castelán	máis castelán	máis castelán	máis castelán
L. MATERNA	castelán	castelán	castelán	as dúas	castelán	castelán	castelán	castelán
ÁMBITO ADQUISICIÓN	familia, escola, amigos	familia, escola	escola	familia, escola, veciños	familia, escola	amigos, veciños	familia, veciños	familia, escola, amigos
ENTENDE	moito	moito	moito	moito	moito	moito	moito	moito
FALA	bastante	pouco	pouco	bastante	pouco	pouco	bastante	pouco
LE	pouco	bastante	pouco	pouco	pouco	pouco	bastante	pouco
ESCRIBE	pouco	pouco	pouco	pouco	pouco	pouco	bastante	pouco
COMP. ORAL PAIS	alta	media-alta	alta	alta	alta	alta	alta	alta
COMP. ESCRITA PAIS	alta	baixa	alta	alta	alta	alta	baixa	alta
COMP. ORAL AVÓS	alta	media	alta	media	alta	alta	alta	alta
COMP. ESCRITA AVÓS	baixa	baixa	alta	baixa	alta	alta	baixa	alta

Táboa 29. *Perfis do grupo de discusión de castelanfalantes de Maceda.*

O desenvolvemento da sesión de grupo estivo marcado pola escasa participación e pouca profundidade no tratamento dos tópicos. O feito de que se trate dun grupo integrado exclusivamente por adolescentes vai provocar que boa parte do debate se centre na situación do galego no ensino, contexto no que se desenvolven as relacións entre iguais e que constitúe o ámbito de socialización fundamental para este colectivo.

As actitudes atopadas neste grupo foron, en xeral, positivas. Os informantes amosaron un elevado grao de consenso coa opinión de que se deberían investir maiores esforzos en promover o emprego do galego desde diferentes ámbitos sociais (especialmente desde o ensino), así como unha boa disposición para facer un maior uso desta lingua. Sen embargo, puidéronse detectar tamén prexuízos relacionados co estereotipo do habitante do rural. A exhibición do acento galego constitúe un marcador lingüístico que provoca de maneira inmediata esta caracterización. Atopáronse tamén prexuízos relacionados cunha ideoloxía que xustificaría a superioridade do castelán en determinadas situacións. O discurso grupal integra estas posturas en aparencia diverxentes.

Nas primeiras quendas de intervención, os informantes expoñen diferentes percepcións sobre a situación xeral da lingua galega, e estableceron dous niveis comparativos. En primeiro lugar fixeron unha descrición da situación baseada nunha comparación diacrónica. Os mozos describen a situación actual tomando como referente a situación do galego «na época dos pais». Atendendo a este marco comparativo detéctanse diferentes percepcións. A superación das consecuencias punitivas que se asociaban no pasado ó emprego do galego pódese identificar automaticamente cun maior emprego desta lingua na actualidade:

«Yo creo que se habla más que antes, que se habla más que antes, sí, bastante más. A parte de que antes, yo por lo que tengo oído comentar, estaba prohibido hablar gallego. Mi madre por ejemplo en el colegio no estudiaba gallego, y mi madre aunque es gallega habla castellano siempre» (3gm 31).

Noutros casos establécese unha clara diferenza entre superación das prohibicións e consecuencias nos usos lingüísticos:

«Pues yo creo que va en desuso, porque aunque estaba prohibido durante la dictadura, en los pueblos así hablaban igual, en la escuela te lo enseñaban. Por ejemplo mi madre escribir o leer no sabe en gallego. Hombre, saber sabe, pero le cuesta más. Sin embargo ella habla gallego, sobre todo cuando va a su pueblo ella lo habla siempre» (3cm32).

Outro elemento que serve para elaborar unha descrición é a diferenza entre ámbitos urbano e rural. A lingua asociada á cidade de referencia, Ourense, é o castelán, mentres que o galego se considera a lingua maioritaria no medio rural:

«Pues yo creo que eso pasa más en los pueblos [que a xente fale galego], en la ciudad todo dios habla castellano» (3cm37).

Unha das causas que se mencionan de que non se fale máis galego é o maior prestixio social do castelán, que se asociou no pasado ás clases sociais máis elevadas e que produciu a infravolaración social dos falantes de galego:

«Eso ya viene de antes, porque la gente que tiene más clase social, que tenían una posición más alta, pues siempre hablaban castellano. Los gallegos eran paletos» (3cm 37).

Malia que os informantes consideran que a lingua predominante na súa localidade é o galego, perciben que o ambiente favorece o emprego do castelán. Esta é a lingua na que aprenderon a falar, a que predomina nos programas da radio e da televisión e noutros ámbitos relevantes da vida social. Pola contra a escola constitúe para eles un importante espacio de galeguización, ó interaccionar nela cunha maioría de rapaces galegofalantes. De feito, este grupo considérase minoritario no centro educativo onde cursa estudos secundarios:

«La gente con la que estoy habla casi todo en gallego y a veces me sale hablar gallego» (3gm37).

–«Sí que favorece. Por ejemplo, yo desde que llegué al instituto me hablaba todo el mundo, a no ser mis compañeras que tengo a mi alrededor, me hablan en gallego. Entonces yo siempre les hablo en gallego, y antes siempre en castellano» (3gm34).

Como sinalabamos máis arriba, os informantes deste grupo amosan actitudes moi favorables á promoción do galego en tódolos ámbitos sociais. Compárase a situación do galego coa doutras linguas, como o catalán ou o éuscaro, e sinálase que o galego está en desvantaxe. Aínda que se recoñece sentir malestar pola suposta inflexibilidade na negociación da lingua por parte dos seus falantes, conclúese que constitúen un modelo a seguir:

«Pero es nuestro idioma. Yo qué sé. Tú ves a los de Cataluña o el País Vasco y defienden su idioma, pero bueno» (3cm37).

–«A capa y espada [...]. Pero es que a parte te mosquea porque le vas a preguntar a cualquiera y te contesta en catalán. A mí también me pasó, vas a preguntarle a una señora por una calle y te contesta en catalán, y le dices, por favor es que no, y te sigue hablando en catalán» (3gm31).

–«Sí y eso en Euskadi igual» (3cm32).

–«Y los carteles en Euskadi, la mayoría de pueblos primero vienen en euskera y después en castellano» (3cm32).

–«Sí, y eso me parece muy bien» (3cm37).

–«Y a mí también pero» (3cm32).

–«Eso lo tendríamos que hacer, vamos» (3cm37).

–«¿Por qué no? Claro» (3cm32).

«Todo lo que, yo qué sé cómo se dice, todo lo que repercute en la comunidad tendría que ser en gallego. Todo dios entiende el gallego» (3cm37).

Con respecto ó ensino, ámbito ó que se lle vai conceder unha elevada importancia no debate, considérase que habería que impartir tódalas materias en galego. Ademais apúntase que se debería fomenta-la presenza do galego na linguaxe administrativa, no cine, na literatura e na televisión. No que se refire ós medios audiovisuais, atopamos prexuízos sobre a dobreaxe das películas. Estes sen embargo van ser superados durante o propio proceso de debate:

«Pero también son muy pocas [las películas en gallego], porque sale una cada equis años. No salen seguidas como salen en castellano. En castellano salen películas y películas, en gallego no. A parte no todas son adaptables también» (3cm31).

«¿Cómo que no son adaptables?» (3cm37).

«Tú imagínate a Angelina Jolie hablando en gallego (risa)» (3cm31).

«¡Igual que en castellano!» (3cm37).

Aínda que persisten prexuízos derivados dunha ideoloxía que no pasado lexitimou a exclusión do galego dos ámbitos públicos, a discusión do grupo ilustra un proceso de cambio de actitudes tendente á súa superación.

A diferenza da maior parte dos restantes grupos de discusión, onde o galegofalante nacionalista ten un elevado protagonismo nas representacións sociais sobre a lingua, neste grupo non vai ser obxecto de valoración. A explicación que damos deste fenómeno é que, ó ser un grupo conformado por rapaces do rural, onde a lingua maioritaria é o galego, o marcador que relaciona no urbano lingua e opción política non vai ter aquí transcendencia. Sen embargo, atopamos prexuízos cara ós galegofalantes que cambian de lingua habitual, pero manteñen a fonética propia do galego:

«Yo tengo visto a gente en Orense con un acento cerradísimo gallego pero hablando castellano (risas en todo o grupo) [...] Si hablas gallego, habla gallego» (3cm37).

Aínda que as actitudes expresadas neste grupo indican unha boa predisposición de cara a falar máis galego, detectámo-la ausencia dun compromiso individual necesario para facer este tipo de cambio.

Os informantes delegan a responsabilidade do cambio de lingua habitual en axentes supraindividuais, amosando unha forte dependencia do contorno e das iniciativas que poidan xurdir das institucións:

«¿Cómo se pueden quejar si hablamos en castellano si nos están dando todo en castellano todo el día?» (3cm37).

3.11 GRUPO DE DISCUSIÓN DE GALEGOFALANTES DE MACEDA (3G)

Participaron sete mozas e dous mozos con idades comprendidas entre os 17 e os 18 anos. Todos pertencían a familias de clase media-baixa, tiveron como lingua inicial o galego e declararon elevada competencia en galego nas destrezas orais e lectoescritoras.

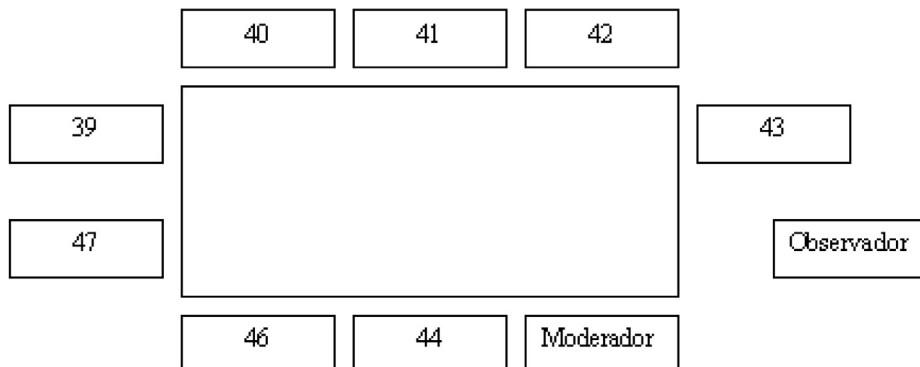


Figura 28. Distribución dos participantes do grupo de discusión de galegofalantes de Maceda.

Participaron sete mozas e un mozo con idades comprendidas entre os 17 e os 18 anos. Todos pertencían a familias de clase media-baixa, tiveron como lingua inicial o galego e declararon elevada competencia en galego nas destrezas orais e lectoescritoras.

O nivel de participación dos informantes foi elevado, aspecto que favoreceu o dinamismo do grupo. Por outro lado, a homoxeneidade nos perfís dos informantes correspondeuse cun elevado nivel de integración do discurso grupal. Sen embargo, este mantívose máis no plano das experiencias persoais en relación coa lingua ca no das actitudes e ideoloxías sobre ela. A reducida idade dos participantes pode se-la razón de que non se atopara un discurso marcadamente ideolóxico.

A opinión maioritaria no tocante á situación xeral da lingua é que esta sofre un importante retroceso como consecuencia do descenso do número de falantes. Segundo estes informantes, o feito de que adquirira status oficial non incidiu de maneira perceptible nun maior emprego como lingua habitual nin nunha extensión a novos ámbitos de uso. O emprego do galego considérase circunscrito ó medio rural e ás interaccións que se establecen no ámbito doméstico:

«Eu penso que hoxe en día, que eso do galego está en decadencia, que moitísima xente deixou de falar, e onde máis se fala é nas aldeas, e moitas veces redúcese ó ámbito familiar. Os rapaces cando empezan xa a ir ó colexio e empezan a aprende-lo castelán e os que na súa casa seguen falando galego son os que máis falan galego. Logo por aí noutros ámbitos creo que pouco se fala» (3gm39).

IDENT.	39	40	41	42	43	44	46	47
SEXO	muller	muller	muller	home	muller	muller	muller	muller
IDADE	18	17	17	17	17	17	17	17
H. NAC.	-	rural	rural	rural	rural	rural	rural	rural
PROF. PAI	4	4	2	2	2	2	4	4
PROF. NAI	1	2	1	1	6	1	1	1
ESTUDIOS	secund.	secund.	secund.	secund.	secund.	secund.	secund.	secund.
PROF.	0	0	0	0	0	0	0	0
L. HABITUAL	só galego	máis galego	máis galego	máis galego	máis galego	máis galego	máis galego	só galego
L. MATERNA	galego	castelán	galego	galego	galego	galego	galego	as dúas
ÁMBITO ADQUISICIÓN	familia, veciños	familia, escola, amigos	familia, escola, amigos	familia, amigos, veciños	familia, escola, amigos, veciños	familia	familia, escola	familia
ENTENDE	bastante	bastante	moito	moito	moito	bastante	moito	moito
FALAR	bastante	bastante	moito	moito	moito	bastante	moito	moito
LER	bastante	bastante	moito	moito	bastante	bastante	bastante	moito
ESCRIBIR	bastante	pouco	bastante	bastante	moito	bastante	moito	moito
COMP. ORAL PAIS	alta	alta	alta	alta	alta	alta	alta	media
COMP. ESCRITA PAIS	baixa	alta	alta	alta	media	alta	alta	alta
COMP. ORAL AVÓS	alta	alta	alta	alta	alta	alta	alta	media
COMP. ESCRITA AVÓS	baixa	alta	baixa	media	baixa	baixa	baixa	alta

Táboa 30. *Perfis do grupo de discusión de galegofalantes de Maceda.*

O nivel de participación dos informantes foi elevado, aspecto que favoreceu o dinamismo do grupo. Por outro lado, a homoxeneidade nos perfís dos informantes correspondeuse cun elevado nivel de integración do discurso grupal. Sen embargo, este mantívose máis no plano das experiencias persoais en relación coa lingua ca no das actitudes e ideoloxías sobre ela. A reducida idade dos participantes pode se-la razón de que non se atopara un discurso marcadamente ideolóxico.

A opinión maioritaria no tocante á situación xeral da lingua é que esta sofre un importante retroceso como consecuencia do descenso no número de falantes. Segundo estes informantes, o feito de que adquirira status oficial non incidiu de maneira perceptible nun maior emprego como lingua habitual nin nunha extensión a novos ámbitos de uso. O emprego do galego considérase circunscrito ó medio rural e ás interaccións que se establecen no ámbito doméstico:

«Eu penso que boxe en día, que eso do galego está en decadencia, que moitísima xente deixou de falar, e onde máis se fala é nas aldeas, e moitas veces redúcese ó

ámbito familiar. Os rapaces cando empezan xa a ir ó colexio e empezan a aprende-lo castelán e os que na súa casa seguen falando galego son os que máis falan galego. Logo por aí noutros ámbitos creo que pouco se fala» (3gm39).

As noticias que aparecen sobre a lingua nos medios de comunicación apoian esta valoración:

«Saíu fai dúas semanas un informe da Unesco que falaba deso, que o galego é unha das linguas que está en perigo de extinción. Penso que é moi acertado, entre outras cousas porque aínda que baia máis literatura en galego, máis escritores, se non hai unha base de xente que a fale... É como o latín, que se mantén porque hai persoas que o falan no Vaticano, pero é unha lingua morta porque agora en ningún sitio falan latín» (3gb42).

Pese a residir nun lugar onde o galego é a lingua maioritaria, estes informantes amosan un perceptible sentimento de minorización. O paso por escolas privadas onde a lingua maioritaria era o castelán, as experiencias relacionadas coas interaccións que se establecen na cidade de referencia, Ourense, que se percibe como un medio case exclusivamente castelanfalante, así como a existencia dunha maior oferta de produtos audiovisuais e culturais en lingua castelá basean a percepción da minorización. Considérase ademais que o galego continúa asociándose a prexuízos relacionados coa ruralidade e o atraso sociocultural, e sinálase que esta asociación é unha das razóns máis importantes do cambio de lingua habitual entre os mozos:

«Eu creo que o galego está visto como unha lingua vulgar, se falas galego pois eres máis bruto, eres máis... [asentimento dos demais participantes], e cos amigos vas fala-lo castelán porque así somos máis importantes» (3gm41).

As narracións das historias lingüísticas persoais serven de apoio para describi-la situación, e cobran elevada importancia as experiencias relacionadas co ensino e as diferencias entre o ámbito urbano e rural.

A principal causa mencionada neste grupo para explica-la situación minorizada do galego respecto ó castelán é a existencia de prexuízos cara ó galego, que teñen fondas raíces históricas. No discurso producido neste grupo, como noutros, atopamos continuas referencias á persistencia destes prexuízos, considerándose igualmente a principal razón do cambio de lingua entre rapaces galegofalantes.

Estes prexuízos hérdanse das xeracións máis vellas, que experimentaron a represión que sufriu a lingua galega no pasado:

«[A causa] é moita pola presión que houbo sempre dende o franquismo por todo: os carteis institucionais “no hable gallego”... Antes os nosos avós ensináronlles ós nosos pais que o importante era o castelán [...]» (3gb42).

Sen embargo pénsase que esta situación está a cambiar:

«Retomando o que dicía ela antes, o que dicías antes, o do que o galego é máis rural, pero se empeza a superar un pouco» (3gm44).

Outra causa mencionada son os estereotipos que supostamente teñen noutras comunidades verbo dos galegos, que segundo estes informantes influirían de maneira moi negativa na visión que teñen os galegos de si mesmos como comunidade etnolingüística:

«A lingua galega é vista [...], non é considerada igual que o catalán, por exemplo. O catalán non vexo que o desprecien nin que infravaloren, e o galego en cambio si. Conmigo por falar galego unha vez metéronse cando fora unha vez a Madrid, cando era pequena, galleguiños, non sei algo así» (3gm39).

–«[Os de fóra vente] como galegos de pueblo [asentimento xeral], e moi cerrados» (3gb42).

–«Claro, por exemplo os cataláns teñen fama de ser agarrados, pero eles sintense orgullosos da súa lingua, e a nós se nos caracteriza por ser, non sei, vulgares e tal» (3gm39).

–«Igual nos calamos e tal, e cambiamos de lingua» (3gxxx).

Xunto con estas causas, que sitúan o problema do galego en circunstancias externas e alleas ós propios falantes, sinálase tamén a responsabilidade individual para cambia-la situación:

«Un dos problemas tamén é non saber apreciar realmente o que hai, porque, non sei, ás veces tamén nos queixamos de que, jolín, que o galego non se fala habitualmente, que está en decadencia, pero sen embargo, ó mellor somos nós que non facemos realmente todo o que está ó noso alcance» (3gm47).

Sen embargo, esta mesma informante sinala máis adiante que o medio supón unha importante barreira de cara a asumir unha defensa activa da lingua. Aínda que a cidade de Ourense se percibe como un lugar maioritariamente castelanfalante, considérase que nela danse oportunidades que non se dan na aldea para asumir unha postura máis decidida. Estas oportunidades, aínda que non se mencionan, refírense con toda probabilidade ó tecido asociativo que vertebra no urbano a mocidade galegofalante, aspecto que apareceu en grupos de discusión desenvolvidos no urbano:

«O medio onde vives tamén te condiciona moito porque eu coñezo xente en Ourense e tal, pois que ten máis posibilidades de moverse por algo que tu realmente que eres e pensas, que defendes en medio, aquí non tes moita alternativa» (3gm47).

En xeral considérase que o galego é unha lingua circunscrita ó ámbito rural. Na cita que reproducimos a continuación pódese observar, sen embargo, a percepción dunha nova división urbano-rural baseada no emprego das variedades coloquial e estándar da lingua galega:

«Cando saímos en Ourense, tu vas e tal, e se eres unha persoa que controla a lingua, que falas unha lingua ben, van dicir, este tío qué listo, qué culto. Pero se fála-lo galego mal dicen: este tío es de pueblo. Así de veces, mogollón. E se fála-lo castelán, eres de Orense [risas dos demais]. Nós, vamos, se nos queren entender que nos entendan, se non...» (3gm43).

Como vimos, os informantes identifican como unha das principais causas do retroceso do galego a existencia de prexuízos cara ós galegofalantes. Aínda que ten unha importante presenza no debate o estereotipo do paleta, sinálase tamén a existencia dun marcador que relaciona o uso do galego na mocidade urbana coa ideoloxía nacionalista:

«Home, eu non o pensaría [...] xente xove así de ámbito urbano falando galego, ¿pensades que defende unha ideoloxía política?, ¿é iso?» (3gxx).

«Polo menos pensar primeiramente, por primeira impresión penso que si. Despois xa pensas, non sei, pode haber xente dos outros partidos que tamén falen galego moi ben e defendan o uso do galego, pero nunha primeira percepción» (3gb42).

O debate sobre a normativa tivo especial relevancia neste grupo. Mentres que o uso da variedade estándar considérase «falar ben» e se asocia a falantes urbanos con elevado nivel cultural adscritos ó nacionalismo, o emprego das variedades coloquiais considérase «falar mal» e séguese asociando ós prexuízos mencionados anteriormente.

O emprego de variedades dialectais do galego, que estes informantes adquiriron por vía materna, implica a identificación con prexuízos que levan canda si asumir unha posición de inferioridade na estrutura social. O emprego do galego normativo, que se estende fundamentalmente a través da escola, podería permitir manterse no emprego do galego sen ter que asumi-los custos asociados a falar unha variedade estigmatizada. Esta variedade, sen embargo, percíbese moi afastada do galego dialectal:

«[...] é moi distinto oír falar a unha persoa..., ós teus avós que a unha profesora de galego» (3gm40).

A solución que adoptan os informantes deste grupo é, por un lado, manterse no emprego do galego coloquial utilizando como mecanismo de reforzamento a cohesión grupal:

«Nós, vamos, se nos queren entender que nos entendan, senón...» (3gm43).

e por outro, manter unha postura activa na adquisición de competencias no galego estándar.

No momento de reunirse este grupo de discusión estaba presente na opinión pública o debate sobre a normativa do galego. Os participantes deste grupo rexeitan que se manteñan diferentes posturas sobre a normativa e sinalan a necesidade de sumar esforzos dentro da comunidade lingüística dos galegofalantes:

«Eu penso que non estou de acordo de que por culpa de dúas pequenas diferencias que se dividan os reintegracionistas, os de mínimos e os da normativa, que por culpa dunhas pequenas diferencias non se consiga concordar» (3gb42).

–«Se eles non chegan a un acordo, ¿como pretenden que nós despois falemos correctamente, se non chegan eles a un acordo?» (3gxx).

–«Canto máis unidos estemos, máis fácil será loitar pola lingua. É dicir, hai que solucionar-lo problema. Se nós estamos divididos pois non vamos a conseguir nada, pero bueno» (3gb42).

Se ben os informantes deste grupo tiveron como lingua inicial o galego e esta é na actualidade a súa lingua habitual, durante o debate relatan o efecto castelanizador que tivo para eles a escola. O feito de que a lingua predominante neste medio fose o castelán vai provocar un cambio de lingua habitual que afecta a tódolos ámbitos de interacción. Detéctase tamén a interacción da familia nese proceso castelanizador, ó comezaren os pais a falar castelán ós fillos cando inician os estudos primarios. A etapa de ensino secundario provoca sen embargo unha nova galeguización dos usos lingüísticos. O instituto percíbese como un lugar que facilita o emprego do galego e que promove boas actitudes cara á lingua, polo que ten un efecto galeguizador dos usos lingüísticos que transcende ás redes de amizade e á familia. Nas citas que reproducimos a seguir pódese observa-la influencia do ensino no comportamento lingüístico dos rapaces, pero tamén dos proxenitores con fillos en idade escolar:

«Aínda se segue conservando, eu qué sei, por exemplo hai pais que en casa, que lle falan ó seu neno castelán e sen embargo eles habitualmente utilizan o galego, e apréndelle ó neno pequeno a falar castelán porque os profesores fálanlle castelán» (3gm46).

–Eu penso que [a escola inflúe negativamente] porque sinceramente, eu empecei a falar máis así en galego, desde que cheguei ó instituto. No colexio toda a vida foi castelán, castelán, castelán. Incluso na miña familia, os meus pais tamén, agora xa máis, pero antes acostumaban máis a falar en castelán. Agora desde que ... polo menos conmigo, agora non, dende que cheguei ó instituto, xa fun familiarizándome máis co galego» (3gxx).

Os informantes deste grupo amosáronse moi favorables a unha extensión do galego no ámbito escolar. Teñen ademais a crenza de que noutras comunidades con lingua propia o ensino é practicamente monolingüe na lingua da comunidade:

«Eu penso que, desde logo, debería ser maioritariamente en galego exceptuando lengua [castelá]. Non sei por qué van ser tódalas clases en galego, [digo] castelán, a maioría dos grupos somos galegos e é o que falamos sempre» (3gb42).

–É que esto solo pasa aquí. Ti vaste a Cataluña e vaste ó País Vasco e alí tes, menos lengua [castelá] e tal, o resto delas telas todas en vasco ou en catalán» (3gm43).

Como aspecto máis positivo sobre a situación do galego no ensino sinálase a mellor consideración que amosan os profesores máis novos cara á lingua, e que incide positivamente no mantemento do galego.

Os que teñen irmáns máis novos perciben que a situación na escola está a mellorar. Considérase que os rapaces teñen mellores competencias escritas na lingua do que no seu momento tiveran eles, e sinalan o efecto positivo dalgunhas campañas desenvolvidas neste ámbito.

Como conclusión sinálase a necesidade de supera-los prexuízos que afectan ó galego e de manter unha postura máis decidida na defensa do idioma. Sen embargo, e aínda que os informantes deste grupo son adolescentes, confían en xente máis nova para cambia-las cousas:

«Espíritu de loita, sobre todo de decir, ¿que pasa? Hai un problema, pues bueno, vamos a intentar solucionar este problema, non vamos a quedarnos pasivos, que eso facémolo a menudo, porque jolín absórbete pois estudar e sácache moito tempo e moitas veces non te paras a pensar, e simplemente dis a estudiar, a estudiar e a estudiar» (3gm43).

–Que o fagan outros» (3gxx).

–É que non tes tempo para todo, e jbo!, eu penso que as novas xeracións que veñen con ánimo de loita [...] (3gm43).

–Está moito mellor considerado polos pequenos que por nós moitas veces» (3gxx).

3.12 GRUPO DE DISCUSIÓN DE GALEGOFALANTES DE BAIONA (1G)

Reuniuse o 18 de abril de 2002 nas instalacións do IES de Baiona. A duración da sesión foi de 1h e 20 m.

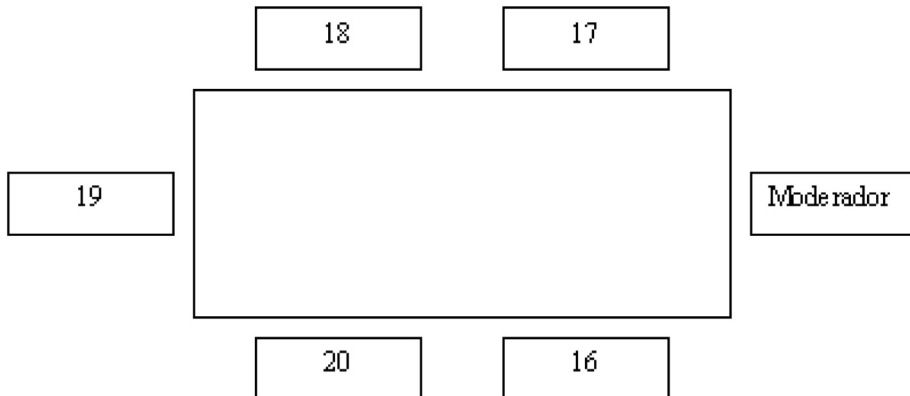


Figura 29. *Distribución dos participantes do grupo de discusión de castelanfalantes de Baiona.*

O grupo estaba formado por catro rapazas e un rapaz con idades comprendidas entre os 17 e os 24 anos. Todos naceron nos arredores da vila, onde se xuntou o grupo, ou na vila mesma. A procedencia social dos informantes era en tódolos casos media-baixa.

A caracterización lingüística dos falantes coincide en que todos manifestan unhas competencias altas en tódalas destrezas en galego. No tocante ós usos, tres declaran falar *só galego* e dous *máis galego que castelán*.

A homoxeneidade na caracterización social dos participantes favoreceu que se producise un discurso altamente cohesionado. Os informantes adoptan un rol de monolingües en galego cun grao de compromiso elevado e unha militancia lingüística activa. O feito de que case todos fosen estudantes, ou mesmo que o escenario que se elixiu para a discusión fose un instituto, puido propiciar que o ensino fose un tema cun peso importante no desenvolvemento do grupo, provocando unha certa redundancia.

IDENT.	16	17	18	19	20
SEXO	muller	home	muller	muller	muller
IDADE	24	20	17	17	20
H. NAC.	vilego	vilego	vilego	-	vilego
PROF. PAI	2	3	3	6	6
PROF. NAI	4	1	1	2	1
ESTUDIOS	licenciado	secundarios	secundarios	secundarios	diplomado
PROF.	0	0	0	0	0
L. HABITUAL	só galego	só galego	só galego	máis galego	máis galego
L. MATERNA	galego	galego	galego	galego	galego
ÁMBITO ADQUISICIÓN	familia, escola, amigos	familia, escola	familia, escola	familia, escola, amigos, veciños	familia, escola, amigos, veciños
ENTENDE	moito	moito	moito	moito	bastante
FALA	bastante	moito	moito	moito	bastante
LE	bastante	moito	moito	moito	bastante
ESCRIBE	bastante	moito	moito	moito	moito
COMP. ORAL PAIS	media-alta	alta	alta	alta	media-alta
COMP. ESCRITA PAIS	alta	alta	media	alta	alta
COMP. ORAL AVÓS	alta	alta	alta	alta	alta
COMP. ESCRITA AVÓS	alta	alta	alta	alta	alta

Táboa 31. *Perfis do grupo de discusión de galegofalantes de Baiona.*

Os integrantes do grupo fan unha descrición negativa da situación do galego, que focalizan nunha regresión nos usos. En xeral, no que atinxe á súa lingua habitual, o cambio de costumes dos mozos con referencia ós maiores enténdese como negativo para o galego:

«Hai xente maior que fala galego, pero os jóvenes, atópaste con xente e se lles falas galego, quédaseche así como con cara como dicindo, ¿que falas?, e ti lle dices, estouche falando galego e tal, e me entendes igual, porque supostamente dás as dúas linguas no colegio, e o galego é de toda a vida aquí en Galicia. Pero a xente non o mira, a xente non o aprecia como lingua de Galicia, aprecian máis o castelán que pensan que é máis culto para eles» (1gm86).

Tamén se valora unha influencia prexudicial e intencionada do mundo hispano ou de expresión castelá que incide neste detrimento do uso:

«E logo está o aplastamento dos castelanistas [...] o aplastamento da nosa lingua, en tódolos ámbitos. Non sei, así para dicilo, a ver, cómo cho explico, dende todo, dende o ámbito das comunicacións, da televisión, da radio» (1gm83).

Os informantes deste grupo tenden a valorar de forma destacada a competencia e a autenticidade do galego para facer referencia á situación do mesmo. Trátase dun discurso conservador que prima o tradicional fronte ó innovador ou o natural fronte ó artificial. Resulta destacable observar que detectan un rexeitamento de variedades tradicionais do galego por parte dos falantes das mesmas, producido por unha influencia negativa de variedades prestixiadas do galego:

«Entón penso que se falaba moitísimo máis antes e ademais que era máis consciente a xente de que falaba galego, e que fala un galego, que é a nosa lingua. Agora quen fala galego di que non sabe falar galego, e eso xa di bastante do uso que facemos dela. É dicir, falar unha lingua que nin sequera consideramos como lingua» (1gm83).

O rexeitamento en determinados falantes da normativa está relacionado coa oposición a unha norma que se considera imposta. Como xa indicamos, este grupo tende a centra-la súa atención no ensino, neste caso entendido como un elemento desgaleguizador ou desnaturalizador, cos parámetros negativos que describimos arriba. A isto adoita ir unido a expresión dunha relación de proximidade coas variedades populares (a lingua dos avós, a lingua dos vellos) que acostuma estar relacionada coa imperfección (i.e. como gramaticalmente incorrecto dende unha óptica prescritivista). Á súa vez, estes informantes perciben unha distancia destas variedades populares fronte a variedades emerxentes (estándar, novo galego urbano...), malia describir estas últimas como correctas (tamén dende unha óptica prescritivista).

«Pero tampouco estudiamos algo perfecto nin estudiamos [...], sabémolo falar como o falamos nós, non o estudiamos» (1gm86).

«Non é que falémo-lo galego perfecto, pero é como nos ensinaron dende pequenos e eu creo que é mellor falalo así, porque eu considero que teño moitos defectos falando galego. Non falo galego perfecto, pero creo que prefiro falalo así e non gallego normativo que está escrito cunhas normas, porque non o aprendín» (1gm85).

Son habituais os relatos e exemplificacións máis tópicos sobre situacións nas que hai dificultades para emprega-lo galego. Como ocorre noutros grupos, os falantes relatan as impresións que teñen sobre a distribución xeográfica dos usos, coincidindo en que Santiago é unha cidade galeguizada e o núcleo

urbano máis próximo á súa residencia habitual, neste caso Vigo, constitúe un exemplo de desgaleguización.

Os informantes que participaron neste grupo consideran que a lingua é un elemento central na definición da súa identidade fronte ós demais. A construción que fan da representación de «Galicia» defínese en relación con outras nacionalidades históricas españolas (a vasca e a catalana) por afinidades, e co resto do mundo, por diferencias. Para os integrantes deste grupo de discusión mostrarse galego fóra de Galicia ou con individuos non galegos é fundamental, e para isto reivindicán o uso da súa lingua máis alá das nosas fronteiras, adquirindo máis importancia a dimensión simbólica que a comunicativa.

«Eu, inda que sexan de Madrid, inda que sexan de Berlín, se queren entender pois que entendan, e se non que aprendan a lingua, para iso veñen aquí [...] Se vou a algún sitio me dá exactamente igual, acabo de estar [...] no País Vasco, e falei as tres semanas que estiven en galego, todo o mundo me entendía, [...] a xente te entende perfectamente porque é unha lingua que penso que non é tan difícil» (1gm83).

Hai tamén unha versión menos radical, sobre todo no referente a falar galego fóra de Galicia:

«Home, se vas a Inglaterra teraste que adaptar. Home, se vas un período de tempo, unha semana, pois falas ghallego aí, pero se vas para un ano ou así, teraste que adaptar, inda que cos teus, se vas cos teus, falarás en ghallego» (1gb84).

De xeito semellante ó acontecido na maior parte dos restantes grupos de discusión (e de maneira especial nos que se desenvolveron no ámbito urbano), os informantes perciben a existencia dun estereotipo que serve para categorizar de maneira inmediata os galegofalantes como militantes nacionalistas. Como se pode observar na cita seguinte, a posibilidade de recibir esa etiqueta provoca un fondo malestar:

«[...] se nota na rúa o ambiente de eso, de algo que non, que non o ven como algo normal, ou sea que todos estamos eiquí e todos somos galegos non, os que non falen castelán pois alá eles, está claro que alá eles non, pero que deberían, joder, admitir que a xente poida falar galego sen ter por qué marcalo nun bloque nacionalista ou unha nacionalista de merda ou o que queiras, pero que xa está moi relacionado co politiquero, non sei, eu é o que penso» (1gm16).

Xunto con ese estereotipo sinálase a existencia doutro referido á condición campesiña dos falantes. Tal e como se atopou noutros grupos de discusión, o estereotipo de paleta, bruto ou campesiño vai estar asociado á exhibición de determinados marcadores lingüísticos. As interaccións que se

establecen no medio urbano de referencia, neste caso a cidade de Vigo, reforzan esa percepción:

«[...] pois por exemplo no rural ó mellor sales e escoitas algo de galego, pero o que é en Vigo é raro escoitar a alguén que che fale en galego. Eu por exemplo, cando saio, teño unha pandilla bastante ampla, chicos e chicas falamos en galego, pero un galego non o típico galego que falas, ten as súas, o bonito non, a súa gheada, o seseo e claro, ó mellor vamos pola calle, inda falamos un pouco alto (...) e vas falando tal, porque non sei qué, e isto pasoume o outro día e a xente se che queda así polo medio de Vigo e tal, que oyes, non somos de aquí, do pueblo e tal e falamos todos en galego, que en Vigo a xente non o mira como unha lingua así bonita tal e mira estes que veñen, qué forma de falar, ademais está mal, e non sei qué, que sorprende, que a min me tuvo pasado moitas veces» (1gm20).

3.13 GRUPO DE DISCUSIÓN DE CASTELANFALANTES DE BAIONA (1C)

Reuniuse o 18 de abril de 2002 nas instalacións do IES de Baiona. A duración da sesión foi de 1h e 23 m.

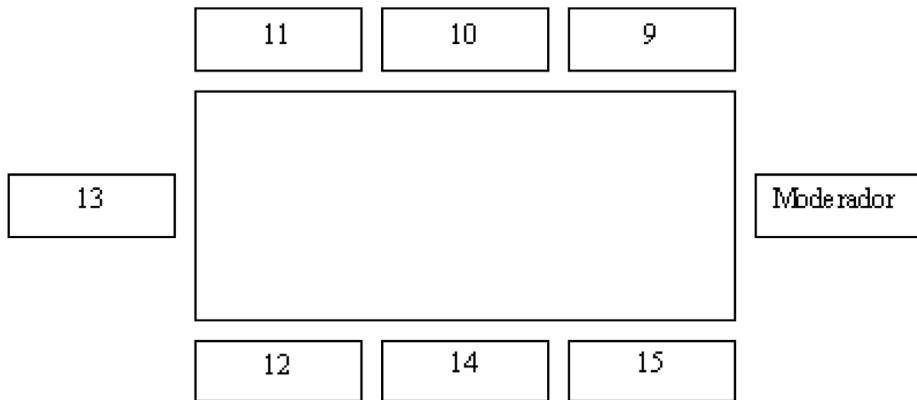


Figura 30. Distribución dos participantes do grupo de discusión de castelanfalantes de Baiona.

Participaron cinco mozos e dúas mozas con idades comprendidas entre os 19 e os 28 anos. Excepto unha informante, que compaxinaba os estudos cun traballo a tempo parcial, todos declararon ser estudantes. A maior parte procedía de familias de clase media-baixa da vila e aprenderan a falar en castelán. Excepto no referido á destreza oral pasiva do galego (capacidade para entender), estes informantes declaraban competencias sorprendentemente baixas.

IDENT.	9	10	11	12	13	14	15
SEXO	muller	home	home	home	muller	home	home
IDADE	19	28	19	22	27	21	22
H. NAC.	rural	rural	rural	rural	rural	-	rural
PROF. PAI	3	4	3	2	5	8	6
PROF. NAI	1	1	4	1	1	1	1
ESTUDIOS	secund.	diplom.	secund.	primar.	secund.	licenc.	licenc.
PROF.	0	0	0	0	3/0	0	0
L. HABITUAL	só castelán	máis castelán	máis castelán	máis castelán	máis castelán	máis castelán	máis castelán
L. MATERNA	as dúas	castelán	castelán	as dúas	castelán	castelán	castelán
ÁMBITO ADQUISICIÓN	familia	familia	escola	familia, escola	escola, amigos	escola	familia, escola, outros
ENTEND.	moito	moito	moito	moito	moito	moito	moito
FALAR	pouco	bastante	pouco	pouco	bastante	pouco	pouco
LER	moito	pouco	bastante	pouco	moito	bastante	pouco
ESCRIBIR	moito	pouco	bastante	pouco	bastante	nada	nada
COMP. ORAL PAIS	media	baixa	alta	alta	media	media	alta
COMP. ESCRITA PAIS	alta	baixa	media	alta	alta	alta	alta
COMP. ORAL AVÓS	media	alta	media	alta	media	media	alta
COMP. ESCRITA AVÓS	alta	baixa	alta	alta	alta	alta	alta

Táboa 32. *Perfís do grupo de discusión de castelanfalantes de Baiona.*

A pesar de que o discurso producido neste grupo se caracterizou por un elevado grao de cohesión, atopamos nel diferentes discursos ideolóxicos que reflectiron importantes diferencias actitudinais. A participación no grupo dun rapaz que naceu fóra de Galicia vai ocasionar un debate sobre a cuestión dos estudantes que veñen de fóra e que, pasado un tempo, teñen que cursa-la materia de galego. Mentres para uns o feito de que deban aprende-la lingua supón unha «imposición», para outros é unha cuestión de «respecto» cara ós galegos.

Os informantes deste grupo amosaron un elevado grao de consenso respecto á percepción dun retroceso xeral da lingua galega. No que van diferir é nos elementos de referencia nos que se basea esta percepción. Así uns refírense á desigual distribución das dúas linguas nas diferentes capas sociais, outros ás diferencias rural/urbano, e outros, ós usos lingüísticos nos medios de comunicación:

«No es que sea por norma general, pero cuanto la clase social es más baja o la gente tiene más edad, pues habla más el gallego. A nivel de clases sociales altas, bajo mi punto de vista, se está restringiendo el gallego» (1cm09).

–«Yo creo que es geográfico [a diferencia nos usos]. Cuanto más ciudad, más castellano. Cuanto más rural, más gallego, es así. Yo creo que en una aldea así, tal, gallego» (1cb14).

A suposta existencia dun sentimento de inferioridade baseado nunha identidade etnolingüística negativa considérase unha importante razón do actual retroceso da lingua galega:

«El gallego, no sé por qué, por la forma de pensar que tenemos la mayoría de la gente o parte, una parte social de la gente piensa que es algo que no le da aprecio, ¿sabes?, lo de fuera siempre es lo mejor y no para nada su lengua» (1cm09).

Ese sentimento de inferioridade conxugaríase con prexuízos derivados da represión histórica que sufriu a lingua, incidindo na transmisión interxeracional e no cambio de lingua habitual. Esta situación contrasta coa doutras comunidades con lingua propia onde se percibe o fenómeno contrario:

«Los padres intentan hablar hoy en día a sus hijos en la lengua castellana porque creen que les va a abrir más campos sociales hablar en castellano que hablar en gallego. Entonces como que dentro se desprecia un poco, cuando no se debería despreciar. O sea normalmente lo despreciamos. En cambio cuando hablamos de los catalanes, pues mira cómo defienden sus cosas, cómo defienden su lengua, como defienden tal y eso no ocurre en Galicia» (1cm09).

Outra importante razón é a consideración de que o castelán é a lingua adscrita ó ámbito urbano, e o urbanita é un elemento de referencia positivo fronte ó habitante do rural. O cambio de lingua asociado ó cambio de hábitat é un fenómeno que se dá agora en menor medida ca no pasado:

«Por ejemplo, la gente al pasar de lo rural a urbano, la gente empieza a hablar castellano. Por ejemplo, la gente al hablar castellano ya te está hablando como con mucho más nivel que si hablaras gallego, ¿entiendes? Ya el gallego, yo conozco gente, ¿entiendes?, tú llegabas a una ciudad, ya eras urbanita, ya castellano para todo. Bueno yo creo que ya no pasa así» (1cb15).

Polo que se refire á situación específica na vila, sinálase como posible explicación a incidencia do turismo, probablemente influído pola importancia desta industria en Baiona, como elemento de castelanización:

«Yo creo que es eso, los de fuera se ven como si, vemos nosotros como que desprecian nuestra lengua. Entonces eso se nota en que se habla mucho más gallego en el interior; hay menos turismo. Aquí el turismo afecta mucho. Al haber tanto turismo se habla mucho más castellano» (1cb14).

Sen embargo este argumento vai ser contestado por outros informantes, que poñen o exemplo de Santiago de Compostela como cidade turística na que se dá un elevado uso do galego:

«Para mí eso afecta, pero para mí, por ejemplo, hay una ciudad de Galicia muy turística que es Santiago y en cambio la gente de allí habla muchísimo gallego, sobre todo la gente joven» (1cb10).

Cando o nivel de análise se traslada do plano global ó concreto e se indaga nas razóns individuais de non facer un maior uso do galego, cobran importancia os factores de hábito e medio. O adquiriren como lingua inicial o castelán e desenvólvense nun contexto maioritariamente castelanfalante son para este mozos factores que dificultan un maior emprego da lingua galega:

«Porque no te lo hablaron en casa, te hablaron castellano» (1cm09).

–«Tú vas por la calle y prácticamente todo lo lees en castellano, entonces toda la información que te llega por el oído y por la vista, y por todo es en castellano» (1cb11).

Atopamos tamén un discurso autoinculpatorio, baseado na suposta pasividade dos mozos de cara a cambia-la situación:

«Quizá porque somos unos vagos, que en realidad no nos costaría nada decir, vamos a hablar en gallego, y aguantas tres días o así [risas]. Después te vas a otro país y flipas, ¿sabes?, aprendo el ... y no aprendo el gallego. Es una vergüenza [...] eso sí un cambio, un empujón a lo mejor nos hace falta, que no nos dé vergüenza» (1cm13).

Ó analiza-la situación do galego no ámbito do ensino os informantes reproducen diferentes discursos sociais sobre a lingua. Por un lado atopamos un discurso baseado na legalidade no reparto de materias, e por outro, detectamos dous discursos diferentes apoiados no «respecto». Ante a cuestión das persoas que veñen de fóra de Galicia e que, pasado un tempo teñen a obriga de coñece-lo galego, os informantes recorren a dous discursos ideolóxicos antagónicos: un céntrase no emprego do termo, como dixemos, de «respecto» referíndose á consideración cara ás persoas que veñen de fóra de Galicia; o outro emprega o mesmo termo pero para facer alusión á consideración que merecen os galegos por parte dos que veñen de fóra:

«Yo no tengo nada en contra de que se hable gallego. Al contrario, me parece que se debe hablar en gallego, está clarísimo, pero al mismo tiempo hay que tener un respeto a la gente que viene de fuera» (1cb15).

–«Hombre, un respeto sí, pero en teoría las leyes en educación dicen que hay que dar todas las asignaturas en gallego menos lengua castellana y nada más, y aquí lo único que se da en gallego es lengua gallega» (1cm09).

–«Una persona que viva en Galicia y que haya vivido en Galicia progresa porque ya tiene cosas asimiladas desde pequeño y tal. Es que es una injusticia, eso sí que es una injusticia» (1cb10).

–«Yo, es que realmente una persona que viene de fuera de Galicia [...] lo que deberían es asistir a las clases, pero que no los examinaran. Más o menos vas cogiendo y tampoco es una asignatura esencial, ¿entiendes?, en lo que vayas a estudiar» (1cb11).

Esta intervención suscita o desacordo de boa parte dos informantes, reflectindo a existencia de diferentes actitudes:

«Pero tampoco, es un poco de respeto. Yo, por exemplo, me voy a Cataluña y aprendo catalán, voy a clase porque ellos hablan catalán» (1cm13).

Estas diferencias actitudinais reflecten discursos ideolóxicos favorables e reticentes ó multilingüismo. Mentres uns informantes interpretan o contacto das dúas linguas de maneira conflictiva, para outros ten un valor engadido porque proporciona unha maior cultura:

«Ponte en el caso, yo no sé pero, en el caso de este chico, pero imagínate que sus padres pues, por lo que sea son funcionarios y van trasladándose de cada seis años de comunidad autónoma. Tiene la mala suerte de que a los cinco años lo trasladan a Galicia y está cinco o seis años en Galicia, y resulta que por lo que sea, sus padres tienen que trasladarse a Cataluña. O sea, vuelta a empezar y al final o tiene un fracaso escolar o se hace un monstruo y aprende. Es, bueno, polilingüe, vamos» (1cb10).

–«Hombre, en el fondo es cultura» (1cb15).

«Claro, es fenomenal, aprendes, o sea, si vienes a Galicia cinco años, aprendes gallego y si vas a Cataluña cinco, aprendes catalán» (1cm13).

«Ya, pero hay una serie de trabas que no son lógicas. Para mí no son lógicas» (1cb11).

Como aconteceu na maior parte dos grupos de discusión, as referencias á situación lingüística noutras comunidades con lingua propia (especialmente Cataluña) serviu de referencia para valora-la situación do galego. Neste grupo, igual que na maior parte dos restantes integrados por castelanfalantes, detectámo-la

existencia de sentimentos ambivalentes respecto á situación percibida noutras comunidades. Malia que se valora positivamente a defensa da propia lingua, rexéitase a imposición da mesma. O caso do galego considérase un exemplo de tolerancia, amosando un discurso ideolóxico que valora positivamente o bilingüismo:

«Yo lo que creo es que aquí en Galicia no hay tanto sentimiento de nacionalismo como hay por ejemplo en Cataluña» (1cb11).

–«Ya no hay el orgullo de la cultura» (1cm09).

–«No es tan, ¿sabes?, no es tan fuerte. Yo creo que es así, es más, no sé, yo creo que somos más, no sé cómo llamarlo, más liberales, a lo mejor o más liberales, a lo mejor o más, no me sale la palabra» (1cb11).

–«Más tolerantes». [...] Es que yo creo que es lo que pasa aquí que llevamos así el bilingüismo bastante bien, cada uno habla lo que puede [...]» (1cm13).

Estes informantes empregan dous estereotipos para caracteriza-los galegofalantes: por un lado está o tradicional, baseado nun escaso nivel sociocultural, e, por outro, o do nacionalista. A cita que reproducimos a continuación amosa cómo se lexitima a perpetuación dos prexuízos tradicionais no rexistro humorístico:

«También depende mucho de qué registro hables. Si estás contando un chiste e inconscientemente quieres exagerar algo o dar a ese personaje un tono de incultura o de una persona bruta y a lo mejor inconscientemente hablas en gallego cuando no tiene por qué» (1cb10).

Polo que se refire ós estereotipos relacionados coa militancia política, xorde neste grupo un interesante debate que reproducimos en parte a continuación:

«Y después yo pienso otra cosa, también a veces se encasilla el hablar gallego con una razón política» (1cb10).

–«Sí, exactamente, que no debería ser así, pero muchas veces miras a una persona hablar en gallego joven, no tiene por qué ser así, pero mucha gente lo asimila con una idea de política nacionalismo, cuando no tiene nada que ver. Pero mucha gente quiere encasillar el gallego, el hablar gallego, el ser gallegohablante con una razón política que para mí no tiene sentido» (1cb10).

–«Pero a veces lo crea la propia gente, porque a mí bueno, una vez me pidieron que me fuera de un local por no cantar el himno gallego» (1cb15).

–«Bueno pero eso es una minoría, para mí es una minoría» (1cb10).

–«Pero me refiero que esa misma gente es la que hace que haya todos esos tópicos que después, claro, se cogen y hacen que la gente piense» (1cb15).

«La gente a veces encasilla el nacionalismo con el gallego y con la izquierda y con ciertas cosas, ¿sabes?, encasilla todo eso junto» (1cb10).

«Pero en parte tiene su razón en que algunos líderes políticos, algunos partidos determinados, hablan castellano, hablan gallego contadas veces. Entonces la gente si es partidaria de ese partido pues se decantará por el idioma que suele usar» (1cb14).

«Hombre, pero detrás de hablar gallego, yo, por ejemplo, crecí hablando castellano, si ahora me paso al gallego, si quiero hablar gallego, algo detrás hay, no me paso porque sí, ¿sabes?, hay un, ¿sabes?, es mi tierra, es mi gente, no es sólo porque me guste el gallego» (1cm13).

Aínda que parte dos informantes tratan de desvincula-lo emprego do galego de posibles motivacións políticas, outros fan referencia a experiencias persoais para corrobora-lo fondo de verdade do estereotipo, ou recoñecen a existencia dunha razón ideolóxica no cambio de lingua entre os mozos. De calquera xeito, o debate vai confluíndo nun rexeitamento xeral cara á asociación entre a lingua e unha determinada opción política.

As diferentes actitudes atopadas neste grupo correspóndense con diferentes predisposicións de cara a facer un maior emprego da lingua galega. En calquera caso, existe consenso na opinión de que se deberían investir maiores esforzos na promoción da lingua, considerándose que unha maior presenza da mesma no contorno de referencia incidiría positivamente nun maior emprego.

	Valoración da situación xeral do galego	Estilos explicativos sobre as causas da situación actual	Valoración dos falantes actual
Castelanfalantes Santiago (5c)	Percepción dunha mellora da situación baseada no uso institucional Freo no proceso de desgaleguización da mocidade Percepción dun uso escaso do galego en xeral Temor a que os cambios provoquen confrontación	Concenciación dos galegofalantes Utilización da lingua como arma política	Estereotipo do nacionalista
Galegofalantes Santiago (5g)	Percepción dunha mellora da situación baseada na mellora do prestixio social do galego Mellora da autoestima como galegofalantes Persistencia de prexuízos en situacións rituais de elevada importancia (contextos lúdicos de formación de parellas)	Falla de autoestima dos galegos como grupo etnolingüístico Ausencia dun goberno nacionalista	Estereotipo do nacionalista
Castelanfalantes A Coruña (2c)	Percepción dunha mellora da situación baseada na mellora do prestixio social do idioma e do seu uso na mocidade Uso circunscrito a sectores reducidos da mocidade	Contorno especialmente desfavorable cara ó galego na Coruña Falla de autoestima dos galegos como grupo diferenciado Hábito de falar castelán en tódalas circunstancias; escasas competencias orais	Estereotipo do nacionalista
Galegofalantes A Coruña (2g)	Retracemento do galego, especialmente no rural e na mocidade	Efecto castelanizador do ensino Efecto castelanizador das familias Contorno especialmente desfavorable cara ó galego na Coruña Falla de protección por parte da administración autonómica	Estereotipo do paleta Estereotipo do nacionalista
Galegofalantes Ourense (4g)	Mellora da situación pola introducción do galego na administración Escaso uso do galego na mocidade	Avatares histórico-políticos Falla de protección por parte da administración autonómica Falla de autoestima dos galegos como grupo etnolingüístico Falla de líderes propios	Estereotipo do paleta
Castelanfalantes Ourense (4c)	Percepción xeral dunha mellora da situación do galego	Mellora do prestixio do idioma e uso en ámbitos novos	Estereotipo do nacionalista
Castelanfalantes Vigo (6c)	Percepción de que o galego sofre un retracemento Na mocidade, uso restrinxido a círculos nacionalistas ou universitarios	Avatares histórico-políticos Prexuízos existentes no pasado cara ós galegofalantes Influencia dun contorno maioritariamente castelanfalante Instalamento no castelán Rixidez dos grupos de mozos galegofalantes	Estereotipo do nacionalista Estereotipo do paleta
Galegofalantes Vigo (6g)	Problemática da normativización do galego: percepción dunha división entre galego estándar e o galego coloquial Percepción dunha incorporación de falantes na mocidade urbana Percepción dunha perda de falantes no conxunto da poboación xeral Balance negativo da situación	Falla de protección por parte da administración autonómica Proceso de normativización Falla de autoestima dos galegos como grupo etnolingüístico	Estereotipo do nacionalista Estereotipo do snob Estereotipo do paleta
Castelanfalantes Maceda (3c)	Percepción dunha mellora do status legal e social Percepcións dun descenso do uso xeral do galego Uso circunscrito ó ámbito rural	Maior prestixio social do castelán Prexuízos que existiron no pasado cara ós galegofalantes	Estereotipo do paleta
Galegofalantes Maceda (3g)	Retracemento no uso do galego A mellora do prestixio non incidiu nun maior uso Uso circunscrito ó ámbito rural	Persistencia dos prexuízos que existiron no pasado cara ós galegofalantes Falla de autoestima dos galegos como grupo etnolingüístico Escaso compromiso individual co uso do galego	Estereotipo do paleta Estereotipo do nacionalista
Galegofalantes Baiona (1g)	Percepción dun retracemento no uso do galego Perda do idioma nas xeracións máis novas	Sometemento de Galicia	Estereotipo do paleta Estereotipo do nacionalista
Castelanfalantes Baiona (1c)	Percepción dun retracemento xeral do galego	Falla de autoestima dos galegos como grupo etnolingüístico Influencia dun contorno que se percibe maioritariamente castelanfalante Pasividade da mocidade de cara a cambiar a situación	Estereotipo do paleta Estereotipo do nacionalista

Táboa 33. Síntese dos grupos de discusión

4. SÍNTESE DOS GRUPOS DE DISCUSIÓN

INCIDENCIA DAS VARIABLES 'LINGUA HABITUAL' E 'HÁBITAT DE RESIDENCIA' NAS ACTITUDES EXPRESADAS POLA MOCIDADE GALEGA NOS GRUPOS DE DISCUSIÓN

Trala análise dos discursos dos 13 grupos, podemos concluír que as representacións sobre a situación actual da lingua galega estiveron determinadas polas variables que se utilizaron para a selección dos seus membros (lingua habitual e hábitat). Así, a creación de escenarios onde os actúantes compartían características como a lingua habitual e o lugar de residencia (esta última en menor medida), reforzaban os sentimentos de pertenza ó grupo representado e favorecía a emerxencia de discursos consistentes cos coñecementos de sentido común (Ibáñez Gracia, 1988) relevantes para o grupo.

As definicións e valoracións da situación actual da lingua galega, as atribucións das causas desa situación, así como os restantes aspectos relacionados coa lingua, diferiron notablemente en función destas características. Neste sentido, resultou constatable a existencia dun contínuum actitudinal que, no seu polo negativo, representaría as actitudes de rexeitamento atopadas. Estas vincularíanse á ausencia de identificación cos trazos asociados á lingua. No polo positivo do contínuum integraríanse actitudes favorables, acordes co seu emprego como trazo externo de adhesión simbólica á identidade cultural galega. Ámbolos dous polos coincidiron coas representacións sociais de dous grupos de mocidade minoritarios. O primeiro respondería a un prototipo urbano ou vilego, monolingüe en castelán, pouco competente en galego e procedente de familias castelanfalantes. Este grupo entende que as relacións entre as dúas linguas son conflictivas e que os avances na extensión dos usos sociais do galego ameaza o status do castelán. O segundo grupo responde tamén a un prototipo urbano ou vilego caracterizado pola decisión de cambiar de lingua trala adolescencia. A motivación fundamental do cambio de lingua habitual sería a consideración de que o galego é un elemento central da identidade colectiva galega. Entre os dous extremos situouse a maior parte dos mozos que participaron neste estudio.

RAZÓNS POLAS QUE A MOCIDADE CASTELANFALANTE NON FALA GALEGO

Nos grupos formados por mozos castelanfalantes, especialmente os que se levaron a cabo nas cidades, atopamos dous conxuntos de factores que indican a presenza de importantes barreiras para facer un maior uso da lingua galega. Os primeiros teñen que ver con aspectos ambientais e resúmense no hábito de empregar a lingua castelá en tódolos ámbitos relevantes de interacción (o que provoca que se infravaloren as competencias orais en galego e se utilice o discurso do descoñecemento da lingua como escusa para non empregala) e na percepción dun contorno maioritariamente castelanfalante. Outros teñen as súas orixes en cuestións actitudinais, que se poderían resumir

na ausencia dunha valoración positiva sobre a utilidade de falar galego na maior parte dos ámbitos sociais relevantes para este colectivo, na persistencia de prexuízos que tradicionalmente asociaron os galegofalantes coa procedencia rural, incultura e atraso socioeconómico, e na emerxencia de novos prexuízos que asocian o uso do galego coa adscrición a opcións políticas nacionalistas.

ESCASA UTILIDADE ATRIBUÍDA A FALAR GALEGO

Os datos obtidos nestes grupos de discusión informan dunha escasa percepción da utilidade do galego. Excepto entre os galegofalantes do rural, para os que o galego segue mantendo unha importante función comunicativa, e entre os neofalantes, para os que o emprego desta lingua cumpre unha importante función simbólica, a percepción da utilidade do galego é moi escasa fóra dos grupos sociais de referencia. En consonancia cos resultados atopados por Iglesias (2002b), ó galego non se lle atopa utilidade. Ó trata-la situación do galego no ámbito laboral, acostuma identificarse o uso desta lingua con profesións de baixo prestixio ou, marxinalmente, coas esferas da docencia e da administración. Por outra banda, a utilidade non semella constituír unha motivación para facer un maior uso persoal do galego. Estes resultados contrastan cos obtidos en estudos de tipo cuantitativo. Malia que a pregunta sobre a valoración da utilidade do galego que incluía o cuestionario do MSG (1996) evidenciaba importantes limitacións (non se especificaban fins concretos; utilidade para qué, por exemplo), e que nese estudio se retrataba o clima social existente sobre a lingua galega hai unha década, as respostas á pregunta indicaban unha maior utilidade nos grupos de menor idade. Así, neste grupo (16-25 anos), o 60,6% dos monolingües en castelán e o 72,1% dos bilingües con predominio desta lingua sinalaban unha utilidade semellante entre unha e outra lingua.

ESTEREOTIPOS ASOCIADOS ÓS GALEGOFALANTES

Fronte ó castelán, que é percibido como lingua «normal», o galego aparece connotado con diferentes marcadores. Por un lado, constátase a persistencia, a nivel latente, do estereotipo de bruto ou paleta asociado ó falante rural. Por outro, detéctase a emerxencia dun novo estereotipo empregado para categoriza-lo falante urbano, baseado na suposta adscrición á ideoloxía nacionalista. A atribución dun e outro estereotipo vén determinada por marcadores lingüísticos, como a variedade empregada ou a exhibición ou non dunha fonética marcadamente galega. A asociación entre uso do galego percibido como normativo⁵ e adscrición nacionalista incide de maneira negativa na valoración do fenómeno de cambio de lingua habitual protagonizado por

⁵ Como vimos nas entrevistas en profundidade, os informantes empregan este termo nun sentido relativo a variedades orais inspiradas no estándar escrito, pero tamén a variedades cunha fonética castelanizada, a variedades afastadas do galego percibido como natural ou de verdade, etc.

mozos neofalantes, que adquiren o galego na escola e se expresan en variedades semellantes. En moitos casos o contacto con estes grupos provoca actitudes ego-defensivas consistentes en deslexitima-la variedade lingüística que empregan (galego artificial, galego aprendido, de libro...) ou en cuestiona-las razóns do cambio de lingua habitual (moda, motivacións políticas...). Ademais son percibidos como grupos moi ríxidos na aceptación de membros do exogrupo e na avaliación do comportamento lingüístico dos castelanfalantes (penalizando os usos bilingües e o emprego do castelán), aspectos que dificultan que os intercambios entre ámbolos colectivos favorezan unha irradiación dos usos do galego entre mozos castelanfalantes.

O estereotipo do falante nacionalista apareceu en case tódolos grupos de discusión, mentres que o do bruto ou paleta amosou unha maior incidencia no ámbito rural. Hai que destacar tamén a atribución do estereotipo do aldeán, bruto ou paleta ós individuos que cambian de lingua habitual do galego ó castelán, pero manteñen a fonética propia do galego. Este cambio, como sinalabamos no capítulo referido ás entrevistas en profundidade, provoca sorna (facerse o fino), pero non recibe valoracións tan negativas coma o cambio no sentido contrario. Cambiar do galego ó castelán, pero sen conseguir abandonala fonética propia do galego, supón ademais dun pregamento ó grupo dominante unha exhibición gratuíta dos trazos estigmatizados.

Tanto os factores ambientais coma os actitudinais sinalados resultan ser importantes barreiras para que os mozos castelanfalantes incorporen en maior medida o galego no seu repertorio lingüístico.

VALORACIÓN DA SITUACIÓN XERAL DO IDIOMA NA MOCIDADE CASTELANFALANTE

Polo que se refire ás valoracións sobre a situación xeral da lingua galega, pódese dicir que as máis positivas se atopan na mocidade castelanfalante e, especialmente, na que reside no ámbito urbano. A mellora no prestixio social do galego, como consecuencia do seu emprego por parte da administración e dos medios de comunicación, e a superación das consecuencias punitivas que implicaban no pasado empregar esta lingua, son os elementos que sustentan estas valoracións.

A comparanza con outras comunidades con lingua propia dentro do Estado español é un referente de primeira orde para elabora-las valoracións. A percepción dunha maior preocupación noutras comunidades autónomas polas súas linguas propias provoca sentimentos ambivalentes nos que se mesturan a culpabilidade por considerar que os galegos non facémo-lo suficiente pola nosa lingua e o rexeitamento dos modelos alleos xustificando unha suposta maior tolerancia.

VALORACIÓN DA MOCIDADE CASTELANFALANTE SOBRE A SITUACIÓN DO GALEGO NO ENSINO

A situación do galego no ensino convértese nun importante referente para valora-la situación xeral do idioma. En xeral, o debate sobre o papel do ensino no proceso de normalización acostuma enmarcarse no plano da difusión de competencias. Existe un discurso maioritario que se pode definir como «do multilingüismo», consistente en expresar valoracións positivas sobre a aprendizaxe de diferentes linguas e que se traduce en actitudes favorables cara á posibilidade de incrementa-lo número de materias en galego. Este discurso, sen embargo, non se traslada ó plano da extensión dos usos lingüísticos. As actitudes abertamente hostís cara a unha maior presenza do galego no ensino son marxinais e afástanse do discurso «politicamente correcto». Estas rexístranse xeralmente en individuos que tiveron escaso contacto coa lingua galega na súas redes persoais (especialmente na familia) e que perciben o contacto lingüístico de maneira conflictiva.

Aínda que o discurso maioritario (favorable ó multilingüismo) considera un valor positivo a conservación da lingua galega como elemento relevante do patrimonio cultural dos galegos, delégase a responsabilidade na consecución deste obxectivo en instancias supraindividuais (escola, medios de comunicación e, sobre todo, administración). Considérase que son estas as que deben velar pola supervivencia do galego, evitando desta maneira a posible disonancia da incoherencia entre as actitudes expresadas e o comportamento individual. Este tipo de discurso coincide cunha «ideoloxía lingüística plurilingüe pero xerárquica» atopada por Iglesias (2002a: 312).

VALORACIÓN DA MOCIDADE GALEGOFALANTE SOBRE A SITUACIÓN XERAL DO IDIOMA

Nos grupos integrados por mozos galegofalantes detectamos en xeral un importante compromiso co uso do galego e unha vontade por facer extensivo este uso a tódolos ámbitos da vida social. As actitudes cara ó galego atopadas nestes grupos son, en consecuencia, moi positivas. Durante a realización dos debates, e antes de proceder á análise de contido dos discursos grupais, podía detectarse esta boa predisposición cara á lingua na elevada motivación dos actantes e na extensión do tratamento dos temas obxecto de debate.

VALORACIÓN DA MOCIDADE NEOGALEGOFALANTE

Hai que sinalar que resultaron salientables as diferencias nas representacións da situación entre neofalantes e galegofalantes co galego como lingua inicial. As valoracións máis negativas sobre a situación actual da lingua galega atopámonas entre os neofalantes. Neste grupo a inversión da situación subordinada da lingua galega respecto ó castelán considérase que supón unha

importante aspiración colectiva para o conxunto dos galegos. Considérase que o normal é o uso do galego en tódolos ámbitos sociais dentro e mesmo fóra de Galicia, constituíndo este uso un elemento crucial na formación dunha identidade social positiva e diferenciada. Os modelos lingüísticos das comunidades con lingua propia e gobernos nacionalistas son para este grupo referentes que se deben imitar. Os discursos que elaboran seguen a lóxica dos movementos sociais, constituíndo mecanismos lexitimadores da acción colectiva. A participación en movementos asociativos de orientación nacionalista neste grupo é moi elevada, o que leva a suscita-la cuestión do fondo de verdade do estereotipo que asocia os neofalantes coa militancia nacionalista. Estes informantes adoitan rexeitar ese estereotipo e sinalan as consecuencias negativas de recibir esa etiqueta. En xeral considérase que simpatizar coas opcións nacionalistas se asocia con certa conflictividade social, supoñendo unha desvantaxe de cara a emprega-lo galego en ámbitos de especial relevancia para os mozos, como pode se-lo laboral. O elevado compromiso co emprego e defensa activa da lingua galega impide, sen embargo, o cambio de lingua habitual. A lingua galega constitúe para este grupo un trazo significativo de asociación simbólica coa cultura galega, cumprindo a lingua, polo tanto, unha función de tipo máis simbólico ca pragmático.

VALORACIÓN DA MOCIDADE GALEGOFALANTE CON LINGUA INICIAL GALEGO

Finalmente, as valoracións da situación global da lingua galega que fan os galegofalantes con lingua inicial galega que, ou ben residen no rural, ou ben naceron neste ámbito e manteñen importantes ligazóns con el, adoitan basearse nunha análise diacrónica que leva a considerar de maneira positiva a mellora do seu prestixio social. Nesta estimación inflúe sobre todo a presenza do galego nos medios de comunicación e na esfera da administración. En canto ó ensino, as valoracións que se fan son frecuentemente contradictorias. En moitos casos a lingua da escola condicionou na infancia un cambio de lingua habitual favorable ó castelán, polo que o ensino se percibe como un ámbito castelanizador. Sen embargo, o paso da primaria ó ensino secundario ou universitario provoca en moitos informantes unha nova galeguización. A incidencia deste ámbito nos usos lingüísticos dos mozos do rural tradúcese na reivindicación dun papel destacado do ensino na normalización do galego. A comparanza con outras comunidades con lingua propia acostuma traducirse nun sentimento de inferioridade. Téndese a asumir un discurso de autoinculpación atribuíndolle-las causas da situación ás supostas características antropolóxicas da comunidade etnolingüística formada polos galegos (falta de orgullo, ausencia de líderes...).

Aínda que entre os galegofalantes co galego como lingua inicial a lingua galega cumpre as funcións comunicativa e identitaria, neste grupo atopamos elementos que poden incidir nun cambio de lingua habitual a favor do castelán. Por un lado estarían factores ambientais como a percepción dun contorno maioritariamente castelanfalante, fenómeno que se observa mesmo entre os

habitantes do rural. Por outro lado atopamos unha preocupante predisposición a cambiar ó castelán nas situacións nas que cobra unha elevada importancia o capital simbólico (Bourdieu, 1985), como as interaccións que se realizan en establecementos de moda ou en contextos lúdicos que serven de lugar de encontro para a mocidade.

A mocidade do rural sinala, ademais, o efecto castelanizador que acostuma provoca-lo contacto coas cidades. Ó seren estas referentes de prestixio e ó se asociaren co uso do castelán, esta lingua termina simbolizando o prestixio social segundo o modelo seguinte:

cidade = prestixio; cidade = castelán; castelán = prestixio

A ausencia dunha identidade positiva asociada ó uso do galego está na orixe da febleza ante o cambio de lingua habitual rexistrada neste colectivo. Na medida en que os membros deste grupo incorporan no seu discurso os valores dos falantes comprometidos e adoptan a cohesión grupal como estratexia de resistencia, fornécense de mecanismos que evitan o cambio ó castelán.

CONCLUSIONES

Este estudio, baseado nun método de triangulación que integra técnicas de tipo cualitativo e cuantitativo (*matched guise*, entrevistas en profundidade e grupos de discusión), afonda no coñecemento das actitudes da mocidade cara ás linguas faladas en Galicia. Malia a novidade que esta metodoloxía supón no tratamento das actitudes lingüísticas en Galicia, a principal preocupación non foi a experimentación de novas técnicas nin a idoneidade das mesmas, senón obter resultados que puidesen ser contrastados e que complementasen outros anteriores sobre o mesmo fenómeno.

Como se puido apreciar nas partes I, II e III a integración das tres técnicas citadas aplicadas ó estudio das actitudes lingüísticas na mocidade posibilitou unha visión holística do obxecto estudado. Isto permite afondar máis no coñecemento das actitudes cara á lingua galega e indagar nalgúns paradoxos difíciles de explicar dende a metodoloxía cuantitativa.

Velaquí algunhas conclusións que podemos extraer dos capítulos anteriores e algunhas propostas e recomendacións xenéricas que quizais poidan ser útiles como solución ós achados considerados problemáticos ou negativos para o proceso de normalización lingüística de Galicia.

ACENTO GALEGO E ÉXITO SOCIAL

Un dos resultados máis salientables da medición indirecta das actitudes cara ás diferentes variedades lingüísticas foi a constatación da vitalidade de prexuízos tradicionais que se consideraban superados, e que reaparecen proxectados nalgúns trazos propios da fonética galega. Os que se expresan nas variedades con acento galego percíbense como un grupo pouco dotado para o éxito social, mentres que os que o fan en lingua galega cunha fonética similar á do castelán son caracterizados como un grupo innovador e socialmente competente, se ben espertan escasos sentimentos de empatía social na mocidade. Estes resultados aparecen polarizados nas avaliacións que se fan das

mulleres, o que evidencia que existe un control social máis severo sobre o seu comportamento lingüístico.

VALORACIÓNS DOS GALEGOFALANTES

As entrevistas en profundidade e os grupos de discusión amosan dous discursos relativos a dous grupos estereotipados de galegofalantes. Dun emerxe o estereotipo do «paleta», asociado ós falantes nativos do rural que exhiben na súa fala trazos estigmatizados (particularmente acento galego patrimonial ou tradicional). Do outro, recóllese o estereotipo do «nacionalista», que se asocia ó galego percibido como normativo e que serviría para categoriza-los neofalantes urbanos. Nos discursos dos mozos atopáronse repetidas referencias ós modelos lingüísticos que se asocian a un e outro prototipo de falantes. O purismo lingüístico, entendido como un criterio conservador de autenticidade lingüística, opera como unha ideoloxía que penaliza a incorporación de novos falantes e lexítima o *statu quo*.

A NORMALIZACIÓN E O MODELO DE ESTÁNDAR ORAL

A normalización da lingua galega atopa un serio atranco na carencia dun modelo de estándar oral do galego¹ que satisfaga as necesidades instrumentais e socioafectivas da mocidade. Así, por un lado, os falantes das variedades tradicionais teñen escasas oportunidades de afastarse dos prexuízos relativos ó seu escaso prestixio, e, por outro, os falantes do galego percibido como normativo (que, como vimos, se adscribía ós neofalantes) vense afectados por novos prexuízos que os relacionan cunha determinada orientación política. As consecuencias desta situación afectan á extensión dos usos da lingua, xa que tanto o grupo innovador, que pode funcionar como motor do cambio social necesario para inverte-lo proceso de substitución lingüística, coma o grupo que practica a transmisión interxeracional do galego son caracterizados negativamente en relación cos marcadores lingüísticos que exhiben, aínda que en dimensións distintas.

Derivado da conclusión anterior, parece recomendable que as actuacións dirixidas a normaliza-la situación do galego deban prestar atención ás particularidades fonéticas desta lingua, de maneira que se difundan modelos de prestixio asociados á fonética galega. Paralelamente, débese incidir na eliminación dos estereotipos que relacionan o uso do galego cunha determinada orientación política. Os medios de comunicación e o ensino constitúen ámbitos privilexiados de cara a satisfacer-las demandas sinaladas.

¹ É un fenómeno común entre linguas sen normalizar e tamén de moitas normalizadas carecer dun referente oral universal da homoxeneidade da norma escrita.

CAMBIO DE LINGUA HABITUAL

Nos resultados das entrevistas en profundidade obsérvanse as dificultades que deben supera-los individuos para cambiar de lingua habitual. Mentres que o cambio do galego ó castelán adoita explicarse aludindo ás inercias sociais, e, polo tanto, os individuos que o experimentan avalíanse con certa indulxencia, o cambio no sentido contrario implica ir contracorrente do contorno social, recibindo, en consecuencia, valoracións máis severas. Neste sentido, resultaron sorprendentes as narracións de episodios de marxinación entre quen se incorpora ó galego no urbano. Estes neofalantes son percibidos como un grupo politizado, pechado, impermeable e pouco transixente cos comportamentos lingüísticos non monolingües en galego. Tal circunstancia dificulta que os seus usos lingüísticos se irradien ó resto da mocidade.

UTILIDADE DO GALEGO

Os datos obtidos mediante a realización de entrevistas e grupos de discusión amosan que a mocidade atopa escasa utilidade ó emprego do galego. O uso desta lingua asóciase con profesións de baixo prestixio ou, ocasionalmente, coas esferas da docencia e da administración, polo que as motivacións de tipo instrumental de cara ó seu uso son escasas. O emprego do galego na mocidade descansa, sobre todo, na función integrativa que cumpre entre os mozos do rural e na función simbólica que os neofalantes lle conceden. Polo tanto, o risco de cambio de lingua habitual entre os mozos do rural é elevado, tanto se se contempla a posibilidade de que estes se afasten do seu grupo social de referencia (nas migracións á cidade, por exemplo), coma se pensamos no seu futuro papel de transmisores do galego. Por outro lado, o uso do galego baseado unicamente en motivacións de tipo simbólico, característico dos mozos do urbano, mantén este grupo pechado en si mesmo, dificultando a difusión da lingua nese ámbito.

Coidamos que resulta indispensable aumenta-la utilidade da lingua galega de cara a evita-lo cambio de lingua habitual nos galegofalantes e a incrementa-lo uso do galego entre os castelanfalantes. Este obxectivo unicamente pode acadarse se se adoptan medidas tendentes a outorgarlle un maior valor no conxunto de ámbitos ou sectores da sociedade relevantes para a mocidade.

LINGUA E IDENTIDADE

Como vimos no apartado referido ás entrevistas en profundidade, as características que describen a identidade galega defínense desde a subxectividade, propiciando que a lingua non sexa un elemento consensuado na determinación da mesma. A atribución de relevancia á lingua como trazo definitorio da identidade colectiva está condicionada pola lingua habitual dos

suxeitos. Os discursos sociais recollidos nos grupos de discusión amosaron que, en xeral, os informantes asumen que a lingua galega é un dos elementos máis característicos da cultura galega, necesaria para garanti-la súa supervivencia. En cambio, soamente os galegofalantes e, en especial, os neofalantes trasladan esta asociación ó plano dos usos individuais. Nos castelanfalantes a vinculación entre lingua galega e identidade non implica unha motivación relevante de cara a facer un maior uso dela.

Entendemos que, á vista destes resultados, parece necesario incidir na idea da relevancia da lingua galega coma un dos elementos máis sobranceiros do patrimonio cultural dos galegos. A pesar de que é posible construír un sentimento de singularidade sobre características non lingüísticas, a existencia dun fenómeno diferencial tan evidente e perceptible debe ser potenciado como trazo de identificación grupal. Esta identificación pode ter a consecuencia non desexable de que aparezan resistencias entre individuos con escasas competencias na lingua galega ou que manifesten oposicións abertas cara ó proceso normalizador. Cómpre estar atentos ante outro perigo: existe o risco de que se instale unha ideoloxía que rexeita os marcadores lingüísticos como elementos identitarios, perigosa por canto pode constituí-las bases para a lexitimación dunha situación de substitución lingüística.

PERCEPCIÓN DA COMPETENCIA EN GALEGO

Nos mozos castelanfalantes, especialmente se residen en cidades, obsérvase un discurso que denominamos como de «descoñecemento da lingua», que serve de escusa para non empregala. Este discurso está relacionado coa percepción dunha situación na que os seus ámbitos de interacción están fortemente castelanizados, polo que as oportunidades de empregarlo galego son poucas, provocando que infravaloren a súa competencia oral. Esta circunstancia supón un forte atranco para a extensión do galego neste colectivo, e son necesarias medidas que leven a mellora-la percepción das competencias orais. O uso do galego en contextos non directivos e atractivos para os rapaces resultaría idóneo de cara a este obxectivo.

ACTITUDE ANTE O ENSINO

As valoracións sobre a responsabilidade do ensino no proceso de normalización adoitan enmarcarse no plano da difusión das competencias. O discurso maioritario, favorable á aprendizaxe de diferentes linguas, que demos en chamar «do multilingüismo», cínquese exclusivamente á dimensión das competencias. Isto significa que aínda que se valora a aprendizaxe e mesmo a ampliación do número de materias que se dan en galego, non se alude á necesidade de falalo máis. As actitudes manifestamente negativas cara a unha presenza máis elevada do galego no ensino son marxinais e afástanse do discurso «politicamente correcto». Estas acostuman atoparse en individuos que

tiveron escaso contacto coa lingua galega e que perciben a situación de contacto lingüístico de maneira conflictiva.

As valoracións que fan deste ámbito os mozos galegofalantes habitualmente son contradictorias. Sinálase o seu efecto castelanizador, baseado nas experiencias vitais de cambio de lingua acontecidas na etapa da ensinanza primaria. Sen embargo, o paso da primaria ó ensino secundario ou universitario provoca en moitos rapaces unha nova galeguización. A incidencia deste ámbito nos usos lingüísticos dos mozos do rural tradúcese na reivindicación de que o ensino desempeñe un papel destacado na normalización do galego.

SITUACIÓNS SOCIOLINGÜÍSTICAS DE REFERENCIA

A comparanza con outras comunidades con lingua propia dentro do estado español constitúe un referente de primeira orde na valoración realizada pola mocidade. A percepción dunha maior preocupación noutras comunidades autónomas polas súas linguas propias provoca sentimentos contradictorios. En xeral, para os neofalantes, a situación das linguas propias en comunidades gobernadas por partidos nacionalistas constitúe o referente que se debe imitar. No resto dos galegofalantes adoita mesturarse esa mesma valoración con sentimentos de culpabilidade, ó considerar que os galegos non facemos abondo pola nosa lingua. Entre os castelanfalantes predomina a opinión de que a situación lingüística en Galicia é, fronte ás comunidades con lingua propia e gobernos nacionalistas, un exemplo de tolerancia. Esta consideración mestúrase tamén en ocasións con sentimentos de culpabilidade.

O COMPROMISO COA LINGUA

Un dos achados máis esperanzadores de cara ó futuro é o elevado compromiso atopado co uso do galego e a vontade por facelo extensivo a tódolos ámbitos da vida social na mocidade galegofalante. Resultaron salientables as diferencias nas valoracións da situación actual do galego feitas polos neofalantes e polos que teñen o galego como lingua inicial. As visións máis pesimistas da situación atopámolos no primeiro grupo. Os segundos, sen embargo, acostuman ser máis optimistas, e valoran positivamente aspectos como o crecemento da súa autoestima como galegofalantes, asociado á mellora na consideración social da lingua galega. Por outro lado, existe a percepción xeral dun aumento no prestixio social do galego e unha ideoloxía maioritaria que avalía favorablemente a diversidade lingüística.

As futuras liñas de planificación lingüística deberían atender á complexidade das valoracións actitudinais descritas, e partir do coñecemento rigoroso da situación sociolingüística nos respectivos sectores sociais obxecto de intervención.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Ajzen, I (2001). «Nature and operation of attitudes». *Annual Review of Psychology*, 52, 27-58.
- Allard, R. e Landry, R. (1992). «Ethnolinguistic vitality beliefs and language maintenance and loss», en W. Fase, K. Jaspaert e S. Kroon (eds.) *Maintenance and loss of minority languages*. Studies in bilingualism, (vol. 1). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Allport, G. W. (1935). «Attitudes», en C. Murchinson (ed.) *A handbook of Social Psychology*. Worcester, Massachussets: Clark University Press.
- (1954). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Alonso, L. E. (1994). «Sujeto y discurso: El lugar de la entrevista abierta en las prácticas de la sociología cualitativa», en J. M. Delgado e J. Gutiérrez (coords.). *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en ciencias sociales*. Madrid: Síntesis, 225-238.
- (1996). «El grupo de discusión en su práctica, memoria social, intertextualidad y acción comunicativa». *Revista Internacional de Sociología* 13, 5-36.
- (1998). *La mirada cualitativa en sociología. Una aproximación interpretativa*. Madrid: Fundamentos.
- Baker, C. (1992). *Attitudes and language*. Clevedon, UK: Multilingual Matters, Ltd.
- Bierbach, C. (1988). «Les actituds lingüístiques», en A. Bastardas e J. Soler (eds.). *Sociolingüística i llengua catalana*, 155-183.
- Bourdieu, P. (1985). *¿Qué significa hablar?: Economía de los intercambios lingüísticos*. Madrid: Akal.
- Bourhis, R. Y.; Giles, H. e Lambert, W. E. (1975). «Social consequences of accommodating one's style of speech: A cross-national investigation». *Linguistics* 166, 55-71.
- Bourhis, R.Y.; Leyens, J.P.; Morales, F. e Paez, D. (eds.) (1996). *Estereotipos, discriminación y relaciones entre grupos*. Madrid: McGraw-Hill.
- Bradac, J. J.(1990). «Language attitudes and impression formation», en H. Giles e W. P. Robinson (eds.). *Handbook of language and social psychology* 387-412. Chichester: Wiley.
- Buxó, R. (1978). «Comportamiento lingüístico de la mujer en situaciones de aculturación», en ICE Universidade. de Barcelona, *Bilingüismo y Culturalismo*. Barcelona: CEAC.

- Callejo Gallego, J. (2001). *El grupo de discusión: introducción a una práctica de investigación*. Barcelona: Ariel.
- Canales, M. e Peinado, A. (1994). «Grupos de discusión», en J. M. Delgado e J. Gutiérrez (coords.). *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en ciencias sociales*, 287-316. Madrid: Síntesis.
- Cacioppo, J.; Petty, R. e Crites, Jr. (1994). «Attitude change», en V.S. Ramachandran (eds.). *Encyclopedia of Human Behavior*. (vol.1). San Diego: Academic Press.
- Carabaña Morales, J. e Gómez Bueno, C. (1996). *Escalas de prestigio profesional*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas 19.
- Carballo Calero, R. (1981). *Problemas da Lingua Galega*. Lisboa: Sá da Costa.
- Cargile, A. C. y Giles, H. (1997). «Understanding language attitudes: Exploring listener affect and identity». *Language and Communication* 17(3), 195-217.
- Cargile, A. C.; Giles, H.; Ryan, E. B. e Bradac, J. J. (1994). «Language attitudes as a social model process: A conceptual model and new directions». *Language and Communication* 14 (3), 211-236.
- Carranza, M. A. e Ryan, E. B. (1975). «Evaluative reactions of bilingual anglo and mexican american adolescents toward speakers of english and spanish». *Linguistics* 166, 83-104.
- Cash, T.F. e Smith, E. (1982). «Physical attractiveness and personality among American college students». *Journal of Psychology* 111, 183-191.
- Clément, R. e Noels K.A. (1996). «Lenguaje y comunicación intergrupal», en R.Y Bourhis e J. P. Leyens (eds.). *Esterotipos, discriminación y relaciones entre grupos*. Madrid: McGraw-Hill, 195-215.
- Cidadanía. Rede de Aplicacións Sociais (2002). *Situación da lingua galega no concello de Santiago de Compostela*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia.
- Muñiz, R. (coord.) (2002). *Situación da lingua galega no concello de Santiago de Compostela*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia.
- Dion, K; Berscheid, E. e Walster, E. (1972). «What is beautiful is good». *Journal of Personality and Social Psychology* 24, 285-290.
- Eagly, A. H.; Ashmore, R.D.; Makhijani, M.G. e Long, L.C. (1991). «What is beautiful is good, but: a meta-analysis review of research on the physical attractiveness stereotype». *Psychological Bulletin* 110 (1), 109-128.
- Edwards, J. (1999). «Refining our understanding of language attitudes». *Journal of Language and Social Psychology* 18, 1, 101-110.
- Eysenck, H.J. (1954). *The Psychology of Politics*. London: Routledge.
- Fasold, R. W. (1996). *La sociolingüística de la sociedad*. Madrid: Visor Libros.
- Feingold, A. (1992). «Good-Looking People are not what we think». *Psychological Bulletin* 111 (2), 304-341.
- Fernández Rodríguez, M. (1983a). «Mantenimiento y cambio de la lengua en Galicia: El ritmo de la desgaleguización en los últimos cincuenta años». *Verba* 10, 79-129.
- (1983b). *Conocimiento, uso y actitudes lingüísticas de los alumnos de EGB del municipio de Santiago*. Tese doutoral, inédita. Universidade de Santiago de Compostela.
- (1993). «La lengua materna en los espacios urbanos gallegos». *Plurilingüismes* 6, 27-53.

- Fernández Rodríguez, M. e Rodríguez Neira, M. A. (1998). «A relación entre competencia e uso do galego». *Cadernos de lingua* 12, 25-45.
- Fishbein, M. e Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior: an introduction to theory and research*. Addison: Wesley Publishing Company.
- Fishman, J. A (1991). *Reversing language Shift: The Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Fontana, A. e Frey, J. H. (1994). «Interviewing: The Art of Science». en N. K. Denzin e Y. S. Lincoln, (eds.). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Giles, H. e Coupland, N. (1991). «Language attitudes: Discursive, contextual, and gerontological considerations», en A.G. Reynolds (ed.). *Bilingualism, multiculturalism and second learning language. The McGill Conference in honour of Wallace E. Lambert*, 21-42. Hillsdale, NJ: LEA, Inc.
- Giles, H. e Ryan, E.B. (1982). «Prolegomena for development a social psychological theory of language attitudes». E.B. Ryan e H. Giles (eds.). *Attitudes toward language variation: Social and applied contexts*, 208-223. London: Arnold.
- Giles, H., Hewstone, M., Ryan E. B. e Johnson, P. (1987). «Research on language attitudes», en H.V.U. Ammon, N. Dittmar e K.J. Mattheier (eds.). *Sociolinguistics: An international handbook of the science of language* 1, 585-597. Berlin: Walter de Gruyter.
- Ginard, J. (1993). «Grau de coneixement del catalá a les Illes Balears». *Actas del I Simposi de Demolingüística*. Tortosa.
- González González, M.; Rodríguez Neira, M.; Dosil Maceira, A.; Pérez Vilariño, J.; Pereiro Rozas, A.; Real Deus, E.; Suárez Fernández, I.; Fernández Salgado, A.; Loredó Gutiérrez, X.; Casares Berg, H. (2002). «¿Que características persoais determinan a percepción dos galegos? Un estudio exploratorio con matched guise realizado sobre unha mostra de mozos galegos» En *Actas da VIII da conferencia internacional de linguas minoritarias. Políticas Lingüísticas e Educativas en Europa*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia, 471-479.
- González, M; Juncos, O; Pellitero, L; Puente, H, Rodríguez, X, SanJosé, N. e Valladares, X. (1990). *Bilingual Aphasia Test (Galician version)*. Hillsdale, NJ: LEA.
- González Lorenzo, M. (1985). *Bilingüismo en Galicia. Problemas y Alternativas*. Santiago de Compostela: Servicio de Publicacións da Universidade de Santiago de Compostela.
- González-Piñeda, J.; Núñez Pérez, C. e González Cabanach, R. (1989). «Bilingüismo y educación», en *Revista Galega de Psicopedagogía* 2, 62-92.
- Grawitz, M. (1975). *Métodos y técnicas de las ciencias sociales*. Barcelona: Hispano Europea.
- Greenwald, A. e Banaji, M. (1995). «Implicit Social Cognition: Attitudes, Self-esteem, and Stereotypes». *Psychological Review* 102 (1). 4-27.
- Grele, Ronald J. (1990). *Envelopes of Sound: The Art of Oral History*. Revised edition. Westport, CT: Meckler.
- Gumperz, John J. (1982): *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hair, J. F.; Anderson, R. E.; Tatham, R. L. e Black, W.C. (1999). *Análisis multivariante*. Madrid: Prentice Hall Iberia, S.R.L.

- Hermida Gulías, C. (1991). «A consideración social do galego no século XIX e os intentos de modificala», en Mercedes Brea e Francisco Fernández Rei (eds.). *Homenaxe ó Profesor Constantino García*. Santiago: Universidade de Santiago de Compostela, 95-104.
- Holland, B. S. e Copenhaver, M. D. (1988). «Improved Bonferroni-Type multiple test procedures». *Psychological Bulletin* 104 (1), 145-149.
- Ibáñez, G. (1988). *Ideoloxías de la vida cotidiana*. Barcelona: Sendai.
- Ibáñez, J. (1990). «Como se realiza una investigación mediante grupos de discusión», en M. García Ferrando. (comps). *El análisis de la realidad social*, Madrid: Alianza Universidad, 489-501.
- (1992). *Más allá de la sociología. El grupo de discusión: técnica y crítica*. Madrid: Siglo XXI.
- Iglesias Álvarez, A. (1999). «Os estudos empíricos sobre a situación sociolingüística do galego». *Cadernos de Lingua* 19, 5-42.
- (2002a). *Actitudes e ideoloxías lingüísticas a través do discurso: A situación en distintas comunidades de España*. Tese doutoral. Universidade de Santiago de Compostela. Facultade de Filoloxía.
- (2002b) *Falar galego «no veo por qué». Aproximación cualitativa á situación sociolingüística de Galicia*. Vigo: Xerais.
- INE. Padrón Municipal de Habitantes, revisións de 1998 e 2.000. <http://www.ine.es>.
- Kaplan, R. e Baldauf Jr., R. (1997). *Language Planning. An Introduction*. San Francisco: Chandler e Sharp.
- Katz, D. (1960). «The functional approach to the study of attitudes». *Public Opinion Quarterly* 24, 163-204.
- Kerlinger, F.N. (1984). *Liberalism and Conservadurism*. London: LEA.
- Kintsch, W. (1974). *The Representation of Meaning in Memory*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Krueger, R. A. (1994). *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research*, second ed. Thousand Oaks (California): Sage Publications.
- Krueger, R. A., e King, J. A. (1998). *Involving Community Members in Focus Groups*. Focus Group Kit Series. Thousand Oaks (California): Sage Publications.
- Labov, W. (1966). *The Social Stratification of English in New York City*. Washington, DC: Center for Applied Linguistics.
- Lambert, W. E. (1967). «A social psychology of bilingualism». *Journal of Social Issues* 23, 91-109.
- Lambert, W. E.; Hodgson, R. C.; Gardner, R. C. e Fillebaum, S. (1960). «Evaluational reactions to spoken languages». *Journal of Abnormal and Social Psychology* 60, 44-51.
- Lameiras Fernandez, M. (1994). *La Medida de las Actitudes Lingüísticas en Contextos Bilingües mediante Escalas Osgood-Stevens*. Tese Doutoral, inédita. Universidade de Santiago de Compostela.
- Laver, J. (1994). *Principles of phonetics*. Cambridge: CUP.
- Lorenzo, A.; Luaces, R.; Pin, X.; Sánchez, P.; Vaamonde, A. e Varela, L (1997). *Estudio sociolingüístico da Universidade de Vigo. Profesores, PAS e estudantes*. Vigo: Servicio de Publicacións da Universidade.

- Lorenzo, A. (1998). *Estudio sociolingüístico sobre a situación actual da lingua galega no concello de Vigo*. Vigo: Concello de Vigo/Universidade de Vigo.
- Luhman, R. (1990). «Appalachian english stereotypes: Language attitudes in Kentucky». *Language in Society* 19, 331-348.
- Macrae, C. N. e Bodenhausen, G. B. (2000). «Social cognition: Thinking categorically about others». *Annual Review of Psychology* 51, 93-120.
- Maio, G. e Olson, J. (1994). «Value-attitudes-behavior relations: the moderating role of attitude functions». *British Journal of Social Psychology*, 33, 301-312.
- Merton, R. K.; Fiske, M. e Kendall, P. L. (1956). *The Focused Interview*. New York: Free Press.
- Morgan, D. L. (1988). *Focus Groups as Qualitative Research*. Newbury Park (California): Sage Publications.
- (1998a). *Planning Focus Groups. Focus Group Kit Series*. Thousand Oaks (California): Sage Publications.
- (1998b). *The Focus Group Guidebook. Focus Group Kit Series*. Thousand Oaks (California): Sage Publications.
- (ed.) (1993). *Successful Focus Groups: Advancing the State of the Art*. Newbury Park (California): Sage Publications.
- Morgan, D. L; Krueger, R. A. e King, J. A. (1998). *The Focus group kit*. Thousand Oaks (California): Sage Publications.
- Muñoz, D. (1989). *O idioma da Igrexa en Galicia*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega.
- Nelde, P.H. (1987). «Language Contact means Language Conflict». *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 8 (1-2), 33-42.
- Ninyoles, R.L. (1991). *Estructura Social e Política Lingüística*. Vigo: Ir Indo Edicións, S.A.
- Pardo, A. e San Martín, R. (1998). *Análisis de datos en psicología. vol. I*. Madrid: Pirámide.
- Park, B. e Hastie, R. (1987). «Perception of variability in category development: Instance-versus abstraction-based stereotypes». *Journal of Personality and Social Psychology* 53, 621-635.
- Pereiro, A. X.; Suárez, I.; Fernández, A.; González M.; Rodríguez, M.; Real, E. e Torrado, B. (2000). «Actitudes lingüísticas e estereotipos profesionais e físicos asociados, atopados nos mozos galegos: un estudio exploratorio con «Matched-Guise»». Actas do *Convegno Alpes Europa* organizado por el Centro de Studi Linguistici per l'Europa (Istitut Cultural Ladin).
- Pereiro Rozas, A. X.; Suárez Fernández, I.; Fernández Salgado, A.; González González, M.; Rodríguez Neira, M. A.; Real Deus, E. e Loredó Gutiérrez, J. (2001). «Un estudio exploratorio sobre actitudes lingüísticas hacia la mujer realizado con 'matched-guise'. Factores que influyen en la valoración personal realizada por jóvenes estudiantes gallegos», en A. Moreno e V. Colwell (eds.). *Cdrom Actas XIV Congreso AESLA (3-5 mayo, 2001). Recent Perspectives on Discourse/Perspectivas Recientes sobre el Discurso*. León: Servicio de Publicaciones, Universidad de León
- Pérez Vilariño, J. e Sequeiros, J.L. (1986). *Determinantes sociales de la identidad nacional de Galicia*, en Hernández F. e Mercadé F. (eds.) *Estructuras sociales y cuestión nacional en España*. Barcelona: Ariel Sociología, 244-260.

- Petty, R. E.; Wegemer, D. T. e Fabrigar, L. R. (1997). «Attitudes and attitudes change». *Annual Review of Psychology* 48, 609-647.
- Piñeiro, R. (1974). «O menosprecio social da lingua», en R. Piñeiro (ed.). *Olladas no futuro*. Vigo: Galaxia, 258-260.
- Preston, M. S. (1963). *Evaluational reactions to english, canadian french and european french voices*. Thesis de Máster. Montreal: McGill University.
- Purnell, T.; Idsardi, W. e Baugh, J. (1999). «Perceptual and phonetic experiments on american english dialect identification». *Journal of Language and Social Psychology* 18, 10-30.
- Ramallo, F. e Doval, G. (1995). *Publicidade e lingua galega: os consumidores ante o uso do galego na comunicación publicitaria e nas relacións comerciais*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega.
- (1997). *Vender en galego: comunicación, empresa e lingua en Galicia*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura de Galega.
- Recalde Fernández, M. (1994). «Gheada e situación». *Verba* 21, 339-367.
- (1995). «Unha aproximación ás actitudes e prexuízos cara á gheada (dos alumnos de 2º BUP de catro centros galegos)». *Cadernos de lingua* 12, 5-31.
- Regueira Fernández, X. L. (1994). «Modelos fonéticos e autenticidade lingüística». *Cadernos de lingua* 10, 37-60.
- (1997). «Elementos para a definición dun modelo fonético estándar da lingua galega», en B. Fernández Salgado (ed.). *Proceedings of the 4th International Conference on Galician Studies: In Memoriam Emilio González López 1903-1991* (vol. I, 179-194). Oxford: Center for Galician Studies.
- (1999). «Estándar oral e variación social da lingua Galega», en R. Álvarez e D. Vilavedra (coords.). *Cinguidos por unha arela común: Homenaxe ó profesor Xesús Alonso Montero, I. Semblanza e creación. Lingua. Historia, cultura e sociedade*. Santiago de Compostela: Servicio de Publicacións e Intercambio Científico da Universidade de Santiago, 855-875.
- Richardson-Klavehn, A.; Gardiner, J.M. e Java, R.I (1996). «Memory: Task dissociations, process dissociations and dissociations of consciousness», en G. Underwood (ed.). *Implicit cognition*. New York: Oxford University Press, 85-158.
- Ridge, S.M.G. (1996). «Language Policy in a democratic South Africa». En M. Herriman e B. Burnaby (eds.). *Language Policies in the English-Dominant Countries, Six Case Studies*. (Language and Education Library 10). Clevedon, Philadelphia, Adelaide: Multilingual Matters, 15-34.
- Rodríguez González, A. (1989). «Interpretación de las actitudes», en Mayor, J. e Pinillos, J. L. *Creencias, actitudes y valores*. Madrid: Alhambra.
- Rodríguez Neira, M. A. (coord.) (1998). *O idioma na Universidade de Santiago de Compostela. Resultado dun inquérito realizado no curso 1995-96*. Santiago de Compostela: Servicio de publicacións da Universidade de Santiago.
- Rodríguez Neira, M. A. e López Martínez, M. S. (1988): *O galego na Universidade*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega.
- Rubal Rodríguez, X. (dir.) (1991): *Estudio-inventario de carácter censal sobre a situación e perspectivas do galego non universitario (preescolar e E.X.B.)*. Santiago: Xunta de Galicia.

- Rubal, X.; Veiga, D. e Arza, N. (1992). *A lingua do alumnado e do profesorado nas franxas occidentais de Asturias, León e Zamora*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega.
- Ryan, E.B.; Giles, H. e Sebastian, R. (1982). «An integration perspective for the study of attitudes toward language variation», en E. Ryan e H. Giles (eds.). *Attitudes towards Language Variation: Social and Applied Contexts*. London: Arnold.
- Seminario de Sociolingüística, RAG (1994). *Lingua inicial e competencia lingüística en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- (1995). *Usos lingüísticos en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- (1996). *Actitudes lingüísticas en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Siguán Soler, M. (1994). *Conocimiento y uso de las lenguas en España*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas
- (1999). *Conocimiento y uso de las lenguas: investigación sobre el conocimiento y uso de las lenguas cooficiales en las comunidades autónomas bilingües*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Steward, D.W. e Shamdasani, N. (1989). *Focus groups: theory and practice*. Applied Social Research Methods Series, (vol. 20). Newbury Park (California): Sage Publications.
- Strongman, K. e Woolsey, J. (1967). «Stereotyped reactions to regional accents». *British Journal of Social and Clinical Psychology* 6, 164-167.
- Tejerina Montaña, B. (1992). *Nacionalismo y lengua: los procesos de cambio lingüístico en el País Vasco*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Thompson, M. S.; Judd, Ch. M. e Park, B. (2000). «The Consequences of Communicating Social Stereotypes». *Journal of Experimental Social Psychology* 36, 567-599.
- Triandis, H. (1974). *Actitudes y Cambios de Actitudes*. Barcelona: Ed. Toray, S.A.
- Wicker, A. (1969). «Attitudes versus actions: the relationship of verbal and overt behavioral response to attitude objects», *Journal of Social Issues* 25, 41-78.
- Williams, F. (1974). «The identification of linguistic attitudes». *Linguistics* 136, 21-32.
- Williams, R. N.; De La Cruz, X. e Hintze, W. J. (1989). «The stereotypical nature of stereotyping». *The Journal of Social Psychology* 129, 397-411.
- Wilson, T.; Lindsey, S. e Schooler, T. (2000). «A model of dual attitudes». *Psychological Review* 107 (1), 101-126.
- Wolff, H. (1959). «Intelligibility and inter-ethnic attitudes». *Anthropological Linguistics* 1 (3), 34-41.
- Woolard, K. A. (1989). *Double talk: Bilingualism and the politics of ethnicity in Catalonia*. Standford: Standford University Press.
- (1992). *Identitat i contacte de llengües a Barcelona*. Barcelona: Ed. de la Magrana, S.A.

ANEXOS

ANEXO I: CUESTIONARIO DE VERIFICACIÓN DO ACENTO

CUESTIONARIO

VOZ N°:.....

	<i>Moi pouco</i>					<i>Moito</i>
Puntúa o acento que ten a persoa que fala	1	2	3	4	5	6
Puntúa a rapidez coa que fala	1	2	3	4	5	6
Puntúa a facilidade coa que se expresa	1	2	3	4	5	6
Puntúa o nivel de corrección da súa fala	1	2	3	4	5	6
Puntúa a complexidade do seu vocabulario	1	2	3	4	5	6
Puntúa a dificultade que supón entendela	1	2	3	4	5	6
¿De que parte de España cres que é?.....						
De ser galega ¿De que parte de Galicia cres que é?.....						

RETRATOS

¿Que muller che parece fisicamente máis guapa? Escolle 4 e ordénaos de maior a menor.

Debuxo n°..... Debuxo n°..... Debuxo n°..... Debuxo n°.....

¿Que muller che parece máis interesante? Escolle 4 e ordénaos de maior a menor.

Debuxo n°..... Debuxo n°..... Debuxo n°..... Debuxo n°.....

¿Que home che parece fisicamente máis guapo? Escolle 4 e ordénaos de maior a menor.

Debuxo n°..... Debuxo n°..... Debuxo n°..... Debuxo n°.....

¿Que home che parece máis interesante? Escolle 4 e ordénaos de maior a menor.

Debuxo n°..... Debuxo n°..... Debuxo n°..... Debuxo n°.....

ANEXO II: CUESTIONARIO MATCHED-GUISE

CUESTIONARIO

CONCURSANTE Nº

NOME:.....

<i>A persoa que fala,</i>	<i>Moi pouco</i>						<i>Moito</i>
Paréceche intelixente	1	2	3	4	5	6	
Paréceche simpática	1	2	3	4	5	6	
Paréceche unha persoa culta	1	2	3	4	5	6	
Paréceche atractiva fisicamente	1	2	3	4	5	6	
Paréceche digna de confianza	1	2	3	4	5	6	
Paréceche que ten sentido do humor	1	2	3	4	5	6	
Paréceche que ten interese en progresar	1	2	3	4	5	6	
Paréceche unha persoa aberta	1	2	3	4	5	6	
Paréceche que ten confianza en si mesma	1	2	3	4	5	6	
Paréceche que acepta os novos usos e costumes	1	2	3	4	5	6	
Paréceche unha persoa xenerosa	1	2	3	4	5	6	
Paréceche que é capaz de dirixir	1	2	3	4	5	6	
Paréceche unha persoa divertida	1	2	3	4	5	6	
Paréceche unha persoa traballadora	1	2	3	4	5	6	
Paréceche orgullosa	1	2	3	4	5	6	
Paréceche fiel	1	2	3	4	5	6	
Paréceche unha persoa práctica	1	2	3	4	5	6	

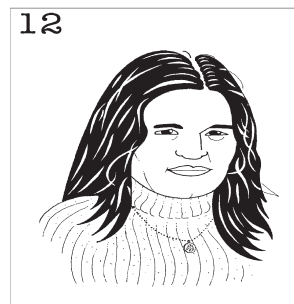
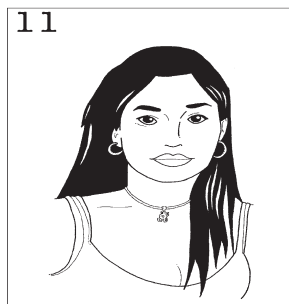
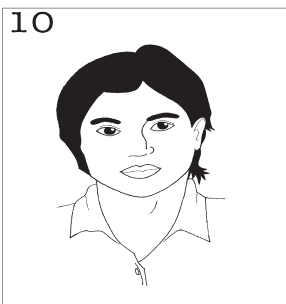
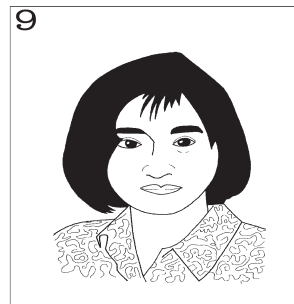
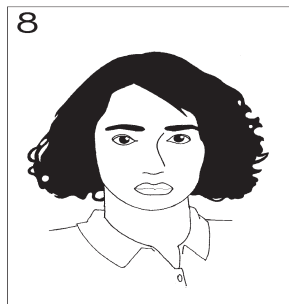
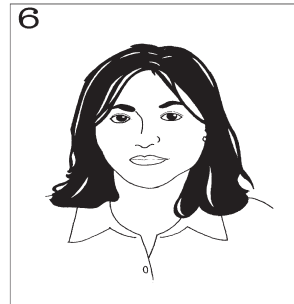
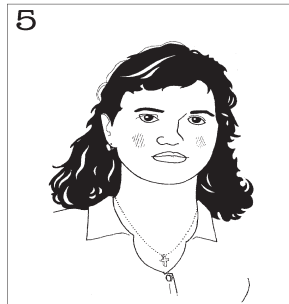
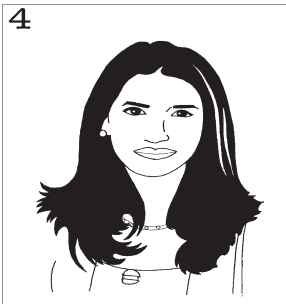
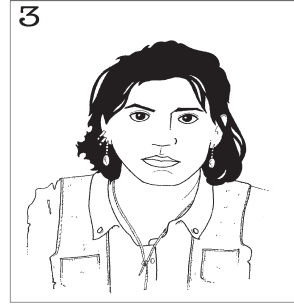
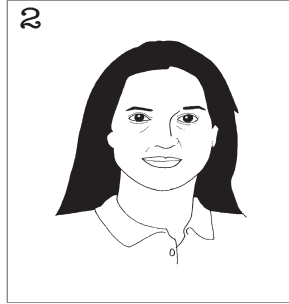
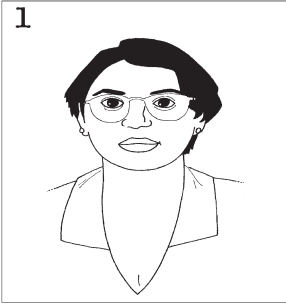
¿A que tipo de traballo cres que se dedica?.....

¿Con que retrato cres que se corresponde esta voz? Homes 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

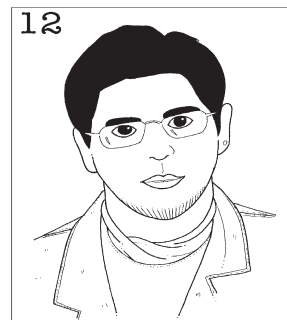
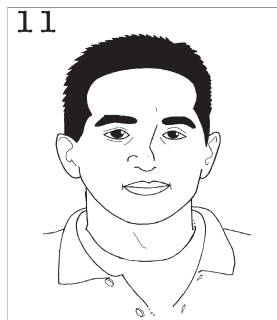
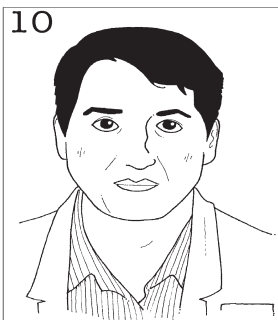
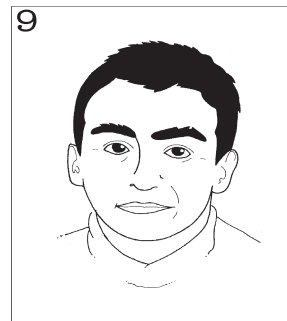
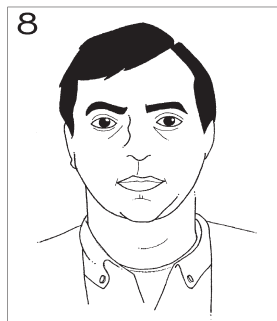
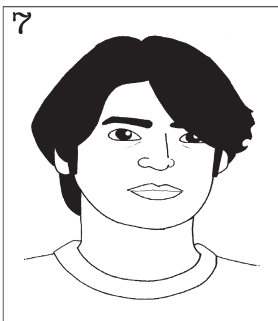
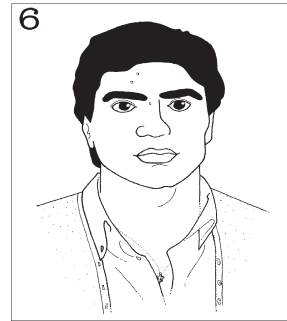
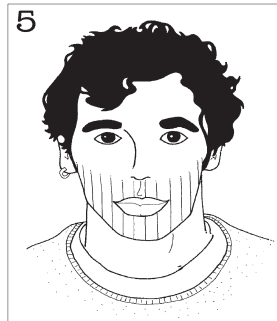
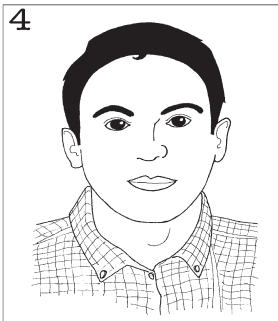
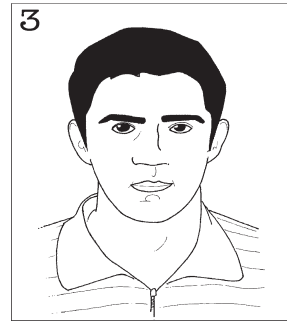
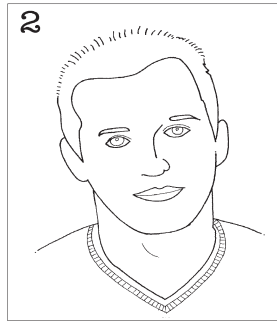
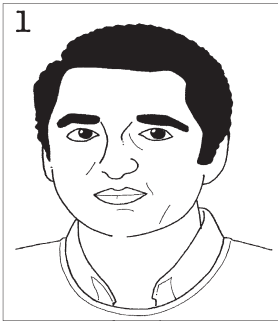
Mulleres 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ANEXO III: RETRATOS

RETRATOS MOZAS



RETRATOS MOZOS



ANEXO IV: CUESTIONARIO DE VALORACIÓN DO CONCURSO

CUESTIONARIO

VALORACIÓN DO CONCURSO

NOME:.....

Parécelle divertido	1	2	3	4	5	6
---------------------	---	---	---	---	---	---

¿Que grao de éxito cre que tería?	1	2	3	4	5	6
-----------------------------------	---	---	---	---	---	---

Observou algunha anomalía ou defecto no desenvolvemento do mesmo

.....

.....

.....

¿Cambiaría algo?.....

.....

.....

.....

ANEXO V: CUESTIONARIO DE CARACTERIZACIÓN SOCIODEMOGRÁFICA

CUESTIONARIO

Cuestións:

Datos identificadores (apelidos e nome):

.....

Idade:.....

¿Onde naciches?

¿Cal é a túa residencia habitual?

¿Que nivel de estudos posúes?

¿En que lingua dixeches as primeiras palabras?

¿En que lingua se dirixían a ti teus pais?

¿Que lingua falas habitualmente?.....

Alternativas de resposta: *Galego* *Castelán* *As dúas**

* No caso de que se elixa a alternativa «As dúas» especificar cal se fala en maior medida.

ANEXO VI: GUIÓN DA ENTREVISTA EN PROFUNDIDADE

ENTREVISTA

Estase a realizar un estudio sobre as relacións sociais dos galegos. Por isto interesaríanos coñecer algúns aspectos relacionados coas súas experiencias persoais pasadas e presentes. A confidencialidade das súas respostas está totalmente garantida. Agradeceríamos a maior sinceridade posible nas súas respostas. Se algunba lle parece moi persoal, pode non contestala. Poida que nalgún momento se lle pidan nomes de pía ou iniciais de persoas e lugares concretos coa única finalidade de situar mellor as súas vivencias. Gracias anticipadas pola súa colaboración.

I. Datos persoais:

Recolleranse os datos persoais complementarios do entrevistado. Deste xeito, intentarase establecer un clima de confianza entre o entrevistador e o entrevistado.

ESTABLECER CONVERSA INFORMAL

PÓR EN MARCHA A GRAVADORA

- Dígame, ¿en que ano naceu vostede?, ¿onde? Especificar o máximo posible.
- ¿Onde vive actualmente? Especificar barrio.
- ¿Que estudos e cursos de formación fixo? Especificar especialidade.
- ¿En que traballa?

«Agora voulle pedir que faga un esforzo por lembrar algúns feitos e persoas vencellados á súa infancia e xuventude».

1. ¿Onde naceron os seus pais?, ¿en que sitios viviron (se é rural especificar lugares, se é urbano especificar barrios)? Descríbame brevemente a que se dedican/ron profesionalmente ó longo da súa vida, ¿que estudos teñen/tiñan?
2. E os seus avós (MATERNOS e PATERNOS) ¿a que se dedican/ban?
3. (XOVES e ADULTOS) ¿Ten parella na actualidade?, ¿onde naceu?, ¿en que sitios viviu?, ¿a que se dedica (estudios)?
4. ¿Quen vivía na casa onde transcorreu a súa infancia?, (preguntar polos irmáns) ¿a quen desas persoas recorda con máis agarimo?, ¿pasaba algún tempo nalgunha outra casa (lugar ou barrio)?, ¿onde?
5. ¿En que lugares viviu? (cambios de cidade, pobo ou barrio), ¿que o levou ata eses lugares?, ¿cales considera máis positivos para a súa vida?, ¿cales eran as diferencias máis rechamantes entre a xente dun e doutro lugar (nivel socioeconómico, xeitos de comportarse, hábitos, lingua...)?
6. ¿A onde ía á escola?, ¿de que tipo era?, ¿durante cantos anos foi?, ¿cantas horas diarias pasa/pasaba no lugar onde está/ba situado o seu colexio?, e o instituto ¿onde estaba?, ¿de que tipo era (público/privado, relixioso/laico, etc.)? Se se despraza/ba para estudar ¿cantas horas diarias pasa/pasaba no lugar onde está/ba situado o seu instituto?
7. ¿Cambiou algunha vez de colexio?, ¿por que? ¿que idade tiña?, ¿considera que foi un cambio positivo na súa vida?, ¿cales eran as diferencias máis rechamantes entre a xente dun e doutro lugar? -Tamén entre o cambio de EXB e BUP (nivel socioeconómico, lingua...).
8. ¿Que materias cre máis importantes para a formación dos rapaces?, ¿e menos?, ¿por que?
9. ¿Recorda a algún profesor con especial cariño?, ¿que materia impartía?
10. ¿Recorda de onde eran os seus compañeiros de xogos máis importantes ata os 14 anos?, ¿fala a miúdo con eles?, ¿realizaron estudos medios ou superiores? (se xa non mantén contacto con eles, preguntar pola última ocupación e nivel de estudos coñecidos), ¿a que se dedican?
11. ¿Recorda de onde eran os seus compañeiros de aventuras máis importantes dos 14 en diante?, ¿fala a miúdo con eles?, ¿realizaron estudos medios ou superiores (especificar quen e qué estudos)? (se xa non mantén contacto con eles, preguntar pola última ocupación e nivel de estudos coñecidos), ¿a que se dedican?
12. ¿Que queren/ían seus pais que sexa/fose vostede de maior? (se contesta que non se lembra preguntarlle), ¿ata onde querían que chegase nos estudos?, e vostede ¿a que se quere/ía dedicar? Se non concorda co que desexaban seus pais ou o suxeito, preguntar ¿cre que na situación familiar

se dan as circunstancias necesarias para que se cumprira ese soño?, ¿por que?, ¿como se ve vostede no futuro, a nivel persoal e profesional?

13. ¿Tiña parentes fóra de Galicia?, ¿onde?, ¿con que frecuencia se vían? Cando se vían, ¿como se sentía con eles: moi a gusto, indiferente ou mal? ¿Como lle parecía a súa forma de vida con respecto da do resto dos veciños?
14. (VARÓNS) ¿Onde fixo o servizo militar?, ¿en que destino?, ¿fixo amigos importantes?, ¿de onde eran?, ¿segue a manter contacto con algún deles?, ¿que facían, tiñan pensado facer ou fixeran académica ou profesionalmente?

A continuación ímoslle pedir que nos fale algo da súa vida habitual.

15. ¿De que vive a maior parte dos seus veciños, por exemplo, os do seu edificio?, ¿desexaría mudarse a outro lugar? Se puidese, ¿a onde lle gustaría mudarse?, ¿por que?
16. ¿Que traballos leva realizados ata a actualidade?, ¿onde estaban situados eses traballos?, ¿en cal se sentiu máis cómodo?, ¿e menos? ¿por que?, se se despraza para traballar ¿cantas horas diarias pasa no lugar onde está situado o seu traballo?

Se é profesional autónomo: no seu traballo ¿que tipo de clientes ten? (rurais-urbanos, profesións, idades, etc.).

Se ten asalariados: ¿de onde proceden?, ¿que tipo de cualificacións teñen?, ¿ten algunha relación con eles fóra do seu lugar de traballo?

Se ten xefes, ¿como definiría a súa relación con eles? (meramente laboral, de amizade, de compañeirismo...).

17. ¿Que actividades realiza no seu tempo libre?. Se menciona a lectura, ¿que tipo de lecturas prefire?, ¿le con frecuencia?, ¿con que frecuencia?, ¿en galego ou castelán? Se menciona a música, ¿que tipo de música, grupos, etc.?
18. E o resto da familia, ¿le con frecuencia?, ¿con que frecuencia?, ¿en galego ou castelán?
19. ¿Onde pasa as vacacións?. Se viaxa nas vacacións, ¿a que sitios lle gusta ir?. ¿Con que frecuencia visita a aldea/cidade?, ¿con quen?, ¿a quen visita?. ¿Onde se sente máis cómodo, na aldea ou na cidade?, ¿por que?. ¿Onde pasa a fin de semana?. Para saír a divertirse ¿prefire as aldeas e vilas ou as cidades?, ¿por que?, ¿que tipo de actividades realiza alí (compras, cine, copas...)?
20. ¿En que actividades de ocio gasta máis cartos? (viaxes, saír de noite, libros, música...).
21. ¿Cando fai as compras non habituais, como roupa, cosméticos, libros, ¿onde se sente vostede mellor tratado, en centros comerciais, tendas de luxo ou establecementos de barrio?, ¿por que?
22. ¿Que requisitos debe posuír unha persoa para ser considerada galega polos demais galegos?, ¿cre que a personalidade dos galegos ten

características que os distingue do resto dos españois?, ¿cales?, ¿favorecen ou prexudican ós galegos?

23. ¿Que aspectos lle parecen positivos ou negativos no feito de cambiar desde o rural cara ás vilas e cidades?, ¿por que?, ¿cre que a cultura galega se resente con este cambio?, ¿como?
24. ¿Participa vostede en actividades organizadas ou actos culturais?, ¿de que tipo (caza, asociacións de mulleres rurais, amas de casa, agrupación folclórica, agrupación deportiva, etc.). Segundo a súa experiencia, as persoas que facilitan o adecuado funcionamento do grupo: ¿son máis as de Galicia ou as de fóra, as que falan galego ou castelán, e as que teñen estudos elevados ou baixos?
25. ¿Coñece algún persoeiro galego que no pasado resaltara no eido da política, a cultura, a ciencia, etc., en España ou no resto do mundo?
27. ¿Que utilidade lles atopa ós costumes populares galegos (prácticas, ditos, curandeiros, compoñedores, menciñeiros)?, ¿cre que se debería botar máis man deles ou que xa non serven na sociedade moderna?
28. O atraso científico-técnico que se asocia a Galicia ¿a cando se remonta?, ¿a que cre que se debe/u?, ¿pensa que ese atraso está superado?

Agora interéсанos coñecer a súa opinión sobre algúns temas que están xerando polémica na actualidade.

29. ¿Cre que os homes e as mulleres expresan de igual xeito as emocións?
30. ¿Cre que a obediencia e o respecto á autoridade son as virtudes máis importantes que se deben inculcar ós fillos?
31. Na súa opinión, a súa posición social é, respecto da dos seus pais superior, igual ou inferior?. Se o entrevistado contesta que é superior ou inferior, ¿a que cre que se debe que a súa posición cambiara con respecto da dos seus pais?
32. ¿Como se debe comportar unha persoa para aparentar (téñao ou non) ter un alto nivel de vida (retrato robot no referente a aspecto físico, lingua, posesións, etc.)?, ¿e un elevado nivel cultural?

A seguir ímoslle facer algunhas preguntas sobre as formas de expresarse que teñen as persoas que viven en Galicia.

33. ¿Na súa opinión, que é falar ben en galego?
34. ¿Cre que os falantes poden cambiar o seu acento? (non meterse nas variedades do galego, falar do acento en xeral). ¿Debe facerse?, ¿é útil facelo?, ¿cando?
35. ¿Pensa que como consecuencia de cambios de domicilio, profesión ou ascensos na mesma e amizades pode cambiar a lingua na que se expresan as persoas?, ¿coñece algún caso entre os seus parentes ou amigos no que se producisen cambios dese tipo?, ¿e como reaccionan os parentes e amigos cando unha persoa cambia a lingua habitual coa que

- se comunica con eles?, ¿con quen se/te sentiría/s incómodo se quixese empezar a empregar a outra lingua habitualmente?
36. ¿Para que os seus fillos (reais ou hipotéticos) triúnfen persoal e profesionalmente son importantes as linguas?, ¿cales?, ordene por importancia esas linguas, ¿deben empregar de xeito diferente o galego e o castelán?, ¿cando unha e cando a outra?
37. ¿Cal cre vostede que é a lingua predominante na zona onde vive?, ¿pensa que nese sitio se fala ben esa lingua?, ¿e a outra?, ¿por que?
38. ¿Cre necesaria a materia de lingua galega? ¿por que?, ¿que pensa dos profesores que a imparten (imaxe prototípica se a houbese)?, ¿cre que na escola é máis importante coñecer a escrita dunha lingua ou practicar a súa fala?, ¿e no caso do galego?, ¿por que? Se tivo a materia de galego, preguntar polas cualificacións que obtiveron nela.
39. ¿Mantivo algunha vez conversas sobre a lingua que deben falar os galegos?, ¿con quen?, ¿que opina? (que se incline por unha delas), ¿cal pode ser a opinión dos seus veciños e amizades con respecto deste tema (que se incline por unha delas)?, ¿cre que os galegos deberían chegar a ser monolingües?, ¿por que elixe esa lingua?
40. Nalgunha ocasión notou que alguén se molestase por que Vde. se dirixise a el nunha ou noutra lingua?, ¿quen?, ¿onde?
41. ¿Considera vostede que falar galego está de moda ou pasado de moda?, ¿Existe un só galego ou varios?, ¿en que se diferencian?
42. ¿Cre que algunhas persoas poden ser tratadas por outras de xeito diferente debido á lingua que falan?, ¿coñece algún suceso no que ocorrera isto?, ¿coñece algunha persoa á que lle ocorrera algo así?, ¿por que cre que ocorre?
43. ¿Cre que un adolescente pode avergoñarse dos seus pais cando falan con forte acento, cando demostran ter pouco nivel cultural ou cando teñen aparencia campesiña (ordenar por importancia)? (pór exemplos se fose necesario, «nunha tenda de roupa», «na TV galega», «cos profesores»), ¿por que?
44. ¿Mestura as dúas linguas cando fala? ¿Pódese facer?
45. ¿En que lingua pensa vostede que se expresa mellor?, ¿por que? ¿Fala algunha vez a outra lingua?, ¿en que tipo de situacións e con quen?, ¿por que prefire esa lingua nesas situacións?
46. ¿Que lingua emprega cando ten que falar cun descoñecido (por exemplo: pedir a hora pola rúa)?
47. No caso de que diga o castelán, ¿por que cre que debe empregar o castelán cando a maioría dos galegos (máis do 90%) entende a outra lingua?
48. No caso de que diga «se vexo que non entende ou non é de aquí» preguntarlle ¿que cousas lle fan pensar que esa persoa non entende ou non é de aquí?

49. ¿Sabe en que lingua dixo as súas primeiras palabras?, se non o sabe preguntarlle ¿en que lingua aprendeu a falar?, ¿nalgún momento da súa vida empezou a falar con máis frecuencia na outra lingua?, ¿coincidiu ese cambio con algún acontecemento importante na súa vida?, ¿cales foron as razóns dese cambio?
50. Na escola na que estudiou, ¿recorda que clases se impartían en galego e cales en castelán? ¿E no instituto? (en caso de que recorde a algún profesor en especial) vde. contoume que se acordaba con especial cariño dun profesor, ¿poderíame dicir en que lingua impartía as clases?
51. Sendo vostede adolescente, ¿preferiría que seus pais lle falasen en galego ou castelán?
52. E con relación ós profesores, ¿que lingua prefire que empreguen?, ¿e Vde. con eles?, ¿e Vde. cos seus compañeiros de clase ou eles contigo? ¿Recorda sentirse incómodo nalgunha situación por falar unha ou outra lingua?
53. ¿Que lingua falaba cos mellores amigos que tiña antes dos 14 anos?, ¿e despois dos 14 anos? ¿e actualmente? ¿que lingua falan contigo?
54. ¿A que actividades de ocio, culturais ou asociativas estivo vencellado con certa regularidade en cada un dos lugares nos que se desenvolveu a súa vida (asociacións, grupos de danza, canto, clases particulares, equipos, etc.)?, ¿cal era a lingua dominante neses grupos?
55. Na infancia, ¿que lingua falaba cos parentes de fóra?, ¿e agora?
56. (VARÓNS) ¿Que lingua falaba cos compañeiros no cuartel onde fixo o servizo militar?, ¿e cos superiores?, ¿percibiu algún tipo de presión para empregar unha ou outra lingua?
57. ¿En que lingua se sente máis a gusto cando quere conquistar unha persoa?, ¿nalgunha ocasión tentou conquistar alguén na outra lingua?
58. ¿En que lingua se dirixiu por primeira vez á súa parella?, ¿e ela a vde.?, ¿que lingua emprega habitualmente con ela?
59. O traballo que ten actualmente, ¿como o conseguiu? ¿Que se debe facer e que evitar nunha entrevista de traballo (interésanos especialmente qué dicir, cómo dicilo, en qué lingua)?
60. ¿Pode a lingua que se fale favorecer o acceso a certos tipos de traballo?, ¿a que tipo de traballos se asocia unha e outra lingua?
61. ¿Que lingua se fala habitualmente no seu centro de traballo entre os traballadores?, ¿e co xefe? ¿hai algunha norma formal ou informal ó respecto?, ¿esta norma é aceptada por tódolos traballadores?
62. ¿Por que cre que algúns pais galegofalantes lles falan ós seus fillos en castelán? ¿Por que cre que algúns pais castelanfalantes lles falan ós seus fillos galego ou alomenos queren que o aprendan?, ¿considera positivo o que fai algún destes pais?

ANEXO VII: GUIÓN GRUPOS DE DISCUSIÓN

INTRODUCCIÓN:

Boas tardes e benvidos á reunión. Agradézo-vos o tempo que tomastes para unirvos a esta conversa. O meu nome é [...], o meu colaborador chámase [...] e traballamos nun proxecto que financia a Consellería de Educación e Ordenación Universitaria. Estamos intentando recoller información sobre cultura e lingua galega.

Fostes seleccionados porque compartides certas características que nos interesan especialmente. Interésanos saber o que pensades, porque as vosas ideas son representativas das ideas de moitas outras persoas.

Esta tarde imos falar de maneira informal sobre a lingua. Non hai respostas correctas ou incorrectas, simplemente puntos de vista que poden ser moi distintos entre si. Por favor, tratade de sentirvos completamente libres de comentar os vosos puntos de vista aínda se difiren uns dos outros.

Antes de comezar, permitídemme que vos dea unha norma xeral. Tratade de falar de un en un: estamos gravando a sesión porque non queremos esquecer ningún dos vosos comentarios, e se hai varias persoas falando ó mesmo tempo non se escoitará nada na gravación. Nun principio, chamarémosvos polo voso nome de pía, pero eso en ningún caso significa que os vosos nomes vaian aparecer mencionados no informe. Podedes estar seguros de que a información que se recolla será totalmente confidencial.

Esta reunión durará aproximadamente unha hora e media, e non haberá un final formal.

Primeiro Tema: Para comezar, gustaríanos saber qué opinión vos merece a situación actual do galego.

¿Cal é a vosa percepción sobre o uso do galego, é dicir, cal foi a evolución do uso da lingua durante estes últimos anos?

¿E cales poderían ser as posibles causas desta situación?

Segundo Tema: Sabedes que existen unha serie de accións/campañas institucionais co obxectivo de promove-lo uso do galego.

¿Podédesme dicir se recordades algunha destas accións/campañas e cómo as valorariades (cousas a favor e cousas en contra)?

¿Que tipo de resultados credes que obtiveron?

¿Deberíanse investir esforzos en accións para favorece-lo uso do galego? ¿de que tipo?

Terceiro Tema: Agora gustaríanos saber a vosa opinión sobre cal é a situación do galego no ensino, ¿sabedes que hai un norma que regula o número de materias que se deben impartir en galego?

¿Que opinión vos merece este feito?

¿Que vos parecería que aumentase o número de materiais que se imparten en galego?

¿E se tódalas materias salvo lingua e literatura se impartisen en galego?

Máis xenericamente, na vosa opinión ¿o ámbito do ensino favorece ou dificulta o uso do galego?

Cuarto Tema: Agora pasando ó ámbito laboral:

¿Cal credes que é a lingua predominante neste ámbito?

¿Hai profesións onde predomine o castelán ou o galego?

Describe brevemente os tipos de profesións asociados a unha e a outra lingua (se os houber).

Quinto Tema:

¿Pensades que actualmente existen estereotipos asociados ós falantes dunha ou outra lingua? ¿En que consisten?

Sexto Tema:

¿Que razóns atopades para que non se fale máis galego? ¿que circunstancias deberían darse para que a mocidade falara máis galego?

ANEXO VIII: CUESTIONARIO PARA OS PARTICIPANTES DOS GRUPOS DE DISCUSIÓN

DATOS DE IDENTIFICACIÓN DOS PARTICIPANTES NOS GRUPOS DE DISCUSIÓN

Nome: _____

Apelidos: _____

Teléfono de contacto: _____

P1. Sexo:

Home 1*Muller* 2

P2 ¿Cal é a súa idade? _____ anos

P3 ¿Onde naceu vde?

Lugar _____*Concello* _____

P4 ¿Viviu fóra de Galicia?

Si 1*Non* 2

P5 ¿Cantos anos? _____ anos

P6 ¿A que idade veu para Galicia? _____ anos

P7 ¿Onde vive actualmente?

Lugar... _____*Concello...* _____

P8 ¿Cal é/era a súa profesión? _____

P9 ¿Cal é/era a profesión do seu pai? _____

P10 ¿Cal é/era a profesión da súa nai? _____

P11 ¿Que estudos ten ou está facendo?

Ningún 1*Primarios incompletos* 2*Primarios* 3*F.P.* 4*Bacharelato* 5*Carreira G. medio* 6*Carreira G. superior* 7*Outros* 8

P12 ¿Que lingua fala?

Só galego 1*Máis galego ca castelán* 2*Máis castelán ca galego* 3*Só castelán* 4

P13 ¿En que lingua aprendeu a falar?

<i>Galego...</i>	1	
<i>Castelán...</i>	2	
<i>As dúas...</i>	3	
<i>Outras</i>	4	<i>¿cales? _____</i>

P14 ¿Cal é o seu dominio do galego?

	Moito	Bastante	Pouco	Nada	N.P.
Enténdeo	4	3	2	1	9
Fálao	4	3	2	1	9
Leo	4	3	2	1	9
Escribeo	4	3	2	1	9

P15 ¿Como aprendeu a falar o galego?

<i>Familia</i>	1
<i>Escola</i>	2
<i>Amigos</i>	3
<i>Veciños</i>	4
<i>Traballo</i>	5
<i>Outros</i>	6

P16 ¿Cal é/era o dominio do galego na súa familia?

Ningún	Poden enténdelo. e falalo.	Poden enténdelo falalo	Poden enténdelo e lelo.	Poden enténdelo, falalo, lelo e escribilo.	Poden enténdelo, lelo e escribilo.	N.P. NS/NC
<i>Pai</i>	1	2	3	4	5	8 9
<i>Nai</i>	1	2	3	4	5	8 9
<i>Avós</i>	1	2	3	4	5	8 9

P17 ¿Cambiou de lingua habitual nalgunha ocasión da súa vida?

<i>Si</i>	1
<i>Non</i>	2

P18 En caso de Si ¿Que falaba ata ese momento?

<i>Só galego</i>	1
<i>Máis galego que castelán</i>	2
<i>Máis castelán que galego</i>	3
<i>Castelán</i>	4

P19 No caso de que cambiara de lingua habitual ¿Que factores incidiron nese cambio?

P20 ¿Gustaríalle cambiar de lingua habitual?

<i>Non</i>	1
<i>Si</i>	2 <i>¿que lingua habitual lle gustaría falar? _____</i>

¿porque? _____

ISBN 84-97987-42-7



9 788487 987427



XUNTA DE GALICIA

CONSELLERÍA DE EDUCACIÓN
E ORDENACIÓN UNIVERSITARIA

Dirección Xeral de Política Lingüística



R E A L
**ACADEMIA
GALEGA**



SEMINARIO DE
SOCIOLINGÜÍSTICA